הלכה · מפרשים

לשכת הסופר

רבי שלמה גאנצפריד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לשכת הסופר

רבי שלמה גאנצפריד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לשכת-הסופר/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
סימן א 11
סימן ב 16
סימן ג 21
סימן ד 24
סימן ה 26
סימן ו 35
סימן ז 35
סימן ח 38
סימן ט 43
סימן י 46
סימן יא 52
סימן יב 65
סימן יג 70
סימן יד 75
סימן טו 77
סימן טז 79
סימן יז 82
סימן יח 84
סימן יט 86
סימן כ 88
סימן כא 91
סימן כב 95
סימן כג 97
סימן כד 98
סימן כה 99
סימן כו 102
סימן כז 102
סימן כח 104
חקירות 106

הקדמה

גוף הספר והחקירות
מי הם הכשרים לכתוב ספרים תפילין ומזוזות ולקנות מהם
העור שכותבין עליו
דין הדיו והשרטוט והקולמס ושיכתוב בימין
שצריך לכתוב לשמה ועוד דיני כתיבה ושלא להפוך היריעה
צורות האותיות וזיונן
דיני הבחנה ע"י תינוק
ושצריכה להיות כתיבה תמה וריוח בין האותיו'
בין התיבות
פסול חק תוכות
תפילין ומזוזות צריכין כתיבה כסדרן
קדושת השם וכתיבתו
איסור מחיקת השם
הטועה בשם או שאירע בו איזה קלקול איך לתקן
מדת הס"ת ושיעור הדפין והשיטין
שיעור הגליון והרווח שבין הדפין ובין השיטין ובין החומשים
דיני פתוחה וסתומה ונונין המנוזרות
צורות השירות ושאר דקדוקים
דין תפירת ס"ת
דין נקרעה היריעה עצמה
שאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה ודינו הגהתו
דיני כתיבת תפילין
עשיית הבתים
הגהת הפרשיות לתוך הבתים ותפירת הבתים
דיני הרצועות
דיני בדיקת התפילין ואם נתקלקלו התפילין או הרצועות
שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה
דיני תפילין דרבנו תם
דיני כתיבת המזוזה
דיני כתיבת מגילת אסתר ותפירתה

איזהו דרך ישרה לעבד את העורות באופן שיהיו מוכשרין הן לס"ת הן לתפילין הן למזוזות
אם נפלה טפה דיו על הקלף ועשה ממנה אות וכן אם כתב מקצת אות שלא לשמה וגמרה לשמה. וכן בשמות הקדושים אם כתב מקצת אות שלא לשם קדושת השם וגמרו לשם קדושת השם ראש הלמ"ד שנכנס לתוך חלל אות שבשיטה העליונה
נקב בצד האות או בתוך האות
יו"ד העליונה או התחתונה של האל"ף שנגעו
בקו האמצעי יותר מן הראוי
אותיות שנדבקו זו בזו ורוצה לגרוד ביניהן להפרידן וכן אות שנכתב אצל נקב ואינו מוקף גויל שם או שהגיע האות לקצה היריעה ורוצה לגרוד קצת בכדי שיהי' מוקף גויל
אם נמצא בתפילין ומזוזה אות שהוכהה מראיתה אם מותר לתלות בתו"מ באופן שהכתיבה היא כסדרן
שכח לקדש את השם בתחלתו וקדשו בסופו אותיות השם אם צריכין גם בס"ת לכתבן כסדרן או לא
כתב את השם וידע שזהו שמו של הקב"ה אלא שלא כון לקדשו ורוצה אח"כ למחקו טעה וקדש שם שהוא חול
ס"ת אשר במקום שצ"ל שם הקודש נמצא תיבת חול הדומה לו קצת וכן בהיפוך במקום שצ"ל תיבת חול נמצא שם קודש
נקב בצד אות מאותיות השם הקודש
ה"א שבשם הקודש אשר רגלה השמאלי נדבק לגגה
מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בצורות פתוחות וסתומות
אם צריכין לדקדק לצאת ידי שניהם או לא
נונין המנוזרין איך לעשותן
השחרת הרצועות ועשיית הקשרים ע"י אשה או ע"י קטן וגדול עומד ע"ג
אחיזת תפילין ומזוזות ומגילת אסתר בלי מטפחת
קצת תיקונים והוספות יבאו אי"ה בסוף חלק שני מכתב והסכמה (למהדורא קמא)
מכבוד הרב הגאון האמיתי רשכבה"ג כקש"מ מ"ה משה סופר זצלל"ה את"ד ור"מ דק"ק פ"ב יצ"ו בעה"מ ספרי חת"ם סופר:
שיל"ת יערגן סמוך לק"ק פ"ב יום ה' כ"ג מנחם תקצ"ד לפ"ק:
איל עופר. אשכול הכופר. במתניו קסת הסופר. ה"ה הרב המופלג בתורה כבוד מ"ה שלמה נ' גאנצפריד מק"ק אונגוואר יע"א יקרתו הגיעני עש"ק העבר. בהתגוררי פה

לשאוף אויר טוב. ובקש ממני לתת עינא פקיחא על ספרו אשר חיבר. בקראי שמו קסת הסופר. אשר בו ליקט וסידר כל דיני כתיבת ס"ת תפילין ומזוזה ומגלת אסתר. ועיינתי בו. ועברתי בין בתריו מרישא לסיפא והנה כלך יפה רעיתי ומום אין בך מכוון להלכה ע"ד האמת מסודר בסידור נכון ושמחתי בו מאוד ואמרתי יתן ה' ויבצע מעשהו המקום יהי' בעזרו אזי אני פוקד על כל תלמודי המחויבים לשמוע בקולי שמיום הדפסת ספר קסת הסופר הלז. מכאן ואילך לא יתנו רשות וכתב קבלה לשום סופר כ"א למי שיהי' בקי בספר הזה ורגיל על לשונו. כדרך השוחטים שנוטלים קבלה וכמ"ש ט"ז סימן א' ס"ק ה' כן ינהגו עם הסופרים. וסופר שאינו בקי בספר הזה יופסל מאומנתו. ויחזור לפרקים כאשר יושת עליו מהרב. כן אני מצוה לבני ותלמודי ה' יברכם. כי צורך גדול הוא ומכשלה גדולה תחת יד הסופרים בעו"ה ולבי לחוקקי ישראל גאוני זמנינו שאינם משגיחים. ע"כ אני פוקד ומצוה לכל מי שמחויב לשמוע בקולי שיחזיק במעוז הנ"ל וספר הלז כלו מחמדים. והי' זה שלום לידידי הרב נ' ואם רצונו לדפוס אגרת הלז במקום הסכמה הרשות בידו. ואחתום בברכה. א"נ:

משה"ק סופר מפ"פ דמיין

וההערות אשר כתב לי יבאו על מקומם בע"ה.

הקדמה למהדורא קמא יתגדל השם ויתנשא הכסא של מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר בחסדו הנדול ברא עולמו יש מאין ויפח באדם נשמת רוח חיים. ממקור קדושתו נחצבה מאת ה' מן השמים. ויבחר בזרע יעקב להנחילו תורתו תורה היא עץ חיים:

הנני בקידה והשתחויה. אפים אברכהו במקהלות עם ואשירה עוזו אביעה רננות במו פי על כל הטוב אשר גמלני. בין יושבי בהמ"ד להושיבני. ואף בהתגוללו עלי סיבות הזמן וטרדוני בחיי שעה להטריף טרף לביתי בזעת אפי ויגיעה רבה ורעיוני נבוכו במצולת הדאגה מחצי אשר אשר נחתו בי. כי הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. עם כל זאת תודות לאל עפ"י הרוב קבעתי עתים לתורה והיה לי היום למלאכה והלילה למשמר משמרת ה'. גרסה נפשי לתאבה ותמיד תפלתי על לשוני לפני ה' לתת לי הרוחה למען אוכל שבת השקט להגות בתורתו ולהיותה אומנתי. אשר לזאת ת"ל תמיד לא נתרפתי מלעיין היטב כפי קוצר שכלי והשגתי בהמעט אשר למדתי כי טוב מעט בכונה ובצפיתי צפיתי לישועת ה' יעזרני על דבר כבוד שמו ללמוד וללמד לשמור ולעשות:

ועל הכל יתגדל ויתברך שמו אשר נתן בלבי לקנא קנאת סופרים אשר כבר צוהו בזה קדמאי כי ראינו שערוריה ועתה בעו"ה ביותר. וכמה וכמה אשר אין להם אף מקצת ידיעה בהלכותיהם והמה מושכים בשבט סופר. ושארו ספרא למהוי כעמא דארעא.

ראיתי ונתתי אל לבי כי הוא זה רק מחמת חסרון הספר כי הדינים מפוזרים ואין להם חיבור מיוחד על זה. ולזאת אף אם ילמדו בתחלתן כאשר יתקרבו אל מלאכת הקודש קצת דינים אבל כאשר יחנו כן יסעו חיש מהר מתוך רעיוניהם מבלי משים על לב לחזור עליהם כראוי ונכון. לזאת אזרתי כגבור חלצי בראותי כי היא מלאכת שמים לקבץ על יד כל הלכותיהם כפי קוצר ידי ולעשות להם מדור לעצמם למען יהי' הכל מסודר כש"ע לפני הסופר. ויוכל ללמוד בנקל וגם לחזור לעתים לבלתי יסורו מלבבו וקראתיו בשום קסת הסופר להזכר שמי ושם אבותי כי מספרו עילה כמספר שלמה במה"ר יוסף זצ"ל גם במספר קטן עולה למספר קטן שלמה בן בילא עם הג' כוללים:

ואמנם כן ידעתי נם ידעתי מך ערכי וקוצר השגתי כי עוד לא בינת אדם לי ואיך יערב לבי לגשת אל הקודש להיות חובר חיבור אבל נועם אמרי רבותינו הקדושים ז"ל שמתי למעוז לי הם אמרו במקום שאין אנשים השתדל להיות איש והם אמרו יגעתי ומצאתי תאמין. והעלתי על רעיוני אולי מן השמים הניחו לי מקום להתגדר ויזכני ה' להתגלגל זכות על ידי. ולפניו אשפוך שיחי. בכל נפשי ורוחי. יעשה עמי לטובה אות. ויזכני לראות מתורתו נפלאות. ולעבדו ביראה ואימה. בלב חפץ ונפש שלמה:

הסכמות הגאונים המפורסמים יצ"ו למהדורא תנינא ב"ה ב' נשא א' תרל"א לבוב שלום וברכהו וכ"ט לכבוד הרב... מ' שלמה גאנצפריד נ"י ראבד"ק אונגוואר יצ"ו בעה"ס חיבורים יקרים:

הנה חתנו הרב המופלג מ"ה גרשון וואלף נ"י הביא לי ספרו הנדפס קסת הסופר אשר כבר נדפס ובא ועתה שת עליו נוספות חידושים רבים אשר לקט בין עמרים אמרים מגדולי הראשונים והאחרונים ואשר הוסיף נופך מדילי'. ועוד באו פנים חדשות לכאן כי חיבר לזה מהמסורת סיג לתורה מרבנו הרמ"ה ז"ל ובתוספות ותיקונים מהספרים המדברים בזה. אור תורה ומנחת שי וגם הפתוחות והסתומות ועוד הרבה דברים וגם הרבה שו"ת מזה. חקירות ובדיקות. והנה כבר נתתי לו הסכמתי. אמנם זאת היתה בעיר היה כתב יד והי' קשה עלי לראות הרבה בתוכו וכעת שהביא לי חתנו נ"י פה שכבר נדפס ובקש מעמדי לתת עליו עין ולב הנני אומר באמת בכל לב כי ראוי ונכון לאדפוסי אדרא והסופרים לא יתנו קבלה להתלמירים עד אשר יהיו מורגלים בספר הלז והוא תיקון גדול ותקנות קבועות וגדולו' שנו כאן ורבים הסופרים בזמננו שלא ידעו כלל הלכות סת"ם וגם בשמות הפסוסקים אם הם קודש עושים כרצון כל איש ואיש ובאמת יש מבוכה רבה בזה וכבר השבתי לאיזה מקומות בזה כ' לא יפה עשו. ומה נעשה להסית אשר כבר

נכתבו ואין בידינו לפוסלם חלילה. וע"כ אבקש שיראו לגדור הגדר. ילמדו מתוך הספר הזה ואז ילכו לבטח. דברי הדו"ש באהבה.

הצעיר יוסף שואל הלוי נאטינזאהן האב"ד ק"ק לבוב והגליל.

ב"ה

כבר נודע לרבים ומלאה הארץ תהלתו של הספר קסת הסופר אשר חבר כבוד ידידי הרב... מו"ה שלמה גאנצפריד נ"י כאשר יחזו נכוחות בהמכתב שכתב אליו הגאון המפורסם בעל החת"ם סופר זצללה"ה ונתקבל מאד הספר הזה ע"פ תבל ומגודל חבתו ואיננו כנמצא חלו פניו רבים וכן שלמים להוציאו פעם שנית לאור לזכות את הרבים אשר ילכו לאורו ונעתר הרב המחבר לדבריהם להדפיסו שוב ביתר שאת ויתר עז בביאורים חדשים וגם הניף ידו להדפיס חלק שני על המסורה ופתוחות וסתומות שבכל התורה ושלח אלי ספרו היקר לעיין בו וליתן עליו הסכמה ומחמת חולשתי ותשות כחי לא יכולתי לעיין בו הרבה רק מעט והוטב מאד בעיני ואוקי גברא אחזקתי' שלא יוציא מתח"י דבר שא"מ ח"ו ובפרט כי ידוע לכל גודל חריפתו ובקיאותו של הרב המחבר מהחיבורים אשר הוציא לאור ולזאת מצוה גדולה לסעדו ולתמכו ולהיות בעזרו שיוציא לאור חיבור היקר הזה ובזכות זה תתברכו בכל טוב.

דברי הבא עה"ח יום ה' י"א אייר תר"ל לפ"ק פה ק"ק צאנז:

הק' חיים הלברשטאם

(הוא הגאון בוצינא קדישא אב"ד דק"ק צאנז יצ"ו שליט"א):

בעה"י.

הנה יד שלוחה אלי מאת ידידי הרב... המפורסם בחיבוריו הנחמדים מו"ה שלמה גאנצפריד נ"י ראש ב"ד דקהלתנו יצ"ו ספרו הנחמד קסת הסופר שככר נדפס זה כמה שנים וכעת מדפיסו מחדש בתוספת מרובה ויבקש ממני להיות סניף לאריות אשר הסכימו על ידו גדולי זמננו יצ"ו ואם אמנם כי ספר זה אינו צריך עוד הסכמה כי מי יבוא אחר המלך מלכא דרבנן הוא רבנו הגדול מרן בעל חת"ם סופר זצ"ל אשר העיד בהסכמתו למהדורא קמא כי עיין בו מרישא לסיפא ומצאו כלו מחמדים מכוון להלכה ע"ד האמת ומזהיר על הסופרים שיהיו בקיאים בספר הזה. עם כל זאת לעשות רצון צדיק חפצתי ועיינתי בו ג"כ גם בהוספות שהוסיף במה"ת. ומצאתי את שאהבה נפשי יורד לעומקה של הלכה ולאמיתה. ובפרט גודל שקידתו בעניני חסרות ויתרות וראיתי כמה גדולים דברי רבה"ג זצ"ל בהסכמתו כי סופר שאינו בקי בספר הזה יופסל מאומנתו.

ועתה עיני מיחלות מתי יצא לאור לקנותו בכסף מלא אי"ה. כ"ד הכותב באהבה רבה פה ק"ק אוננוואר יום א' ער"ח תמוז תרל"א לפ"ק:

הק' חיים צבי הירש מאנהיימער

חונה פה ק"ק הנ"ל והגלילות יע"א

ולמען תת אות כי עיינתי בספרו אמרתי להציג מה שראתה עיני:

בסי' ב' ס"ק י"ב הקשה בהא דאמרו שבת ד' ע"ט דתני ר' מנשי' כתבה על הנייר וכו' כי תניא ההיא בס"ת. והא ס"ת הוא לשון זכר ואיך שייך כתבה והתוס' הקשו כן אמאי דמוקי בתפילין וכתבו דהיינו מזוזה שבתפילין אבל אס"ת ל"ש זאת. ובסי' ט"ז סק"ג הביא בשם המעדני מלך שהקשה כן אהא דתני' כתבה כשירה והא כתבה לשון נקבה. ואני תמה בזה דהרי במקרא מצינו הרבה פעמים תורה בלשון נקבה כמו וזאת התורה ועיין ברש"י פ' נצבים פרשה כ"ט פסוק כ' הואת לשון נקבה מוסב על התורה. הזה לשון זכר מוסב על הספר. וא"כ אדרבה התורה היא ל"נ וגם מצינו הרבה דברים שמשמשין בל"ז ובל"נ. ע' רש"י וישלח. ובפרט לפמ"ש האבן עזרא כל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו. וע' מנחות ריש פ' שתי הלחם בתוס' ד"ה שתי (א) וגם שה הוא מכלל זכרהו ונקבהו:

סי' ד' סק"ו הביא דברי הספר שנות חיים בתיבה שהיא קרי וכתיב איך יקרא הסופר. וכוונתו דאף דבקריאה בס"ת קורין הקרי ולא הכתיב כמ"ש הרשב"א בתשובה והובא בש"ע או"ח סי' קמ"א דהוא הלמ"מ אבל לענין מה שהסופר צריך לקרות בשעת כתיבה ע"ז נסתפק היאך יקרא. ומדי דברי זכור אזכור מה דתמיה לי דהרשב"א כתב שם דהוא הלמ"מ כדאמרו בנדרים. והרי בנדרים לא נזכר אלא קריין ולא כתבין כתבין ולא קריין ולא קרי וכתיב שמשתנה הקריאה מהכת בה. וצ"ע באמת על הש"ס מדוע לא פירשו זאת שזהו ודאי הלמ"מ (ב):

בסי' י' סק"ה הביא מה שכתבתי בס' יד שאול בשם אדוני אבי הגאון נ"י דבשמות הקדושות המסופקין בתחלה לא יכון לקדשו ואח"כ יעבור עליו הקולמס ויקדשו. והוא הקשה דבשמות הקדושים ודאי בעינין זה אלי ואנוהו. ולק"מ וכבר כתבתי כן בהרבה תשובות כיון דזא"ו לא הוי רק מדרבנן כמ"ש התוס' ר"פ לולב הגזול (ג) וא"כ בשמות המסופקין ודאי נכון לעשות שיהי' הס"ת מקודש ודלמא צריך לקדשו. ולא הוי כמקדיש בעלי מומין למזבח דבאמת אם הוא חול הכתב השני אינו מועיל כלל. וגם בגוף הדבר שחדש התשב"ץ דהוי כמקדיש בע"מ למזבח כבר האריך הברכי יוסף בזה ומכש"כ כשעושה כן משום ספק והארכתי בזה הרבה ואכמ"ל:

בסי' כ"א סק"ח מ"ש בענין השיני"ן של תפילין שעושין מחתיכות קלף ומדבקין על הבית שפסלו הגאונים. הנה גם אנכי נשאלתי בזה ואעתיק כאן בקיצור נמרץ. לפע"ד הטעם משום דהשי"ן צ"ל מקמטי העור ואם אינה מקמטי העור פסול וא"כ כל שטולה עליהן עור אחר שוב יש לפסול משום שאין הבית רואה את האויר וע' בתוס' מנחות דף ל"ה ד"ה דשי"ן של תפילין שכתבו בשל ראש מיירי והנותנה אם אין דינה להיות פוסלתה דנמצא דאין בית רואה את האויר דלא דמי לטולה על תפילין של ראש ועושה אותן כל יד. ודבריהם סתומים וחתומים. ובמהרש"א שם נדחק. ולפע"ד כוונתם דכל שטולה עליהן עור אחר שוב אין הבית רואה את האויר דהרי צריך להיות מקמטי העור. וזה מכוון בלשון ממרדכי בהל' תפילין שכתב בזה"ל ושוב נראה לי דא"א לעשות כדפי' בש"ר דא"כ השי"ן דמסיק התם דהלמ"מ לא היתה בעור העליון. ובשו"ת נוב"י קמא או"ח סי' א' הבין דמ"ש בש"ר כוונתו לשמושא רבה ונדחק מאד. ולפ"ד הדברים פשוטים דקאי למה שכתב למעלה דאפשר דקלף המכסה למעלה ל"ש בו פסול. וע"ז כתב דא"א לעשות כדפירש בש"ר וצ"ל כדפירשתי בשל ראש והיינו דרחי דא"א לעשות כמש"ל שיהי' הקלף מכוסה דהרי בשל ראש א"א לעשות כן דא"כ לא יהי' הבית רואה את האויר דהא השי"ן צריכה להיות מקמטי העור ואם יכסה אותה לא תתראה החוצה והשי"ן צ"ל נגלה למעלה. וזהו כוונת הר"י טוב עלם שם שכתב דבשל ראש א"א לעשות כן רק בשל יד. והיינו דבשל ראש מפני השי"ן פסול משא"כ בשל יד דא"צ שי"ן. ומה דאמרו שם דשל ראש עושה אותה תפלה של יד והרי בשל יד ליכא שי"ן צ"ל דנהי דשל יד א"צ שי"ן אבל לא פסול אם יש בה שי"ן וכ"כ בישועות יעקב. וע' בחי' אנשי השם שסביב המרדכי שאף שפירושו דחוק מ"מ מבואר שם שהפרשיות צריך שיהיו רואין את האויר וכן נראה מהב"ח שהבין כן דברי המרדכי. ובביאור מרדכי נדחק מאד בדברי המרדכי ולפע"ד הדבר ברור כמ"ש. ומן האמור פסלתי אותו הפוטער שעושין בתפילין (שמדביקין מבפנים בצדדי הבית מימין ומשמאל חתיכות קלף עב להחזיק את הריבוע) דאף שהן מעור טהורה מ"מ הוי הפסק בין הפרשיות ואין הבית הפנימי מאה את האויר והארכתי בזה המה ואכמ"ל. ויש לי תפילין שאין שום הפסק בין הפרשיות לעור הבתים (ד) ואף שחלילה לי לפסול כל התפילין עם הפוטער אבל עכ"פ אם אפשר לעשות בלי פוטער בודאי מקיים מצוה מן המובחר והן תפילין דמרא עלמא. והארכתי בזה בתשובה להרב מ"ה יעקב כהנא מראווע שהוא המציא זאת שיעשו הבתים בלי פיטער:

ובנו"ב בעצמו שם פירש כן שיש סברא לפסול בשל ראש יותר משל יד ומחתימה למה נסתבך בדברי המרדכי וחשב דמ"ש בש"ר היינו בשמושא רבה ואני אומר לא כן אבי

והפירוש הוא בשל ראש וכמ"ש ודו"ק. וגם בישועות יעקב לדו"ז הגאון ז"ל כתב לפסול אותן השיני"ן המדובקות אבל לא כתב הטעם ולפע"ד הדבר ברור דפסול בשביל שהשי"ן צ"ל מקמטי העור עצמן. ואם יטלה השי"ן שוב אין הבית רואה את האויר והפרשיות צריכין להיות רואין את האור הפנימי והחצון ודו"ק. ומצוה לפרסם הדבר:

בחלק שני בפ' משפטים בפסוק זבח לאלהים יחרם. כתב חול ומי שלבו נוקפו יקדשו בתנאי ובלשכת הביא דברי המאיר נתיב שכתב שיש רמז עפ"י סוד שהוא קודש. והביא גם דברי הרמב"ן מ"ש בזה. ובמח"כ לא ראו דברי זקני שו"ת שער אפרים שהביא בסי' ס"ה דברי האר"י ז"ל והוא האריך ששם אלהים בכאן הוא אלהים אחרים כמשמעות המקרא וכמבואר בגמ' סנהדרין רק מ"ש אח"כ בלתי לה' לבדו ע"ז דרש היינו שהקרבנות הן רק לשם הוי' ב"ה. והרבה הארכתי בזה בחידושי ואפס קצהו רמזתי בהסכמתי לס' זקוקין דנורא יעו"ש:

שם אל פני האדן. כתב ונראה לפע"ד שהוא קדש. והאריך בביאורו בלשכת. גם אני הארכתי בספרי בזה:

בפ' תצוה וסמך אהרן ובניו. א"ד דהך אהרון מלא הוא ורובא פליגי עלי' ואמרי דהך נמי חסר הוא ככלהו והכי הלכתא עכ"ל. הנה נשאלתי בזה והעלתי דאם נכתב הך אהרון מלא אין קפידא (ה) דיתר אין קפידא כ"כ כמ"ש בבאר היטב או"ח סי' קמ"ג בשם זקני הגאון מ"ה ארי' ליבוש ז"ל אבד"ק אמסטרדאם. ואף דשם צריך תיקון. היינו משום דשם אות היתר אין לו שום שייכות. אבל כאן שיש בזה מחלוקה אם הוא מלא. עכ"פ היתר אינו מפסיד כ"כ. ויעין זבחים דף י"ח ה"א ה"מ חיסר אבל יתיר לא קמ"ל. הרי דצריך קרא ליתיר ודו"ק:

בפ' כי תשא. לשמצה בקמיהם. כתב בשם הס' אור תורה א"ד דקו"ף דהכא וקו"ף דהעומדים על הפקדים צריכין שיהי' הרגל נוגע בגג. ויש בזה חשש פסול וצריכין לתקן (ו) ואני מצאתי בביאורי מהר"א שטיין על הסמ"ג שכתב שכן. מקובל איש מפי איש שצריך להיות נוגע בגג וע"כ חלילה לפוסלו. וכן יש לי ס"ת קטן שנכתב כן:

סימן א

א **צריך להיות ירא את ה' וכו'**. כתב הפרמ"ג ולדעתי יותר משוחט. כי שם רק לאו דנבלה וכאן מבטלין כל ישראל עשה בכל יום ומברכים ברכות לבטלה. ואפילו נאמר דלא תעשה חמור מעשה מ"מ ברכה לבטלה שעובר על לאו דלא תשא י"א דהוי ד"ת ובצירוף עשה ודאי חמור משוחט עכ"ל. והנה השמלה חדשה כתב בדיני השוחט שצריך

שיהיה יודע ספר דהיינו ללמוד מעצמו ולהבין בקצת גמ' עם פירש"י שאז יש לו לב מבין להזהר בדרכיו שיהיו מתוקנים. וכן יש ליזהר גם בסופר: וראיתי להעתיק פה מה שכתב בספר משנת חסידים סעיף רכ"ח וז"ל. מתוך כתב הרב וכו' יראה הרואה שפלות הדור שאנו בו שהוא יתום ואין דורש ואין מבקש על דברים כאלו שהם ברומו של עולם. וכל ריק ופוחז שיודע לכתוב איזה כתב אשורי מקולקל מתלבש בטלית שאינו שלו ומקבל סמיכה להיות סופר סת"ם. ועל ס"ת תפילין ומזוזות מסופרים כאלו יסמכו קהל ועדה וישראל הקרובים והרחוקים. ויהי' לנו מן התימה שאנו צועקין ואין אנו נענין. מה תמיה היא זאת. פוק חזי עובדא דר' חזקי' ור' ייסא (בזה"ק פ' אחרי מות דף ע"א) ותדון מני' דאם על יתרון וי"ו דהוה בקרא ושוסעת שסע פרסות דחו להני מתיא מבי מתיבתא ואמרי להו דהוי הס"ת פסול ומשקר בשמא דמלכא. מה יעשו בס"ת הנכתב בכל החסרונות האמורים וכיוצא בהם וכו'. לבי דוי ואין בידי שבט מושלים לתקן. רק להודיע צערי ברבים. אולי יחנן ה' ובדורות הבאים המלא ימלא איזה תיקון ויוכשרו דברי עכ"ל: כתב רבינו חיד"א בספר תורת השלמים (שנצמד לספרו לדוד אמת) נאה לסופר הטבילה תמידית. ויקדש את פיו מכל אלה וקללה ויהי' לשונו נקי וכו'. והמשכיל יעיין שם וימלא עוד דברים רמים. וע"ל סי' ד' ס"ק א':

ב **שכתבן מין וכו'**. בגיטין דף מ"ה ע"ב אמר רב נחמן נקטינן ס"ת (וה"ה תו"מ כמ"ש הרמב"ם) שכתבו מין (פירש"י יהודי שאינו מאמין לדברי רז"ל) ישרף (דודאי לשם ע"א כתבו) ובמ"ס פ"א הל' י"ג ס"ת שכתבו מין וכו' אל יקרא בו. וכתב שם בספר היקר כסא רחמים להגאון רבינו חיד"א זצ"ל וז"ל וא"ת איך כלל מין בהדי אינך ועל כלם קתני אל יקרא בו והרי אם כתבו מין ישרף וי"ל דברייתא שלנו לא נחית אלא לקריאת ס"ת ולהכי כלל כלם וקאמר אל יקרא בו ואה"נ דיש לחלק בספר עצמו דכתבו מין ישרף עכ"ל. ונפלאת היא בעיני על הגאון הזה מרא דכולא תלמודא ודכולהו ספרי. דאישתמיטתי' דבתלמודא דידן לנוסחא הישנה באידך ברייתא דהתם נמי הכי אתני' תני רב המנונא וכו' ס"ת תו"מ שכתבן מין ומסור וכו' פסולין שנאמר וכו'. וכך העתיקה שם הר"ן והרא"ש. וכך הוא מצוין בגליון מנחות מ"ב. וכבר רמי לי' הכ"מ בפ"א מהל' תפילין הל' י"ג וכתב וז"ל ואע"ג דתני אפיקורוס (היינו מין) בהדייהו ובכתבו אפיקורס אר"נ דישרף איכא למימר דאע"ג דלא קימ"ל כברייתא באפיקורוס באידך קימ"ל כוותה א"נ דברייתא נמי מסברא דכתבו אפיקורס ישרף אלא משום דבאינך לא מצי למינקט ישרף לא נקט נמי באפיקורס עכ"ל:

ג **או אשה**. הרמב"ם כתב דאשה אינה מצוה במצות כתיבת ס"ת. והקשה עליו השאג"א בסי' ל"ה מנא לי' הא. ואפי' לפי מה שמשמע מדברי הרא"ש דעיקר מצות כתיבת ס"ת הוא משום כדי ללמוד בו. הרי גם נשים מחויבות ללמוד מצות הנהוגות בהן. ואי משום שיש הרבה מצות שאינן חייבות בהן. הרי גם באנשים יש הרבה מצות שאינן חייבים בהם. כגון מצות כהנים לישראלים. וכתב עוד דאין להביא ראי' להרמב"ם מהא דפסלינן אשה לכתיבת ס"ת משום כל שישנו בקשירה וכו'. ואי ס"ד דאשה חייבת במצות כתיבת ס"ת הרי היא שייכה במצוה זאת ותוכשר לכתיבה. דהא במזוזה חייבת ומ"מ אינה בכתיבה ובע"כ צ"ל דבעינן דוקא מי שהוא במצות קשירה. וא"כ י"ל אף דנשים חייבות במצות כתיבת ס"ת מ"מ כיון שאינן במצות וקשרתם אינן בכתיבה. ע"ש בשאג"א. ולכאורה י"ל דכיון דהאשה אינה יכולה לכתוב את הס"ת. וממילא דגם שליח אינה יכולה לעשות דהא כל דאיהו לא מצי למיעבד לא מצי מיעבד שליחי' כדאיתא בקידושין דף ס"ג ע"ב לכן פטורה. ומזוזה שאני דגלי קרא למען ירבו ימיכם דאטו גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי לכן חייבת היא לקנות לה מזוזה: אמנם העיקר נראה כמ"ש שם השאג"א בתחלה דמשום דעיקר מצות כתיבת ס"ת הוא כדי ללמוד בו ונשים פטורות מת"ת ולכן פטורות מכתיבת ס"ת. וכ"מ בס' החינוך שכתב וז"ל ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים שהם חייבים בתלמוד תורה וכמו כן לכתוב אותה ולא בנקבות וכו' עכ"ל. ומה שדחה השאג"א דהא גם נשים חייבות בקצת מצות וחייבות ללמוד אותן ויתחייבו בכתיבת ס"ת כמו האנשים שג"כ אינן מחוייבים בכל המצות. לפע"ד לא דמי. כי האנשים אעפ"י שהם פטורים מאיזה מצות מ"מ הם מחוייבים ללמוד כל התורה כולה. ולכן עלי' רמי' מצות כתיבת ס"ת. אבל הנשים הנה המצות שהן פטורות מהן אינן חייבות ללמוד אותן כלל לכן לא רמי' עלי' מצות כתיבת ס"ת:

ד **או חרש או שוטה**. בגיטין דף מ"ה ע"ב תני רב המנונא ברי' דרבא מפשרוניא ס"ת תו"מ שכתבן מין ומסור נכרי עע"א ועבד ואשה וקטן וכותי וישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. וכ' שם בבכור שור וז"ל נראה פשוט דה"ה לחרש ושוטה ובאמת צריך טעם מ"ט לא תני להו בברייתא דהא הני נמי פטירי מכל המצות כמ"ש ריש חגיגה וכו' עכ"ל. ונראה לפע"ד די"ל דחרש ושוטה לא איצטריך למיתני דהא קתני להו בריש חגיגה דאינן במצוות. וקטן איצטריך לי' משום דהתם קתני איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב וכו'. והיינו דאם הגיע לחינוך חייב בראייה. והנה קטן שהגיע לחינוך תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין. וצדד הנו"ב בתנינא או"ח סי' א' דמש"ה מקרי בר קשירה. אבל דעת

המרדכי דאכתי אינו בר קשירה משום דחינוך אינו רק מדרבנן. וי"ל דלהכי איצטריך למיתני קטן לאשמעונין דאפי' לאחר שהגיע לחינוך לא מקרי בר קשירה וכדעת המרדכי: או י"ל משום דהאב חייב ללמד את בנו תורה אפי' בקטנותו. ובקידושין דף כ"ט ע"ב ללמדו תורה מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ומשמע שהוא מן התורה וה"א כיון דהקטן שייך בלימוד תורה מדאו' יהא כשר לכתוב ס"ת קמ"ל דלא. והיינו משום דמ"מ החיוב דלימוד על האב הוא דרמיא ולא על הקטן. או משום דבקשירה דוקא תליא מילתא כמ"ש בשאג"א שהבאתי בס"ק שלפני זה. ע' שיבת ציון סי' ד': ובס' כסא רחמים מ"ס פ"א הלכה י"ג מביא דהאגודה גריס שם גם חרש ושוטה:

ה **או קטן**. ראיתי בס' יד שאול מביא קושיא לפמ"ש התוס' בגיטין דף כ"ב ע"ב ד"ה והא לאו וכו' וז"ל וא"ת והא לאו בני כריתות נינהו וי"ל דחשיבי בני כריתות הואיל ואם הגדיל הקטן וכו' עכ"ל. וא"כ אמאי ממעטינן קטן מן וקשרתם וכתבתם נימא כיון שאם הגדיל הקטן יהי' במצות וקשרתם יהי' גם עתה בדין כתיבה. ונראה לפעד"ל. כי בכריתות דדרשי' מן וכתב ונתן מי שישנו בנתינה ישנו בכתיבה (כמ"ש רש"י בגיטין דף י"א ע"ב) הרי אינו צריך להיות בפועל בנתינה דהא ודאי אינו מחויב לגרש את אשתו. אלא דבעינן שיהי' בר נתינה בכח. שאם היה רוצה היה יכול לגרש את אשתו. וכיון דלא בעינן שיהי' בר נתינה אלא בכח. שפיר אמרי' דגם קטן כיון דלכשיגדל יכול לגרש. גם עתה נחשב בר נתינה בכח. אבל בדרשא וקשרתם וכתבתם בעינן שיקיים מצות עשה של וקשרתם בפועל ממש. ולכן קטן נחשב אינו בקשירה כיון שאינו בפועל בקשירה:

ו **שנא' וקשרתם וכתבתם וכו'**. וכל הני הואיל וליתנהו בקשירה ליתנהו נמי בכתיבת תפילין ומזוזות דמשתעי בהו קרא וכ"ש בס"ת דקדיש טפי מינייהו. הר"ן פ' השולח:

ז **וצריכין לזרז וכו'**. תשו' מהר"ם לובלין סי' ס"ח. וכתב שיש ליזהר ולהחמיר שלא לעשות שום תיקון הס"ת ע"י אשה הן לגרוד המחקי' הן לתפור היריעות ולחברם יחד בתפירות גידין. ובדיעבד אם תפרה אם אפשר בקלות להתיר התפירות שתפרה האשה הוא יותר טוב. ואם גרדה את הנגיעות בגוף האותיות עצמן כגון בקו"ף וה"א ואלו"ף הרי אפי' בדיעבד פסול הס"ת משום דהוי חק תוכות. אבל אם היו הנגיעות והדביקות בין אות לאות והאשה הפרידה לא פסלה בדיעבד. רק אם יודע הסופר המקומות שגרדה יגרוד ויחזור ויתקן בהכשר דזה מקרי לכתחלה (ודוקא בס"ת אבל בתו"מ דפסולין בשלא כסדרן הוי דיעבד):

ח **יש פוסלין**. ע' ש"ך סי' רפ"א סק"ח שכתב וז"ל עוד נ"ל טעם דדמי לעבד ואשה וקטן שאינם חייבים במצות להכי פסולין לכתוב ס"ת והכי נמי גר וממזר יש כמה וכמה מצות

שאין חייבים בהן וכו' עכ"ל. והנה התוס' בגיטין דף מ"ה ע"ב ד"ה כל שישנו וכו' כתבו וז"ל ודוקא בס"ת ותו"מ דכתיב וקשרתם וכתבתם דרשינן הכי עכ"ל. ונראה שהבין הש"ך דכל שאינו באיזה מצוה הכתובה בתורה אינו בכתיבה. אבל השאג"א בסי' ל"ה הוכיח במישור דדוקא מי שאינו בקשיר"ה אינו בכתיבה. אבל מה שאינו במצוה אחרת לית לן בה. (וע' חת"ס סופר סי' רע"א):

ט **כשרים וכו'**. בגמ' אמרי' נמצא ס"ת ביד עכו"ם אמרי לה קורין בו ואמרי לה יגנוז. והטור פסק בס"ת דיגנוז ובתפילין פסק דכשרים. וכתב הב"י שהיא תימה. ותי' דאפשר דהא דמחמירינן ואמרי' יגנז דוקא בס"ת שהגוים עשויין לכתוב ס"ת לעצמן להתלמד בו אבל תפילין שאין הגוים עשוין לכתבן לפי שאין צריכין להם לא אזלינן בהו לחומרא אלא נקטינן כמאן דמכשיר (אבל אפיקורס הוא ישראל מין ויודע לכתוב חיישי' דילמא איקרי וכתב) ובים של שלמה סי' ס"ח כתב עוד טעם לחלק. אמנם כתב אלא שעכ"פ קשה מנ"ל לחלק בהכי במה שכל המחברים לא חלקו. ונראה לפעד"ל. כי הנה הישׁ"ש בעצמו שם בסי' ס"ז כתב להוכיח דס"ת שנמצא ביד נכרי קורין בו מדקתני במתני' אין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הנכרים וכו' ולא קתני אין פודין כמו דקתני אין פודין את השבויין ש"מ שהיא לקיחה כמו שאר לקיחות דהיינו לצרכו לקרות בו והא דקאמר דילמא ליננז דיחוי בעלמא קאמר ע"ש. ומ"מ הנה דעת הרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים דס"ת שנמצא בידי גוי יגנז וכתב הב"י דמשמע להו דרב אשי דמשני דילמא ליגנוז ס"ל כמ"ד דיגנוז וכותי' נקטינין. ואמנם קשה דקדוקו של הישׁ"ש אמאי לא קתני אין פודין. ולכן היה נראה להטור לחלק דבתפילין כ"ע מודים דכשרים דבברייתא לא תני יגנוז אלא בס"ת (והב"י כתב דר"נ דאמר נקטינין ס"ת שכתבו מין ישרף לאו דוקא ס"ת אלא ה"ה לתפילין ומזוזות. אבל לדעת הטור א"ש דלא נקט תו"מ משום דאמר נמצא ביד גוי אמרי לה יגנז. ובתו"מ ליכא מ"ד יגנז) ואתי שפיר דתני במתני' אין לוקחין משום תפילין ומזוזות דבהו שייך לשון לקיחה דהיינו לצרכן שהן כשרים:

י **ביותר מכדי דמיהן וכו'**. בטוש"ע יו"ד סי' רע"א כתבו דוקא בהרבה יותר מכדי דמיהן אין לוקחין אבל במעט מתר מכדי דמיהן מחוייבים לקנותם. והיינו מדאיתא בברייתא גיטין דף מ"ה ע"ב ת"ר מעלין בדמיהן עד כדי טרפעיק מאי טרפעיק אמר רב ששת איסתירא. אמנם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זאת. וכפי הנראה דעתם משום דלישנא דמתני' משמע דאפי' במעט יותר מכדי דמיהן אין לוקחין. והלכה כסתם משנה. וצ"ע לפע"ד על הב"י דשביק להרי"ף והרמב"ם ופסק כהרא"ש לחוד. גם הסמ"ג עשין קס"ב כתב וז"ל וכן אין לוקחין מן הגוים ספרים תפילין ומזוזות יתר על כדי דמיהם מפני תיקון

העולם עכ"ל. ולא כתב דבמעט יותר מכדי דמיהן לוקחין. ומלבד זאת צ"ע על הש"ע שכתב וחייבין הצבור לקנותן ממנו בכדי דמיו או יותר מעט וכו'. והרי גם הרא"ש לא כתב אלא יכול לעלות וכו' ומשמע דהוא רשות ולא חיוב:

סימן ב

א **אלא ממין המותר לפיך**. במס' שבת דף ק"ח תוס' ד"ה איזה מהן חשוב וכו'. וא"ת תינח מתו מאליהן נחורות ועקודות מאי איכא למימר וי"ל כיון דמתו שרי א"כ מן המותר בפיך לאו דוקא אלא ממין המותר בפיך קאמר עכ"ל. וע' בשערי תשובה סי' ל"ב ס"ק ט"ז שהביא מ"ש בבכור שור מס' שבת דדעתו דבעינן דוקא מותר בפיך ממש ודלא כתוספות שכתבו דלא בעינן רק מין המותר בפיך ע"ש. אבל בירושלמי פ"ק דמגילה מבואר כמ"ש התוס' דאיתא התם אין כותבין אלא על עור בהמה טהורה מ"ט למען תהיה תודת ה' בפיך ממה שאתה נותן בפיך והא תני כותבין ע"ג עור נבלות וטרפות מינא דאת נותן בפיך: דין עור בהמה טמאה שנולדה מטהורה או איפכא טהורה שנולדה מטמאה ע' שו"ת יד אלי' סי' ב':

ב **הטמאים**. ואפי' שאר ספרים שיש בהם שמות אסור לכתבן על עור בהמה טמאה. תוס' מס' סוטה דף י"ז ע"ב בשם ירושלמי:

ג **ועל עור הדג וכו'**. זהו לשון הרמב"ם ובגמ' מס' שבת דף ק"ח בעא מיני' מר ברי' דרבינא מרב נחמן בר יצחק מהו לכתוב תפילין ע"ג עור של דג טהור א"ל וכו' אלא אם יבא אלי' ויאמר אם פסקה זוהמא מיני' אי לא פסקה זוהמא מיני'. והקשה בס' אניה דיונה כיון דלפי הגמ' הוי ספיקא הו"ל להרמב"ם לכתוב דאין כותבין על עור הדג דשמא לא פסקה זוהמא מיני' ואמאי כתב בלשון ברור. והלא יש נ"מ באין לו אחרים. דכיון דאינן פסולין רק מספיקא יניחן בלא ברכה ע"ש. ולפע"ד דעת הרמב"ם דכיון דאיכא ספיקא שמא לא פסקה זוהמא א"כ איסורא איכא לכתוב עליו תפילין דגנאי הוא לכתוב שמות הקדושים על דבר מזוהם. ואפי' אם אין לו עור אחר שו"ת עדיף. ואפי' אם עבר וכתבן על עור הדג אסור להניחן מאחר שנכתבו באיסור. אלא צריכין גניזה:

ד **ואח"כ עור העוף כו'**. כ"כ המג"א בשם הרמ"ע. וראיתי להעתיק לשון התשובה ההיא שכתב בסוף סי' ל"ז וז"ל. ובטעמי המצות להקנה זצ"ל אמר שעור העוף אעפ"י שהוא כבשרו משובח לכתיבת תפילין יותר מעור בהמה לפי שרוחות קדושות נושבות בעוף הטהור כי ע"כ דמו טעון כיסוי. ויש ללמוד מטעם זה שעור החיה משובח משל בהמה אעפ"י שהעוף משובח יותר ויגיד עליו קלות העופפות. עוד הוסיף לשבח עור השליל

יותר מכולם למצוה מן המובחר כי אמר שאין בהמה יוצאה לאויר העולם שאינה מקבלת דין שהעה"ז נברא בדין והשליל פטור מן הדין שלא יצא לאויר העולם ע"כ. ואין ספק דשליל של חיה עדיף משל בהמה ובתרויהו *) של שחיטה מעלי טפי ששחיטת אמו מטהרתו ואין לה דין לגבי עובר אבל נבלה בין בידי אדם בין שמתה מאליה משמע שהוא דין קשה גם לשליל ושל בהמה שחוטה עדיף משל חיה נבלה עכ"ל הרמ"ע וע' באלי' רבה: והנה הגאון בעל חת"ם סופר זצ"ל הגיה דלא משמע כן מש"ס שבת דף ק"ח סוף ע"א. והיינו דאיתא התם שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מדבר המותר בפיך אלא מעתה ע"ג עור נבלות וטרפות אל יכתבו א"ל אמשול לך משל למה"ד לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח הוי אומר זה שהרגו מלך אלא מעתה יאכלו א"ל התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה ואת אמרת יאכלו א"ל קאלוס (משובח) הרי דנבלה שמתה מאלי' משובח יותר משחוטה. אמנם בס' אור זרוע כתב וז"ל כתב מורי הרב רבינו שמחה שדחאו בקש דא"כ שהרגה אספקליטור לפי תשובתו למה כותבין עליו אלא עיקר הטעם כדמפרש בירושלמי פ"ק דמגילה דנבלות וטרפות אע"ג דאינו מותר בפיך מינו מותר בפיך עכ"ל. ולפי"ז דברי הרמ"ע נכונים:

ה **מעובדין לשמה**. הפרמ"ג בסי' ל"ב א"א ס"ק י"ג החליט בפשיטות מתשו' הרמב"ם שבכ"מ פ"א מהל' תפילין הל' י"א דעיבוד לשמה הוי רק דרבנן. אבל לדעת רוב הפוסקים הוא מדאורייתא ע' בס' מלאכת שמים:

ו **לתוך המים וכו'**. בעטז"ק כתב וז"ל וכך יאמר כשישים אותן במים לשם קדושת ישראל (נ"ל דצ"ל תורת ישראל) לשם תפילין ומזוזה וקמיעות ולשם עור לבתים לתפילין אני אשים עורות אלו למים ואז כשר לכתוב עליו כל מה שירצה עכ"ל. ובנוב"ת סי' קע"ה השיג עליו כי הנתינה לתוך המים לאו כלום היא אלא הכנה שיתרכך העור ויוכל אח"כ לקבל כח הסיד. ואמנם נראה כי העטז"ק נמשך בזה אחר הברוך שאמר שכתב דבכל מעשה שהוא עושה יאמר כן וכתב גם כשמניחן בתחלה למים ע"ש:

ז **אין להתיר**. כ"כ בס' מלא"ש בשם קצת פוסקים שחולקים על הט"ז בזה. גם בס' אניה דיונה מביא מ"ש בס' הזכרונות וז"ל אותן בני אדם שמעבדין על ידי כותים ומסייעים אותו במלאכתו יש שאינם עושים כן בתחלת העיבוד כשמשימים אותו בתוך הסיד כמעט בסופו אחר שעיקר העיבוד כבר נעשה והדין הפשוט שצריך להיות בתחלה ואפי' בישראל המעבד אינו מועיל כ"א כשיאמר כן בתחלת העיבוד עכ"ל:

ח **במחשבה סגי**. לקמן בסי' י' ס"ק ד' כתבתי קצת הוכחה דלקדושת השם סגי במחשבה. ולפי"ז י"ל דגם בעיבוד כן דהא לשמה דעיבוד ולשמה דאזכרות בלשון א' נאמרו בגיטין דף נ"ד ע"ב:

ט **לא מהני לעכו"ם**. דזה מחשב וזה עובד לא אמרי'. הרמ"ע סי' צ"ד:

י **יסייע לו הישראל**. לשון ר"ב בסה"ת ואם גוי מעבדן וישראל עומד ע"ג ומסייעו מסייע זה יש בו ממש דנכרי אדעתא דישראל עביד וכו'. והרא"ש מביא דבריו וכתב וז"ל ונהגו העם כמ"ש הר"ב כי אין עבדנין ישראלים מצויין בכל המקומות וכן הדעת מכרעת דבגט וכו' אבל בעיבוד לא בעינין אלא בתחלת העיבוד כשישים העור לתוך הסיד שיאמר אז אני עושה כך לשם ס"ת וזה יעשה הגוי לשם ישראל כשיאמר לו עשה כך וכו' עכ"ל. הנה מוכח מדבריו דאפי' סיוע אינו צריך (וע' מ"ש בזה בביאור מרדכי) והב"י תמה על הרא"ש וז"ל. ואני תמה למה כתב שנהגו כהר"ב לפי שאין עבדנין ישראל מצויין וכי אין עבדנין ישראל מצויין מאי הוי הא כיון שאינו צריך לשמה אלא בתחלת העיבוד יניחן הישראל תוך הסיד לשמה ואח"כ יעבדם הגוי והוו מעובדין לשמה גם לדעת הרמב"ם (ותירוצו דחוק ע"ש) ולפענ"ד נ"ל דס"ל להרא"ש דהא דסגי בתחלת העיבוד לשמה זהו רק כשזה המתחיל העיבוד גמר כל העיבוד בזה אמרינן דכל העבודות בתר העבודה הראשונה גרירי וכל העבודות שהיא עושה על דעת העבודה הראשונה הוא עושה. אבל אם אחד עשה תחלה עבודה אחת לשמה ואח"כ בא אדם אחר וגמר שאר העבודות בסתם בכה"ג לא אמרינן דבתר העבודה הראשונה גרירי דפנים חדשות באו לכאן. וכמש"ל אי"ה בסי' ד' סק"ג בשם תשו' ב"י בלשמה דכתיבה ע"ש: ולפי"ז יצא לנו לכאורה דבר חדש דאם הישראל לבדו מניח את העורות לתוך הסיד גרע טפי מאלו הניחן הגוי לבדו. והמג"א בסי' ל"ב ס"ק י"ג כתב בשם הג"מ דאם נותנו מתחלה בעיבוד לשם קדושה מניח את העכו"ם להוציא לתקנו וא"צ לסייע עוד. וע"ש בלבושי שרד וצ"ע (שוב ראיתי כי הב"ח כתב לתרץ קושי' הב"י בסגנון אחר ע"ש):

יא **שלש עורות הן וכו'**. כ"כ הרמב"ם פ"א מהל' תפילין ה' ח' ט' ופי' גויל היינו שלא נתקן כדאמרי' גויל אבני דלא משפיין. וקלף נקרא צד החיצון על שם דקותו שנקלף. ודוכסוסטות נקרא צד הבשר כי דוך בלשון גמ' מקום כמו דוך פלן. וסוסטות בלשון יון בשר. וכותבין על שניהם במקום דיבוקם יחד. והסימן כבוד אלדים הסתר דבר. פי' שהתפילין והמזוזה שהם כבוד ה' יכתבו במקום הנסתר דהיינו במקום דיבוקם יחד. עטרת זקנים:

יב **למעט דוכסוסטות.** זהו לשון הרמב"ם. והרמב"ן ז"ל בחידושיו למס' שבת השיג עליו וכתב וז"ל והרמב"ם ז"ל אמר כתב על הדוכסוסטות ס"ת פסול ואיני יודע מה הוא דהא תניא (שבת דף ע"ט ע"ב תנא דבי מנשה וכו') בס"ת כולן כשירין ואע"ג דבמסקנא מזוזה כשרה בקלף ובדוכסו' (ומצינו למימר דהך ברייתא במזוזה תני') ברייתא בס"ת קיימא כדמעיקרא חדא דמזוזה בגויל לא מפרשא להתירא (ובברייתא קתני נמי גויל) ועוד דלא פליגינין אנן אאוקימתא דגמ' דמוקי לה בס"ת ודכשרה בכולן בלא ראי' ואפי' אפשר לאוקים במסקנא במזוזה עכ"ל וע"ש עוד. והכ"מ כתב וז"ל בפ"ק דב"ב (דף י"ד) שאלו את רבי ס"ת בכמה אמר בגויל ו' טפחים בקלף איני יודע ומדלא מדכר דוכסוס' אלמא דוכסוס' כלל לא ואע"ג דבפ' המוציא תני דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל דוכסו' כשרה ואוקמוה בס"ת רבי לא ס"ל הכי וכותי' קימ"ל דהוא עדיף מתנא דבי מנשה. ועוד דבירושלמי פ"ק דמגלה ובמ"ס פ"ק קתני גבי ס"ת כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ומדלא מדכר דוכסוסטות אלמא כרבי ס"ל עכ"ל וכ"כ בב"י ע"ש. והנה מ"ש דרבי עדיף מתנא דבי מנשה. כפי הנראה דגריס בקלף איני יודע ומפרש דהכל הוא מדברי רבי שהשיב להם בגויל ו' טפחים ובקלף איני יודע. אבל לפום הגירסא שלפנינו בקלף בכמה איני יודע דהיינו ששאלו אותו בקלף בכמה והשיב איני יודע א"כ מרבי לא מוכח מידי אלא מן השואלים ומאן יימר לן דאינהו עדיפי מתנא דבי מנשה. גם הירושלמי ומ"ס לכאורה אינן מכריעין לדחות ברייתא דתנא דבי מנשה ואוקימתא דמוקמי' לה בש"ס דילן. דהא בכל מקום נקטינן כש"ס דילן: ולפע"ד אולי י"ל כן. כי הנה לכאורה קשה רב פפא דאמר רב דאמר כתנא דבי מנשה וכו'. נהי דהוי סבר דכתבי' תפילין אגויל ואיכא לאוקימה בתפילין. אבל אכתי אינו מוכרח ואפשר נמי לאוקימה בס"ת ודקארי לי' מאי קארי. ונ"ל כי הנה בהא דאמר אלא לאו אתפילין כתבו התוס' דהא דקתני כתבה לשון נקבה היינו מזוזה שבתפילין. והנה גם ס"ת בכל מקום בלשון זכר הוא (עמ"ש אי"ה בסי' ט"ז סק"ג) וקשה איך מוקמינן לה בס"ת הא כתבה קתני. ואין לומר דקאי איריעה דהא אי כתב יריעה אחת על מין אחר משאר הספר פסול כמ"ש רבנו בפ"ז ה"ד ס"ת שכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אלא או כלו על הגויל או כלו על הקלף והוא מן הירושלמי. ופי' הפרישה משום דהוי כמו שני ספרים. והיא קושיא עצומה לכאורה. ולא מצאתי כעת לתרץ אלא לומר אחת משתי אלה. או דלפום הך אוקימתא דמוקמי' לה בס"ת באמת צריכין להגיה הברייתא ולומר תנו כתבו (ואף דלא אמרי הכי בגמ' להדיא כבר מצאנו כיוצא בזה בש"ס. ע' כתובות דף כ"ב רש"י ד"ה בעד אחד) או דפליג' אירושלמי וס"ל חציו על הגויל וחציו על הקלף כשר. ולפי"ז א"ש

ררב פפא כיון דהוי סבר דכותבין תפילין על הגויל ואפשר לאוקימה אתפילין הוי מוקי לה הכי ואע"ג דלא פלטן מדוחקא דצ"ל כתבה היינו מזוזה שבתפילין מ"מ הכי עדיף טפי מלאוקימה בס"ת דהר צריכין לדחוקי טובא כמ"ש. אך המדחה דחי דאין כותבין תפילין על הגויל ולכן צריכין למשכוני אנפשי' ולאוקימה בס"ת. ולפי"ז למסקנא דמצינו לאוקימה במזוזה בלי שום דוחק ודאי דהכי היא. ולא מצאנו תנא דאית לי' ס"ת כשר על הדוכסוסטות ואית לן למימר דפסול כפשטא דסוגיא דב"ב וירושלמי ומ"ס. ואית לן נמי הוכחה גמורה דמזוזה כשרה על הגויל וכדעת רבנו:

יג **פסול**. במחצית השקל סי' ל"ב ס"ק י' כתב וז"ל וצריך להשגיח שלא ישאר על העור קודם שיכתוב עליו קרום מן חלק של צד הבשר שהוא דוכסוסטות ולא מבעיא בתפילין שאסור לכתוב על דוכסוסטות אלא אפי' מזוזה שמצוה לכתוב על דוכסוסטות כמבואר בי"ד סי' רפ"ח אפ"ה צריך שלא ישאר על העור קרום דק דהא בדוכסוסטות צריך לכתוב בצד השער ואם כותב על אותו קרום הרי כותב על דוכסוסטות בצד הבשר עכ"ל. הנה מה שהוא קורא לקרום זה הדבוק בשם דוכסוסטות אינו מדוייק כ"כ דהא כל שלא נפרד שם גויל עליו. ועכ"פ הדין דין אמת: וראיתי בס' שנות חיים שו"ת סת"ם הל' מזוזה תשו' ב' שכתב להתיר והביא ראי' מלשון הרא"ש שהביא הב"י בסי' רפ"ח שכתב וז"ל וראיתי פה שנהגו לכתבה (המזוזה) אגויל ויראה שהיא כשרה בגויל כי היכי דכשרה בקלף דבתפילין דוקא פסול גויל דהא אף בקלף אם שינה וכתב במקום שער פסול אבל במזוזה דכשרה אדוכסוסטות במקום שער ואקלף במקום בשר א"כ לא שייך בה שינוי וכשרה גם אגויל במקום כמו בדוכססטות במקום שער וכו' עכ"ל הרא"ש וכתב הנ"ל וז"ל א"כ כיון דמוכח לדהאי דאגויל במקום שער כשר אף דבס"ת ותפילין פסול על קלף במקום שער כאן כשר כיון דכשר על דוכס' במקום שער ה"נ להיפוך על דוכס' במקום בשר כשר כיון דכשרה על הקלף במקום בשר ובפרט דכתב להדיא דבמזוזה לא שייך שינוי משמע דכשר בכל ענין עכ"ל. ובמחכ"ת הנה מלשון הרא"ש ודאי אין שום הוכחה להכשיר לכתוב על דוכס' (וכן על גויל) במקום בשר. דהא לא כתב אלא דמדחזינן דכותבין מזוזה על מין שכותבין עליו במקום שער דהיינו על דוכס' ה"ה דכותבין אותה על גויל שהוא ג"כ מין שכותבין עליו במקום שער. אבל להתיר לכתוב במקום שאינו מקום כתיבה כלל זאת לא שמענו. ואדרבה מדדייק וכתב דכשרה גם אגויל במקום שער משמע דוקא במקום שער שהוא מקום כתיבה לס"ת ולא במקום בשר משום דבגויל מקום הבשר לא הוי מקום כתיבה כלל. ומינה ה"ה לדוכס' במקום בשר שאינו מקום כתיבה. אך הטור בסי' רע"א כתב דגם אדוכס' במקום בשר ואקלף במקום שער כשר. אבל בב"י שם השיג

עליו ופסק בש"ע דלא כותי' והרמ"א אף שהביא שם דעה זאת בלשון יש מקילין אבל פשיטא דאין דעתו לפסוק הכי (ע' בהנהגת הוראות שלאחר סי' רמ"ב) אמת שגם בתוס' מנחות דף ל"ב ע"א ד"ה אידי ואידי כתבו סברא זאת בתירוץ הראשון אבל הרי כתבו שם עוד תירוץ אחר ובמס' שבת כתבו עוד תירוץ אחר. ופשיטא דלא שבקינן רוב גדולי הפוסקים המחמירין וניזול בתר מיעוטא דמקילין. ודברי המחה"ש טבין ותקילין:

יד **יש מי שמכשיר**. זוהי דעת מהר"י מינץ בתשו' וראייתו מדיו ע"ג דיו. אבל בס' בני יונה האריך לפסול משום דהוי חציצה גם מפני שאינו מתקיים זמן מרובה וסופו שהצבע מתפרד מעל הקלף כשתתישן וא"כ גורם מחיקת השם. ומה שהביא מהר"י מינץ ראי' מדיו ע"ג דיו דחה משום דהוי מינו ומין במינו לא חייץ. והנה מצאתי בתשו' מהר"ם א"ש ח"ג סי' ל"ב כתב ג"כ להכשיר והביא ראי' להתיר משום דהוי לנאותן וכל לנאותן *) אינו חוצץ כדאמר רבא גבי לולב סוכה דף ל"ז. ואמנם לפעד"נ דיש לחלק ג"כ ואין כאן מקום להאריך: ע' בשו"ת גבעת פינחס סי' נ"ו. והראי' שמביא ממה שנכתבה התורה בגלגל דכתיב וכתבתם על האבנים ואפ"ה לדברי ר"ש נכתבה ע"ג הסיד. הנה בס' בני יונה דחה זאת די"ל דלדידי' מצותו בכך ע"ש. ובודאי ראוי להחמיר בזה. אך אם הצבע הוא דק כ"כ שהדיו מתמצה בתוך הקלף גם בס' בני יונה כתב דאפשר להכשיר. ובשע"ת סי' ל"ב ס"ק י"א לאחר שהביא דברי הפמ"א כתב וז"ל. ונראה שלכתחלה יש להעביר על פניו בחוזק יד מטלית לבן ולקנחו היטב ואז מה שאינו מדובק בהקלף מהצבע דבק טוב יוסר ממנו ע"י הקינוח הזה ומה שנשאר מדובק בו הוא נעשה גוש אחד ואינו חוצץ ומ"מ נראה שאין להתיר רק משיחה דקה אבל לא אם הוא טוח על פניו ועב קצת עכ"ל: בבר"י יו"ד סי' רע"א אות ה' הביא מ"ש הגו"ר דקלף שהעביר עליו מי כרכום פסול דהקלף צריך שיהי' לבן. והוא ז"ל פקפק בו אבל לא דחה לגמרי ע"ש (שהביא דברי התוס' סנהדרין דף כ"א ע"ב ד"ה כתב ליבונאה. ולכאורה דברי התוס' בלא"ה צע"ק דהו"ל להקשות ג"כ דהלמ"מ שאין כותבין אלא בדיו ובכתב ההוא אין האות מדיו) והנה במ"ס ע"ג איתא חייב אדם לכתוב ס"ת נאה בקלפים נאים ועורות צבועי"ם כו' שנאמר זה א"ו כו'. אך י"ל דכוונתו על צד החיצון שאחורי הכתב. או י"ל שהוא ט"ס ול"ל עורות לבאים דהיינו קלף צבי:

סימן ג

א **מקבצים עשן וכו'**. כ"כ הרמב"ם ושאר פוסקים דלכתחלה בעינין דיו הנמחק ואני תמה מדוע לא נהגו עתה הסופרים בדיו כזו. ואני בעצמי נסיתי ועשיתי אותה. לקחתי

קיהנרוס וגבלתי אותו היטב עם מעט מים ודבש גם קצת גומי נתתי בתוכה ועשיתי אותה רקיקין ונתיבשו היטב ואח"כ אני שורה עפצים במים וג"כ עם קצת גומי וקודם הכתיבה אני שורה את הרקיקין במי עפצים אלו והיא דיו יפה מאוד. אך זאת לדעת כי הקיהנרוס בטבעו קשה שיגובל עם מים קרים וצריכין לערות עליו מים רותחין: במס' שבת דף י"ח ע"א תוס' ד"ה אבל דיו וכו' הקשו דלקמן בעי אי שמן זית יפה לגבל אלמא חזינין דשייך גיבול. וצ"ע לפע"ד מאי קושיא לפמ"ש הרמב"ם מעשה הדיו כמ"ש כאן וגם התוס' בעצמן כתבו לקמן דף כ"ג דכל דיו שבגמ' היה יבש. וא"כ נראה בחוש כי בתחלת עשיית הדיו רקיקין שפיר שייך גיבול ומזה מירי לקמן כמו שפירש"י שם אבל הכא מירי ששורה את הדיו היבש במים ובזה אמרי' דלאו בר גיבול הוא. וצע"ג על התוס':

ב **לפי שאסור להעביר את הזהב וכו'**. כתב הב"י בשם הריב"ש סי' ז' אם עבר וגירד את הזהב וכתב בדיו כשר מיהו בכל אזכרות הספר אפי' בדיעבד פסול משום דמיחזי כמנומר עכ"ל. וראיתי שהקשה בס' ישועות יעקב דא"כ למה כתב בש"ע סתם אם זרק זהב על אותיות מעביר הזהב דמשמע אף אם זרק על רוב אותיות ג"כ מהני גרידה ולמה לא נפסל משום דמיחזי כמנומר לדעת הריב"ש ופשיטא דלענין מיחזי כמנומר אין חילוק בין אותיות השם ובין שאר תיבות עכ"ל. והנה גם בס' בני יונה כתב בפשיטות דגם בשאר אותיות אם יצטרך אח"כ להעביר בקולמס אם יעשה כן בהרבה אותיות מיחזי כמנומר ופסול. ולפע"ד רציתי לומר לפמ"ש המג"א בסי' ל"ג ס"ק ז' הטעם דפסלו חכמים אף בשם אחד להעביר עליו בקולמס לשמה משום דמחזי כמנומר והיינו למאי דמשני ראב"י היינו טעמא דחכמים משום דבעינין זא"ו ומפרש המג"א דהיינו משום דהוי עכ"פ מנומר קצת ואף דבתיבה אחרת ודאי לא איכפת לן בכה"ג מ"מ בשם אינו מן המובחר דבעינין זא"ו (עיין במחצית השקל) א"כ היה מקום לומר כמו כן גם לר' יהודה אף דמודה באזכרות דכל הספר משום דמחזי כמנומר היינו דוקא באזכרות דבכולהו מודה דבעינן זא"ו ואינו הדר שיהיו כולם עכ"פ קצת מנומר אבל בשאר תיבות אפשר *) דלא שייך מנומר בהעברת דיו דלא אתמר בגמ' מנומר בשאר תיבות אלא באותיו' התלויות ביני שיטין שנרא' יותר מנומר. הן אמת כי בריב"ש מבואר שם דאף בשאר תיבות שייך מנומר בהעברת קולמס שכתב דמש"ה לא אמרי' בגמ' בד' טעיות בכל דף שיתקן בגרידה ויחזור ויכתוב על הגרד משום דהוי מנומר. אבל לפי תשו' הרשב"א שהביא שם דבאמת גם בד' טעיות יוכל לתקן בגרידה והא דאמרי' בגמ' יגנז היינו עד שיתקן ולא הוי בזה מנומר והעברת קולמס ודאי אינו מנומר כ"כ כמו כתיבה על מקום הגרד אפי' בהרבה מקומות. וצ"ע לפע"ד לדינא. כי אף דפשטא דסוגיא משמע בהא כדעת הריב"ש דבד'

טעיות בחסרות לא מהני שום תיקון אף בגרידה וכמ"ש הפוסקים מ"מ אפשר דהיינו טעמא משום דיצטרך לכתוב אותיות קטנות למלאות החסרון וזהו הנימור שיהיו הרבה תיבות באותיות קטנות משאר הספר אבל משום דנכתבים על מקום הגרד אכתי לא מוכרח שיהי' בו משום מנומר בשאר תיבות ודו"ק: העירותי על זה אף דלא שכיח עתה שיזרוק עפרות זהב על הכתב מ"מ נ"מ למה דשכיח טובא שכמה תיבות קפצה מהן הדיו באופן שצריכין להעביר עליהן בקולמס אם יהי' בזה חשש מנומר או לא. וידוע שאין להחמיר ולאסור מספיקא שזהו איסור לגרום גניזה לס"ת במקום שאפשר לתקנו וכעת צ"ע אצלי. שוב ראיתי מ"ש התשב"ץ ח"א סי' קכ"ז ובח"ג סי' קצ"ג (ומ"ש שם בענין העברת דיו על השם אכתוב אי"ה בסי' י"א סק"ב):

ג **ולא ישרטט בעופרת וכו'**. כתב בס' בני יונה וז"ל ואם שרטט בדבר הצובע אינו פוסל ימ"מ ה' ס"ת עכ"ל. ותיבת ימ"מ הוא ט"ס וצ"ל מ"מ (ר"ת מעדני מלך) כי שם הוא. אבל אינו מוכרח. ומ"ש שם על הלבוש י"ל דהלבוש סמך א"ע על מ"ש בהל' תפילין שפסול. וע' ב"י אהע"ז סי' קכ"ה:

ד **קולמס נאה**. במס' שבת (דף קל"ג ע"ב) תניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין:

ה **ואין נוהגין כן**. כתב בס' בני יונה מצוה מן המובחר ליקח קולמס של קנה וכן אמרו חז"ל שזכתה *) קנה ליקח ממנה קולמס לס"ת שכן אין לגזול ממנה מה שזכתה מן השמים גם מגזירה חק תוכות אך בהיות כי במדינתנו אין הקנים מצויים חזקים כ"כ ואם יעשה מהם קולמסים על כרחך שיצטרך לתקנם על כל שורה ושורה וע"י זה יהי' הכתב בכמה שינויים ע"כ נהגו לכתוב בשל ברזל או נוצה דודאי אין בו חשש חקיקה דהרי הוי חק ירכות וגזירה ח"ת היא גזרה חדשה שלא מצאנוה בגמ' ואנו אין לנו לעשות חששות מלבנו ע"כ עדיף טפי לעשות כתב מיופה ושוה ממיחוש כאלה. עכ"ד בקצור. ובפלפול ארוך כתב עוד שבעצמו כתב בקולמס ברזל:

ו **צריך שיכתוב אותן בימין**. הט"ז ביו"ד סי' רע"א סק"ח כתב דדרשי' וקשרתם וכתבתם מה קשירה בימין אף כתיבה בימין. סוף פרק הקומץ. ואגב שיטפא כתב כן דליתא התם הכי אלא בהיפוך לענין הנחת תפילין בשמאל דרש התם ר' נתן מה כתיבה בימין אף קשירה בימין. וסה"ת שהביאו הב"י בסי' ל"ב למד מזה דדרך הכתיבה היא בימין דוקא ואשר על כן צריכין לכתוב סתו"מ בימין. ולענין לפסול בדיעבד הוצרך ללמוד מפ'

הבונה ע"ש (שוב ראיתי בשו"ת אמרי אש לאמ"ו הגאון זצ"ל או"ח סי' ב' שהקשה בזה על הט"ז והב"ח):

סימן ד

א **בכוונה גדולה לשמה.** וקודם שיתחיל לכתוב יתודה על מה שעבר. ויאמר אנא בכח וכו' בכוונה גדולה. כתב בשע"ת סי' ל"ב סק"ג קודם שיתחיל לכתוב יתפלל ויאמר יהר"מ ה' או"א שתשרה שכינתך במעשי ידי ותצליחני בכתבי זאת שאני כותב תפילין אלו לשם קדושת מצות תפילין שצונו ה' אלהינו (ס"ת זה לשם קדושת ס"ת. מזוזה זאת לשם קדושת מזוזה) ותצילני מטעות הכתיבה ומטעות הכוונה אמן כן יהי רצון. עכ"ל וע"ל סי' א' ססק"א. עוד כתבו כי טוב הוא שיהי' להסופר חדר מיוחד לכתיבה כדי שלא יבלבלו אותו בשעת כתיבה:

ב **לשם קדושת ס"ת.** בט"ז הוסיף לומר וכל האזכרות שבו לשם קדושת השם. שאם ישכח אח"כ לקדש את השם במקומו די בזה. ולמד זאת לפ"ד מן הסמ"ג. אבל לקמן בסי' י' סק"ה אכתוב אי"ה שהבאים אחריו חלקו עליו בזה ע"ש:

ג **ומספיק לכל הספר.** היינו מה שהסופר הזה כותב. אבל אם בא סופר אחר לגמור את הספר או שבא לתקן בו איזה טעות. לא מהני מה שהסופר הראשון אמר לשמה. אלא זה צריך לומר מחדש שכותב לשם קדושת ס"ת. ברכי יוסף בשם תשו' בית יהודה:

ד **וכן נראה עיקר.** ביו"ד סי' רע"ד צריך שיאמר וכו'. וכתב הש"ך היינו שיאמר כן בפירוש ולא סגי לי' במחשבה כדלעיל בסי' רע"א עכ"ל. משמע מדבריו דעיבוד וכתיבה שוים ולהסוברים דבעיבוד לשמה די בדיעבד אף במחשבה ה"ה בכתיבה. וגם בס' בני יונה כתב דבדיעבד סגי בחישב אף בכתיבה. אבל בפרמ"ג סי' ל"ב א"א ס"ק י"א צדד לומר דבעיבוד די בדיעבד אף במחשבה ובכתיבה פסול אף בדיעבד וע"ש גם בס"ק ל"ב. וכן כתב הגאון מוה' שניאור זלמן זצ"ל (בעל התניא) בש"ע שלו. וכן משמע לכאורה דעת הטור דגבי עיבוד כתב טו"ב שיוציא בשפתיו. ובכתיבה באו"ח סי' ל"ב כתב שאין די במה שחישב בלבו וכן ביו"ד סי' רע"ד כתב צריך שיאמר הסופר וכו' ואם לא עשה כן פסול (כן כתבתי במהדורא קמא): ובס' מלאכת שמים כלל ט' ס"ק א' השיג עלי בזה וכתב שזה נדחה כבר מדברי הב"ח סי' רע"ו. ובאמת דברי הב"ח תמוהים לפע"ד ודעת הטור נראה בבירור דס"ל דבתחלת הכתיבה צריך לומר דוקא בפיו שהוא כותב לשמה ורק בשעת כתיבת השם דכיון שכבר נתקדשה כל הכתיבה לשמה אלא דבשם צריך קדושה יתרה לזה סגי במחשבה: ומ"מ לדינא נראה לפע"ד העיקר כהמקילין. מהטעם

שאכתוב אי"ה בחקירה א' (אות כ"א ואות כ"ג) ועכ"פ נראה דכשחישב לשמה אף שלא הוציא כן בשפתיו יש להקל בדיעבד. וע"ל סי' ב' סק"ח:

ה **דכתב העליון לא מהני**. ולהיפוך אם היה האות כתוב כהוגן ונפל עליו טפה דיו שלא בכוונה והאות נשאר בצורתו כמו שהיה. כתב הפרמ"ג במשבצת ס"ק ט"ו דתליא בפלוגתא שבאהע"ז סי' קל"א ס"ה. אבל בס' מלא"ש כלל ו' בינה ס"ק ט"ז כתב דבזה י"ל דגם הרמב"ם מודה דפסול כיון דכתב התחתון מכוסה ואינו נראה כלל. וכן נראה לפע"ד מצד הסברא דעד כאן לא נחלקו אלא אם כתב העליון הוי כתב אבל כתב התחתון המכוסה לכ"ע לא הוי כתב: ואם נפלה דיו לחה על גוף האות שהאות נתיבש כבר. והסיר את הדיו הלחה לדעת הלבוש שהביא הב"ש בסי' קכ"ה ס"ק י"א כשר משום דדמי לעפרות זהב שהעבירו דכשר משום דלא הוי אלא כסוי בעלמא. והכא נמי הדיו הלחה לא נתערבה עם היבשה והוה כמו כסוי בעלמא. אבל הב"ח באה"ז שם חולק על הלבוש ופוסל גם בדיו לחה שהעבירה משום חק תוכות. ולפי דעתו צריכין לחלק דשאני עפרות זהב שאינו ממין הדיו ואין לו התיחסות כלל עם הדיו ולכן לא חשיב רק כסוי בעלמא. משא"כ דיו אפי' לחה ע"ג יבשם מין במינה היא. ובטלה העליונה את התחתונה ולכן אפי' אם מסירה פסול משום חק תוכות (ובעפרות זהב הב"ח בעצמו מכשיר לאחר שהעבירו באו"ח סי' ל"ב) וכן היא דעת הט"ז שם (הגם כי דמות ראי' שכתב מכסוי בור יש להשיב עלי' דבע"כ לא דמי דא"כ גם בעפרות זהב נימא הכי) וכ"כ שם הפר"ח דהעיקר הוא כדעת הב"ח. וכן נראה לפע"ד להחמיר. אך מה שדעת בעל מלא"ש להחמיר גם בעפרות זהב לא נהירא לפע"ד ואכתוב בזה אי"ה בסי' ח' ס"ק י"ג:

ו **שיקרא כל תיבה בפיו**. בס' שנות חיים ספר סת"ם סי' פ"ו נשאל בתיבה שהוא קרי וכתיב איך יקרא. אם כפי הקרי או כפי הכתיב. ואם יקרא כפי הכתיב מה יעשה בשם הוי"ה ב"ה. והשיב כיון דהב"י בסי' רע"ד הביא בשם הסמ"ג הטעם כדי שלא יטעה (לא הוצרך לזה דגם ברש"י ותוס' במנחות דף ל' מבואר טעם זה) א"כ ודאי צריך לקרות כפי הכתיב. ובשם הוי"ה ב"ה כיון דאי אפשר אינו קורא כלל דכיון דעיקר מילתא דרבנן היא אין דנין אי אפשר מאפשר. ולפע"ד ממקומו הוא מוכרע. דהא הב"י הביא שם גם מ"ש המרדכי דרש"י גריס ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע וכתב המרדכי מכאן יש להוכיח דס"ת תפילין ומזוזה הסופר צריך להוציא בפיו לקרות הוא עצמו פן יטעה רק בדברי פורענות כגון מן וימת ואילך לא היה קורא אלא כותב (וכ"כ שם בתוס') וכן ברוך בן נריה לפי שהן קינות וכו' עכ"ל. הרי דאפי' משום דבר שהוא פורענות יכול למנוע מלקרות מכ"ש בשם הוי"ה ב"ה דמשום איסורא יכול למנוע:

ז **או החסר מלא פסול**. ומשמעות הפוסקים דה"ה אם כתב תיבה אחת כפולה ג"כ פסול בין בס"ת בין בתו"מ. וראיתי בס' טוב טעם ודעת סי' רל"ה שאלה בס"ת שבפ' קדשים היה סיום עמוד א' ועשיתם אותם אני ה' ונשאר שם שיעור פתיחה. והעמוד השני היה לו להתחיל וידבר ה' אל משה לאמר. וטעה הסופר וכתב שם עוד הפעם את השם ושייר יתר השיטה לפתיחה. ובשיטה שני' התחיל וידבר ה'. וכתב שם כי לדעתו אם ישאר כך אין קפידא וכשר מדינא דהרי דעת הראב"ד הובא במג"א סי' ל"ב בסק"ג דאין פסול בתיבות כפולות ואף דבא"ר מחמיר בתיבות כפולות הפרמ"ג חולק בזה. ואף לדעת הא"ר הרי פסול מטעם יתר כנטול דמי. וקימ"ל בטרפות דלא אמרי' יתר כנטול אלא כשעומדין זה אצל זה. והכא הרי אחד בסוף העמוד ואחד בראש העמוד לא שייך יתר כנטול וכשר. אתו"ד. אמנם בס' שערי אפרים בפתחי שערים שער ה' סעי' ח' כתב כי מה שהכשיר הראב"ד תיבות כפולות בתפילין לא אמר להכשירן כך. אלא לגרוד התיבה השני' וקמ"ל דליכא בזה משום שלא כסדרן. אבל כל זמן שלא גרד היתר מיסתבר לפסול הס"ת שהרי משתנה הענין עי"ז וכמה דרשות דרשו חז"ל מתיבות כפולות כגון איש איש וכיוצא בו (גם בשמו ית' נדרש הכפל אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ועשה תשובה) עוד כתב כי מ"ש הא"ר יתר כנטול לישנא בעלמא נקט לצחותא ור"ל דכיון שאין כאן מקומה מקלקלת הענין. ע"ש ודבריו נכונים מאוד. ולפע"ד י"ל עוד דאפי' אם נאמר דהראב"ד מכשיר בתפילין תיבות כפולות אף שישארו. מ"מ בס"ת י"ל דמודה דפסול דס"ת ודאי בעינין כתיבתו כנתינתו. ונראה לפע"ד ראי' מהא דאיתא במ"ס פ"ה הל' א' הכותב שם של שני שמות מקיים את הראשון ומעכב (פי' מקדר) את האחרון ר' יהודה אומר אם הראשון בסוף הדף מעכב את הראשון ומקיים את האחרון שני שמות של חול מקיים את הראשון ומוחק את האחרון ר' יהודה אומר וכו'. ואם היה הס"ת כשר כמות שהיא ודאי לא היינו מתירין לא לקדר ולא למחוק:

סימן ה

א **כתיבה נאה ומיושרת**. ע"ל סי' ג' סק"ד. כתב בס' חסידים סי' תתע"ט וז"ל אם כתב אדם ספר יפה וכתב דף שאינו כל כך יפה כמו שאר הדפין אעפ"י שאין בו טעות אם חפץ יסיר אותו הדף ויגנוז ויכתוב אחר יפה ואין לימר עובר משום בל תשחית לכך נאמר זה אלי ואנוהו וכן מלך פורץ גדר שנא' וכו' ואין לומר עובר משום בל תשחית עכ"ל:

ב **אלו הן תמונות האותיות וכו'**. העתקתי מש"ע של הגאון מהו' שניאור זלמן (בעל התניא) זצ"ל. ובקצת מקומות מספרים אחרים כאשר ארשום. והמשכיל אשר רוצה

לעמוד בסוד תמונות האותיות יעיין בלבוש: והנה כתב הספרדים (שקורין וועליש) משונה קצת כמ"ש בנוב"ק סי' פ' ע"ש. וראיתי בס' לדוד אמת שהעתיק מן הס' מר וקציעה תמונות האותיות מכתב ההוא. ובסופו כתב וז"ל השינויים שיש באותיות בין הספרדים והאשכנזים יש סמך לכולם בסתרי תורה מהרח"ו משם האר"י זצ"ל עכ"ל. ואנכי הנה לא העתקתי תמונות ההן כי במדינותינו לא נהגו בכתב זה. וגם הוא ז"ל כפי הנראה לא ברירא לי' תמונות ההן כ"כ שכתב דהסופרים הספרדים יבחנו אם הם כספרים הקדמונים שנכתבו ממומחים: כתב בשערי תשובה סי' ל"ב סק"א וז"ל. ובענין תמונות האותיות והתגין המבואר שם (בכתבי האר"י ז"ל) ראוי לסופרים יראי ה' שילמדו אותם איש מפי איש דהיינו שיבחור לעצמו סופר מומחה ובקי שילמדהו מפה לאוזן וגם יראהו באצבע כזה ראה וקדש לא כאלו שסומכים א"ע לכתוב בכוונות קדושות ולא באו בסוד ה' רק מה שרואים בס' מצת שמורים וכדומה מספרים שנתחברו בענין זה והם מדמין בעצמם שמוציאין הדבר מתוקן ותעו מדרך השכל כי שכלם קטן מהכיל עומק הדברים ומי שלא קבל את הענינים על בוריים מוטב לו שלא יכניס א"ע כלל לזה ויכתוב בלא כוונות ומ"מ יכול לדקדק לעשות בתמונות האותיות שכתבו סופרים מפורסמים אנשי השם ואנשי מעשה וכמ"ש מהר"ם זכותא ובברכי יוסף ס"ס כ"ה שיש לדקדק במעשה המצות שיהיו כסדרן וכמשפטן אף שאין אתנו יודע רמזיהם וסודותיהם כי המצוה פועלת בסגולה ועושה רושם למעלה אף שנעשית בלתי הכוונה הפרטית רק שצריך לכוין כוונה הכללית שיכוין שיעשה המעשה עפ"י מצות אלהיו ע"ש עכ"ל:

ג **ואחד למטה מימין וכו'**. במה"ק כתבתי שיהי' לה גם עוקץ שמאלי למטה כמו יו"ד ממש כמ"ש בש"ע הנ"ל. ובס' מלא"ש כתב שלא מצא חבר בזה. והנה בש"ע הנ"ל ציין כן משמע במג"א סי' ל"ב ס"ק כ"ט. ובאמת שכן משמע שם. וכ"כ שם הפרמ"ג יודי"ן שעל האלו"ף כמין יו"ד ממש עם קוצו השמאלית לר"ת. ומ"מ להלכה נ"ל כבעל מלא"ש. כי כל הפוסקים לא כתבו רק שתהא כעין יו"ד:

ד **הפוך קצת כלפי מעלה**. באלפא ביתא דר' עקיבא מפני מה יו"ד שעל האל"ף זקוף למעלה מפני שצופה להקב"ה ומעידו שהוא אחד:

ה **מצד ימין וכו'**. בקונטרס הר"י ברוך שאמר אשר העתיק הב"י הביא את הירושלמי דמס' חגיגה מפני מה יש לה לבי"ת שני עוקצים אחד למעלה (זה שבצד שמאל שהוא זקוף למעלה) ואחד לאחוריו (זה שבצד ימין שהוא נוטה לאחוריו) אומר לבי"ת מי בראך מראה להם בעוקצה של מעלה ומה שמו מראה להם בעוקץ שמאחוריה לצד אל"ף ר"ל אחד שמו:

ו **ומוגבהת קצת כלפי דל"ת לכתחלה**. נלמד מהא דאיתא במס' שבת דף ק"ד גימל דלת גמול דלים מ"ט פשוט כרעי' דגימל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים. אמנם?ס? רש"י ז"ל פי' מ"ט פשוט כרעי' דגימל לגבי דלת ולא לגבי בית:

ז **כדי להסמיך וכו'**. כצ"ל וכן הוא בב"י. ובש"ע הנ"ל נדפס כדי להמשיך והוא טעות. וביאור הענין הוא. כי היו נוהגין לכתוב את הנו"ן הכפופה מושבה התחתון משוך לצד שמאל יותר מן ראשה כדי השיעור שאם תפשט תהא נו"ן פשוטה. וכן היו כותבין את הצדיק הכפופה כדלקמן. ואם היו כותבין את הנו"ן או את הצדי"ק הכפופה שוה לשאר אות באורכו ולא יותר אז אם היו סומכים אות אחר אליהן בע"כ שהיו צריכין להרחיק למעלה כגון % וזה אינו נכון (ע"ל סי' ז' סעיף י') ולכן התקנה היא שיעשה אותן יותר אריכות כי אז יכול להסמיך את האות השני גם למעלה כגון %. והנה גם את הגימ"ל היו נוהגין לכתוב כן שהירך השמאלי נמשך לצד שמאל יותר מן ראשו כי תמונתה שתהא נראית כמין נו"ן כפופה כמ"ש בב"י (ועוד נראה שזהו בכלל הא דאמרי' מ"ט פשטה כרעה דגימ"ל וכו') ולכן גם אותה צריכין לעשות יותר ארוכה משאר אותיות. ואמנם ספרי דידן לא נהיגי הכי אלא כדעת ספר האשכול לקמן ס"ק ט' ע"ש. וכדעת הריא"ס:

ח **וצריך שיהי' וכו'**. שם בגמ' ומ"ט פשטה כרעי' דדל"ת לגבי גימ"ל (פירש"י ולא לגבי ה"א שמשוכה קצת לצד גימ"ל) דלימצי' לי' נפשי' (פירש"י עני נפשי' ולא יטריחנו לבעה"ב לרוץ אחריו). ובש"ע הנ"ל כתב ולכתחלה צריך שיהי' וכו' וציין שכ"כ המנהיג. והנה בב"י לא נזכר שהמנהיג כ"כ בפירוש לכתחלה. אך באמת כי מדברי כל הפוסקים נראה כן שאין זאת רק לכתחלה. אבל לפע"ד צ"ע דהא ברגל הקו"ף הדבוק לגגו כתבו הפוסקים דפסול משום דאיתא שם בגמ' ומ"ט כרעי' דקו"ף תלויה וכו' והרי גם בכרע' דדל"ת איתא שם כהך לישנא ומ"ט פשטה כרע' דדל"ת לגבי גימ"ל וכו'. ומדוע אינו מעכב אם לא עשה כן. אמת כי הרמב"ן ז"ל פי' דפשט' כרע' לגבי גימ"ל היינו מה שכרע' בצד ימין ולא בצד שמאל. אבל הרי בב"ש שהביא הב"י דחה זאת וכתב וז"ל וא"ל דאין ר"ל שיהי' בשיפוע אלא קאי על מה שכרע' בצד ימין ולא בצד שמאל דהא זה אמר אח"כ מ"ט מהדר אפי' דדל"ת מגימ"ל דליתן לי' בצינעא א"כ הא דאמר פשט' כרע' ר"ל שהירך בשיפוע לצד גימ"ל וכן משמע לשון פשטה כרע' עכ"ל. וגם באור זרוע פי' כן. וע"ע בספר יראים ובהגהמ"י וצע"ג לפע"ד. ועכ"פ אנכי השמטתי כאן תיבת לכתחלה (אבל באות ג' העתקתי תיבת לכתחלה. יען כי לפירש"י אינו מוכרח כמ"ש בסק"ו). שוב הגיעני ספר המנהיג וראיתי שגם הוא לא כתב תיבת לכתחלה וז"ל ובשבת פ' הבונה מ"ט פשטה

כרע' דדלי"ת לגבי גימ"ל דלימצי לי' נפשי' והדל ימציא א"ע לגומל הדלים למדנו שגוף הדלי"ת צריך לפשוט רגלו לאחריו מעט וכו' עכ"ל:

ט **אפי' נגיעה דקה כחוט השערה פסולה**. במס' מנחות דף כ"ט ע"ב אמר רב אשי חזינא להו לספרי דווקני דבי רב דחטרי להו גנגי דחית ותלו לי' לכרעי' דהי. חטרי להו לגגי' דחית כלומר חי הוא ברומו של עולם ותלו לי' לכרעי' דהי כדבעא מני' ר' יהודה נשיאה וכו' כדדרש ר' יהודה ב"ר אילעי וכו' כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בהי בראם וכו' ומפני מה נברא העולם הזה בהי מפני שדומה לאכסדרא (שפתוח מתחתיו) שכל הרוצה לצאת (לתרבות רעה) יצא ומ"ט תלי' כרעי' (רגל השמאלי תלוי באויר ואינו דבוק בגג) דאי הדר בתשובה מעיילי לי' (בפתח העליון שבין רגל זה להגג) וליעייל בהך (פתח התחתון דנפיק בי') לא מסתייעא מלתא (דהבא ליטהר בעי סיועא מפני יצר הרע הלכך עבדי לי' סיועא פתח יתירא) כדריש לקיש דאר"ל מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ (מעצמו יליץ לא יסייעוהו ולא ימנעוהו) ולענוים (למדה טובה) יתן חן (יסייעוהו מן השמים) בא ליטהר מסייעין אותו בא ליטמא פותחין לו. ומ"ט אית לי' תאגא (כתר קטן בקצה השמאלי של הגג) אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר. ע"כ. והקשה המהרי"ק בסי' ע"א. אמאי בגט אין מקפידין בחטוטרת החי"ת ובתליית רגל הה"א קפדינין. והרי רב אשי בחדא מחתא מחתינהו. וע' בשו"ת הרמ"ע סי' ל"ז. ולפע"ד י"ל דהטעם הוא משום דבחטוטרת החית אמרי' כלומר חי הוא וכו'. ומשמע דהיינו טעמי' דהני ספרי דווקני. אבל לא איתמר כן בשום מקום. אבל בתליית רגל הה"א דדרש ר' יהודא בר"א ומ"ט תלי' כרעי'. מוכח דהכי הוי מילתא דפשיטא והלכה רווחת דכרעי' דה"א תלי'. וכדאיתא במס' שבת (ק"ב ע"ב) וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב וכו' היהין חיתין חיתין היהין:

י **וגם תג קטן וכו'**. בס"ק שלפ"ז הבאתי גמ' דמנחות אמר רב אשי חזינא להו לספרי דווקני דבי רב דחטרי להו לגגי דחית וכו'. ופירש"י שעושין למעלה כעין חוטר כלומר הקב"ה חי שוכן ברומו של עולם חי"ת היינו חי עכ"ל. ובתוספות שם כתבו וז"ל פי' בקונט' שהגביה רגל שמאל של חית עד למעלה ור"ת פי' באמצע גגו של חי"ת גבוה מעט כמו חטרת' דגמל באמצע וכו' עכ"ל. ואנן עבדינין כתרויהו חטוטרת באמצע ותג כעין מקל בשמאל. ואמנם מדברי הפוסקים נראה דעבדינין את התג בראש קצה השמאלי של הגג ומדברי התוס' נראה שעושין אותו כנגד הרגל השמאלי שיהא נראה הרגל הזה גבוה קצת למעלה מן הגג. וע' בב"י בשם הס' יראים שכתב ובלבד שיעשנה (להתג) בסוף הגג לצד שמאל שתהא נדאה כמו ראש רגל שמאל ולא למעלה ככתר על גגה

וכו' (והובא גם במג"א סי' ל"ו ס ק"ג) ומוכח דמנהגם היה לעשות רגל השמאלי בקצה הגג ממש כזה % אבל ספרי דידן נהיגי לעשות את הרגל באמצע הראש כמו זיי"ן ממש. לפי"ז נ"ל לעשות את התג כנגד הרגל שיהא נראה כאלו עולה מן הרגל: אם נמצא בס"ת קצת חתי"ן בחטוטרות וקצתן בלי חטוטרות. אין כאן תרתי דסתרי כי גם לדעת רש"י חי"ת בחטוטרת כשרה. חת"ס סופר סי' רנ"ח. וכ"כ בלבושי שרד למג"א סי' ל"ו סק"ג דגם לרש"י החטוטרת אינו מבטל צורת האות: ואם עשה חי"ת פשוטה בלי חטוטרת ובלי תג כתב הפרמ"ג שהוא ספק פסול ע"ש בפתיחה לסי' ל"ב. אבל בחידושי הגאון מהרע"ק איגר זצ"ל הוכיח במישור דכל ענין החטוטרת אינו אלא למצוה מן המובחר ובדיעבד אינו מעכב. אך כיון שהדבר נקל לתקן בתג יש לתקן כיון דהוי לכתחלה ע"ש. וע' בס"ק שלפ"ז:

יא **וגג רחב פסולה**. בחת"ס סופר סי' רנ"ח מביא מ"ש הא"ר בשם התי"ט בס' מלבושי י"ט דכשרה. ולכן כתב שם בח"ס דבשעת הדחק אם אין ס"ת אחר יש לסמוך על זה לקרות בו. ונ"ל דה"ה שאין להוציא ס"ת אחר בשביל זה. ואופן התיקון כתב שם בח"ס דאין לגרוד את החטוטרת ולעשות הגג שוה וארוך כשיטת רש"י. דכיון דעתה כשרה היא (לדעת התי"ט) לשיטת ר"ת ואיך נמחוק אותה ונכתוב תמורתה חית בלי חטוטרת כלל דאינו נכון לשיטת הר"ת ע"כ כתב שם תיקון אחר ע"ש. ולפע"ד גם אם יגרוד את החי"ת או מקצתה וגם יגרוד עוד איזה אותיות אשר יוכל להרחיבן ולעשות את החי"ת כראוי נמי שפיר דמי:

יב **בתמונת ב' ווין וכו'**. אם כתבה כעין נו"ן הפוכה מצד ימין ונו"ן כפופה מצד שמאל וחטוטרת ע"ג כזה % יש לפסול. כ"כ בספר החיים. וכן מצאתי בס' נטיעה של שמחה קורא תגר על חי"ת כזה וכתב שאין לה צורת חי"ת כלל. ומ"מ נראה לפע"ד דגם בזה אין להוציא ס"ת אחר:

יג **כפוף מעט למטה וכו'**. באלפא ביתא דר"ע מפני מה טית טמון ידו וזקף ראשו שכל הנותן פרוטה לעני יתן לו בסתר:

יד **עוקצה השמאלי וכו'**. במנחות דף כ"ט ואפי' כתב אחד מעכבן. פשיטא. אמר רב יהודה אמר רב לא נצרכה אלא לקוצה של יו"ד. והא נמי פשיטא אלא לכדאידך וכו'. וכתבו התוס' וז"ל קוצה של יו"ד פי' בקונטרס רגל ימיני וקשה דהא פשיטא דאין זה אות ומפרש ר"ת דהוא ראשו כפוף כדאמרי' בסמוך וכו' עכ"ל. ולכאורה צ"ע מאי קושיא הרי באמת מקשה בגמ' והא נמי פשיטא. וצ"ל דקושית התוס' היא איך ס"ד דתרצן וכי לא ידע דהא נמי פשיטא (וכן ראיתי אח"כ בפמ"א ח"א סי' ס"ו שכ"כ) ודוחק: ומלבד

זאת צ"ע לפע"ד לפיר"ת. איך פשוט הדבר כ"כ דמעכב דמקשה והא נווי פשיטא. ועוד צ"ע אמאי שבקי לעוקצי דבי"ת (ע"ל סק"ה) ונקטי עוקצה דיו"ד. ואי פשיט' להו דעוקצי דבי"ת אינן מעכבין. איך מקשין אעוקצ' דיו"ד דפשיטא דמעכב. וצ"ע:

טו **אבל אם עשה לה זוית מלמטה וכו'**. בש"ע הנ"ל כתב אבל אם עשה מלמטה ומלמעלה וכו'. ולכאורה קשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא. רישא משמע דוקא עגולה למטה כשרה. וסיפא משמע דאפי' יש לה זוית למטה אם עגולה למעלה כשרה. וראיתי בציוני המראה מקום שכתב וז"ל ע"ש (בב"י בשם הב"ש) באות מ' ובאות פ' ובמ"ש ב"י בשם מהריא"ס באות כ' ובד"מ וצ"ע עכ"ל. ובעיוני שמה נראה לפע"ד כי דיוקא דרישא עיקר דדוקא בעגולה למטה יש להכשיר. שכ"כ שם בב"י מהב"ש באות פ' דכשאין לה זוית למטה תחשב תמונת כא"ף אעפ"י שיש לה זוית למעלה שהרי בכתיבה המאושרת נהגו הסופרים לעשות את הכא"ף כמו פ"א לנוי עכ"ל ע"ש. אבל אם עשה לה זוית למטה אעפ"י שהיא עגולה למעלה נ"ל דאין להכשיר. שהרי בכתב ספרדית (וועליש) עושין את הב' נ"כ עגולה למעלה. אבל כשיש לה זויות למעלה ועגולה למטה אפשר דיש לסמוך להכשיר בדיעבד כשנמצא כן בס"ת בשעת הקריאה שלא להוציא ספר תורה אחר ועיין בס"ק שאחר זה:

טז **ויש מכשירין**. ע' מג"א סי' ל"ב ס"ק כ"ו. ובתשו' דב"ש סי' קס"ג מבואר ג"כ שהיה מנהגם לכתבה כמו דל"ת ולא פקפק בזה כלל ע"ש. ואולי משום דס"ל דאף דאין לחלק בין כפופה לפשוטה וגם הפשוטה צ"ל באופן שאם תכפף תהא כא"ף כפופה כמ"ש הפוסקים. מ"מ ס"ל דכפופה גופא אין קפידא אם אינה עגולה למעלה וכמ"ש בס"ק שלפ"ז. ועכ"פ גם מי שירצה להחמיר נראה לפע"ד דיכול לתקנה גם בתפילין ומזוזות ע"י הוספת דיו לעשותה עגולה ולא הוי משום זה שלא כסדרן דצורתה עלי' מקרי כמ"ש הפרמ"ג. ודלא כש"ע הנ"ל שהחמיר בזה כדעת הריא"ס:

יז **ארוך כמו וא"**ו. ואם לא האריך את הצואר אלא עשאו כעין יו"ד יש פוסלין ויש מכשירין (ע' בס' מלא"ש) ונראה לפע"ד דאם נמצא כן בס"ת בשעת קריאה שאי אפשר לתקן יש להכשיר. וכן אם נמצא כן בשם הקודש. וכן בתו"מ יש להכשיר. אבל במקום שיכולין לתקן צריכין לתקן. ואם עשה את הצואר רק קו פשוט ולא כמו וי"ו יש להכשיר בשעת הדחק דהיינו אם נמצא כן בס"ת בשבת א"צ להוציא אחרת וכן בתפילין אם אין לו אחרים יניחם בלא ברכה (ס' החיים):

יח **וכפוף היטב לפניה**. בס' גן המלך (לבעה"מ גו"ר) הביא בשם הרדב"ז שצ"ל דוקא הצד שלמטה עד כנגד הצד שלמעלה כדי שיהי' לה ממש תמונת כ"ף כפופה עם וי"ו. והיא

ז"ל חולק עליו וכתב שאין דעת הפוסקים שצריך להיות לה תמונת כ"ף בהחלט אלא לומר שקרובה להיות כך אבל לא לעיכובא. וראיתי בס' עבודת היום שכתב ויש פוסלין אם נכתב גג התחתון רחב כמו העליון וכו' עכ"ל. ולא ידענא מאן נינהו יש פוסלין אלו. והרי דעת הרדב"ז בהיפוך ממש ואף בעל ג"ה לא כתב אלא דאינו מעכב אם אינו רחב כמו צד העליון. אבל פשיטא דגם להיפוך אינו מעכב. והנך רואה שכל הפוסקים כתבו שתמונתה כמו כ"ף וי"ו. וע' מ"ש הב"י בשם הריא"ס. וא"כ מאן ספין למיפסל:

יט **הימיני גבוה מעט וכו'**. כי אלו שני תגין מרמזין על חסד ודין. ע"פ הימיני שמרמז לחסד גדול יותר:

כ **ככ"ף כפופה**. ואעפ"י שיש לה זוית למטה מ"מ כיון שהיא עגולה למעלה ואין לה עקב למטה דמי טפי לכ"ף מלבי"ת כי הבי"ת יש לה עוקץ למעלה ולמטה עקב. והזוית שלמטה אינו מהפך תוארה (ב"י):

כא **אם אפשר לתקן וכו'**. נסתפקתי אם תקנו באופן זה שהרחיב גם הצד התחת?ח?ון וחברן בקו וגם את הקו הראשון הניח אשר הוא חולק עתה את המ"ם באמצעיתה אם הוא כשר או לא. והנה אף אם נימא דכשר. מ"מ בשם פשיטא דגם תיקון זה אי אפשר. דכיון שאנו מסופקין שמא היא כשרה בלי תיקון. א"כ בין שהוא עושה תחלה את הקו המחבר בין שמרחיב תחלה את הצד התחתון הרי הוא מקלקל תחלה את המ"ם הראשונה. ועוד שהרי הוא מבטל את הקו המחבר הראשון מקדושתו. והרי הוא כמוחק מן השם. ואמנם מצד הסברא נראה לפע"ד דגם במ"ם שהיא חול אי אפשר לתקן כך. משום דכל זמן שלא הסיר את הקו המחבר הראשון. שנמצאה חלוקה לשתים אף שהתינוק קורא אותה מ"ם. מ"מ אנו רואים שאין לה צורה הראויה. ולכן גם אם אח"כ הוא גורד את הקו הזה פסול משום חק תוכות. ודמי לשי"ן בד' ראשים דסי' ח' סעיף י"ב. אלא צריך לגרוד תחלה את הקו המחבר ואח"כ לתקן באופן הנזכר. ואם רוצה לתקן באופן שיקצר הצד העליון פשיטא דלא מהני משום דהוי חק תוכות אלא צריך לגרוד כולה. כדלקמן סי' ח':

כב **כמ"ש למעלה**. באות גימ"ל. וע"ש בסק"ז. והנה בס' מלא"ש כתב וז"ל נו"ן כפופה וכו' וצוארה ארוך קצת כדי להסמיך אות אצל ראשה כגון בתיבות פני ארצי שהיו"ד נכתבת סמוך לראש הנו"ן וכו' ויש מושכין גופה לצד ימין קצת מהך טעמא ועיין בינה עכ"ל. ובבינה כתב וז"ל ז"ל ספר האשכול נו"ן יהא ראשה וצוארה עם גופה דומה לזיי"ן אך שיהי' משוך גופה לצד ימין כדי לקרב אלי' אות אחרת למעלה לראשה ג"כ ולא די בקירוב למטה וכו' עכ"ל (ס' האשכול) הנה מדברי הנ"ל הגם שלכאורה איזה ט"ס יש וכו' עכ"ל (בעל מלא"ש בבינה) ובמחכ"ת לא דק בזה כראוי מה שלקח הדוגמא פני ארצי כי

בשביל סמיכת היו"ד לא היו צריכין לשום תחבולה תהי' איך שתהי' יכולין להסמיך לה יו"ד. לא נחלקו (הב"ש והאשכול) אלא בשביל סמיכת אות אחר כמו וא"ו וכדומה שאם יעשה צואר הנו"ן ישר וימשוך מושבה התחתון לצד שמאל היטב אז לא יוכל להסמיך אלי' וא"ו וכדומה. אלא למטה ולא למעלה. ודעת הב"ש לתקן זאת במה שיאריך צואר הנו"ן כי אז יוכל להסמיך אות אחר אצל ראשה. ולא ניחא לי' בתקנת ס' האשכול למשוך גופה לצד ימין כי ס"ל שכל אות צריך להיות עומד ישר כמ"ש הרמב"ן בפ' הבונה גבי כרעא דדל"ת ע"ש. וס' האשכול ס"ל דיותר טוב למשוך גופה לצד ימין מלמשוך מושבה לצד שמאל שנצטרך ג"כ להאריכה יותר משאר אותיות. והנה אם יצטרך להסמיך אות פשוטה אצל אות כפופה מודה הב"ש דצריכין לתקנת בעל ס' האשכול כמ"ש בגימ"ל תנינא בשם החסיד שאם צריך לכתוב ארצך טוב לעקם צואר הצדיק מעט לצד ימין וכו' ע"ש בב"י לכן בחר בעל האשכול בתקנתו. ומ"ש בעל מלא"ש שלכאורה איזה ט"ס יש בדברי ס' האשכול לפי דעתי אין בו שום ט"ס. וכבר נהיגי ספרי דידן כדבריו. וע"ל ס"ק כ"ה שגם דעת הריא"ס כן:

כג **פסולה**. בפ' הבונה כתב הר"ן וז"ל. ואמרי' נמי זיינין נוני"ן נוני"ן נוני"ן זיינין"ן פי' נו"ן פשוטה. ומכאן שצריך להיות הקו הארוך של נו"ן פשוטה באמצע ראשה הגס כצורת זיי"ן ואל יסמוך הקו הארוך בקצה ראשו כעין וא"ו שא"כ היה לו לומר ווי"ן נוני"ן נוני"ן ווי"ן עכ"ל. והפרמ"ג בפתיחה לסי' ל"ב כתב וז"ל נו"ן כפופה ופשוטה וכו' ראשה זיי"ן דוקא והר"ן מביא ראי' מהבונה וכו' וצ"ע אם כתבם צורת וי"ו למעלה אם כשרה וכו' עכ"ל. הנה מסתפק בשתיהן הן בכפופה הן בפשוטה. אבל בס' לדוד אמת גבי נו"ן פשוטה כתב אם עשאה כמין וי"ו ארוכה פסולה. ומשמע דבכפופה דעתו להכשיר:

כד **ויזהר שלא תגע הנקודה וכו'**. בקונטרס הר"י ב"ש שהביא הב"י בתנינא כתב וז"ל ותהיה רחבה קולמס וחצי כדי לתלות בה הנקודה מבפנים שלא תגע וכו' עכ"ל. וכוונתו פשוטה דהא חלל הב' והכ' היא כעובי קולמס כמש"ל. ואם גם חלל הפ"א יהי' רק כעובי קולמס. הנה מאחר שהוא עושה את הנקודה בעובי הקולמס אמתא באמתא היכא יתיב. ולכן כתב שיהיה רוחב חללה קולמס וחצי. אבל בס' מלא"ש כתב וז"ל ע"כ יעשה גגה רחב כדי שלא תבא לכלל נגיעה ע' ס' ב"ש (שבב"י) בתנינא שכתב ותהא רחבה וכו' כדי לתלות בה הנקודה בפנים שלא תגע כו' עכ"ל. ובמחכ"ת לא דק. כי אין כוונת הב"ש להגג אלא להחלל. והגג פשיטא שלא יהי' פחות מג' קולמסים כמו הב':ואפשר שהוא ט"ס במלא"ש וצ"ל יעשה חלל רחב וכו'. אבל אינו מדוייק כי בחלל אין עשיה והוא העדר הפעולה:

כה **וצוארה קצת ארוך וכו'**. בקונט' הר"י ב"ש שבב"י. בקמא כתב וז"ל והצואר יהי' קצת עב וקצת ארוך ומושבה משוך לצד שמאל יותר מן שני הראשים היטב וכו'. ובתנינא כתב וז"ל וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה ומושבה משוך לצד שמאל היטב כי תאר גופה קבלנו שהיא כמו נו"ן וכו' עכ"ל. והב"י בתוספותיו כתב וז"ל. וז"ל הר"י אסכנדרני ידביק היו"ד וכו' וימשוך מושבה לצד ימין קצת וכו' עכ"ל. הנה נראה פשוט כי לדעת הריא"ס שמושכין מושבה לצד ימין תו לא צריכין למשוך אותו גם לצד שמאל. כי במה שנמשך לצד ימין כבר יש לה תאר נו"ן. ואך הב"ש לפי שדעתו לעשות את הצואר ישר בלי נטיה לצד ימין הוצרך להמשיך מושבה לצד שמאל שיהיה תאר נו"ן. ומשום דלפי"ז אם יצטרך להסמיך אלי' אות אחר לא יהיה סמוך אצל הראש. לכן כתב להאריך הצואר קצת. אבל להריא"ס שעושין את הצואר משוך לצד ימין תו לא צריכין לא להאריכו ולא למשוך מושבה לצד שמאל יותר מכנגד ראשה. והיא דעת בעל האשכול כמ"ש בס"ק כ"ב. וכן הוא מנהג ספרי דידן. ובס' מלא"ש כתב וז"ל והצואר יהי' קצת עב וקצת ארוך כדי להסמיך אות אליה וימשוך אותה למטה לצד ימין קצתו כו' ותושבה משוך לצד שמאל היטב יותר משני ראשיה וכו' עכ"ל. הנה כתב להמשיך לימין וגם לשמאל. ובמחכ"ת לא דק:

כו **נוטה לצד הרי"ש**. בגמ' (שבת דף ק"ד) ומאי טעמא מהדרה תגי' דקו"ף לגבי רי"ש אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי וכו'. ותמיהני שלא הביאו זאת הפוסקים שיהי' התג נוטה לצד הרי"ש:

כז **לכתחלה**. הפרמ"ג מסתפק אם אינו מעכב אפי' בדיעבד. ועכ"פ צריכין ליזהר בזה מאוד כי הוא מן הגמ' מאי טעמא שיקרא אחדא כרעא קאי. ופירש"י כל אות ואות שבו (בתיבת שקר) עומדת על רגל א':

כח **נוגעין בגוף האות**. בתשו' הרמ"ע סי' ל"ח גער בנזיפה כשאין התנין מחוברין לאות אלא תלוין למעלה. כי אף להרמב"ם שהתגים אינן מעכבין היינו בדליכא כלל אבל כשכתבם ולא חברם הויין כאותיות יתדות ופוסלין. ולכן צוה לתקן. והמג"א העתיק משמו בקיצור ואם אינן נוגעין בגוף האותיות פסולין. ומתוך כך כתב בשו"ת זכרון יוסף סי' י"ח די"ל היינו שפסולין התגין וצריכין לתקנם אבל אין הס"ת נפסל משום כך דלא גרע מאין לה תגים כלל דלא פסל עכ"ל. וכן נראה שהיה דעת הגאון מהר"ש שכתב בש"ע שלו אבל בדיעבד אפי' לא עשה להם כלל כשרים. משמע דכ"ש מה שכתב בתחלה אם אינן נוגעין. והאמת מפורש ברמ"ע שכשיש לה תגין ואינן מחוברין גרע טפי מאין לה תגין כלל. ולכן שניתי קצת ההעתקה:

סימן ו

כל אות וכו'. הט"ז בסי' ל"ב ס"ק י' כתב דדברי הב"ח שכתב דאם נכתב מתחלה כך לא מהני תינוק תמוהים. דודאי אם אירע שכתב הסופר איזה אות פשוט ונסתפק לו אם הוא ארוך כשיעור וכו' ודאי מראה האות לתינוק וראי' מדברי מוהרי"ק וריב"ש וכו' עכ"ל. והנה באמת גם הרמב"ם כתב דין התינוק בתחלת כתיבת האות. ולפע"ד גם הב"ח הכי ס"ל. אלא דס"ל כהר"ם המאירי שהביא הב"י דבנקב באמצע הרגל אם אין ההפסק מונע את הקריאה המתוקנת לתינוק בינוני כשר. והד"מ כתב דגם דברי הטור מטין לדבריו (וע"ע בב"ח סוף סעי' י' ודלא כט"ז) ובזה הוא שמחלק הב"ח ואומר דאם מתחלת הכתיבה נעשה ההפסק ואפי' שלא מחמת נקב אלא מחמת איזה סיבה אחרת נשאר הפסק גויל באמצע הרגל (שאין כאן חסרון מחמת הקפת גויל) אפי' אם ההפסק דק עד שאינו מונע את הקריאה המתוקנת לתינוק לא מהני דכיון שנעשה מתחלת הכתיבה לא חזי לאיצטרופי. אבל אם עד ההפסק איכא שיעור אות ודאי כשר ואם אין אנו יכולין להבחין מודה הב"ח דיובחן ע"י תינוק כשמכסה החלק התחתון וה"ה אם אין הפסק אלא שכתבו כך שיש להסתפק אם הוא ארוך כשיעור או לא ג"כ יובחן ע"י תינוק וליכא מאן דפליג. ומ"ש הב"ח וז"ל אבל אם לא היה עד ההפסק מתחלת כתיבה אלא כמלא אות קטנה דידי' אין להכשיר כיון שלא נכתב כתיקונו מתחלה עכ"ל. הנה אם נקח את הדברים כהוייתן קשה טובא שהרי הוא דייק שם דבריו מלשון הטור וזה אינו מוכח כלל מלשון הטור וגם הסברא אינה מסכמת כלל לזה. אבל נ"ל כי תיבת אלא הוא ט"ס ומיותר הוא. אלא צ"ל אבל אם לא היה עד ההפסק מתחלת הכתיבה כמלא אות קטנה וכו' וזה ברור לפע"ד (שוב הגיעני לפי שעה או"ח עם חידושי הגאון מהרע"ק איגר זצ"ל. וראיתי שגם הוא פי' דעת הב"ח כמ"ש אבל לא העיר שיש ט"ס בדבריו):

סימן ז

א **ובכלל זה שלא תדבק אות לחברתה וכו'**. בס' מלא"ש כתב דהקפת גויל נראה מלשון הטור דמשום כתיבה תמה הוא. והנה כן מבואר להדיא בתוס' גיטין דף כ' ע"ב ד"ה לא צריכא. דבס"ת תו"מ בעינין שיהיו האותיות מוקפות גויל משום דכתיב בהי וכתבתם כתיבה תמה. וכ"כ שם הרא"ש והר"ן והמרדכי:

ב **ובין תיבה לתיבה וכו'**. הרמ"א בסי' ל"ב סעיף ל"ב כתב עוד דבין שיטה לשיטה צריך להניח כמלא שיטה. אבל המג"א כתב שם בשם הש"ג ומהרי"ל שאין צריכין להניח כמלא שיטה אלא בס"ת ולא בתפילין ומזוזות וכתב שכן נוהגין הסופרים שאין

מדקדקין בזה (בחקירה ח' אעשה אי"ה סמוכין לזה מן הירושלמי) אמנם עתה אנו רואים שהסופרים היראים מדקדקים בזה. וכן נראה לפע"ד שנכון לדקדק בזה גם בתו"מ. ועינינו הרואות שאם אין ריוח בין השיטין כמלא שיטה כמה קלקולים יש. בכ"ף פשוטה שנדמית לרי"ש. וכן צואר הלמ"ד שאינו כמו וי"ו (כאשר צריך להיות) אלא כעין יו"ד. או שנכנס לתוך חלל האות שבשיטה שעליה. לכן לפע"ד יש לדקדק לעשות כהרמ"א להניח גם בתו"מ בין שיטה לשיטה כמלא שיטה:

ג **אנו רואים וכו'**. כ"כ הט"ז (וע"ל סי' י"ט סק"ה) ובס' בני יונה כתב דכיון דהשיעורין שנאמרו בין אות לאות ובין תיבה לתיבה אינן אלא למצוה מן המובחר אבל בדיעבד תליא בקריאת התינוק. לכן אם קירב שתי תיבות ובסוף התיבה הראשונה מ"ם סתומה או משאר הכפולין צ"ע אם יש לפסול דהא ניכר לתינוק שהן שתי תיבות. ושוב מביא דברי ט"ז אלו וכתב וז"ל ומזה אפשר ללמוד להכשיר (כצ"ל) ג"כ מש"ל במ"ם סתומה וכיוצא בה עכ"ל. ובס' מלא"ש כלל כ"ה בינה סק"ב כתב עליו וז"ל תמוה לענ"ד מה עלה בדעתו לספוקי בזה דהלא פשוט בכל הפוסקים דקריא' התינוק לא מהני כ"א לברר הספק וכו' וכיון דאנו רואים שהתיבות הראויות להיות רחוקות זו מזו נתקרבו שלא כדין ובציר לי' שיעורא שמנאו הרמב"ם תוך הדברים הפוסלים מראו' א"כ קריאת התינוק מה יושיענו עכ"ל. והנה לפי דבריו עוד מיגרע גרע מה שהתיבה הראשונה מסיימת במ"ם סתומה וכדומה. דאלו בשתי תיבות אחרות אם יש קצת הפסק ואנו מסופקין אם הוא כשיעור או לא אנו סומכין על התינוק. ובכאן אף שיש לנו ספק אין אנו יכולין לסמוך על התינוק. דכיון דהתיבה מסיימת במ"ם סתומה מסתמא יקרא אותן לשתי תיבות ואין בזה תקנה כלל רק בהיות ההפסק דוקא כמלא אות קטנה (והו"ל להפוסקים להזכיר חומרא זאת) ואמנם לפע"ד נראה דעת הבני"ו. כי אף שבאות שאנו רואין אותו שאינו כתיקונו לא מהני הבחנת התינוק היינו משום דהאות צריך להיות צורתו עליו כמו שניתן בסיני וכמו שהיה בלוחות. אבל בהני הפסקות כיון שבדיעבד אינן מעכבין אלא כשנראין שתי תיבות כתיבה אחת שמשתנית הקריאה וכמ"ש הרמב"ם. ולכן אף אם אין הפסק רק שע"י המ"ם סתומה וכדומה נראה וניכר שהן שתי תיבות י"ל דשפיר דמי. ובס' שערי אפרים כתב דבשעת הדחק יש לסמוך על זה שלא להוציא ס"ת אחרת:

ד **וסותמתו**. מ"ש הפרמ"ג מדיו עבה עם גומי. כפי הנראה הדיו שבזמן הגמ' היתה עבה יותר מן הדיו שנוהגין בה עתה הסופרים:

ה **עד ההפסק וכו'**. אבל מה שלמטה מן ההפסק אינו מצטרף. כן היא דעת המרדכי ורוב הפוסקים. אך דעת הר"מ המאירי הובא בב"י שאם הנקב דק כ"כ שאין ההפסק

מונע הקריאה לתינוק כשר. וע' בד"מ אות ד'. ונראה לפע"ד להוכיח דגם דעת רש"י ז"ל דלא מיצטרף. ובזה נראה לעמוד על כוונתו גבי איפסקה וי"ו דויהרג בניקבא שכתב וי"ו דויהרג אירע במקום נקב. ובס' אבן עוזר (שאצל הפר"ח או"ח) הקשה אמאי לא פירש כן גם בעובדא קמא דאיפסקה ה"א דהעם בניקבא (ומתוך כך השיא דעת רש"י ז"ל לכוונה אחרת ממ"ש הב"י לדעתו. ע"ש וע' שו"ת בית אפרים או"ח סי' ג') ולפע"ד לשון רש"י ז"ל צח ונקי מדוייק בתכלית הדיוק. כי הנה לשון הפסק שייך בשני אופנים. או שיש כאן ענין אחד ארוך ובא איזה דבר ומפסיקו באמצע לשני חלקים. או שאחד הולך או מושך איזה דבר והיה דעתו ללכת או למשוך את הדבר יותר רק שמחמת איזה סיבה הוצרך לפסוק שם שלא ללכת ושלא למשוך יותר. אבל אם יש כאן דבר א' ובא א' ולקח ממנו מקצתו על זה לא שייך לומר שהפסיקו אלא שייך לומר שקצרו או גרעו. ולכן בעובדא קמא דאיפסקה ה"א לא חש לפרש באיזה ענין נעשה ההפסק שאפי' אם נאמר שנעשה בענין הראשון דהיינו שהנקב חלק את הרגל לשני חלקים ג"כ ניחא. דכל שאנו רואים שנשאר כשיעור אות קטנה כשר. אבל בעובדא דאיפסקה וי"ו לא נוכל לפרש כן שהרי אם הנקב הפסיק את הוי"ו לשני חלקים לא נוכל לסמוך אינוקא. כי הוא יצרף גם את החלק התחתון ובאמת לא מיצטרפי והיינו צריכין לכסות את החלק התחתון (כמ"ש הט"ז בסי' ל"ב סק"י) וזה לא נזכר בגמ'. ואם נאמר שהנקב כלה כל החלק התחתון על זה לא שייך לשון איפסקה אלא הול"ל איתקצרה לי' וי"ו דויהרג בניקבא או איגרע לי' וי"ו דויהרג בניקבא. לכן פירש וי"ו דויהרג אירע במקום נקב. דבענין זה שייך שפיר לשון הפסק אף אם מצד האחר של הנקב אין כלום אלא שמשך את הקולמס ומחמת הנקב הוצרך להפסיק. וזה נכון לפע"ד בדיוק לשון רש"י ז"ל. ומוכח דס"ל כדעת רוב הפוסקים דלא מיצטרפי: האמנם דלפי"ז מוכח נמי דעת רש"י דגם אם בשעת הכתיבה פגע בנקב לא איכפת לן משום הקפת גויל. וכמ"ש הב"י. כבר כתב שם הב"י כי דעת הרמב"ם ושאר פוסקים בהך מילתא דלא כותי'. והנה הרי"ף והרא"ש בעובדא דוי"ו לא גרסי בניקבא. ולדידהו י"ל בא"א (ועמ"ש אי"ה בחקירה ד'):

1 **חוט דק וכו'**. ב"י בשם הר"מ. בשו"ת מאמר מרדכי סי' פ"ג נשאל על וא"ו שבשם הוי' ב"ה שבס"ת שמכח חוזק החריפות של הדיו נתאכל הקלף שתחתיו וניקב כל תוכו של עובי הוא"ו מלמעלה למטה ולא נשאר מן האות רק חוט אחד דק מאוד כל סביבו והחוט עצמו בצד שמאלו דהיינו בפנימיות הוא"ו נפסק קצת באמצעו וצידד שם להכשיר וסיים ולכן נלע"ד לדבק עליו מטלית מבחוץ ולמלא את הוי"ו בדיו וכשר עכ"ל:

ז **צריכין ליזהר וכו'**. ואם נכנס לתוך דל"ת או לתוך רי"ש או לתוך כ"ף פשוטה ונראית כמו ה"א פסולה. ואם נכנס לתוך חלל ה"א או חי"ת וכדומה. יש להראות לתינוק אם אינו מעכב את הקריאה כשר ואם מעכב את הקריאה פסול. ועמ"ש אי"ה בחקירה ג' אם אירע כן בשם:

ח **יש להחמיר וכו'**. וכן להיפוך שתי תיבות שהאות האחרון מן התיבה הראשונה נמשך למטה עד סמוך להתיבה השני' כגון % שהיה רגל העין משוך עד סמוך להכ"ף. יש להסתפק אם כשר או לא. וע' בזה בס' גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק פ"א:

ט **מותר**. ואם כתב נו"ן מלמטה רחב הרבה ויו"ד למעלה בתוכה נגד הסוף כזה % יש להראות לתינוק. ומ"מ אם אירע כן בשם אף אם אין התינוק קוראו כראוי אין לתקן אפי' לכתוב מקודם יו"ד סמוך. ולכן טוב להחליף את היריעה או לקדור (פרח שושן כלל ב'):

סימן ח

א **אין תקנה לגרוד וכו'**. אבל מותר לתקנו בדיו. ובתפילין ומזוזות דוקא קודם שכתב לאחריו דאל"כ הר שלא כסדרן:

ב **אם נדבקה היו"ד וכו'**. הדינים שאמרנו בנדבקו יודי האל"ף. הן אפי' לא נדבקו רק בקוץ דק יותר ממה שראוי להן ליגע. וכן יוד"י השי"ן והצד"י והעי"ן והפ"א ורגלי התוי"ן אם נוגעין בגוף האות יותר ממקום דיבוקן הראוי דינם ג"כ כמו באל"ף (עיין חקירה ה'):

ג **הקו האמצעי וכו'**. בס' מלא"ש כתב שאינו צריך לגרדו אלא עד מקום הדיבוק. ולא ידעתי למה. הרי הקו הזה כלו מכתיבה אחת הוא וכל שהוא מכתיבה אחת ונפסל אפי' בסופו צריך לגרוד כלו כמו במ"ם פתוחה שנדבקה שצריכין לגרוד כל החרטום וכן ראיתי בש"ע של התניא שכתב הדביק הגג אל היו"ד העליונה צריך לגרוד כל הגג והיו"ד שתחתי'. וכן היא דעת רבינו חיים כהן העתקתי לשונו בחקירה ה' ע"ש. ומ"ש המג"א בס"ק ל' כל מה שנעשה בפסול היינו מה שכתב באותו האות אחר שעשה הנגיעה. נ"ל דלא בא להקל אלא להחמיר שאם נגעה היו"ד העליונה בגג ואח"כ כתב היו"ד התחתונה וחברה אל הגג כראוי אעפי"כ צריך לגרוד גם אותה ואעפ"י שהיא מכתיבה אחרת כיון שנכתבה לאחר שנעשה בפיסול אבל הגג פשיטא לי' דצריך לגרדו כלו כיון שנעשה מכתיבה אחת. וכן מוכח ביד אפרים למג"א ס"ק ל"ה ע"ש: שוב מצאתי שכ"כ גם בשו"ת באר עשק סי' צ"ב שהביא מ"ש הלבוש שאם נדבקה היו"ד שעל האל"ף יגרוד כל היו"ד שנעשה בפיסול. וכתב עליו וז"ל משמע דאיירי שעשה וא"ו האל"ף קודם ואח"כ עשה עלי' את היו"ד ובעשייתה נדבקה עוקצה הראשון בגוף האל"ף ובהכי נמצא שכל היו"ד

נעשית בפיסול אך אם היו עושים כמו שעושים הסופרים בזמנינו שעושים את היוד ראשונה ואח"כ ממשיכים תחתי' את הוא"ו באופן שאם תדבק הוא"ו היא שנעשית בפיסול משמע לפי דבריו שהוא מצריך לגרוד כל מה שנעשה בפיסול דהיינו כל הוא"ו עכ"ל. וע' חת"ס סופר סי' רס"ז וצ"ע: ובשו"ת זכרון יוסף סי' ג' החמיר יותר וכתב דצריכין לגרוד גם את היו"ד דמאחר שנדבק הקו האמצעי נפסלה גם היא. אבל בחקירה ה' כתבתי דאינו מוכרח ואין לעשו' כן בשם. אבל במקום אחר ודאי דיש לגרוד לכתחלה כל האות כמ"ש בסעיף ח':

ד **או שאין שם בי"ת עלי' וכו'**. הטור מביא שהסורק הכשיר בזה לגרוד את הטפה כיון שנפלה לאחר שנגמר האות. אבל הרא"ש ורוב הפוסקים חולקים. ובס' גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק ל"ב הקשה על הסמ"ק ממה שבעצמו כתב דאם עשה ה"א במקום ד' דאינו יכול למחוק הרגל שתהא דל"ת משום דהוי ח"ת ע"ש מה שתירץ. ולפע"ד י"ל עוד דשאני התם שנעשה אות אחרת. משא"כ הכא. וכתב עוד שם בג"פ כיון דטעמי' דהסמ"ק הוא משום דיליף לי' מהירושלמי דאמר עירב את האותיות ממלטה כשר. והיינו כיון שכבר נעשה האות בהכשר. לכן שאר הפוסקים חולקים עליו דס"ל דתלמודא דידן פליג עם הירושלמי דלא מפליג בין נוגע למעלה או למטה ופוסל בכל ענין. ולכן הם חולקים בדין זה של הסמ"ק ע"ש. ולפע"ד אינו זה הטעם. דהא אף דס"ל דתלמודא דידן חולק אירושלמי. זהו רק אהא דמשמע מירושלמי דבעירב למטה כשר בלא שום תיקון. דהא תלמודא דידן קאמר כל אות שאינו מ"ג מארבע רוחותי' פסול משמע דאפי' נדבק לאחר שנגמר פסול. אבל לומר דלא מהני לי' גרידה זה לא נשמע כלל מתלמודא דידן. ואמנם דעת הפוסקים החולקים על הסמ"ק נראה לפע"ד שזהו מצד הסברא כי מן הירושלמי לא מוכח אלא היכא שלא נשתנה צורת האות. אבל היכא דנשתנה י"ל דגם הירושלמי ס"ל דפסול ואפי' גרידה לא מהני משום דהו"ל ח"ת:

ה **לגרוד כל האות**. הפמ"ג בפתיחה לסי' ל"ב באות ב כתב וז"ל ב (אם נפל לתוכה טפה דיו) פירשתיו לעיל דלא מהני גרידת הטפה רק לבטל צורתה (דהיינו לגרוד) גג העליון או שולים או קצת ירכה ומשלימה בכתב ודי אף למ"א כי נכתב בכשרות הבי"ת תחלה וכדאמרן עכ"ל. אבל הב"ח כתב כי דעת הרא"ש וסיעתי' החולקים על הסמ"ק ס"ל דאפי' היתה האות כתיקונה ונפל בה טפה דיו ונתקלקל צורתה חזר הכל ונקרא רק בשם דיו כאלו לא היה כתוב שם שום אות מעולם ולפיכך אם העביר הדיו ונשאר האות כמו שהיה קודם נפילת הדיו עליו הו"ל ח"ת ופסול אלא צריך לגרוד כל האות וכתב שכך נהגו. וכ"כ גם באהע"ז סי' קכ"ה דאין לו תקנה אלא לגרוד הכל. והכי מיסתבר לפע"ד

להחמיר לגרוד כל האות: אמנם בכתב ה"א במקום דל"ת שכתב ג"כ הפרמ"ג שיגרוד הרגל היתר וגם מן הגג עד שלא ישאר צורת דל"ת ויתקן בכתיבה. אפשר לומר דגם הב"ח יודה לזה דאינו צריך לגרוד הכל. דכיון דגם כשהוא ה"א הרי עכ"פ שם אות עליו ולא בטלה תורת כתיבה מינה. רק שצריכין לתקנה מחדש. וכן מוכח דעת החב"י ודעת בעל ז"י שאביא אי"ה בס"ק ח' והכי מיסתבר דלא צריכין רק לגרוד את היתרון ואח"כ מן הגג עד שלא ישאר עלי' צורת דל"ת וישלימה אח"כ בכתב. ואם גורד את הרגל צריך לגרוד עד שלא ישאר ממנו כלום דאם נשאר מן הרגל אפי' כשיעור יו"ד עדיין צורת דל"ת עלי'. ובלי גרידה כלום אלא להרחיב גג הדל"ת פשיטא דלא מהני כיון שעתה ג"כ היא דל"ת כמ"ש כ"ז הפרמ"ג והוא פשוט:

ו **יש להחמיר ולומר וכו**'. הב"י לאחר שהביא דעת הפוסקים דמ"ם פתוחה שנסתמה סגי כשיגרוד את החרטום לחוד ויחזור ויכתבהו. כתב וז"ל ולפי"ז אם עשה רי"ש כמין דל"ת יגרוד הירך לבד או הגג לבדו ויחזור ויכתבנו כמו רי"ש ושפיר דמי דמאחר שביטל צורת האות לא הוי ח"ת אלא שיש לפקפק ולומר דלא דמי למ"ם פתוחה דהתם כיון שצורת נו"ן שבה נעשה בהכשר כיון שגרד החרטום שנדבק וכתבו כשר אבל גבי עשה רי"ש כמין דל"ת שבין הגג בין הירך נעשו בפיסול אפשר דלא סגי בגרידת אחד מהם וצריך שיגרוד את כולה וכך נראה מדברי תשו' הרשב"א וכו' עכ"ל. והנה בתשו' הרשב"א לא מצאתי מזה דבר. וכפי הנראה כוונת הב"י לתשו' הרשב"א המיוחסות לרמב"ן ושם בסי' רל"ו כתב וז"ל אבל אם הודבק האות בראשה כגון שהיה כותב רי"ש ונדבק גגה של רי"ש לגגה של בי"ת צריך לגרוד כל הרי"ש וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. ואי משום הא לפע"ד יש לחלק ולומר דשאני התם כיון שנדבק הגג להבי"ת נפסל מיד ונעשה כטיוטא בעלמא ולכן אף לאחד שעשה את הרגל כיון שנעשה בפיסול צריך לגרוד את כולה. אבל בעשה רי"ש כמין דל"ת י"ל כיון דעכ"פ שם כתיבה לא בטלה וגם היה יכול לעשות ממנה רי"ש בהוספת דיו. לכן בגרירת הירך לבדו או הגג לבדו סגי. וצ"ע לפע"ד:

ז **סגי לי' כשיגרוד וכו**'. דבהא ליכא למימר דבין הגג בין הירך נעשו בפיסול כיון דנכתב בתחלה רי"ש. פמ"ג:

ח **העוקץ הזה וכו**'. בס' מלא"ש כלל ו' ס"ק ט"ו האריך קצת לחזק את הפסק של השו"ת חב"י (ולהסיר מאתו השגות בעל זכרון מסף) דלגרוד קצת מן העוקץ השמאלי אינו די משום דהוי ח"ת (וכ"כ בס' לדוד אמת בשם הס' בית יהודה) ואפי' לגרוד כל העוקץ השמאלי ולעשותו מחדש קצר כראוי ג"כ אינו די כי שמא קוץ זה אינו מעכב וא"כ בגרידתו נעשית צורת יו"ד ממש והו"ל ג"כ ח"ת לכן כ' שצריכין לגרוד את השמאלי וגם

את הימיני ע"ש. ועדיין לא ביאר כל הצורך. כי לפע"ד נראה פשוט דכל זאת אינו אלא אם הסופר עשה תחלה את היו"ד עם הרגל הימיני ואח"כ עשה את העוקץ השמאלי אבל אם עשה תחלה את השמאלי כמו שראיתי הרבה סופרים נוהגין לעשות תחלה קו א' שהוא לתג שלמעלה ולעוקץ השמאלי שלמטה ומתוך הקו הזה מושכין גוף היו"ד. ובענין זה אם עשאו ארוך יותר מדאי הרי כל היו"ד נעשה בפסול וצריך לגרדה כולה (אך התג עם העוקץ השמאלי יכול להשאיר):

ט **בשתי כתיבות כגון מ"ם וכו'**. זוהי דעת הר"א צרפתי בתשו' המהרלב"ח והרד"ך בתשו'. והטעם כי אף שנעשו משתי כתיבות מ"מ הרי הן נעשין לגוף אחד. אבל בה"א וקו"ף שהן משתי כתיבות נפרדות מודי דאם נדבק הרגל די לגרוד את הרגל לחוד ולכתבו מחדש שכ"כ בתשו' הרמב"ן סי' רל"ו ואך במהר"ם אלשקר סי' ה' מביא דעת רש"י שגם בה"א וקו"ף שנדבקו רגליהן צריכין לגרוד כל האות אבל נכדיו חלקו עליו:

י **עד שלא תשאר וכו'**. המג"א בסי' ל"ב ס"ק כ"ו כתב בשם הר"י הלוי (סי' פ"א) למחוק את כל הגג והפרמ"ג כתב דלאו דוקא כל הגג אלא עד שלא תשאר צורתה. וראיתי בחידושי הגאון מהרע"ק זצ"ל שכתב דלפי מ"ש בש"ע דר' שעשא' ד' צריך לגרוד כלו גם כאן צריך לגרוד כל אות ך' ע"ש. ולפעד"נ דעת המג"א דשאני הכא אף שהיא דומה לר' מ"מ הרי ראויה היא לעשות ממנה ך' כשימשוך את הרגל יותר ואף אם אין מקום למשכה מ"מ יש כאן מקצת ך' ולכן אין צריכין לגרוד כולה אלא לקלקל צורתה (שוב ראיתי שכ"כ בס' יד אפרים. אלא שאם לא היה מקום למשוך את הרגל יותר הניח בצ"ע ע"ש). ע' סעי' שאח"ז וסק"ה. ובשו"ת זכרון יוסף סי' ג' כתב לדעת הט"ז ביו"ד סי' רע"ג סק"ד דבך' מאלהיך אל ימחוק רק הגג ובשאר ך' ימחוק כולה:

יא **יש תקנה לגרוד**. כ"כ המג"א בסי' ל"ו סק"ג בשם ע"ת ובש"ע של הגאון מהר"ש זצ"ל כתב בפשיטות שאם עשה ח' דל"ת זי"ן עם חטוטרת פסולה ובתפילין אין לה תקנה. ולא ידעתי למה. ואולי הוי קשיא לי' קושי' הפרמ"ג שכתב ויש לתמוה דא"כ הוי ח"ת כל שאינו עושה מעשה בגוף האות ולא מבטל צורתו. אבל המחצית השקל כתב וז"ל והא דמהני מחיקת קצת הדל"ת ולא בעינין שימחוק כל הד' דהא בעינין שימחוק כל מה שנעשה בפסול והדל"ת כולה נכתבה בפסול זה אינו דאין פסול בעשיית הדל"ת דהא אי בעי כשכתב היה גומר הח' כדעת רש"י ע"י מקל אע"ג דהשתא עשה בצד שמאל ז' ועשאה כר"ת מ"מ הד' נכתבה בהכשר דהא אפי' עשאה כח' של רש"י היה כשר וכן משמע בתשו' עה"ג סי' פ"ב עכ"ל: וע"ש בתשו' עה"ג שדעתו להכשיר ח' מדלי"ת וזי"ן בלי שום תיקון. וע' תשו' זכרון יוסף סי' י"ח. וכן מצאתי בתשו' מגיד מראשית סי' א'

תשו' בנו להכשיר ח' כזה. ונהי דאנן פסלינין בלא תיקון (אם לא בשבת כמ"ש בסי' ה') מ"מ מועיל הגרידה ואין בו משום ח"ת. וכ"כ בס' לדוד אמת סי' י"ג וז"ל אם בשבת נמצא בקריאת ס"ת חי"ת כמין דל"ת וזי"ן או איפכא זי"ן ודל"ת הפוכה כשר ואחר שבת יגרוד מן הדל"ת עד שיעשנה זי"ן עכ"ל: עיין לעיל סי' ה' בצורת אות ח'. וצ"ל דכאן לא הוי גג רחב:

יב **לא מהני**. ע' מג"א סי' ל"ב ס"ק כ"ו. וע' בס' גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק ל"ג. ועמ"ש אי"ה בסי' י' סק"ה לדחות דבריו. גם דברי הבית מאיר בזה לא נהירין לפע"ד עמ"ש בסוף חקירה ו':

יג **אם נטף שעוה וכו'**. בס' מלא"ש כלל ו' חכמה סעיף ח' כתב וז"ל אסור לזרוק עפר או חול על האותיות הלחות כנהוג וכו' אמנם אפי' אחר שנסתלק החול י"א שנפסל משום ח"ת וכו' עכ"ל. ובבינה שם כתב וז"ל ע' ש"ע סעי' ג' וב"י שם אמנם בג"פ סי' קכ"ה ס"ק ל"ז כתב דעפרות זהב או חול הנזכרים מבטלים כתב התחתון וע"כ אף אם מסלקן אח"כ מניח בצ"ע אם לא נפסל משום ח"ת ע"ש ולכאורה הדעת נוטה להחמיר ופשיטא דמידי ספקא לא יצאנו וכו' עכ"ל המלא"ש. וז"ל הג"פ שם ואם השליך עפר על הגט כדי לנגב האותיות או עפרות זהב נראה דיש להחמיר משום דאותו עפר מבטל כתב הראשון וכה"ג בס"ת ותפילין פסול ואם חזר וגרר העפרות זהב ונשארו האותיות עשויות כבראשונה צ"ע אי הוי כשר וכן אם נפל טיפת שעוה ע"ג האות והסיר אותה משם וע"ל ס"ק מ"ט יע"ש עכ"ל. הנה לא הביא כלל כי הדבר מבואר בש"ע דאם הסיר את העפרות זהב כשר. וכן לא הביא מ"ש במג"א ס"ק כ"ג דבנטף שעוה וסלקה כשר. ויש לתמוה על בעל מלא"ש ני' (אף לפי הבנתו בדברי הג"פ) איך מניח פשיטותו של הש"ע מפני ספקו של הג"פ. וגם על הג"פ יש לתמוה איך עשה את עצמו כאלו לא ידע לא את הש"ע ולא את המג"א. ואמנם לפע"ד לא כמחשבת בעל מלא"ש מחשבת בעל ג"פ ולא עלה על דעת בעל ג"פ לחלוק על הש"ע ועל המג"א לאסור בס"ת תו"מ אם העביר את העפרורית ואת השעוה משום חק תוכות. ואין כוונתו אלא לענין גט ולא מטעם ח"ת אלא מטעם דכתיב וכתב ונתן ובעינין שלא יהיה מחוסר אחר הכתיבה כלום. וכאן מחוסר אחר הכתיבה העברת העפרורית והשעוה. וזהו שרמז לעיין במ"ש בס"ק מ"ט כי שם מדבר מענין זה. שלא יהא מחוסר אלא כתיבה ונתינה:

יד **לאחר שהסיר את השעוה וכו'**. ואם אירע כן בשבת או בי"ט שמצאו בס"ת אותיות מכוסין בשעוה או בחלב אם נראין האותיות יקראו בו כך. אבל אם מכוסין כ"כ עד שאינן נראין. הנה בשבת ובי"ט אסור להסיר את השעוה והחלב בידו אלא אם נתיבשו היטב

שיוכל להסירן כלאחר יד דהיינו שיכפיל את הגויל ועי"כ יתפרדו ויפלו יכול לעשות כן. ואם אינו יכול להסירן בענין זה אזי אם הוא במקום שאין צריכין לקרות שם עתה אין צריכין להוציא ס"ת אחר ויכולין לסמוך על הסברא דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. אבל אם הוא במקום שצריכין לקרות והרי אסור לקרות בע"פ ע"כ צריכין להוציא ס"ת אחר. ע' פרמ"ג או"ח משבצת סוף סי' קמ"ג ובאה"ט שם סק"ט. ותמיהני על המג"א שם סק"ד שלא זכר דברי הרמב"ם פי"ב מהל' תפלה ה"ח שכתב דאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת:

סימן ט

א **לכתוב אותן כסדרן.** במכלתא (סוף פ' בא) בד' מקומות מזכירין פ' תפילין קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע מכאן אמרו מצות ד' פרשיות של יד הם כרך אחד ד' פרשיות של ראש הם ד' טוטפות ואלו הן. קדש לי והכ"י שמע והא"ש כותבן כסדרן ואם לא כתבן כסדרן הרי אלו יגנזו. ובב"י בשם הר"י אסכנדרני דשלא כסדרן פסולות משום דכתיב והיו בהוייתן יהיו וכ"כ הרדב"ז ח"א סי' ש"י ומסיים בה ותרויהו תפילין ומזוזה כתובין בהאי קרא דכתיב וקשרתם לאות על ידך והיו וגו' וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. ובירושלמי מס' מגילה פ"ק איתא תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ופירשו הראשונים ז"ל דטעמא משום שיהיו שלא כסדרן. ואמנם הא דאיתא בהגהמ"יי פ"א אות נ' דבירושלמי מפרש הך טעמא דשלא כסדרן. דבר זה תמוה כי ליתא שם טעם זה וע"ש בקרבן עדה. וכפי הנראה יש שם ט"ס בהגהמ"יי יע"ש בכ"מ: עוד כתב שם הרדב"ז וז"ל ואם תשאל למה בס"ת דאית בי' קדושה טפי לא בעינין כסדרן ומכשירינין בי' התלייה. י"ל דאל"כ לא תמצא ס"ת כשר לעולם אבל תפילין ומזוזה איידי דזוטר כותב אחריני וז"ב עכ"ל. ולפע"ד תמוה. בשלמא אי הך מילתא דכסדרן בתו"מ היה רק מדרבנן אז היה מקום לחלק ולומר דבס"ת כיון דאם נצטרך לדקדק שיהי' נכתב דוקא כסדרו לא תמצא ס"ת כשר כ"א בדרך רחוק. לכן אף דקדושתו גדולה מ"מ הקילו בו רבנן. אבל מאחר דבתו"מ ילפי' לכסדרן מקרא דוהיו. ואית לן למילוף בק"ו לס"ת (כמו שאנו למדין ס"ת בק"ו מתו"מ לענין דבעינין שהכותבו יהי' בר קשירה וכמ"ש בסי' א' סק"ו בשם הר"ן) וק"ו דאורייתא הוא. אמאי לא נימא דגם ס"ת בעי כסדרן. ואף שהוא דבר קשה לכתבו כסדרן דוקא הרי עכ"פ אפשרי הוא:

ב **פרשה המאוחרת להמוקדמת.** מ"ש בבאה"ט סי' ל"ב סק"ב בשם תשו' עה"ג דאם נפסלו שתי פרשיות מתפילין ושתים כשרות מותר לצרף לאלו שתים הכשרות שתי

פרשיות ראשונות מתפילין אחרים. זהו דוקא בשידוע שאלו האחרים נכתבו מקודם אבל אם מסופק שמא נכתבו אלו אח"כ פסולין משום שלא כסדרן אפי' מספק ע"ש בעה"ג וע' בשע"ת:

ג **או האותיות שלא כסדרן**. כתב הפרמ"ג (נדפס במשבצת סוף סי' ל"ח) וז"ל פשיטא לי דאם כתב צדי"ק נו"ן ואח"כ יו"ד וכדומה לא הוי שלא כסדרן באותו אות גם פשיטא לי אם כתב מקצת האות ואח"כ כתב מקודם משלים האות ולא הוי שלכ"ס דכל שאין כותב אות שלם כסדרן מקרי גם אם כתב יו"ד בלא תג השמאלי קוצו של יו"ד לר"ת ואח"כ כתב מקודם פשיטא דהוי שלא כסדרן דהשתא לקולא אמרי' דיכול לתקן (כמ"ש בסי' ה') כל שכן לחומרא דשם אות עלי' והוי שלא כסדרן. מיבעי' לי אם כתב אלו"ף וכדומה ואין היודין נוגעין ואח"כ כתב מקודם אי הוי כסדרן או לא. שוב ראיתי שגם זה כ"ש הוא אם לקולא אמרי' דלא הוי שלכ"ס כ"ש לחומרא כדאמרן עכ"ל:

ד **למחוק את הוא**"ו. ונ"ל פשוט שאם הוא"ו היתרה היא לאחר אות ד' או ר' שאינו צריך למחוק כל הוא"ו אלא הרגל לבד ואת הראש יכול לצרף אל הד' או אל הר' וכן אם היא יו"ד יתרה א"צ למחוק כלל אלא יצרפה ואך כשהן לאחר ב' או כ' אז צריך למחקה לגמרי משום דצריך להוסיף עליהן אך במעט מעט דוקא כמ"ש בסק"ה:

ה **ולמשוך את הבי**"**ת וכו**'. אך צריך להשגיח שלא תתקלקל צורת הבי"ת בשום פעם שאם ימשוך תחלה את הגג העליון שלה כפי הצורך הרי תתקלקל צורתה ואף שאח"כ ימשוך גם את הצד התחתון ותחזור לצורת בי"ת הרי תהא שלא כסדרן לכן צריך לעשות ההוספה במעט מעט קצת כאן וקצת כאן עד כדי הצורך. מלא"ש:

ו **וכן אם יוכל להעבות וכו**'. כ"כ המג"א בשם הרדב"ז וע' פרמ"ג א"א ס"ק ל"ג. ונ"ל פשוט דאם לאחר שהעבה איזה אות מצד זה גרדו מצד השני ולא נשאר רק הכתב החדש הוי שלא כסדרן כיון דליתא לכתב הראשון: והנה בס' שמש צדקה סי' כ"ח בתפילין שנמצאה וא"ו יתרה בתיבת לטטפת וכתב כי למחוק את הו' ולהוסיף קצת דיו בסוף הט' הראשונה וכן בתחלת הט' השני' (כדי שלא יהא הפסק באמצע תיבה) לבו דופק לפי שלא מצא תיקון הוספת דיו אלא למשוך האות באורכו ולא להעבותו. ולא ידעתי איזה סברא יש לחלק בזה. אם לא שנאמר כי אם יעבה את האות יש לחוש פן ברבות הימים יתהוה נקב או שאר קלקול מצד השני באופן שלא ישאר רק מה שהוסיף ויהי' שלא כסדרן (ועמ"ש בסי' י"א ס"ק כ"ה בשם הא"ר) ומ"מ נראה לפע"ד דא"צ לחוש לחששא רחוקה והעיקר כדברי המג"א בשם הרדב"ז:

ז **ג"כ מהני וכו'**. וגם בזה צריך להשגיח שלא תתקלקל צורת האות בשום פעם ע"י הוספת הדיו. דרך משל אם גרד אות לפני רי"ש וצריך להעבות את הרי"ש מאחורי' אם ע"י הוספת הדיו תדמה כרגע לדל"ת. אף שאח"כ יעשה רי"ש הלא תהא שלא כסדרן. וצריך לזה זהירות יתרה. מלא"ש:

ח **נגע רגל האלו"ף וכו'**. ע' בחקירה ה' דאם רק העוקץ השמאלי נוגע נראה לפע"ד להכשיר ע"י גרידה:

ט **שלא היו וכו' נוגעין וכו'**. כן הוא לשון הש"ע. והפרמ"ג בפתיחה לסי' ל"ב כתב וז"ל ויראה דכל הני דוקא שאין ניכר פרידתן להדיא הא ניכר פרידתן להדיא אע"ג דהתינוק קורא כן כיון שאין צורתה עלי' הוי כותב שלא שסדרן. עכ"ל:

י **אין להתיר וכו'**. כי הנה קולא זאת לדבק הפרודים נובעת מהגהמ"יי בשם הר"מ ע' בב"י וכבר נמצאו מפקפקים בזה (ע' שו"ת דב"ש סי' רס"ה) והנה בתשו' המהרלב"ח סי' א' בהתוכחו שם עם הר"א צרפתי (בד"ה כבר ביארתי בכתבי האחד) הוכיח מאיזה פוסקים דס"ל דכל אות שנפרד קצת כל שאינו דומה לאות אחר וניכר היטב לתינוק כשר מדינא ובתוך הדברים כתב וז"ל. וראי' לזה מ"ש בהגה"ה (הגהמ"יי בשם הר"מ) שהתפילין שיש בהן אותיות שהן ב' גופין שיכולים לתקנם אם האות ניכרת לתינוק וא"כ איפה אם היה פוסל והאלו"ף שלא נדבקה היו"ד שלה איננה אלו"ף עד שידבק. בתפילין לא היה אפשר לתקן. נראה בודאי דדוקא משום חומרא הצריכו להיות האות גוף אחד אבל מעיקר הדין אינו פוסל אם הוא ב' גופים כל זמן שלא נפסדה צורתה עכ"ל. והנה מ"ם סתומה ודאי מדאו' צריכה להיות סתומה כמ"ש ג"כ שם המהרלב"ח שכ"כ רש"י בפ' הבונה שלא יעשה סתומין פתוחין היינו מ"ם סתומה. וגם הסמ"ק נ"ל דודאי מראו' צריכה להיות סתומה מכל צד מדאמרי' מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס עמדו ואם נאמר דמדאו' אין הסמ"ך צריכה להיות סתומה לא עביד קוב"ה ניסא למגנא. ע"כ נראה לפע"ד להחמיר באלו:

יא **שפיר דמי**. בשו"ת דב"ש סי' רס"ה כתב להחמיר בזה (והובא בשע"ת סי' ל"ב ס"ק ל"א) אבל לדידן שאנו מתירין לגרוד דביקת האותיות (לכה"פ בתו"מ) וגם אנו מתירין למשוך אות בדיו לקרבו להיותן תיבה אחת (בסעיף ב') א"כ כ"ש בזה: בפתחי תשובה סי' רע"ו סק"ה כתב עוד תקנה אחת לחתוך בין התיבות ולהרחיקן ולדבק מטלית תחתיהן ע"ש. ומ"ש עוד שם עיין מ"ש אי"ה בסי' י"ב סק"ו:

יב **כדי לחוש לר"ת**. ונ"ל דה"ה אם התיבה הראשונה היא בסוף שיטה ימחוק אותה. דהא שיעור פתוחה גם לר"ת דוקא ט' אותיות. וכן אם התיבה הראשונה היא בחחילת השיטה ימחוק אותה כיון דלר"ת אין זאת צורת סתומה. ע' ב"י יו"ד סי' ער"ה:

יג **מותר למחוק וכו'**. כ"כ הפרמ"ג במשבצות סק"כ ובס' מלאכת שמים כלל ח' בינה סק"י השיג עליו וז"ל. מנין לו להרב שני דינים אלו דהלא אפ"ל כיון דהתיבה הכפולה מיותרת וכ"ש בתיבה שאינה שייכה כלל לתפילין הוי כאלו כתבן שלא לשמה דהוי כמקדיש בטעות ואיך נצטרף אות וא"ו שלהן להכשיר התפילין או הס"ת עכ"ל. ולפע"ד נראה דעת הפרמ"ג דכיון שבתחלת הכתיבה הוא מקדש כתיבתו לשם ס"ת או תו"מ. הרי זה מקודש כל מה שראוי להם בכתיבה הזאת. ולכן גם אם מחק תיבה יתרה ולא נשאר ממנה כ"א אות אחת דחזיא לאצטרופי. כל הנשאר קדוש יאמר לו:

יד **מותר להעביר עליו דיו וכו'**. עמ"ש בס' ברכי יוסף לענין העברת דיו על אותיות השמות הקדושות. ועמ"ש בזה אי"ה בסי' י"א סק"ב:

סימן י

א **בכל פעם וכו'**. ע"ל סק"ה דדוקא בכל פעם צריך לקדש. ולא סגי שיקדש כל השמות בהתחלת הכתיבה:

ב **צריך לקדשו**. המרדכי בהלכות קטנות פ' התכלת סי' תתקמ"ט כתב וז"ל ולרש"י (נ"ל דצ"ל ולר"ש אבל הב"י בסי' רע"ד גריס ולרש"י) ז"ל נראה דס"ת סתמא לשמה קיימא וכו' אבל האזכרות ודאי צריך להזכיר בפירוש לשמן דבעינין שיכתבם לשם קדושת השית"ש משא"כ בשאר ס"ת ולהכי נקט בפ' הניזקין אזכרות שלו כתבתי שלא לשמן ולא נקט שאר הספר וכו' עכ"ל. ותמוה. הרי התם עובדא הכי הוי. וי"ל בדוחק (גם מ"ש שם ולפי' אחר וכו' קשה להבין. ומ"ש הנה"כ דחוק מאוד) עוד כתב וז"ל ונ"ל להביא ראי' מההיא דפ' הבונה היה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת מעביר עליו קולמס ומקדשו. אלמא דבשם צריך בפירוש לשם קדושת השם אעפ"י שקדשו לשם קדושת הספר דומיא דשאר הספר פסול. והב"י בסי' רע"ד מביא זאת וכתב דראי' זו אינה כלום. דשאני התם שנתכוין לכתוב יהודה שאינו כתוב בספר במקום ההוא והו"ל נתכוין לכתוב תיבה שאינה מן הספר עכ"ל. ונראה לפע"ד דהר"ש ודאי עיקר מילתי' רק להוכיח דאזכרות בעיין קדושה יתרה. אבל לא בא להוכיח מכאן דבעי דוקא אמירה. אלא דמצד הסברא החיצונה ס"ל דכל דבעי לשמה בעי אמירה לשם קדושה. והב"י דחה דאין מכאן הוכחה אלא שכוונה הפכית פוסלת כגון שנתכוין לכתוב

יהודה. אבל אם לא היה לו שום כוונה י"ל דכשר (וכדעת ה"ר אלחנן) וכפי הנראה מסוף דברי הב"י ס"ל דגם בתיבה אחרת אם היה מתכוין לתיבה שאינה נמצאת כלל בתורה היה פוסל משום דהוה כוונה הפכית. וס"ל דמהך ברייתא ליכא למשמע אלא דהאזכרות אית להו מעלה זאת דגם אם נתכוין לתיבה הכתובה בתורה במקום אחר פוסלת בהו משום דהוה כוונה הפכית מקודש לחול. אבל סתמא י"ל דכשר. ולכן בסי' רע"ו כתב מוצא הדין דאזכרות בעיין לשמה מהא דאמרי' שכל ס"ת שאין אזכרות שלו כתובין לשמן אינו שוה כלום. ואף דגם מהתם לא מוכח דבעי' אמירה דוקא. ס"ל דזהו מכח הסברא. ע' ט"ז ונה"כ. והנראה לפע"ד כתבתי. וע' בסק"ד:

ג **לקדשו.** פשיטא לי דהנטפלין לפניהן אינן צריכין קידוש. שאם שכח מלקדש את השם עד לאחר שכתב את הנטפל הר"ז מקודש מקודש. כי קמיבעי' לי בנטפלין לאחריהן כגון שעבר והפסיק קודם שכתבן וחזר וכתבן סתם או שנמחקו וכתבן בלא קידוש מאי. ומצד הסברא היה נ"ל דכשר. דאינן צריכין קידוש מצד עצמן. שהרי אינן אסורין במחיקה אלא מחמת שקדשן השם. אמנם מדברי חת"ם סופר סי' רע"ד נראה דס"ל דבעי' קידוש וצ"ע. שוב ראיתי בס' מלאכת שמים כלל ט' בינה ס"ק ל"ב הביא תשו' דבר שמואל סי' קפ"ח בך' שבתיבת אלקיך שגגה היה ארוך כמעט פי שנים כרגלה והשיב אף שמותר לגרוד כולה וכדעת הר"י הלוי מ"מ על צד היותר טוב יאריכו בתחלה הרגל מלמטה עד שיהא ארוך יותר מגגה ואח"כ יגרדו קצת מן הגג שישאר ברגל כפלים כגגה. ובעל מלא"ש שיחי' השיג עליו דהלא חלק הראשון של הך' לא נתקדש כיון שלא היתה בצורתה ומה יועיל כשנתקדש החלק האחרון ממנה. והנה אם כי נ"ל דעת הדב"ש דכיון דבשעת כתיבה היה ראוי לעשות את הרגל כפלים כגגה אף שלא עשה כן מ"מ חלה קדושה עלי' (ועמ"ש בסי' י"ב ס"ק ט') בלא"ה נראה לפע"ד דקושי' בעל מלא"ש מעיקרא לק"מ בזה כי הדעת נוטה דהנטפלין א"צ קידוש בפני עצמן. אלא אי קשיא הא קשיא לפע"ד על הדב"ש. דבמ"נ אם במה שהאריך את הרגל יותר מגגה נתכשרה הך' מצד הדין. איך אח"כ תגע בה יד לגרוד מן הגג (ע"ל סי' י"א סק"ה) וע"ל סי' ח' סק"י:

ד **וי"א דסגי במחשבה.** הב"ח כתב דהכי משמע מהא דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכו' מכלל דבנתכוין לכתוב השם וכתב את השם א"צ להעברת קולמס ולקדשו דבמה שנתכוון במחשבתו לכתוב את השם לשם קדושת השם די בכך בדיעבד. והט"ז דחה דקמ"ל דאף בנתכוין לכתוב יהודה שזהו טעות גדול מהני העברת קולמס. ועמ"ש בזה בנה"כ. ולפע"ד דברי הב"ח תמוהים בזה. שהרי איהו נמי מודה דאם לא היה לו אף כוונה לשם קדושה אפי' בדיעבד צריך העברת קולמס. ואיך אפשר לומר דזהו דיוק

מדנקט ונתכוין לכתוב יהודה וכו'. א"כ דוק מיני' דוקא נתכוין לכתוב יהודה. הא לא נתכוין לכתוב לא יהודה ולא את השם כשר. והא ליתא. ובע"כ צ"ל כהט"ז. ולפום מאי דאיתא במ"ס (פ"ה ה"ג) דת"ק קאמר מוחקו וכותב את השם. בלא"ה ליתא לדיוקו של הב"ח. דאם לא היה נתכוין לכתוב יהודה לא היה רשאי למוחקו. וכן לפום מאי דאיתא בירושלמי (הביאו הרשב"א בפ' הבונה) דרבנן לדברי דר' יהודה הוא דקאמרי. לדידן כתב עליון אינו כתב ופסול. אלא לדידך דכתב עליון כתב אודי לן מיהות דאין השם מן המובחר. י"ל דדוקא כשנתכוין לכתוב יהודה אין השם מן המובחר משום דגנאי הוא שיהי' נכתב על שם שנכתב לשם חול. אבל אם היה כותבו בסתם (ומכ"ש בכוונת השם אך לא באמירה) שפיר היה מן המובחר לדעת ר' יהודה להעביר עליו קולמס דס"ל כתב עליון כתב (ונדחה בזה מ"ש בנה"כ): ולדינא. הנה הב"י באו"ח סי' ל"ב הביא מ"ש בס' ארחות חיים דלדעת בעה"ת אינו צריך שיאמר בפירוש אלא בתחלת הכתיבה אבל מחשבה ודאי בעי על כל שם ושם וכן דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל האו"ח (ולכן פסק שם הרמ"א דיש להקל בדיעבד) והב"י תמה עליו וכתב וז"ל ויש לתמוה עליו שכתב כן בשם הרמב"ם שהרי הרמב"ם דבריו סתומים כדברי הגמ' ואין בהם הכרע וגם מ"ש בשם בעה"ת אינו מכוון שהרי מסופק הוא אי סגי במחשבה עכ"ל. ולפע"ד הנה במ"ש הרמב"ם וז"ל הכותב ס"ת או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין עכ"ל. בזה יש די הכרע דבכוונה סגי למשוי' לשמה. והבעה"ת אף שהוא מסתפק אי סגי במחשבה או בעי' דוקא אמירה. הנה בסוף סי' קצ"ב כתב וז"ל. ונכון לפרש בכתבי הקדש בתחלת כתיבתן ולומר שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ולשם תפילין ומזוזות והאזכרות יכתוב לשם קדושה עכ"ל. ומוכח דעתו דבתחלת הכתיבה נכון לפרש באמירה. אבל באזכרות די בכוונה. והיא דעת הרא"ש והטור כפי מה שפי' הט"ז דעתן דמאחר שאמר בתחלת הכתיבה שהוא כותב לשמה. די אח"כ באזכרות כוונה לחוד (ומ"ש בנה"כ שכבר קדמו הב"ח אנכי לא מצאתי זאת בב"ח): ולפי מה שהסכימו האחרונים ז"ל דגם בהתחלת הכתיבה בדיעבד סגי במחשבה לחוד וכמ"ש בבאה"ג סי' רע"ד. הנה פשוט דגם בקדושת השם הכי הוא: ונראה לפע"ד ראי' דסגי בכוונה מירושלמי פ"ג דסוכה ופ"א דמגילה דאמר רב שמעית מן חביבי אם יתן לי אדם ספר תלים של ר"מ מוחק אני כל הללויה שבו שלא נתכוון לקדשו (דס"ל שהוא חול) מדקאמר שלא נתכוין לקדשו ש"מ דבכוונה תליא מילתא. וקצת יש לדחות דמשום היתר המחיקה הוצרך לומר שלא נתכוין. דאלו נתכוין אע"ג דהספר אינו כשר מ"מ למחוק את השם עכ"פ היה אסור. אבל אינו נראה כי בשלמא

אם הדין הוא והדרך הוא לקדש בכוונה שפיר אמר שלא נתכוין לקדשו לאפוקי ממה שעושין בשם שהוא קודש. אבל אם הדין והדרך הוא לקדש בפיו. א"כ או דהול"ל שלא אמר לקדשו או דהול"ל סתם שלא קדשו:

ה **וצריכין לקדש אותן בתנאי וכו'**. בס' לקט הקמח כתב שמחמת שיש שמות בתורה שנפל בהם הספק אם הם קודש או חול לפיכך הדרך הישר הוא שהסופר יסמוך בהם על מה שקידש כל השמות בתחלת הכתיבה וזה יועיל גם לשכחה. ובאמת שגם הט"ז ביו"ד רס"י רע"ד אהא דכתב שם בש"ע צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר זה אני כותב לשם קדושת ס"ת וכו' כתב וז"ל ובסמ"ג כתב שיאמר עוד וכל אזכרות שבו לשם קדושת השם ע"כ ונראה דכן נכון דשמא ישכח אח"כ לקדש השם במקומו עכ"ל הט"ז. והנה קצת סופרים נוהגין כן להזכיר גם את השמות בתחלת הכתיבה. אבל ראיתי בס' מלאכת הקודש סי' ה' האריך להוכיח דכוונת הסמ"ג (והתוס' בע"ז דף ס"ז ד"ה וכי היכן וכו') אינו כמו שהבין הט"ז אלא הכוונה להשמיענו דצריך להוציא דוקא בתחלת כתיבת האזכרות בפיו דשמא אין די במחשבה. אבל לא בא לומר שיהי' די במה שקידש בתחלת כתיבת הס"ת כל האזכרות כי זה לא מהני. והביא שם שגם הל"ח כתב דלדעת הרא"ש לא מהני באזכרות מה שהוציא בפיו בתחלת הס"ת. ושגם הא"ר ותשו' דב"ש סי' ע"ו חולקים על הט"ז בזה. וגם הביא מ"ש בברכי יוסף שחולק ג"כ על הט"ז וכתב וז"ל נראה דנכון שלא לומר בתחלה על האזכרות כדי שיהי' זריז ונזכר לקדש כל אזכרה ואם אמר בתחלה על האזכרות ואח"כ שכח לקדש לאיזה מהם נראה להחמיר כפשט לשון הטור ומרן עכ"ל בעל בר"י (אבל בקונטרס תורת השלמים סי' ח"י אות ט"ו לא כתב כן) וסיים בעל מלאה"ק עכ"פ בררנו דעת הט"ז יחידא' היא נגד כל הראשונים והאחרונים עכ"ל. וכ"כ בס' בני יונה וז"ל (בסי' רע"ו אות ב') כבר נתבאר בסי' רע"ד שבתחלת כתיבת ס"ת צריך שיאמר שכותב לשם קדושת ספר תורת משה ואותה האמירה מועלת לכל הספר דכולה חדא מעשה הוא שלא נגמר הספר עד תכליתו וכן בכל פעם שמניע לאזכרה מן האזכרות שאינן נמחקין צריך לקדשם בפני עצמם וכו' ואפי' אמר כן בפיו בעת כותבו השם הראשון של הספר ואמר שרוצה לכתוב כל השמות שבזה הספר לשם קדושתם לא מהני אלא צריך שיכתוב כל שם בפני עצמו לשם קדושתו דכל אחד הוא שם בפני עצמו לאפוקי כוונת הספר חדא קדושה היא וחדא מצוה היא שכל זמן שלא נשלם הספר עדיין אינו נקרא ספר וכו' עכ"ל: ראיתי בס' יד שאול שמביא בשם אביו הגאון נ"י. דבשמות שמסתפקין בהן יש לעשות כך. מתחלה לא יכוין לקדשו ואח"כ יעבור עליו הקולמס ויקדשו דאז ממ"נ מועיל דאם הוא חול ואין צריכין לקדשו אז הוי כתב הראשון כתב

והכתב השני אינו מועיל כלל כמ"ש התוס' בגיטין דף י"ט ע"א ד"ה דיו ע"ג דיו ובשבת דף ק"ד ע"ב ד"ה אמר רב חסדא ואם צריך לקדשו כתב הראשון לא הוי כתב וכתב השני הוי כתב. ולפע"ד לא נהירא דהא התוס' לא כתבו סברא זאת אלא לר' יהודא ולרבנן אליבא דרב אחא אבל לרבנן אליבא דרב חסדא דקימ"ל כותי' ליתא להך סברא. והא דקאמרי רבנן אין השם מן המובחר ומשמע דכתב מיהו הוי כבר תירצו בירושלמי סוף פ' הבונה דלשיטת ר' יהודה הוא שהשיבו (ע"ש בחידושי הרשב"א) ובזה נידחין גם דברי הג"פ שרמזתי בסי' ח' ס"ק י"ב. ועוד דגם לרב אחא עכ"פ בשם ליתא להך תקנתא לרבנן: ועוד נראה לפע"ד דאין דרך זה נכון. דהא צריכין להבין ליקדשי' בפשיטות כמו שאר שמות קדושות. וצ"ל דאיכא איסורא משום דהוי כמקדיש בעלי מומין למזבח. וא"כ גם כשכתבו מתחלה לשם חול ואח"כ מעביר עליו הקולמס לשם קדושה ג"כ הוי כמקדיש בעלי מומין למזבח. ע' בס' מלאה"ק קונטרס השני סי' ט'. ועמ"ש אי"ה בחקירה י"ב. ומחוורתא לקדשו בתנאי:

ו **יחפש אחר אות וכו'**. כ"כ ביו"ד סי' רע"ו. והקשה בס' אניה דיונה כיון דקיימא בס"ת דגם שלא כסדרן כשר בי'. א"כ יכתוב מקודם תיבה שלאחר השם ואח"כ יכתוב את השם לפניו (ותירוצו לא הבנתי) ונראה לפע"ד דכיון שדרכו לכתוב כסדר ועתה הנהו כותב שלא כסדר מוכחא מילתא כי אך לבעבור נסות את הקולמס עם הדיו הוא בא. וגנאי הוא לאותן אותיות שיכתוב אותן כן. גם איכא בהא חששא דשלא לשמה. כדאיתא במס' מנחות דף מ"ב ע"ב מה טעם טעימה פסלה משום דבעינין צביעה לשמה. וכתבו שם בתוס' ואפי' לשם ציצית מ"מ לשם ניסיון נמי עבידא והוי כמנחה שקומצה לשמה ושלא לשמה עכ"ל:

ז **באותיות שלפני השם וכו'**. כ"כ המג"א בסי' ל"ב ס"ק ל"ב. ואם אין שם באותיות אחרות כדי לטבול. נראה לי דאם אפשר לטבול בהנטפל לפניו או אם עדיין לא כתב מן השם רק האותיות שהן נמחקין (כדלקמן סי' י"א סעיף ו') יטבול בהן להשלים את השם. אבל לטבול באותיות שאינן נמחקין נ"ל דאסור כמ"ש בבני יונה דנוגע בזה בלאו דלא תעשון כן. ונ"ל דבכה"ג שהוא שעת הדחק יטבול בדיו שבכלי רק שידקדק שלא לקחת רק מעט דיו (שלא יהא חשש קלקול) לגמור את השם. והטבילה לא הוי הפסק כיון שהיא לצורך השם. אבל לא יכתוב בענין זה אות אחר תחלה דזה הוי הפסק. כן נראה לפע"ד ודו"ק:

ח **כשר**. כתב הש"ך לא ישיבנו ואם השיב אינו נפסל כך משמע בב"י. ובאמת כי מ"ש הב"י מהרמב"ם שלא מנאו בדברים הפוסלים יש לדחות לפע"ד שהרי הרמב"ם תלה

איסור ההפסקה בצורך הכוונה. א"כ י"ל דזהו בכלל מה שמנה שכתב האזכרות בלא כוונה. אמנם גם הרמ"ע (שהבאתי בחקירה ט') כתב בפשיטות שאין זה מן הדברים הפוסלים והשם מתקדש לחצאין וכו' ע"ש:

ט **אבל מקצת השם וכו'**. הש"ך תמה בזה על הפוסקים. ועמ"ש בזה ברכי יוסף. וע' בס' פאר הלכה דף נ"ז. וע"ע בתשב"ץ ח"א סוף סי' קכ"ו מה שתמה בזה על הרמב"ם:

י **וגורד עדיף ממוחק**. כתב הש"ך דעדיף טפי לכתבו על מקום הגרד או על מקום המחק מלתלות אותו. אבל בס' ברכי יוסף כתב כי מדברי הרמב"ם משמע דעדיף טפי לתלותו מלכתבו על מקום המחק או על מקום הגרד. ע"ש שהאריך קצת. אבל ספרי דידן לא נהיגי לתלות שום תיבה. וא"כ כ"ש בשם שיש לעשות כדברי הש"ך:

יא **ולא יצא מהם כלל חוץ לדף**. זהו לשון הש"ע. ומשמע מזה דאפי' מקצת האות לא יצא חוץ לדף. אבל הפרמ"ג כתב וז"ל. הנה דוקא אות שלם חוץ לשיטה ואפשר רובו ככולו אבל מקצת האות לית לן בה (ומ"ש עוד במלת אלקיך עמ"ש אי"ה בסי' י"א סק"ה) ומביא שהלבוש כתב או"ת אח"ת אלמא מקצת לית לן בה:

יב **ובדיעבד כשר**. אך אם אפשר לתקן דהיינו לגרוד סופי השורות העליונות (אם אין שם שם קודש) ולמשוך את האותיות שיהיו שוות עם השם יעשה כן. דמאחר דאפשר לתקוני לא מקרי דיעבד (מג"א בשם הגאון מהר"י מפוזנא) ובתפילין ומזוזות שאי אפשר לעשות כן משום שלא כסררן. אם יש בסופי שורות העליונות אותיות שיוכל למשכן כגון ב' ד' ר' ימשוך אותן להשוותן עם השם (פרמ"ג ומחה"ש. וע"ל סי' ט' סק"ה מה שצריכין ליזהר במשיכת הב') ואם לא כתב עוד רק שורה אחת ובשורה שניה משך את השם חוץ לשיטה יעשה שרטוט אחר שוה עם השם ובשביל שורה אחת הראשונה אין קפידא (פרמ"ג):

יג **כשר**. הב"י בבד"ה הביא תשו' הרמב"ם שהורה להחליף את היריעה. ובס' מלאכת שמים צדד לומר דלא כתב כן אלא להוראת שעה למיגדר מילתא. והביא סמוכין לזה מס' גו"ר. ולפע"ד בלא"ה מאחר שבחיבורו לא כתב דין זה כלל בע"כ אנו צריכין לומר אחת משתי אלה. או דמ"ש בתשובה לא היה אלא הוראת שעה. או שהתשובה ההיא כתב בילדותו ובחיבורו בזקנותו חזר בו. וכמ"ש הרשב"א הובא בב"י סי' רע"ט שבתשו' כתב דמותר לקרות בס"ת הפסול ובחיבורו בזקנותו חזר בו:

יד **וגם זה נכון**. בירושלמי הכותב את השם אפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב ב' וג' שמות הר"ז מפסיק ביניהם ומשיב. ופי' הנ"י כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא רצה לכתבם מפני שלא היה טהור ובא לכתבם עתה בבת אחת. והב"י מביא

מ"ש מהריא"ס כי מהך ירושלמי מוכח דכל השמות שאינם נמחקים צריכין כתיבה לשמה דאי אמרת דא"צ אלא לשם הוי"ה בלבד אנה מצאנו ג' שמות הוי"ה סמוכים (והא דאיתא בירושלמי כגון אל אלקים ה' כתב בבר"י דהיא הג"ה מחכם א') וכתב על זה הב"י דאין משם ראי' כ"כ דאפשר לפרש כמ"ש הנ"י (וע' בבר"י שכתב דלדינא גם הנ"י מודה להריא"ס דכל השמות צריכין כתיבה לשמה. אלא שמטעם אחר לא ניחא לי' לפרש כהריא"ס ע"ש) והנה מדלא ניחא לי' להריא"ס לפרש כהנ"י. לכאורה י"ל משום דס"ל דאינו נכון לעשות כן לדלג אה השמות הקדושות ולכתבן אח"כ. אמנם י"ל לפע"ד דגם הריא"ס מודה דשפיר דמי למיעבד כמ"ש הנ"י. אלא דלא ניחא לי' לפרש בהכי הירושלמי דקאמר הר"ז מפסיק ביניהם ומשיב שלום. ואי בדכותב שמות שאינם סמוכים פשיטא לי' דמותר להפסיק לכל דבר דכיון שאינם סמוכים בתורה אין שום סברא לאסור ההפסקה. שהרי אם כותב כסדר בע"כ שהוא ביניהם. ובע"כ דמיירי בכותב שמות הסמוכים:

סימן יא

א **אזהרה למוחק את השם**. אבל גרם מחיקה מבואר במס' שבת דף ק"כ דמותר. מדכתיב לא תעשון וגו' עשיה הוא דאסור גרמא שרי. ובתשב"ץ ח"א סי' ב' כתב דדוקא התם שהי' השם כתוב על בשרו שהוא בלא"ה עומד להמחק גרמא שרי ולא במקום אחר. אבל בשלטי הגבורים ר"פ ארבע מיתות כתב לחלק דכשהוא לצורך אז גרם מחיקה מותר אבל שלא לצורך אסור ע"ש. וע' נוב"ת או"ח סי' י"ז. ובס' כסא רחמים מ"ס פ"ה הל' י"ב האריך בזה: וראיתי בס' טוב טעם ודעת סס"י רל"ט כתב להוכיח דמחיקת השם אפי' ע"י גרמא בעלמא אסור מהא דאיתא במס' סכה דף נ"ג בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפא עלמא אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא ומנח וכו'. והרי דוד לא היה מוחק רק המים מחקו והוי רק גרמא ואעפי"כ היה אסור לולי הק"ו. ולפעד"נ דשם לא הוי גרמא אלא מעשה בידים. וכמ"ש הר"ן בפ' כל כתבי בהא דאמר ר' ישמעאל על האי גברא דשקען לברכות במים גדול עונש האחרון יותר מן הראשון. מפני שאבדן בידים. ועוד נראה לפע"ד כי לכתוב לכתחלה שם על דעת לאבדו ע"י גרמא. זאת אינו גרמא אלא עשיה ממש. והיינו דשאל דוד אי שרי למכת"ב שם וכו':

ב **שאם מוחק וכו'**. בתשב"ץ ח"ג סי' קצ"ג כתב וז"ל כיון שהוא (הס"ת) כל כך ישן והולך לימחק ולהעביר דיו על המחק הוא מנמרו יגנז כמו שאמרו בפ' השולח (אולי צ"ל הניזקין) ולהעביר עלי' קולמס ונקדשי' הו"ל מנומר ועוד יש לאסור להעביר דיו

על השם דקימ"ל דכתב ע"ג כתב חייב משום מוחק התחתון וכן כתבתי בתשובה בס' תשובתי הראשון בסי' קכ"ז עכ"ל. ותמיהני מאוד כי שם בח"א סי' קכ"ז כתב כן לענין כתב אזכרה בזהב דאסור להעביר עליו דיו משום דהוי מוחק כתב התחתון דהוי כמו דיו ע"ג סיקרא (בגיטין דף י"ט) אבל דיו ע"ג דיו איתא שם להדיא דלא הוי מוחק את התחתון. אלא דלכאורה אף אם נאמר דמשום מוחק ליכא במעביר דיו ע"ג דיו מ"מ יש לעיין בהא דאמרי רבנן לר' יהודה (גיטין דף כ') אין השם מן המובחר וקאמר רב אחא בר יעקב טעמי' משום דבעינין זא"ו. ופי' המג"א (בסי' ל"ג סק"ז) דהיינו משום דמיחזי כמנומר (עמ"ש בסי' ג' סק"ב) ולפי"ז אסור להעביר דיו אפי' על שם א'. ואף דאנן לא קימ"ל כרב אחא בר יעקב. מ"מ הרי רבנן קאמרי הכי לר' יהודה (כדאיתא בירושלמי פ' הבונה וע"ש בחידושי הרשב"א) וא"כ עכ"פ יש ללמוד משם דלרבנן אסור להעביר דיו ע"ג השם אף שכבר נכתב בהכשר בדיו משום דמיחזי כמנומר. אמנם באמת דברי המג"א בזה אינן מוכרחין לומר דטעמא משום מנומר (ע"ש בפרמ"ג) והא דאמרי' משום זא"ו י"ל היינו שאין זאת כבוד השם להיות נכתב ע"ג שם שהוא חול. וגם לפ"ד המג"א יש לדחות ולומר דשאני התם משום דאפשר למחקו ולכתוב את השם מחדש. ולכן קאמרי דאינו מן המובחר להעביר עליו קולמס. אבל במקום אחר שנכתב השם בקדושה ונתקלקלה קצת הדיו י"ל דמותר לתקנו בהעברת קולמס. ונראה לפע"ד ראי' להתיר מדברי הרא"ש בתשובה שכתב דאותיות השם שנדבקו והפרידן אינו צריך אח"כ להעביר עליהן קולמס לקדשן (והוא לקמן סי' י"ב סעי' ט"ו) משמע דאינו צריך אבל אם הוא רוצה מותר (ע' פתחי תשובה סי' רע"ו סק"ו ומ"ש דבעינין השם כסדרן עמ"ש אי"ה בחקירה י') שוב ראיתי בנוב"ק או"ח סי' א' שהביא ג"כ ראי' זאת לדחות דברי האוסר משום חציצה ע"ש. וע"ע שם בחלק אהע"ז סי' פ"ה:

ג **שנכתב בטעות וכו'**. זה פשוט מאוד ומוכח ממ"ס פ"ה הכותב שם של שני שמות של קודש מקיים את הראשון ומעכב את האחרון וכו'. הרי כי אף שהשם השני כתבו בטעות ושלא במקומו מ"מ אינו נמחק אלא מעכבו. וכן בכמה מקומות שבמ"ס מוכח זאת. והב"י בבד"ה מביא כתוב בא"ח כתב רבינו סעדיה הכנויים אם טעה בהם הסופר וכתבן שלא במקומן נמחקין וכו' עכ"ל. ומוכח דאם טעה הסופר בשם וכתבו שלא במקומו אינו נמחק. וכן מוכח מהרבה פוסקים ובעלי תשובות. ולא הוצרכתי לכתוב זאת אלא מפני שראיתי למי ששגה בזה:

ד **חק תוכות וכו'**. כ"כ בתשו' הרמ"ע סי' ל"ו וכן היה פשוט לבעל חות יאיר בסי' ט"ז בחותם. והרי חותם הוי ח"ת. וכן הורה שם במטבע ע"ש. וכן פשוט הדבר בהרבה

פוסקים ובשו"ת. אך בס' שב יעקב (אשר לא ראה דברי הרמ"ע) כתב להתיר בח"ת ויפה השיג עליו בעל מלאכת שמים נ"י. וכתב עוד וז"ל ועוד הסברא מנגדת לדבריהם (סל המקילין) דאטו באיסור מחיקת השם תיבת כתיב"ה נמצאת בו עד שנמעט החקוק ע"י חק תוכות לא תעשון כן לה' אלקיכם כתיב ובין שנכתב השם ע"י דיו או צבע בין נעשה ע"י ח"ת הכל אסור במחיקה עכ"ל ונכון. ואני מוסיף ואומר כי מגופא דקרא מוכח לאיסור שהרי הוא אומר ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. והרי הפסילים חק תוכות הן שאין עושין מעשה בגוף הצורה אלא שפוסלין מן הצדדין והצורה ממילא נמצאה. ועל זה אמר קרא לגדען ולאבד את שמם שלא יהא זכר למו. וסמיך לי' לא תעשון כן לה' אלהיכם. ומוכח להדיא דגם שם שנעשה ע"י ח"ת המאבדו עובר בלאו (ודברי הגאון מהרע"ק איגר זצ"ל בתשוב' שנדפס' בחידושי' לאו"ח סי' ל"ב סעי' י"ז נפלאו ממני) (וע"ל סק"ט):וראיתי בס' שנות חיים שו"ת סת"ם סי' כ"ז מעשה בס"ת שבשם הוי"ה ב"ה נמחק רגל ימיני של היו"ד וגם רגל הוי"ו נמחק. והסופר שבא לתקן טעה ומשך את רגל היו"ד בחשבו כי הוא מתקן את הוי"ו. וגם את הוי"ו תיקן כך. ואח"כ בראותו את קלקלתו גרד את הרגל מן היו"ד. והנה היא יו"ד ע"י חק חוכות. וצדד שם בכמה קולות. ובמחכ"ת כל דבריו דברי תימה הן. תחלה מ"ש דשם הנעשה ע"י ח"ת מותר במחיקה. הנה בטלה דעתו נגד דעת רוב גדולי הפוסקים האוסרים. ומה שצדד מכח אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. במחכ"ת לא קרב אל זה כמובן מכמה אנפי. ועוד צדד לעשות מן היו"ד הזאת וי"ו ולמחקה אח"כ. ועוד צדד לעשות ע"י גרמא כמ"ש בס' בית אפרים סי' ס"א. וכך העלה להלכה וכתב דליתר שאת יעשה תחלה מן היו"ד וי"ו כאשר הי' מעיקרא ואח"כ ימחקנה ע"י גרמא. וסיים דז"ב ונכון. ובמחכ"ת זו היא שגיאה גדולה מאוד. אבל ברור ופשוט שהעושה מן היו"ד הזאת וי"ו הוא חייב מלקות. כי מה לי אם מחקה במים וכדומה ומה לי אם מקלקלה בדיו. ועוד ברור ופשוט שאם עבר ועשה כן אזי אח"כ מותרין למחקה להדיא (ולא צריכין כלל לגרמא) שהרי כבר איננה יו"ד אלא וי"ו. ובענין גרמא ע"ש בב"א. והדבר צע"ג:

ה **בכתב נכרי**. בס' מלא"ש כתב וז"ל ולא בשמות הכתובים בלשון הקודש ובכתב אשורי לבד הדין כן אלא גם בכל הלשונות ובכל הכתיבות. ב"י בבד"ה סי' רע"ו ובתשו' פמ"א ח"א סי' מ"ה ובמגדל עז דף ס"ח. ודברי הש"ך בהל' מעונן תמוהים עכ"ל. והנה ז"ל הש"ך בהל' מעונן סי' קע"ט ס"ק י"א אבל השם בלשון הקודש הוא שם אבל בלשון חול אינו שם כלל והגע עצמך דהא מותר למחוק שם שנכתב בלשון חול כגון גאט בלשון אשכנז או בוג בלשון פולין ורוסיא וכיוצא בזה עכ"ל. ולא אדע במה הם דבריו תמוהים. והרי כן

מוכח גם דעת הרמב"ם ז"ל בהל' סנהדרין פ' כ"ו הל' ג' שכתב וז"ל הואיל והוא חייב אם קלל בכל הכנויים כך אם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין בהם הגוים להקב"ה הרי הן ככל הכנויים עכ"ל (וע"ש במגדל עז) וכ"כ הטור בחשן המשפט סי' כ"ז. הרי כי לשון העכו"ם אינו אלא ככנוי. ואינו בכלל איסור מחיקה. ומ"ש בס' מלא"ש בשס הב"י בבד"ה. הנה זהו לשונו. כתוב בא"ח לא שנא אם נכתב בכתיבה גסה או בכתיבה משק' או אפי' בכתיבת גוים או מצויירים במשי ע"י תפירה אסור למוחקן עכ"ל. הרי כי לא הזכיר אלא כתיבת גוים אבל לא לשון הגוים. וכוונתו שאם נכתב באותיות שכותבין בהן הגוים. ונקרא בלשון הקודש (כגון %) אסור למחקו. וגם בתשו' פמ"א בהכי אירי. שהרי גם הוא מביא ראי' מדברי הא"ח אלו. וכן מוכח שם לשון השאלה. ומ"ש לשו"ן כוונתו שנכתבו באותיות שכותבין בהם לשונם. אבל היו נקראין כמו בלשון הקודש. אך במגדל עז (להגאון מהריעב"ץ ז"ל בחלק אוצר הטוב פנה ב' אות י') הוא ז"ל כתב לאסור בכל ענין וז"ל ואפי' השם שקורין העכו"ם כגון דיאו בלעז גאט בל"א אסור למחוק אם כתבו בני אדם עכ"ל. אבל לא ידענא מאין הוציא זאת. והרי הש"ך כתב בהדיא להיפוך. וגם מן הרמב"ם מוכח כהש"ך כמ"ש. ואולי גם הוא ז"ל לא אמר דאסור למחקו אלא כשהוא שלא לצורך. דגם הכנויים אין מתירין למחוק אלא כשהוא לצורך תיקון כדלקמן ס"ה. והש"ך דינא קאמר וקושטא קאמר. ועכ"פ אין דבריו תמוהים:

1 **ועל כל דבר שיהי'**. בס' מנחת חינוך מצוה תל"ז הקר בשם שנכתב על עור בהמה טמאה כיון שנכתב שם באיסור אם מותרין למחקו או לא. וכתב דאיסור כתיבת שם על עור בהמה טמאה הוא מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך. דמשמע דהתורה הקפידה דתורת ה' יהי' נכתב דוקא על המותר בפיך. והביא את הירושלמי שהביא הכ"מ פ"ג מהל' סוטה ר"א בן שמוע אומר אין כותבין (פ' סוטה) על עור בהמה טמאה א"ר שמעון מכיון דלמחיקה אזלא למה לא יכתוב ר"א בר"ש אומר נראין דברי ר"א מדברי אבא דלמא אמרה איני שותה ונמצא השם גנוז על עור בהמה טמאה ע"כ (גם התוס' במס' סוטה דף י"ז ע"ב הביאו ירושלמי זה) וכתב דלכאורה יש ראי' מכאן דאפי' נכתב על עור בהמה טמאה אינו נמחק דאל"כ אם תאמר איני שותה נמחקו. ושוב דחה דשאני התם שנכתב בהיתר כיון דלמחיקה אזלא. ולפע"ד זהו דוחק. גם מ"ש דטעם איסור כתיבת השם על עור בהמה טמאה הוא משום דכתיב למען תהי' תורת ה' בפיך. לא נהירא לפע"ד דהא לגופי' איצטרך. ועיקר הטעם נראה משום כבוד שמו ית'. ואין ספק לפע"ד דגם על כרעי המטה וכדומה בכל מקום שהוא בזיון אסור לכתוב את השם ומ"מ אם עבר וכתבו אסור למחקו (עירוכין דף ו') וכן על בשר אדם ודאי דאסור לכתוב את השם דאדם עתיד לירקב

ומ"מ אם עבר וכתבו אסור למחקו (שבת דף ק"כ) וגם מצד הסברא נראה לפע"ד פשוט דאף אם היה כתוב על עור בהמה טמאה כל המוחקו לוקה:

ז **שהכותבו וכו'**. עמ"ש בחקירה י' כי לפע"ד נראה דאפי' אם הכותבו או העושה אותו היה קטן כל שידע שזהו שמו של הקב"ה המקלקלו עובר בלאו:

ח **שחותך וכו'**. דבר זה פשוט בסברא. וכן מוכח מדברי החו"י סי' ט"ז בטבעת של פרקים ע"ש. ושוב ראיתי שכ"כ גם בס' מלא"ש בשם הס' גן המלך סי' ע"ג:

ט **כל שהוא**. הרמ"ע כתב הטעם משוש דחצי שיעור אסור מן התורה (ועמ"ש אי"ה בחקירה י"ד) אבל בנו"ב תנינא סי' קס"ט כתב הטעם משום דלא גרע מהנטפל להשם. ולפי דבריו לכאורה בנטפלין יש להתיר לגרוד קצת מן האות. כי נטפל לנטפל לא שמענו. וצ"ע: שוב ראיתי בפרמ"ג סי' ל"ב א"א ס"ק מ"ז כתב וז"ל ובמלת אלקיך שמקצת הגג יוצא חוץ למה לן לגרוד הגג קצת אע"ג דמוחק ליכא כל שצורת אות נשאר עי"ד רע"ו מ"מ למה לן עכ"ל. הנה פשטית לשונו משמע דאפי' באות מן השם גופי' כל שצורת האות נשאר ליכא משום מחיקה. והא ודאי ליתא. אבל גם בנטפל לפע"ד צ"ע:

י **עשרה שמות וכו'**. כן הוא באבות דר' נתן פרק ל"ד ע"ש. ולנוסחא ההיא קשה דבפרטן אתה מוצא אחד עשר. ועוד קשה דחשב קצת עם נטפלין ולא כולם. ונראה דט"ס יש שם ובמקום אלקיך אלקיכם צ"ל אלקי. ובהכי עשר קדושות הן:

יא **כתב אל מאלהים וכו'**. בס' שנות חיים שו"ת סת"ם סי' פ"ט מעשה שבמקום שם אלקים טעה הסופר והתחיל לכתוב שם הוי"ה ב"ה ולאחר שכתב אותיות י"ה נזכר ולא כתב יותר. והשיב דמן הדין היה מותר למחקו כיון שנכתב בטעות אין בו קדושה וכמ"ש הב"י בשם התשב"ץ דהוי כמקדיש בעלי מומין למזבח. וכתב עוד דנדון זה קיל יותר דאף דאמרי' י"ה מהוי"ה אינו נמחק זהו אם נכתב במקומו הראוי דאזלינן בתר מעשה ובמעשה הרי יש כאן שם בפ"ע. אבל במקום שאינו מקומו אף אם נאמר דשם שנכתב בטעות אין למחקו דבתר המחשבה אזלינן מ"מ אם לא גמרו ודאי מותר למחקו דממ"נ אם נלך בתר המעשה הרי מקומו מוכח דהוי טעות ואינו שייך כאן והוי מקדיש בע"מ למזבח ואם בתר מחשבה אזלינן הרי לא כוון לשם י"ה ולא נתקיים מחשבתו לכן מותר למחקו מדינא. אלו דבריו. ולא נהירא כלל. הנה מ"ש דשם שנכתב בטעות הוי כמקדיש בע"מ למזבח. ליתא. דהתשב"ץ לא אמר זאת אלא בשם שהוא חול. ולא בשם שהוא באמת קודש אלא שנכתב בטעות שלא במקומו. ואדרבה הט"ז בסי' רע"ו סק"ב למד מדברי תשב"ץ אלו דשם שהוא קודש אף שנכתב בטעות אסור למחקו ע"ש. גם מ"ש במחשבה ובמעשה. אינו מובן כלל. דפשיטא דיש כאן מחשבה ומעשה ופשיט דאסורין

למחקו. וממילא גם העצה שנזכרה שמה לגרוד איזה תיבות לפניו ולהכניס אותיות אל"ה לצרף אליהן היו"ד ולעשות מן הה"א מ"ם שיהי' שם אלקים כראוי. לאו עצה טובה היא. כי במה שהוא עושה מן הה"א מ"ם הרי הוא מוחקה ואיסורא קעביד: ע' נוב"ת יו"ד סי' קע"ז. ודבריו ברורים:

יב **יה מהשם הוי"ה וכו'**. ואם כתב אותיות יה"ו מהשם הוי"ה לכאורה יש להסתפק אם מותר למחוק את הוי"ו. ומסתברא לאסור לא מיבעי' לשיטת הר"ח שאנו מחמירין כותי' דגם א"ד מן אד' אינו נמחק משום דהוי מקצת שם המפורש מכ"ש בזה דאסורין למחוק את הוי"ו. אלא גם לדעת החולקים וס"ל דגם הא די"ה מה' אינו נמחק הטעם הוא משום שהוא שם בפ"ע מ"מ נ"ל דגם הוי"ו אינו נמחק ואע"ג דאותיות יה"ו אינן שם בפ"ע. מ"מ מאחר שכבר נתקדשו אותיות י"ה מקדשין גם את הוי"ו. לא מיבעי' לדידן דקימ"ל דהנטפלין להשם מאחריו אינן נמחקין מפני שכבר קדשן השם. אלא גם למ"ד דהנטפלין נמחקין ולית לי' הך סברא שכבר קדשן השם. היינו דוקא בנטפלין. אבל הוי"ו שנכתבה לשם עיקר השם. מודה דחלה עלי' קדושה לאחר שכבר נתקדשו אותיות י"ה. וכן מוכח דעת הרמ"ע בסי' ל"ו שכתב וז"ל אבל תוספת באמצע כגון שנכפלה ה"א ראשונה או נכפלה הוי"ו ראוי להחמיר בזה כי אנחנו לא נדע איזה מהן נכתבה שלא בכוונה לפיכך יגוד ויגנוז עכ"ל. והנה הא ודאי דס"ל דכל אות שנכתב לאחר הטעות אין עליו קדושה ומותר במחיקה וכמ"ש בעצמו בשהיה צריך לכתוב את השם וכן כוון וטעה וכתב יהודה דמותר למחוק את הה"א (וכמ"ש בס' בני יונה) ועתה בשלמא אם כפל ה"א הראשונה שפיר כתב דצריך ליגוז כל השם כי אף שמותר לו למחוק הה"א שהוסיף וגם ו"ה ולא ישאר רק י"ה מ"מ כיון שהוא מסתפק אם ה"א זאת נכתבה בכוונה או לא. אסור למחקה משום די"ה מהשם אינן נמחקין. וגם להשאירה אי אפשר דשמא לא נכתבה בכוונה לכן יגוז. אבל אם כפל את הוי"ו אמאי יגוז כולו. ימחוק הוי"ו היתרה והה"א האחרונה שנכתבו לאחר הטעות. וימחוק גם את הוי"ו הראשונה וישארו י"ה בקדושתן ויוסיף עליהם ו"ה. א"ו דס"ל דגם בכתב יה"ו מהשם אין הוי"ו נמחקת: וראיתי בס' שנות חיים שו"ת סת"ם סי' מ"ה שהסכים שם עם השואל להתיר מחיקת הוי"ו. ולפע"ד לא נהירא. וההוכחה שכתב שם מן הש"ס בקל יש לדחות ואין להאריך. וע"ש בחי' הריטב"א:

יג **אינו נמחק**. נראה לפע"ד דמדאורייתא הוא. וכן מוכח מלשון הרמב"ם שכתב י"ה מה' אינו נמחק ואצ"ל יה שהוא שם בפ"ע. ומשמע דא"ל מאלקים וי"ה מה' שוים לשם יה. וכן נראה מהגהמ"יי שכ' וז"ל י"ה מה' לא דמי לצ"ב מצבאות דאין חייבין עליו וכו'. משמע דעל י"ה מה' חייבים. וכן יש ללמוד מדברי הרמ"ע (שהבאתי בחקירה ט') שכתב

דהקדושה אינה משתלמת אלא לבסוף או בשם קטן משם גדול וכו'. ומשמע דבזה נגמרה הקדושה כמו בשם גדול. וע"ל ס" ק י"ז:

יד **מותר למחוק אותן**. עמ"ש בחקירה י' דנראה שאפי' אם נכתבו לאחר שכבר נכתב השם מ"מ נמחקין:

טו **אסורים למחוק וכו'**. כתב הט"ז בסי' רע"ו סק"ד דזהו רק מדרבנן. וכן הסכימו האחרונים ז"ל. ע' נוב"ק יו"ד סי' ע"ו בדברי השואל והסכים עמו שם גם הנו"ב. ובס' אור החיים פ' ראה כתב וז"ל ואומרו אלדיכ"ם רמז ל"כם שנטפלו לאלדי. ומ"ש רמב"ם שאינו לוקה אלא על אותיות השם כיון שאין הדבר מפורש בפירוש בכתוב אינו לוקה עליו עכ"ל. לכאורה נראה כוונתו דעכ"פ איסורא דאו' איכא. ואמנם אם זהו רמז תקשה מאי טעמא דת"ק דגם הנטפל לאחריו נמחק. ומסתברא לפע"ד דגם לאחרים אינו אלא אסמכתא בעלמא: ויש לראות אם האותיות הנטפלות נעשו ע"י חק תוכות. ומסתברא לי דלא שנא. דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון. וכשם שאותיות גוף השם אסורין במחיקה גם כשנעשו ע"י ח"ת הכי נמי אותיות הנטפלות לאחריו. וכעין זה כ' בתשו' עה"ג סי' צ"ה ע"ש: בס' אניה דיונה קמיבעי' לי' אם נמחק השם ולא נשאר כ"א הנטפל אי איכא עדיין איסורא במחיקתו או לא. ועלה בדעתי לפשוט מהא דאיתא במס' שבת דף קט"ז מקום הכתב לא קמיבעי' לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש אזלא כתב אזלה לה קדושתי'. והכי נמי י"ל בנטפל. שוב ראיתי שגם הוא נ"י כתב ראי' זאת בפי' מאיל המלאים ופלפל עוד בזה ע"ש:

טז **ואפי' אם אינם שייכים במקום הזה וכו'**. בס' בני יונה צדד וכתב דאפשר לומר דהא דאמרי רז"ל הנטפל להשם מאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם. זהו רק בשהטפיל מה שראוי להיות נטפל לו בכאן אבל אם הטפיל אותיות שאינן ראויין כאן אף שראויין במקום אחר כגון שהיה צריך לכתוב אלקינו וכתב אלקיכם י"ל דמותר למחקו. והנה כתב בעצמו כי מן הרמ"ע מוכה דגם בכה"ג אינו נמחק מדקאמר דוקא שהטפיל אות שאין לו שייכות כלל כגון ק' או פ'. וגם הט"ז כתב דהא דאמרי' כ"ם של אלקיכם אינו נמחק מיירי כשנכתב בטעות. וכן הוא דעת עה"ג ודעת הנו"ב. ופשיטא שאפי' אם היה הבני"ו מתיר בבירור היה לנו לומר הלכה כרבים מכ"ש דגם הוא ז"ל לא התיר בבירור אלא כתבו בדרך אפשר (ודלא כמ"ש בתשו' מהר"ח כהן סי' מ"ד) וע' בס"ק שאח"ז:

יז **שהיה צריך לכתוב אלקים וכו'**. ואם טעה וכתב במקום אלקים אלקיכם כתב שם בעה"ג שיעשה מן הכ' מ"ם ואח"כ ימחוק את המ"ם היתרה. אבל בס' בני יונה משיג עליו כי בעשייתו מן הכ' מ"ם הרי הוא מוחק את המ"ם האחרונה (ועמ"ש בזה אי"ה

בסי' י"ב סק"ג) ולפע"ד יש לפקפק עוד שהרי אותיות כ"ם שנטפלו לא נתקדשו בעצמותן רק מחמת השם ורק מדרבנן ואיך יעשה מן הכ' מ"ם לעשותה מגוף השם. ואולי ס"ל להעה"ג דבגמר השם לשם קדושה מתקדש כל השם. ומש"ה גם הבני"ו לא השיג עליו בזה. ועמ"ש בחקירה ט':בשו"ת מעיל צדקה סי' נ"ה נשאל בסופר שטעה במקום שהיה צריך לכתוב אלקיכם כתב אלקיך אם מותר לעשות מן הך' פשוטה כ' כפופה ולגרוד אח"כ הקו הנמשך למטה. והשיב לאיסור מכמה טעמי חדא מפני שאסור לגרוד הקו הנמשך (שכבר קדשו השם) ועוד שיראה כמו חק תוכות. ועוד מפני שאינו מסכים עם העה"ג (וכמ"ש בספרו בני יונה שהבאתי בסמוך) אלא כל שאסור למחוק אסור ג"כ לשנותו ע"י כתיבה. וא"כ במה שהוא עושה כ"ף כפופה הוא מוחק את הפשוטה: והנה הגיעני ס' שואל ומשיב וראיתי בחלק שלישי סי' ר"ו שנשאל בענין זה ממש שבמקום שצ"ל אלקיכם נמצא כתוב אלקיך. והשואל התחכם לתקן בענין זה. לעשות רחוק קצת מן הכ"ף פשוטה מ"ם סתומה ואח"כ יעשה מן הכ"ף פשוטה כפופה. ואף שתהיה ארוכה יותר מדאי אין בכך כלום. והוא נ"י הסכים עמו. והביא גם דברי המע"צ שהבאתי ותמה עליו שלא העלה בדעתו לעשות כן. ולפע"ד תיקון זה אינו נכון. דהא קודם שיקרב את הכ"ף אל המ"ם הסתומה במ"נ קשיא. אם יש לה גם אז תואר כ"ף כפופה. א"כ מאחר שהיא רחוקה מן המ"ם הרי נתבטלה מלהיות נטפל להשם כי בסוף השם צ"ל פשוטה ולא כפופה. ועוד נראה דאז אין לה עדיין תואר כ"ף כפופה. אלא או תואר נו"ן כפופה. או שאין לה צורת אות כלל. ועכ"פ איננה כ"ף פשוטה והרי הוא כאלו מחקה:

יח **גדולי הראשונים ז"ל אוסרין וכו'**. ראיתי בס' שנות חיים חלק ת"ם סי' ז' שכתב דאם אירע איזה קלקול באות מן השם ויש בו ספק אם הוא כשר או לא מותר לקדור את השם מטעם ס"ס. שמא הוא פסול ומותרין אפי' למחקו. ואת"ל דכשר שמא הלכה כהפוסקים דאפי' שם כשר מותרין לקדרו. ולפע"ד יש לפקפק קצת לפמש"ל ס"א בשם הבני"ו דאפי' אם נמחק מקצת השם אפ"ה אסור למחוק את הנשאר. אך מ"מ י"ל נהי דגם הנשאר אסור במחיקה. הרי קדירה באמת לאו מחיקה היא. אלא דהאוסרים אוסרים מפני הכבוד. וי"ל דזהו רק כשהוא בכשרותו אבל לאחר שנפסל. אף שעדיין אסור במחיקה. מ"מ מותרין לקדרו ולהכניס שם כשר במקומו וזהו כבודו. וא"כ גם בספיקא יש להקל. עור יעץ שם בחכמה לחתוך בצדדי השם סדק מצד זה וסדק מצד זה. ולכתוב את השם על מעט קלף בגליונות רחבות. ולתחוב את הגליונות בתוך הסדקים וידביקם שם מאחורי הגויל ונמצא השם החדש נקרא בס"ת כראוי. והשם הישן עדיין אינו מקודר והוא תחתיו אך למותר. ומאחר שהוא אך למותר שוב הותר לקדרו. וכתב שלפי דעתו היא הוראה

ברורה. ולפעד"נ כי במה שהוא מדבק עליו את השם החדש ומבטל את הישן הרי הוא ממש כאלו קדרו דכל העומד לקדור כקרור דמי. ומלבד זאת אף אם נימא דכותבין את השם על העלאי. הנה צריכין לדבק תחלה את הטלאי ואח"כ לכתוב עליו כמ"ש אי"ה בסי' י"ח ס"ז: ובגופא דעובדא דידי' שנעשה נקב בתוך חלל האות מן השם עמ"ש אי"ה בחקירה ד':

יט **עם איזה תיבות וכו'**. נראה דיצא להם האי מנהג מהא דאיתא בירושלמי מגלה פ"ק הובא בב"י לענין תליית השם דעדיף טפי כשיש גם תיבות חול עמו. והשבו"י בח"א סי' פ"א דחה ע"ש. אבל י"ל כי הנוהגין כן סוברין אף דבענין תליה לא קימ"ל בהא כירושלמי כיון דלא נזכר בגמ' דילן מ"מ למדין ממנו דכשיש גם תיבות חול עמו אינו בזיון כ"כ וכמו שפי' בקרבן עדה: והאי ירושלמי הואיל ואתא לידן נימא בי' מילתא דהכי איתא ר' זעירה רב חננאל בשם רב ואם היה כגון אני ה' אלקיכם מותר למה מפני שהן שלש תיבות או מפני שיש בו חול נפיק מן ביניהם אל אלקים ה' (יהושע כ"ב ותלים נ') אי תימר מפני שהן שלש תיבות הרי הם שלש תיבות אי תימר מפני שיש בו חול הרי אין בו חול. והקשו האחרונים ז"ל אמאי לא נקט מקרא שבתורה ה' ה' אל. ע' בס' שלום ירושלם (וע"ע בס' ביאור מרדכי לדף פ"ג ע"ד שורה נ') ונראה לפעד"ל. כי הנה לכאורה תמוה מאוד מאי קמיבעי לי'. הרי מוכח דודאי מפני שיש בו חול הוא דאי רק מפני שהן שלש תיבות הול"ל רבותא טפי ה' ה' אל או ה' אלקינו ה'. וצ"ל דקמיבעי לי' משום דאיכא למדחי דלמא לעולם לא בעי רק ג' תיבות ואף שכולן קדושות שרי אלא דס"ל דבעינן ג' תיבות שלשתן משונות זו מזו. ולכן לא מצי נקט ה' ה' אל או ה' אלקינו ה' מפני שבאלו ב' תיבות שוות. והשתא שפיר קאמר דנפיק מן ביניהם אל אלקים ה' דבהא איכא לספוקי דאיכא למימר כיון שהן ג' תיבות שאינן שוות אף דשלשתן קדושות תולין אותן. והא דר' זעירה בשם רב לא נקט אלו אף שיש בזה צד רבותא קדושה המשולשת מ"מ י"ל דנקט אני ה' אלקיכם דהוי צד רבותא ג"כ דגם בס"ת תולין ג' תיבות כאלו: (שוב ראיתי מ"ש בזה בס' ברכי יוסף סי' רע"ו ובהך ירושלמי דמס' מגילה נראה דנוכל לומר כמ"ש):

כ **כדין נכתב**. במהדורא קמא כתבתי שאם הא' בסוף העמוד והשני בתחלת העמוד קודרין את הראשון והן דברי ר' יהודה במ"ס. ובס' מלא"ש השיג עלי ועל הכרם שלמה שכתב ג"כ הכי. דהא מסתמא הלכה כרבנן. ותמיהני עליו שלא זכר את ראש המדברים והרי גם בס' בני מנה כתב כן (ע"ש דף ו' ע"ג ויש שם טעות הדפוס וצ"ל כשקודרין שם מיותר) ואפריון נמטי' לבעל אניה דיונה שיחי' שכתב לקיים את דברינו דמצינו הרבה פעמים דר' יהודה לפרושי אתא אע"ג דלא אמר אימתי וכמ"ש התוי"ט במס' בכורים

פ"ג מ"ו. ואמנם לאחר שפלפל בחכמה העלה דהכא בע"כ ר"י פליג ולא מפרש. ולדידי היה נראה כיון דהב"י הביא בשם הגהמי"י דלא יכתוב את השם בסוף הדף בע"כ שהיו מפרשים דר"י לפרושי אתא. מיהו מאחר דשאר הפוסקים לא הביאו זאת וגם הב"י לא הביאו בש"ע ש"מ דלא ס"ל הכי לכן הדרנא בי: ונסתפקתי אם לאחר השם השני המיותר. עוד לא כתב כלום מה לעשות. כי נראה דודאי אינו נכון לכתוב במכוון איזה תיבות אדעתא דהכי לקדרן עם השם. ולקדור את הראשון עם איזה תיבות ג"כ אינו נראה לי לעבור על דברי המ"ס ויותר נראה לפע"ד להתיר בזה לקדור את השם השני לבדו:

כא **נראה לי דכשר**. בס' מלא"ש כלל ע' בינה ס"ק י"ז מביא דברי העה"ג בסופר שהיה לו לכתוב שם אלקים וטעה וכתב אלקיכם והורה לעשות מן הכ"ף מ"ם סתומה ולמחוק אח"כ את המ"ם סתומה היתרה. והוא נ"י השיג עליו דהא הכ"ף שנכתבה בטעות הוה כאלו לא נכתבה לשם קדושת השם כלל וא"כ איך נצטרף חלק ממנה להשם. וכתב עוד וז"ל ואין לדחות ממה דאיתא במ"ס פ"ה ה"א הכותב שני שמות של קודש מקיים את הראשון ומחטב (פי' קודר) את האחרון ר' יהודה אומר אם הראשון בסוף הדף מחטב את הראשון ומקיים את השני. ונהי דהלכה כרבנן מ"מ תקשה לר' יהודה הלא השני לא נכתב לשמה די"ל כמ"ש בשו"ת פרי תבואה סי' פ"ג דר' יהודה לטעמי' אזיל דס"ל בגיטין דף נ"ד ע"א דשם שלא נכתב לשמה מותר להעביר עליו הקולמס לשמה וסובר דגם בזה צריך להעביר הקולמס לשמה על השם שבראש הדף וכו' עכ"ל. הנה לפי דבריהם לדידן אם עבר וקדר את הראשון הס"ת פסול משום דהשם השני כיון שנכתב בטעות הוה כאלו נכתב שלא לשמה. ולפע"ד מדברי הפוסקים לא משמע הכי. אלא דמשום שהראשון נכתב כדין לכן לכתחלה אין לקדרו ולסלקו מפני השני שנכתב בטעות. אבל בדיעבד אם קדר את הראשון שפיר מיתכשר הס"ת בשני דכיון שנכתב לשם קדושת השם אף שמתחלה נכתב בטעות. מ"מ בקדושתו קאי. והכי מוכח בכמה דוכתי. וגם לישנא דר' יהודה במ"ס לא משמע כלל שיהי' צריך להעביר עליו את הקולמס ולקדשו מחדש (וע"ל ס"ק י"ז שהשגתי על העה"ג בסברא אחרת):

כב **דזה הוי כאלו מחקן**. בנוב"ק סי' ע"ו כ' הטעם לאסור קליפת הנטפלין משום דכל זמן שהן נטפלין להשם קדושת השם עליהן וכשקולפן לעצמן פסק המעלה שלהן. ולא ידעתי אמאי לא כתב משום דפרידתן זוהי מחיקתן. ואולי באמת כוונתו כך היא:

כג **אין כותבין שם על המטלית**. כן הביאו האחרונים בשם שו"ת חב"י ששמע כן ממנהג הסופרים. ונראה לפע"ד כיון דאין טעם נכון לחומרא זאת הבו דלא לוסיף עלה. דהיינו דוקא שם לבדו אבל עם שאר תיבות יש להתיר לכתבו על המטלית וכמו שנוהגין לאסור

לקדור את השם לבדו ועם שאר תיבות נוהגין להתיר כמ"ש בסעי' ח'. ובס' נטע שעשועים סי' כ"ז ראיתי שכתב דיש לחומרא זאת ראי' ממנחות דף ל' ע"ב דאמר רשב"א משום ר"מ כיצד הוא עושה מסלק את היריעה כו'. וכיון דמהדר אתקנתא ולא מצא רק לסלק היריעה והלא אפשר לקדור התיבות ולהניח מטלית ולכתוב עליו את השם א"ו דאין כותבין שם על המטלית. וכתב שהיא ראי' נכונה (וכעת ראיתי שקדמו בראי' זו בשבו"י ח"ב סי' פ"ח) אבל לפע"ד נראה כי מרשב"א משום ר"מ ליכא ראי' כלל לדידן. דאף אם נימא דאיהו סבר אין כותבין שם על המטלית אכתי אינו מוכרח לומר דטעמי' משום דחייש שמא יתפרד אח"כ אלא טעמי' משום דהוי גנאי שנכתב על מטלית. וי"ל דהיינו דוקא לשיטתי' דמחמיר טפי בשם וס"ל נמי דאין כותבין אותו לא על מקום המחק ולא על מקום הגרד ואין תולין אותו. אבל לדידן דפסקינין דכותבין את השם על מקום המחק וכו' שפיר י"ל דכותבין אותו גם על הטלאי. כנלפע"ד פשוט. ועכ"פ נראה להתיר עם שאר תיבות כמ"ש:

כד **שלא לכתוב חצי השם וכו'**. בשבו"י ח"ב סי' פ"ח כתב הטעם לפי שהוא גנאי יותר ויותר. ולפע"ד י"ל עוד טעם אחר בזה. כי המתירין דאין חוששין שמא יתפרד לאחר זמן י"ל דזהו רק בשם שלם שאף אם יתפרד מן היריעה בכל מקום שהוא קדוש יאמר לו. יראו ישרים ויגנזוהו. אבל אם יתפרד המעלית עם חצי השם הר"ז מחיקה והכותב כן הוא גורם מחיקה. שוב ראיתי בס' גן המלך סי' ה' שכ"כ ונהנתי:

כה **אסור לשנותו לחול**. בא"ר סי' קמ"ב סק"ג כתב שנשאל מסופר ששכח לכתוב איזה פסוקים אחר הפסוק ויקרא שם המקום ההוא בית אל ואין תקנה אלא לגרוד איזה פסוקים קודם כדי שיכניס שורות החסרות ויגרוד גם תיבת בית וישאר תיבת אל ויהא נקרא אל בית אביו לא אל בצרי. אי שרי למיעבד הכי שישתנה השם ע"י קריאה. והשיב דאם תיבת אל מבית אל קודש (ע' חלק שני לך לך י"ב ח') אסור לעשות כן משום דהשם משתנה מקודש לחול וראי' מהא דהכותב יהודה ולא הטיל בו דל"ת דיתלה הדל"ת למעלה. וכתב הלבוש הטעם מפני שלא נתכוין לכתוב את השם. וא"כ בנ"ד דכוונתו היתה לשם אסור לשנותו בקריאה להול ועוד דעי"ז יבא ח"ו לידי מחיקה כי הדורות הבאים לא ידעו שהיה זה שם קודש עכ"ד. ובסי' י"ב סק"ג ובסוף חקירה י"ב אעשה בעז"ה סמוכין לחששות אלו ממ"ס ע"ש:

כו **מעשה בסופר וכו'**. בשו"ת חינוך בית יהודה סי' ע"ב. ומוכח דס"ל דהא דאל מאלקים אינו נמחק זהו מדאו' וכמש"ל בס"ק י"ג. דאי מדרבנן הו"ל להתיר למחוק בספיקא. והא דלא הורה לתלות את השם אלקים. צ"ל דס"ל כמ"ש הא"ר בס"ק שלפ"ז. אמנם בשו"ת

רע"ק איגר זצ"ל סי' ע' נשאל כעין שאלה זאת שנמצא ס"ת בפסוק ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי שהיו חסרים שתי תיבות אל יוסף והיה כתוב ויאמר יעקב אל שדי. ויש ספק אם הסופר קדש שם אל או לא. והורה לתלות שתי התיבות יוסף אל ביני שיטי ולקדש השם אל. וכתב דגם להלבוש י"ל דלא הוי מחיקה ממש אלא מדרבנן וכיון דהוי ספיקא שמא לא קדש הסופר תיבת אל אלא כתבו בכוונת אל בסגול לכן מותר בכה"ג שע"י תליות שאר תיבות יקרא חול. וגם החשש שכתב הא"ר שמא לאח"ז ימחקוהו ליכא למיחוש כיון דספיקא הוא שמא באמת חול הוא. ולהלכה לפע"ד צריכין להתישב בדבר כי על הראיות משו"ת עבה"ג ומשו"ת הב"ח יש לפקפק. בדברי עה"ג עמש"ל סקי"ז ובדברי תשו' הב"ח עמ"ש אי"ה בסי' י"ב סק"ח. וע' חת"ם סופר סי' רס"ג מסכים ג"כ דכל שנעשה ע"י כתיבה הוי מחיקה גמורה ולא רק גרמא: שוב ראיתי בס' בית אהרן שהוא היה השואל דבר זה. ודעתו שיש לתלות כי מסתמא הסופר דילג תיבות אל יוסף וקדש שם אל שדי. יען כי בכל התורה לא נמצא שם שדי לבד. לומר שהיה טועה והיה סובר שצריך לכתוב שם שדי לבד. לכן דעתו לתלות תיבות אל יוסף (וה"ה לגרוד איזה תיבות כדי להכניסן) והיא סברא נכונה. ועוד נראה לפע"ד דמיסתבר יותר לומר ששכח לכתוב אל יוסף. וכתב ויאמר יעקב אֵל שדי שיש לזה פירוש וכוונה. אבל לומר שטעה וכתב ויאמר יעקב אֵל שדי. שאין לזה שום פירוש וכוונה. זאת לא אמרי'. ולעולם תלינין במצוי. ואמנם כל זאת אם הסופר היה בר אוריין. אבל אם יש לחוש שהסופר כתב בלי הבנה. נראה לפע"ד דיש לקדור תיבת אל עם איזה תיבות שלפניו ולדבק מטלית ולכתוב עליו כל החסר: שוב הגיעני ספר שו"ת הר המור ונלוה אליו קונטרס חכמת שלמה ושם בסי' י"ב תשובה מאת הגאון מוה' יהודא אסאד זצ"ל בענין זה. האריך בפלפול. וסיומא דפסקא כתב כי לדעת הסוברים דגם מיעוט מיצטרף לס"ס. א"כ הכא שם אל קודש הוא מכח ס"ס. חדא שמא קדשו הסופר. ואת"ל לא קדשו שמא הלכה כה"ר אלחנן ותי' א' בתוס' במנחות (דף מ"ב) דסתמא נמי כשר. וגם להסוברים דמיעוט אינו מצטרף לס"ס. הרי כתב הט"ז ברס"י רע"ד דיאמר בתחלת הכתיבה שיכתוב כל אזכרות לשם קדושת השם. והביא שכ"כ גם בס' חמד משה דלאזכרות נמי מהני קדושה בתחלת הכתיבה ושכן עושים הסופרים (עמ"ש בסי' י' סק"ה דאינו נכון) א"כ זה עדיף מסתם ואפי' ידעי' בודאי ששכח לקדש איזה אזכרה מהני אמירתו שבתחלת הכתיבה ומכ"ש היכא דאיכא ספק שמא קדשו ג"כ שנית במקומו כמו בנ"ד. ובמחכ"ת שגה בזה דהא הכא הספק הוא שמא הסופר כתבו בכוונת תיבת אֵל וקראו כן בפיו קודם הכתיבה. ובהא ליכא למ"ד

סתמא לשמה. דהא לאו סתמא הוא אלא בפירוש תיבה שהוא חול. וגם לדעת הט"ז אם כתבו בפירוש לשם חול פשיטות דלא עלה הקדושה שאמר בתחלת הכתיבה. וזה פשוט:

כג **ונסתפק אח"כ הסופר וכו'**. הנה שם בחב"י כתב כי קרוב לודאי שכוון לכתוב אל הנחש ושכח לכתוב את השם אלקים כי רחוק מאוד מאדם המעורר כוונתו לכתוב לשם קדושת השם ובעודו בכוונה ההיא יכתוב רק ב' אותיות ראשונות וישכח כוונתו ולא ישלימו וכו'. ובאמת שזוהי סברא כדולה. ואוסיף אנא שהרי אסור להפסיק באמצע כתיבת השם שאפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו כדי שלא יסיח דעתו מן הכוונה. ואיך נאמר שכתב שתי אותיות הראשונות לשם קדושת השם אלקים והפסיק וטעה. ודאי הסברא נותנת ששכח את כל השם וכתב אל הנחש. והא דבאמת לא התיר שם בחב"י למחוק תיבת אל י"ל משום דשם היה המעשה שהסופר בעצמו שאל את השאלה ומסתמא עילה מלא לחוש ועלה ונסתפק. אבל אם היה נמצא כן בס"ת. היה נראה לפע"ד להתיר למחוק תיבת אל ועוד איזה תיבות להכניס את השם אלקים או לתלותו ביני שיטי לשם קדושה. דהא קימ"ל בכל התורה כולה בין להקל בין להחמיר תלינין במצוי. וע' בס"ק שלפ"ז:

כד **שלא בספר וכו'**. כתב בשערי תשובה או"ח סי' א' סק"ג וז"ל וראיתי בכתבי בד"ז וכו' על מה שהיו רגילין לעשות מנורות על קלף מצוירים להניח בסידורים וכותבין בהם שויתי ה' וכו' השם בן ד' אותיות ושאר שמות ומנורה הזאת היתה נקראת שויתי והטעם הוא בכדי שיהי' נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפלה מאימת השם אשר לנגד עיניו וכתב ע"ז בשם דודו אא"ז הגאון בעל תב"ש שאמר במליצתו הצחה אם לא שויתי ודוממתי ר"ל שיוכל לגדור א"ע שידום אף בלא השויתי והתרעם מאיד ע"ז לפי שעל הרוב אינם משתמרי' כראוי ותשתפכנה בראש כל חוצות וע"ד שאמרו בר"ה דף י"ח ע"ב שעל דבטלית אדכרתא מן שטריא עשאוהו י"ט ולכן גם בזה ראוי לאזור חיל לבטל המנהג והאריך בדברי נועם ונראה דבמנורות הגדולות המצוירות על קלף שקובעים בבהכ"נ לפני העמוד או שאר מקומות שקובעים אותה תחת טבלא זכוכית לית לן בה ולא קפיד רק על אותן שמניחים בסידורים מטעמא דלעיל וגם שעל הרוב באים לידי מחיקת השם כאשר עינינו הרואות שהם הולכי' לאיבוד ולהמחק ובפרט שכותבים עליהם שמות אשר לא כדת והמזהיר והנזהר ישכילו כזהר עכ"ל שע"ת: והנה בזמננו נתחדש שעושין מפות לכסות בהן את החלות בליל שבת קודש ומדפיסים עליהם או שעושים בהם במעשה רקמה סדר הקידוש עם שמות הקדושות. נ"ל דיש לבטל ג"כ מטעמים הנ"ל. וגם מפני שהן עשויות להתכבס וקרוב חשש מחיקת השמות ח"ו: בנוב"ת יו"ד סי'

קפ"א נשאל בבהכ"נ אשר למעלה מן הארה"ק קבעו אבן אשר נחצב בו למספר השנה אלקי צבאות. וכתב שם שאינו נכון לעשות כן כי דרך בזיון הוא לעשות שמות הקדושות למספר השנה ע"ש:

סימן יב

א **נראה לי וכו'**. במ"ס פ"ה ה"ג היה צריך לכתוב השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא נתן בו ד' מוחקו וכותב השם ר' יהודה אומר יחזור עליו הקולמס ויקדשנו אמרו לו אין זה מן המובחר. והעיר בס' בני יונה כי ברייתא זו הובאה בש"ס דילן (בשלשה מקומות) ונשמט הא דאמרי רבנן ימחוק את השם. ותירץ דלא הביאו כ"א פלוגתי' דרבנן ור"י בהעברת קולמס ולא הוצרכו לומר מה שיעשה עם השם אם ימחוק או יסלק. ומה אעשה ודעתי העניה לא נתקררה בתירוץ זה כי אין זאת מדרכי בעלי הש"ס להשמיט מברייתא ולדלג גוף ההלכה. אדרבה דרכן הטוב להוסיף בה דברים כדי לפרשה (וגדולה מזו ע' תוס' מ"ק דף ח' ד"ה ולערב) וע"כ עלה במחשבה לפני אולי ס"ל לש"ס דילן דלית הילכתא בהא כרבנן אלא דגם בכה"ג אסור למחקו מדרבנן מפני מראית העין כיון שהוא כתוב במקום הראוי לשם קודש. או אולי לא גרסי כלל בברייתא דאמרי רבנן ימחוק (ובהכי הוה א"ש סוגיא דהניזקין מקושי' הבני"ו) ומהא דכ' הרמב"ם (פ"ו מיסה"ת) דאפיקורס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות אין ראי' להתיר שהרי כתב שם הטעם דמצוה לשרפו כדי שלא להניח שם לאפיקורס ולא למעשיהם. אבל במקום אחר י"ל דאסור מדרבנן מפני מה"ע. ובהכי הוי א"ש דברי המהריא"ס ממה שהקשתי עליו בחקירה ט"ו. ומדברי הסמ"ק שהביא הב"י בבד"ה שכתב דשם שנכתב שלא מדעת מותר למחקו כבר כתב שם בבני"ו כי בסמ"ק שלפנינו לא נמצא לשון זה אלא שכתב דאינו באזהרה אבל מ"מ איסורא דרבנן י"ל דאיכא. ע"כ לפע"ד הדבר צ"ע וע' בס"ק שאח"ז: שוב מצאתי בס' אור זרוע סי' תקנ"ו שהביא הך ברייתא דמ"ס וכתב וז"ל ומיהו אין הלכה כת"ק דר' יהודה חדא שלא הוזכר בתלמוד שלנו וכו' עכ"ל ושמחתי:

ב **לאחר שתלה את הדל"ת וכו'**. בש"ע איתא רק התקנה לתלות את הדל"ת וכן הוא במ"ס. אך הבני"ו בעובדא זו דאתא לידי' האריך קצת ודעתו שאפי' אינו תולה את הדלת מותר למחוק את הה"א ולכתוב ד"ה (ופליאה גדולה ראיתי שם בדבריו שכתב למחוק כרע' דה"א לעשותה ד'. והר"ז ח"ת גמור) ובקצור סי' רע"ו אות י"ב כתב ג"כ שרשאי לעשות כן אך לרוחא דמילתא יתלה תחלה את הדל"ת. והנה אף לפמ"ש בס"ק שלפ"ז י"ל שאני הכא שאינו במקום שצריך להיות וליכא משום מראית העין דמקום הוי סימן.

אמנם ראיתי בתשו' הרמ"ע סי' ל"ו שלאחר שהביא שם הא דתניא היה שם כתוב על ידות הכלים יגוד. כתב וז"ל אלמא כל שצורות אותיות השם מוכחת עליו ונעשית בכוונה שהוא שם אסור לקלקלו לאפוקי ממי שנתכוין לכתוב יהודה ושכח ולא כתב בו דל"ת שמותר לו לתלות הדל"ת למעלה ואז התליה מוכחת עליו שאינו שם כלל ואין בו אזהרה למוחק עכ"ל. הנה פשר דבר שכתב הבני"ו לתלות תחלה את הדל"ת ואח"כ למחוק את הה"א מבואר גם בדברי הרמ"ע ואף שכתב שאין בו אזהר"ה. מ"מ מלשונו מוכח דגם איסורא ליכא. ואמנם נראה עוד מלשונו כי בלא תליית הדל"ת היה אסור במחיקה. אבל מדברי שאר אחרונים לא משמע הכי (ע' חקירה י"ג) והיכא דאפשר אפשר: בשו"ת שב יעקב סי' נ"ד נשאל במגילה שנמצא בה בתיבת ליהודים ה"א יתרה לאחר הוא"ו ונמצא שם הוי"ה ב"ה באותיותיו. וההוה שיכולין לגרוד הה"א הזאת ולתקן את המגילה כיון שלא כתבו כלל בכוונת שם אלא בכוונת ליהודים. וכתב עוד דמי שחוכך בזה להחמיר יכול לגרוד את התיבה כולה ולדבק מטלית לכתוב עליו תיבת ליהודים. וע' בס' שערי אפרים שער ו' דלכתחלה יש לגרוד תחלה את הה"א דאם יגרוד תחלה אותיות די"ם. יהי' אח"כ נראה כמוחק את השם. אבל אם גרד תחלה אותיות די"ם יכול ג"כ לגרוד אח"כ את הה"א ע"ש. וכן נראה דאפי' אם נזכר הסופר מיד לאחר שכתב את הה"א הזאת יכול למחקה או לקדור. וכן נראה מדעת הפוסקים:

ג **ואפי' בדיעבד וכו'**. כן הוא במ"ס פ"ה ה"ב לפי הגה"ת בעל כסא רחמים והביא שכן העתיק גם בשה"ג סוף פ' שבועת העדות היה צריך לכתוב יהודה ונתכוין וכתב את השם אעפ"י שכתב בו דל"ת מעכבו וכותב יהודה אחר. ולכאורה יש להבין למה הוצרך לעכבו נהי דלכתחלה ודאי דאסור לעשות כן שהרי בכתיבת הדל"ת הוא מוחק את האותיות הראשונות אבל בשכבר עשהו מאי איכפת לן עוד. מאי דהוה הוה. וי"ל דכמן שנעבדה בו עברה צריכין לעכבו וכעין שכתב הב"י בשם הר"י בן הרא"ש. או י"ל משום דחיישי' פן לאחר זמן יבאו למחקו כי לא ידעו כי קודש הוא. וכמ"ש הא"ר שהבאתי בסי' י"א ס"ק ט"ז: ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבאמת משום איסור מחיקה ליכא הכא בכתיבת הדל"ת דהא לא הוי אלא גרמא כיון שאינו עושה מעשה בגופי אותיות השם וגרם מחיקה מותר (ע"ל סי' י"א סק"א) אלא האיסור הוא משום הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה. ולכן צריכין לעכבו דהא כשיקרא בתוך הספר אזי האותיות שהן כתובות לקדושת השם יקרא אותן לשם שהוא חול. וכמ"ש הא"ר שם בטעם הראשון. ובזה י"ל דעת עבוה"ג מקושי' הבני"ו שהבאתי בסי' י"א ס"ק י"ז. והוא דס"ל דבעשיית מן הכ"ף

מ"ם ליכא איסורא משום מחיקת מ"ם השני' דהא לא הוי אלא גרמא. וגם משום הורדה ליכא התם. דהא לא ישתמשו במ"ם זו לחול. ע' חת"ם סופר סי' רס"ג וצ"ע:

ד **יגרוד את הוא"ו וכו'**. בשו"ת זכרון יוסף סי' ט"ז כתב השואל דמשמע שצריך דוקא למשוך את הדל"ת אבל למחוק אותיות ונ"י ולכתוב מחדש נ"י אינו רשאי אף שאותיות נ"י כתובים אחר אות וא"ו שאין להן שייכות להשם אסורין במחיקה. אבל בעל ז"י ז"ל שם בסי' י"ז חולק עליו ודעתו שאם צריך לכך למחוק גם אותיות נ"י רשאי. ובס' מלא"ש כלל ט' בינה ס"ק ט"ז כתב דדברי הז"י תמוהים דכיון דס"ל דאותיות נ"י לא נתקדשו (מדשריין במחיקה) א"כ איך יצטרפו להשם לאחר מחיקת הוא"ו. ולפע"ד דברי בעל ז"י ז"ל נכונים דודאי גם איהו ס"ל דגם אותיות נ"י נתקדשו אלא דס"ל אף שנתקדשו וחזיין לאיצטרופי להשם השתא מיהו כל זמן שאין השם שלם אין בהן איסור מחיקה. וקדושה שלהן שנתקדשו בשעת כתיבה מתלי תלי וקאי אם יצטרפו יצטרפו ואם לאו יצאו לחולין. הא למה הדבר דומה לכותב ש"ד משד"י שכל זמן שאין השם שלם מותרין במחיקה ולכשנגמר קדוש. וכמ"ש הרמ"ע (שהבאתי בחקירה ט') שהשם מתקדש לחצאין שישנה לקדושה מתחלה ועד סוף ואינה משתלמת (להיות נאסר במחיקה) אלא לבסוף או בשם קטן משם גדול וכו'. וכבר בא הדבר מבואר שם בז"י. בשם אלקים שנמצא חסר יו"ד שפקפק השואל למחוק את המ"ם ולכתוב י"ם כיון דהרבה פוסקים ס"ל מקצת השם ג"כ תולין ואף להנך דס"ל מקצת השם אין תולין לא הוי רק מדרבנן וא"כ מדאו' מיהו יש לו תקנה לתלות את היו"ד. וכיון דיש לו תקנה אסור למחוק. ובעל הז"י ז"ל השיב עליו בזה וז"ל תמיהני על דבר זה דהרי השתא מיהו עדיין לא תקנו והך דתניא א"ד מאדני וכו' נמחק הוי תיובתי' דהרי התם נמי אפשר לתקנו ולגמור את השם לכתוב נ"י ואפ"ה נמחק ש"מ כיון דעכ"פ עכשיו אין השם שלם מותר למחקו א"כ ה"נ דכותי' עכ"ל (אך אחת היא אשר ראיתי שם בדברי הז"י פליאה נשגבה שהשואל הביא מ"ש בס' א"ר סי' קמ"ג דאם כתב אדוני מלא בוא"ו יגרוד הוי"ו וכו' וכתב השואל שם דמשמעות לשונו מדהביאו בהל' קס"ת דמיירי בס"ת. ותמה עליו בעל ז"י ז"ל. חדא דבתו"מ לא נמצא שם אדנות כלל. ועוד דאם היה כן בתפילין ומזוזות לא היה תקנה למחוק את הוא"ו ולמשוך את הדל"ת משום דהוי שלא כסדרן. ואשתמיטתי' לפי שעה מה שמבואר במג"א סי' ל"ב ס"ק ל"ג *) דזה לא הוי שלא כסדרן):

ה **את הוא"ו**. לכאורה משמע דוקא כולה ולא סגי למחוק את רגלה בלבד ולצרף את ראשה אל הדל"ת כי הראש לא נתקדש ואנן כל האות בקדושה בעינין. אך לפמ"ש לקמן

ס"ק ט' ובסי' י' סק"ג. יש מקום להקל לצרף ראשה של הוא"ו. ומ"מ נראה דכיון דאפשר יש להחמיר לכתחלה:

ו **וימשוך את הדל"ת וכו'**. ופשוט שצריך לעשות זאת לשם קדושת השם: בפתחי תשובה סי' רע"ו סק"ה כתב וז"ל כתב בס' חמודי דניאל כ"י וז"ל וכו' וכן אם כתב שם הקודש נחלק ונראה כב' תיבות יחתוך באמצע במקום הפנוי ויקרב אותם ויתן מטלית מבחוץ ולדבק בדבק וכו' עכ"ל. ולפמ"ש בסי' י"א ס"ק כ"ד נ"ל דגם זה אין נכון דכשיפול המטלית יתחלק השם והוי כמו מחיקה. ועוד נראה לפע"ד טעם להחמיר בזה כמ"ש אי"ה בסי' י"ח סק"ה בשם הס' גן המלך משום תעשה ולא מן העשוי. ולפי"ז גם בשאר תיבות אין לעשות כן:

ז **רק ד' אותיות**. שמעתי להקשות דהא בשופטים י"ג כתיב ויעתר מנוח אל ה' ויאמר בי אדוני וגו' מלא וא"ו. ונ"ל דס"ל להמג"א דמשום חדא זימנא לית לן בה. ובמנחת שי שם כתב דנמסר עליו לית מלא:

ח **נראה לי דאסור וכו'**. בדבר זה הייתי מסתפק. כי לכאורה יש מקום לומר דכיון שהוא לא נתכוין לשם אלקים דומה למי שנתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא נתן בו דל"ת שמותרין למחקו. ואף דהכא נתכוין לכתוב אלקיכם הרי אותיות כ"ם לא היתה דעתו אלא לכתבן בתורת נטפלין לשם אלקי. והשתא הרי המ"ם לבדה אין לה שייכות כלל להיותה נטפל לשם אלקי אלא שיש לה שייכות להיותה מעיקר שם אלקים ולזה לא היתה דעתו. ולכן אפשר דמותרין למחוק אותה. וכל הפוסקים אשר דברו בענינים חלו מיירי בשטעה והיה סבר שצריך לכתוב כמו שכתב משא"כ בנ"ד. ואמנם י"ל ג"כ דמ"מ כיון שהוא נתכוין לכתוב שם וגם נמצא שם אף שהוא לא נתכוין לשם זה מ"מ קדוש יאמר לו ואסורה המ"ם במחיקה. ולא מצאתי גילוי לדין זה. אלא שראיתי בתשו' הב"ח סי' קי"ג באה השאלה שנמצאה כ' של אלקיכם תלוי. וכתב שם דלכתחלה היה מורה שלא לתלותה אלא לסלק כל היריעה ולגונזה משום דאין לתלות לכתחלה את הנטפל להשם מלאחריו ע"ש. ומשמעות לשונו דאי לאו איסור תליה היה מותר לתלות את הכא"ף. ולכאורה אם היה אירע כן שהסופר היה טועה במקום שהיה צריך לכתוב אלקיכם היה סבר שצריך לכתוב אלקים וכתב אלקים למה לי' למימר שהיה אוסר משום איסור תליה תיפוק לי' משום דבתליית הכ' הרי הוא מוחק את המ"ם שהיתה מעיקר השם ועושה אותה נטפל (דאינה קדושה עוד רק מדרבנן) וצ"ל דכוונתו שאם היה אירע שהסופר היה מתכוין לכתוב אלקיכם והיה שוכח לכתוב את הכא"ף אז היה אוסר לתלותה משום איסור תלי'. ומדקאמר שהיה מורה לגנוז כל היריעה איכא למישמע דס"ל דהיה אוסר למחוק את

המ"ם ולכתוב כ"ם. ומ"מ אי לאו איסור תלי' היה מותר לתלות את הכא"ף ואין בזה משום מוחק את השם כיון דגם מעיקרא לא נכתבה אלא בתורת נטפל ומזה גם עתה לא תבטל. ואמנם מדלא ביאר כל זאת הב"ח נראה דלא נחית כלל לדין איסור מחיקה. אלא מאי דצריך קאמר והיינו לאיסור תלי'. ונ"מ כשהיה אירע באות אחרון של הנטפל. ומ"מ נראה לי להחמיר:

ט **שפיר דמי**. בגנת ורדים או"ח כלל ב' סי' י"ב נשאל על נדון זה והשיב שאין בשם זה שום קדושה דכיון שבתחלתו אירע בו פסול הרי כל האותיות הבאות אחריו הופקעה מהן הקדושה והוי שמקדיש בעלי מומין למזבח דלא קדשי. והביא ראי' מדברי המ"ב ששתב דאם חסר יו"ד בשם אלקינו יכולין למחוק אותיות נ"ו דכיון שחסר אות מן השם ולא נכתב כהלכתו לא שייך לומר שכבר קדשו השם (ושוב כתב טעם א' משום שלא שסדרן. וכתבתי מזה בחקירה י') אבל החכם המתוכח עמו שם בסי' י"ג חולק עליו והורה שמו שכתבתי. וכן הורה בשו"ת דבר שמואל סי' שמ"ח. וכן נראה לפע"ד עיקר. הנה מ"ש הגו"ר ראי' מדברי המ"ב נראה ודאי דלא דמי. אותיות הנטפלות אין להן קדושה מצד עצמותן אלא מכח השם שהוא מקדשן. וכיון שאין השם שלם מי קדשן. משא"כ באותיות השם עצמו שהן עצם הקדושה. ועוד דאותיות נ"ו משם אלקינו שחסר בו היו"ד הרי הן עומדות במקום שאינן מוכשרין לקדושה. אבל בנ"ד הרי השם מוכשר לקדושה ותגמור קדושתו כשיכתבו היו"ד שראוי. ואמנם לפע"ד אין אנו צריכין לשל זאת. וגם אנחנו נסכים עמו בזה שאם נתקלקלה היו"ד בשעת כתיבה ונעשית רי"ש אזי גם של האותיות שאחרי' מותרין במחיקה. ובשל זאת נאמר שאם חזר ותיקן את היו"ד כהלכתה הר"ז מקודש מקודש. וכמ"ש בזכרון יוסף שהבאתי בסק"ד. וכתבתי שם שגם דעת הרמ"ע כן היא שכתב שהשם מתקדש לחצאין וכו'. ועכ"פ נראה דנ"ד דמיא לנדון דהמג"א דהתם. וכמו דהתם מתקדש השם ע"י מחיקת הוא"ו והרחבת הדל"ת כמו כן הכא מתקדש ע"י תיקון היו"ד. והנה בחקירה י' כתבתי כי מלשון הרמ"א והרמ"ע מוכח דגם בה"א הראשונה מיירי ובשנדבק בשעת כתיבה נמי מיירי. ומ"מ לאחר תיקונה כל השם מתקדש. וכן מוכח בפסקי מהראוי סי' ע"ב ע"ש. וליכא למידחי דמיירי בה"א אחרונה דוקא (וכמ"ש הגו"ר הבאתיו בחקירה י') שהרי שם היתה השאלה גם בקופי"ן. וכן במהר"ם פדווא סי' פ' ע"ש. ובחת"ם סופר סי' רס"ז כתב שמצא כתוב ע"ש תשו' הרב"י שהתיר לגרוד יודי"ן של השם שהיו נראין כמו רישי"ן. ומשמעות לשונו גם בשם הוי"ה ב"ה ובשם אלקים. וע"י כתיבת היו"ד מחדש הוכשר כל השם והיה קודש: שוב ראיתי בס' מלא"ש כלל ט' ס"ק ל"ב הביא הוראת הדב"ש בזה ודחהו מקמי' דהגו"ר.

ולפע"ד חוזר ונראה כי רבים וגדולים הנם אתו: ומה שהקשה עוד שם במלא"ש להדב"ש בזה שהורה לתקן הרי"ש בדיו שתקבל צורת יו"ד. וכן במה שהורה בתיקון הך' בשם אלקיך שהיה גגה ארוך. כבר כתבתי לישב בסי' י' סק"ג ע"ש. והוא דומה למי שנתכוין לכתוב את השם וטעה והטיל בו דל"ת דעושה מן הדל"ת ה"א. וה"נ דכותי'. והנך רואה שגם הגו"ר לא דחה את בעל דינו בטענה זאת:

י **מותר לגרדו וכו'**. בהגהת ברוך שאמר כתב אם נשפך דיו על השם מותר ללקוק בלשונו וכו'. ולכאורה קשה מה תיקון הוא זאת הרי אכתי נשאר השם בלי הכשר משום דהוי ח"ת כמ"ש בסי' ח' ס"ו. ונראה דמיירי שגם השם עדיין הוא לח וכשלוקק בלשונו מוחק הכל ביחד ושפיר דמי דהוי מתקן:

יא **אם נדבקה אות וכו'**. בנוב"ת סי' קס"ט מוקי לה בשנדבקו בשעת כתיבתן דוקא דלא היה להן שעת הכושר. ולפע"ד אפי' נדבקו אח"כ נמי דינא הכי. וכן נראה להוכיח מלשון הרמ"ע שכתב אבל אם נכתבו האזכרות כהוגן ואח"כ נפסלו בדיבוק הדיו מן הרגל לגג שהוא דיבוק האות בעצמה וכו' ואין זה דומה לדיבוק אות באות כלל עכ"ל. הרי דס"ל דבדיבוק אות באות מותר להפריד אף בשנעשו לאחר שנכתבו. ומ"ש דלא דמי. היינו משום דבדיבוק אות לאות אין צריכין לגרוד רק את הדיבוק שביניהם ולא מן השם הוא זה (ואף אם תשמטה ידו לנגוע בקצהו יש מקום להקל). אבל בדיבוק האות בעצמה צריך הוא לגרוד את גוף האות ולקלקלו. גם מדברי מהר"ל מפראג שאביא אי"ה בחקירה ט"ו מוכח דס"ל דפירוד האותיות מותר אף בשנדבקו לאחר שנכתבו:

יב **ואח"כ ידביק טלאי וכו'**. ע' בחקירה י"ד. והנה בתשו' באר עשק שם כתב להדביק תחלה טלאי ואח"כ לגרוד. ואולם מאחר כי לפי דעת הט"ז בסי' ר"פ מהני הטלאי לעשות את האות מוקף גויל על ידו. יפה כתב בזה בעל מלא"ש נ"י דכיון שלדעת הט"ז הטלאי משוי לי' מ"ג למה לן להתיר הגרידה (ומ"מ י"ל דעת הב"ע) ובנדון דידן שהנקב פוסל נראה לפע"ד דודאי עדיף טפי לגרוד תחלה ואח"כ לדבק את המטלית. אבל בדיעבד אם דבק תחלה את המטלית כיון דאנן לא קימ"ל בהא כהט"ז וסוף סוף אין אנו מכשירין בזה את הס"ת יכול לגרוד גם אח"כ דזהו תיקונו וכמ"ש שם בחקירה:

סימן יג

א **שצריך לכוין וכו'**. לשון הרמב"ם כיצד יתכוין האדם עד שיעשה הספר שיהיה ארכו כהקיפו. מתחיל ומרבע את העורות בשוה. ועושה רוחב כל עור מהן ו' טפחים. קצב אחד לכל אחת. ואח"כ גולל העורות בשוה ועושה מהן כרך אחד מהודק יפה. מוסיף בעורות

ומהדק עד שיעשה היקף הכרך ו' טפחים שהוא רוחב העור. ומודד בחוט שיקיפו על הכרך: ואח"כ יעשה קנה שוה יהי' ארכה מ' או נ' אצבעות. ויחלק אצבע מהן בקנה לשנים ולשלשה ולארבעה חלקים כדי שידע בו שיעור חצי אצבע ורביע אצבע וכיוצא בזה החלק. וימדוד כל עור בקנה זה עד שידע כמה אצבעות יש בכל עור. עד שידע כמה אצבעות באורך כל הכרך: ואח"כ לוקח עורות אחרות ב' או ג' לבדוק בהן שיעור הכתב וכותב בהן דף אחד. ודבר ידוע שאורך הדף י"ז אצבעות לפי שהוא מניח גליון למעלה ג' ולמטה ד' אבל רוחב הדף הוא לפי הכתב. אם דקה. אם עבה. וכן מנין השיטות שבדף יבאו לפי הכתב לפי שבין שיטה לשיטה כמלא שיטה: ואחר שכתב הדף שבודק בו לפי מה שירצה. ימוד רוחב הדף באצבעות הקנה. ויוסיף על רוחב הדף ב' אצבעות שבין דף לדף. ויחשב כמה דפין יבאו בכרך שגלל מאותו הכתב שבדק בו וידע חשבון הדפין ויראה כמה נכתב בדף זה שבדק בו מן התורה כולה. ומשער לפי הספר שכותב ממנו ומחשב אם עלתה לו כל התורה לפי מנין הדפין מזה הכתב שכותב בו בכרך. ואם הוציא החשבון שהדפין יותר מן התורה ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין הדפין. ויבדוק בדף אחר. ואם הוציא החשבון שהתורה יתר מן הדפין ימעט הכתב עד שירבה במנין הדפין. ויבדוק בדף אחר דף עד שיבא החשבון א'. מאחר שידע רחב הדף ושיעור מתחיל באותו הכרך: ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשירטוט כפי רחב הדף שבדק בו ועלה החשבון. וכשישאר בעור שלש אצבעות או ד' יותר על הדף האחרונה שביריעה. יניח ממנה רוחב אצבע וכדי תפירה. ויקוץ השאר ואל יחוש. שבאחרונה יתוסף עורות אחרות על הכרך שגלל כנגד כל התוס' שקוצץ מכל עור ועור. ואינו צריך לחשוב דבר זה. שהכתב מושכו לפי מנין הדפין. וכן הרוצה לעשות רוחב הספר יותר מששה או פחות מששה. על הדרך הזה הוא מחשב ויצא ארכו כהיקפו בלא פחות ולא יותר והוא שלא יטעה בחשבון. עכ"ל הרמב"ם וע' בדברי חמודות ובבני יונה:

ב **ובקלף או פחות או יותר.** זהו לשון הרמב"ם. ובגמ' ב"ב דף י"ד שאלו את ר' שיעור ס"ת בכמה אמר להן בגויל ששה בקלף בכמה איני יודע. ופירש"י בגויל שהוא עב והקיפו גדול צריך ששה טפחים זו. היא מדה להיות נגמר בששה טפחים בכתב בינוני עכ"ל. ומשמע דבקלף שהוא דק בפחות משה טפחים נגמר. ובודאי פשטא דמילתא הכי היא. והרמב"ם שכתב או יותר צ"ע. ונתעורר בזה בס' מלא"ש. וכתב וז"ל וצ"ל דמפרש גויל שהוא כבד שיערו חז"ל בששה טפחים אבל קלף שהוא קל אפשר דיותר משה טפחים נמי שפיר דמי עכ"ל. ואינו מובן. דאעפ"י שהגויל דק מ"מ כיון שארכו כהקיפו ומהודק היטב וצריכין בקלף להוסיף עורות וא"כ מאי בין כבדו של גויל לכבדו של קלף. ולפע"ד

אפשר לומר כי דרכם היה שהעור הדק שאין בעוביו כדי לחלקו היו עושין ממנו גויל. והעור העב היו מחלקין ועושין ממנו קלף וגם דוכסוסטות. ולכן לפעמים היה הקלף יותר עב מן הגויל:

ג **והעמוד שבתוך הספר**. כן העתיק הרמ"א. והט"ז הגיה עפ"י הטור והעמוד שבסוף הספר (וכן הוא בשלטי הגבורים) אבל עמוד הראשון שבתחלתו אינו מיצטרף. וכן פי' בבאר הגולה. ואמנם בטורים שנדפסו בדיהרנפורט הוגה בחי' הגהות והעמוד שעושין לה בתחלתה וסופה. וכן בתוס' כתבו עמודים לשון רבים. וכן בראי"ש שם בב"ב. וגם בשטה מקובצת כתב בהדיא שני העמודים שבו. לכן נראה לפע"ד דלשיטה זאת שני העמודים מצטרפים. ומה שכתב הרא"ש בהל' ס"ת בהדי עמוד לשון יחיד ר"ל כל עמוד ועמוד. או אפשר דנקט הכי משום דיליף לה מס"ת שבעזרה שלא היה לו רק עמוד א' כיון שלתחלתו הוא נגלל. אבל בשאר ס"ת שנגלל לאמצע וצריך שני עמודים אין חילוק בין עמוד שבראשו לעמוד שבסופו:

ד **למשפחותיכם ג' פעמים**. כתב בהגהות מיימוני בשם הר"ח דהיינו שיעור טפח (וכן הוא במ"ס שבס"ק שאח"ז) וכתבו עוד בשמו דהיינו דוקא בכתיבה דקה אבל בכתיבה גסה הכל לפי הנוי ואפי' יותר מטפח וכ"כ הטור ושאר פוסקים ואין עיניו משוטטות כיון שהכתיבה גסה וכן נוהגין. עכ"ל הש"ך. ולכאורה לא נשמע מזה אלא שמכתיבה גסה מותר לכתוב כשיעור ג' פעמים למשפחותיכם אף שהוא יותר מטפח. אבל לא נשמע שמותר לכתוב יותר משיעור ג"פ למשפחותיכם מכתיבה גסה. וכן נראה באמת דעת הרמב"ם דלעולם בג' למשפחותיכם מאותה כתיבה משערינין. וכן נראה דעת הש"ע מדסתם. אבל מהתוס' והרא"ש והטור שלא הזכירו שיעור טפח ומ"מ כתבו מה שכתב הר"ת בשם הר"ח דמכתיבה גסה יכול לעשות שיטות ארוכות מוכח דס"ל דאף יותר משיעור ג"פ למשפחותיכם מותר: וכן נוהגין:

ה **עיניו משוטטות בכתב**. נראה לפע"ד פשוט שזהו הפירוש במ"ס פ"ב הל' ח' שאמר שם. שיעור הדף כדי שיהא רואהו ובקטן לא יפחות מטפח. דהיינו שהקורא יראה ראשי השיטות ולא יהיו עיניו משוטטות. ולא כמו שפי' בס' נחלת אריאל כדי שיהא רואהו. כלומר כמו שיראה הסופר לעשות הדף. ועתה במה"ת הגיעני ס' נחלת יעקב וראיתי שגם הוא פי' כמ"ש ונהנתי: שוב הגיעני ס' כסא רחמים וראיתי שהוא פי' כדי שיהא רואהו היינו שיעור אורך הדף לא יהא ארוך כ"כ שאינו רואה פי' שלא יהא כל כך גבוה עד שיטרח לראות. ובתוספותיו מביא פי' של הרב נחלת יעקב. וכתב כי לשון הברייתא דקתני שיעור הדף ובקטן לא יפחות מטפח לא א"ש לפירושו ע"ש. ולא הבנתי

כי לפע"ד אדרבה מהא דקתני ובקטן לא יפחות מטפח וכו' מוכח דקאי על רוחב הדף ולא על האורך:

ו **לא פחות ממ"ח כנגד מסעות של ישראל וי"א לא פחות ממ"ב וכו'**. במ"ס פ"ב הל' ו' אבל בשיטין נותנים טעם כמסעות ארבעים ושנים וכרבבות של ישראל ששים וכו' ע"ש. אבל ברמב"ם איתא לא פחות ממ"ח וכ"כ הטור וז"ל כתב הרמב"ם וכו' ועוד נהגו במנין השיטין שלא לעשותן פחות ממ"ח ולא יותר מס' וכ"כ במ"ס וכו' עכ"ל. הרי כי היה להם הגירסא במ"ס מ"ח. וכ"כ שאר פוסקים לא פחות ממ"ח ונתנו טעם במסעות. וכ"כ הרא"ש בסוף הל' ס"ת בשם המ"ס מ"ח שיטין. ותמה שם בס' מעדני י"ט שהרי לא נמנה באלה מסעי כ"א מ"ב מסעות. ועלה בדעתי לתרץ עפמ"ש רש"י בפ' חקת בפסוק ויסעו מהר ההר וגו' וז"ל וכאן חזרו לאחוריהם שבע מסעות שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מה אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת וכו' וצא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר עכ"ל. וי"ל דתנא דמ"ס לא חשיב רעמסס למסע כי משם התחילו לנסוע והמסע הראשונה היא סכות וא"כ הן מ"א מסעות ושבע שחזרו לאחוריהן הרי מ"ח. אח"כ מצאתי כן בפרישה (בקצת שינוי) ולגירסא שלפנינו כמסעות ארבעים ושנים. הוא פשוט דחשיב נמי רעמסס. ובתשו' הגאונים סי' ד' ראיתי שכתב בשם רב האי טעם מ"ב שיטין מ' כנגד מ' יום שכתבה בהם התורה וב' כנגד הלוחות. וכפי הנראה לא ראה את המ"ס. ועכ"פ נראה לפע"ד כי לפמ"ש הט"ז דהקדושה נמשכת בין שני המספרים א"כ היכא דאפשר בנקל יותר נכון לכתוב מ"ח שיטין מלכתוב מ"ב (וכן ראיתי בחתם סופר סי' רס"א תשובת הגאון מוה' נתן אדלער זצ"ל שכתב דסופרים מובהקים נוהגין לא פחות ממ"ח ולא יותר מס') ודלא כמהר"י פיזא שיסד חומש תיקון סופרים בווי עמודים ועשאו למ"ב שיטין. ועמ"ש אי"ה לקמן סי' ט"ז סק"ט:

ז **למטה שיטה יתרה**. בשו"ת שב יעקב סי' נ"ג כתב שלא מצא לשיטה זו רמז בש"ס ופוסקים ואם קבלה היא ביד הסופרי' נקבל ע"ש. ולפע"ד אפשר קצת סמך לזה מהא דאיתא במ"ס (הובא בתוס' מנחות דף ל"ב ע"ב ד"ה הא) כל יריעה שאינה מסורגלת פסולה. ובאו"ז סי' תקמ"ג מביא מדרש פ' ויקרא קווצתיו תלתלים זה הסרגול. ולדעת האומרים דס"ת לא בעי שירטוט צ"ל דהך סירגול אינו משום הכתב שיהיו השיטות מיושרות אלא שכך היא ההלכה שתהא כל יריעה מסורגלת מארבעה צדדים דהיינו למעלה ולמטה ומן הצדדים. ע' תוס' גיטין דף ו' ע"ב סוף ד"ה אמר ר' יצחק וב"י או"ח סי' ל"ב. ואנן דמשרטטין בס"ת כל השיטות וכותבין תחת השירטוט ונמצא שלמטה

מן הכתב אין שירטוט. וחיישי שמא הא דאמרי' כל יריעה שאינה מסורגלת פסולה היינו שתהא מסורגלת מכל צדדיה. לכן משרטטין למטה מן הכתב שיטה יתרה. כן נראה לפע"ד לתת קצת סמך למנהגן של ישראל. אבל פשיטא דאינו מעכב וכמ"ש שם בשב יעקב:

ח **אין עושין כו'**. פירש"י הטעם שתפרים של חיבורי היריעות יפין בה כשאין בהם יותר מדאי. הילכך לא יעשה יריעות קצרות שלא יהיו התפירות מקורבין יותר מדאי ולא ארוכות שלא להרחיקן יותר מדאי ע"כ. ובנימוקי יוסף כ' ולא רחוקות יותר מדאי. מפני שמצוה להעמידו על התפר כשגוללו. ויהי' לו לטורח לגלול עד שיעמידנו על התפר ויקרע העור עצמו כשמהדקו בשעת הגלילה:

ט **פחות מג' דפין**. במ"ס פ"א הל' י"ב יריעה ושל ששה חולקין אותה לשנים ושל חמשה אין חולקין אותה שמא יעשה אחת שנים ואחת שלשה. ופי' בנחלת אריאל דביריעה של חמשה לא יחלוק כלל ואפי' אם רוצה לכתוב בעמוד שחתך תפילין ומזוזות ולא ס"ת אפ"ה לא יחלוק כלל משום דחיישי' שמא יעשה יריעה של ב' עכ"ד. והנה בגמ' דידן לא נזכרה הך חששא. ומ"מ צע"ק על הפוסקים שלא הביאו זאת. ולפע"ד אפשר לפרש דהא דאמר שמא יעשה וכו' הוא בלשון בתמיה. וכי יעשה א' של שנים וא' של ג' והלא אינו רשאי וא"כ למה יחלוק:

י **באמצע שיטה**. בס' מלאכת שמים הביא לשון הפוסקים דלשון אמצע הוא לאו דוקא. והביא עוד ממדרש ילקוט ריש משלי דאיתא התם תהלים נסתיים באמצע אותיות. והיא ה"א. ומוכח דאמצע משמע לפעמים רק לאפוקי תחלה וסוף. והנה בהשקפה ראשונה עלה בדעתי כי י"ל כוונת המ"ס עפ"י הידוע שהאותיות מתחלקות בשלש מדרגות. מן א' עד ט' המה יחידיות. ואח"כ מן יו"ד עד צ' ג"כ ט' אותיות והמה עשיריות. ומן ק' ולהלן עם ה' אותיות מנצפ"ך הכפולים המה מאות. וא"כ הה"א היא באמצע ממש. וע' ילקוט ראובני בפסוק הן עם לבדד ישכון: שוב עיינתי במ"י ואראה כי בעל מלא"ש נ"י במחכ"ת שגה בהבנתו. דהכי איתא התם. אמר שלמה אני לא אעשה כאשר עשה אבא. אבא פתח חכמתו בראש אותיות וסיים באמצע. פתח בראש שנאמר אשרי האיש וסיים באמצע כל הנשמה תהלל יה. אבל אני איני עושה כן אני פותח באמצע אותיות ומסיים בסוף אותיות וכו' ע"ש. והנה מ"ש שהוא פותח באמצע אותיות ניחא דפתח משלי. שהמים היא בקרובה מאוד לאמצע (או י"ל דכל האותיות מן יו"ד עד ק' נקראו אמצע אותיות וכמש"ל) אבל מ"ש שמסיים בסוף אותיות לכאורה אינו מובן דהא גם הוא מסיים בה"א בתיבת מעשיה. ובע"כ צ"ל הכוונה על התחלת הפסוק שהוא מסוים בו דהיינו תני לה

וגו' שמתחיל בתי"ו. א"כ גם הא דאמר תהלים מסיים אמצע כוונתו על התחלת הפסוק האחרון שהוא תיבת כל. ואותיות כ"ל הן ממש אמצע האותיות. זהו נראה לפע"ד נכון ופשוט:

סימן יד

א **למטה ד' אצבעות באגודל ולמעלה ג' וכו'**. כתב בס' מלא"ש וז"ל ולכאורה שיעור הגליון למעלה ולמטה הנזכר לא מהשירטוט התחתון והעליון הוא נמדד כ"א ממקום שיכלה גג הלמ"ד למעל' ומסוף האותיות הארוכות למטה וכו' עכ"ל. ולפע"ד לא נהירא. הגע בעצמך לפי דבריו גם הא דאמרי' בין שיטה לשיטה כמלא שיעה נצטרך לפרש כך בין הקצה האחרון מן הך' הפשוטה וכדומה שבשיטה זו ובין ראש הלמ"ד שבשורה שתחתי' תהא ריוח כרוחב שיטה עם ך' ולמ"ד. והא ודאי ליתא. אלא שבכל מקום מודדין מעיקר כתב האותיות. וגם דברי הט"ז בסי' רע"ג סק"ב מיתפרשין הכי:

ב **ד' שיטין פנויות**. לשון הרמב"ם ומניח בין כל חומש וחומש ד' שיטין פנויות בלא כתיבה לא פחות ולא יותר וכו' עכ"ל. וכתב בס' מלא"ש דצ"ע למה דוקא בזה הדין כתב כן. ולפע"ד י"ל משום דאיתא בגמ' ב"ב דף י"ג ע"ב בין חומש לחומש של תורה ארבעה שיטין וכן בין כל נביא וכו' ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה. ופירש"י אם נזדמן לו סיום הספר מלמטה בסוף הדף מתחיל ספרו האחר בראש הדף ואינו צריך להניח ריוח חלק ביניהם עכ"ל. להכי קמ"ל לא פחות. אלא דגם בכה"ג צריך להניח. וכמ"ש שם בתוס'. ומשום דאיכא נמי למיטעי ולמימר דהנך ד' שיטין צ"ל בדף א' דוקא אבל קצתן בסוף דף זה וקצתן בתחלת דף השני לא מיצטרפי. וכאשר נסתפק בזה השואל בתשב"ץ ח"א סי' קע"ה להכי קמ"ל ולא יותר. והיינו כדלקמן ס"ג:

ג **דלא נפק וכו'**. כ"כ התשב"ץ ח"א סי' קע"ה. אבל בב"י או"ח סי' ל"ב מביא בשם מהרי"ן חביב ז"ל שמצא בקרית ספר לה"ר מנחם לבית מאיר שהפרשיות שבראשי הספרים אין מקום לכללם לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהן תחלת ספר:

ד **שאינו נקרא שינוי כולא האי**. דבלא"ה אי אפשר לצמצם כל כך. ואומרים דהא דכתבו הפוסקים שלא למעט הכתב ושלא להרחיבו היינו אם ממעטין או מרחיבין אורך ורוחב האות שזהו שינוי הניכר. וכן אם לוקחים קולמס אחת משונה בעובי. אבל בלא"ה לא מקרי שינוי. וע"ז סומכין ודוחקין קצת וכן מרחיבין קצת בסוף השורה כדי לסיים בסוף השורה ממש. וכן שלא להעביר חוץ לשורה אפי' ב' אותיות במקום שאפשר. שאומרים שיותר נוי הוא לספר לעשות העמוד בשווי בסופו שלא יהא שורה נכנסת ושורה יוצאת

חוצה. מהזהר להרחיב ולקצר כל שהוא באופן הנזכר שאינו משונה מחברותי' כ"כ. ועכ"פ אינם מרחיבים אותיות הכפולות שאין בהן נוי. וכן יש להם אותיות שצריכין להיות מרובעות דוקא. ועיקר שמרחיבים הם. א' ד' ה' ל' ק' ר' ת'. ולפעמים מ"ם סתומה. ואם דבריהם קבלה נקבל. וצריך לדקדק עכ"פ שלא תשונה האות מצורתה. ושלא יהא ר' כמו ו' וכן ב' או כ' קצר כמו נון וכדומה (בני יונה):

ה **אלא ג' בתוך הדף וב' חוץ לדף**. כן הוא בברייתא. ובכנה"ג שבגליון היו"ד דקדק הא תו למה לי. הא מדקתני לא יכתוב שתים בתוך הדף ושלש חוץ לדף שמעת מיני' הא ג' תוך הדף וב' חוץ לדף שרי. ומתרץ דמשנה יתרה אתי' לאשמעונין דוקא ג' תוה"ד וב' חל"ד ואי לא"ה אפי' דיעבד פסול (ושלא כדעת הפוסקי' וסיים בעצמו ומיהו אעפ"י שאנו מדמין לא נעשה מעשה וכו') וקשיא לי וליטעמיך הא דקתני רישא נזדמנה לו יריעה בת ט' דפין לא יחלוק שלש לכאן וששׁ לכאן אלא ארבע לכאן וחמש לכאן. מכדי קתני לא יחלוק שלש לכאן וששׁ לכאן לאו שמעת מינה הא ד' לכאן וה' לכאן שרי ולמה לי' למיתני אלא וכו'. וכי תימא הכא נמי ג' לכאן וו' לכאן אפי' דיעבד פסול הא בוכרא דהא קתני עושה אדם יריעה מבת שלש דפין וכו'. אלא מהא לא תידוק ולא מידי: ועוד נראה דאם באנו לדקדק י"ל כן. כי לכאורה יש לדקדק עוד דקתני לא יכתוב ב' בתוה"ד וג' חל"ד אלא ג' בתוה"ד וב' חל"ד. לשון זה ודאי משמע דבחד גונא מיירי שאין לו מקום אלא לב' תוה"ד וקאמר דלא יעשה כן אלא יכתוב ג' תוה"ד (דאי מיירי בגונא אחרינא הול"ל אבל כותב הוא ג' בתוה"ד וב' חל"ד) וקשה דאם אין לו מקום רק לב' היאך יכתוב ג'. וצ"ל דאתא לאשמעונין שאם לפי המקום לא היה לו לכתוב שם רק ב' מ"מ טוב יותר שיתאמץ לצמצם שיהי' לו מקום לכתוב ג' מלהניח את המקום פנוי. ואולי משום דמיחזי כהפסק פרשה:

ו **וחציה חוץ לדף כותב**. נראה לפע"ד פשוט כי לשיטה זו אף אם נאמר דב' אותיות מתיבה גדולה שנראין כמו תיבה בפ"ע אין כותבי' חוץ לדף. אם המה יותר מב' אותיות דהשתא אינן נראין כתיבה בפ"ע שפיר דמי לכתבן חל"ד כגון בתיבת למשפתותיהם אותיות הם אין כותבין אבל יותר כותבין. ויש להסתפק אם אין לו מקום רק לכתוב למשפחותי ויצטרך לכתוב הם חול"ד. או להאריך קצת הת' ולכתוב יהם חול"ד. הי מיניהו עדיף. אם לכתוב כל הג' אותיות חול"ד (מה שאסור לדעת הש"ך) או לכתוב הי' בפנים וחול"ד הם (מה שאסור לדעת הרמ"א) ונראה לי דהילכתא כבתראי ויש לעשות כדעת הש"ך:

ז **אפי' כתב תיבה שלמה וכו'**. רק שלא ימלא הכתב כל הגליון וכו'. כ"כ בס' בני יונה וכתב אף כי מדבר הרשב"ץ (ח"א סי' קע"ו) אינו נראה כן מ"מ מעיד הוא (התשב"ץ) דלדברי הטור מכשירין כה"ג וכיון דפסקינין כדברי הטור ה"נ יש להכשיר בזה וכו' עכ"ל. והנה במ"ס פ"ב הל' ב' הכי איתא. מניחין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלא אות ובין אות לאות כמלא שער ובין דף לדף כמלא אגודל (היינו בשאר ספרים אבל בתורה ב' אגודלין) עשה סוף הדף לתחלתו פסל עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו. ופי' בס' נחלת אריאל עשה סוף הדף מה שהוא בסוף הדף עשאו ג"כ התחלת הדף הב' כגון שהדף מסיים במלת ויאמר וצריך להתחיל הדף שאחריו במלת משה וכתב בסוף הדף ג"כ מלת משה לסימן שידע התחלת הדף שאחריו וכמו שעושין עתה בדפין הנדפסין וכו' עכ"ל. ובס' כסא רחמים מביא פי' זה בשם הס' רגל ישרה וקלסי'. ולפע"ד מפוקפק כי כפי הנראה מנהג זה לכתוב בסוף הדף תיבה מתחלת הדף שלאחריו אינו אלא בספר שנכתב בקונטריסים. אבל לא בספר שהוא בגלילה. וגם המשך הלשון לא אתי שפיר לפירוש זה. ונראה לפע"ד לפרש עפ"י הך דינא דבני יונה שאם האריך שיטה אחת מדף זה עד תחלת הדף שלאחריו באופן שהקורא לא ידע אם התיבה שייך לסוף דף זה או לתחלת הדף שלאחריו ובזה הוא דפסל. וגם לשון הירושלמי סוף הדף שוה לתחלתו יתפרש הכי. וגם המשך הלשון אתי שפיר (שוב הגיעני ס' נחלת יעקב וראיתי שגם הוא פי' כן. ובס' כסא רחמים כתב שאין פירושו מחוור. ולפע"ד מחוור):

סימן טו

א **חלק כדי ט' אותיות**. נראה פשוט דאם המקום החלק הוא מקום שאינו ראוי לכתיבה כגון שיש שם. תפר או קרע או מטלית למי שאינו כותב על המטלית מקום זה אינו חשוב הפסק פרשה דהא אינו ניכר שהניחו משום הפסק פרשה (ונלמד ממ"ש בסעיף ד' בשם הבני"ו) (וע' פרמ"ג או"ח סי' ל"ב משבצות אות כ"ו) אך אם יש גם מקום חלק שהיה ראוי לכתיבה וא"כ ניכר שהניח משום הפסק פרשה אך שאינו כדי ט' אותיות נ"ל דגם המקום שאינו ראוי לכתיבה מיצטרף להשלים השיעור:

ב **ובדיעבד סגי בשיעור ט' יודי"ן וכו'**. כ"כ הפוסקים. וממילא נשמע דאם נמצא ריוח כזה במקום שאין הפסק פרשה הס"ת פסול. ובס' היכל הברכה פ' בראשית בפסוק ישרצו המים (לא ידעתי למה המתין עד כה) כתב וז"ל ישרצו המים פרשה פתוחה ואם לא הפסיק בפתוחה הספר פסול ושיעור פתוחה וסתומה תשעה אותיות שלשה פעמים

אש"ר ולא יי"ן גם אלה ביין שגו ואם טעה והניח ריוח במקום שאין צריך אם אין שם שיעור שלשה אש"ר הספר כשר ולכתחלה לא יניח שום ריוח יותר מכשיעור הנהוג עכ"ל. ופשיטא דבטלה דעתו נגד דעת כל הפוסקים:

ג **לא נשאר לו וכו'**. אבל אם נשאר כשיעור הפסק פרשה וגם כדי לכתוב תיבה אחת. והוא לא כתב שם את התיבה. אעפ"י שהניח מעט ריוח בראש שיטה שני' לא מהני לעשותה סתומה. ע' תשו' מהרש"ל סי' ל"ז וע' בס' מלא"ש:

ד **ואם לא היה וכו'**. כ"כ הט"ז או"ח סי' ל"ב ס"ק כ"ו. ומהרש"ל בתשו' סי' ל"ז. וראיתי בס' מעון אריות (פי' למ"ס) כתב בפשיטות על דברי הט"ז דלא נ"ל. אלא דכשם שאין בידינו לפסלה מחמת הצירוף אם אירע כן במקום שאין שם פרשה. כך אין בידינו להכשירו מכח הצירוף. אלא צריך להניח במקום א' כשיעור ט' אותיות עכ"ל (ונראה שדעתו כן גם להרמב"ם) ולא הבנתי השגתו זאת. כי נראה באמת פשוט להט"ז וסיעתי' דאם אירע כן במקום שאין שם פרשה דפסול מהאי טעמא דחשיב סתומה. וע' בתשו' מהר"מ פדוא סי' ע"ז הביא בשם הסמ"ק שהוא מפרש כן את הירושלמי בצורת סתומה זאת. אך מ"ש הט"ז דגם לדעת הרא"ש זוהי סתומה צ"ע לכאורה. דהא הטור כתב בשם הרא"ש וז"ל. והסתומה צריך שיהא חלק באמצע כדי ג' אותיות הלכך אם נשאר עדיין חלק כדי להניח ג' אותיות ולהתחיל בפרשה אחרת בסוף השיטה יעשה ואם לאו יניח כל שיטה שתחתי' חלק ויתחיל בתחלת שיטה ג' וכו' עכ"ל. מדכתב ואם לאו וכו' משמע אעפ"י שנשאר קצת מקום פנוי אלא שאינו כדי ג' אותיות ולהתחיל ובפרשה אחרת צריך להניח כל השיטה שתחתי' חלק. ואמאי הרי די להניח רק מקצת חלק בתחלת השיטה (שוב ראיתי שהפרמ"ג הקשה כן. ואמנם באמת לשון הרא"ש גופי' אינו כלשון הטור ע"ש) גם הפוסקים שכתבו איך לעשות לצאת ידי הרמב"ם והרא"ש לא הזכירו צורה זאת. ועמ"ש אי"ה בסי' כ' ס"ק ה':

ה **והניח פנוי וכו'**. כתב בס' בני יונה. וצ"ע אם אירע ששכח הסופר ושירטט ביריעה אחת שורה פחות ממנין השורות שביריעות האחרות אם לפסול את הס"ת בשביל כך שנראה כאלו היא פרשה פתוחה. או נאמר כיון שאותה יריעה כל עמודיה כך הן לא מיפסל בהכי (וכ"כ בתשו' פמ"א ח"ב סי' קע"ט ע"ש) ולפחות אם שכח בעמוד א' מכתוב שורה אחת למטה או למעלה פסול כיון דעולה באופן זה להיות פרשה פתוחה יש לפסול אם אירע כן. אבל אם כתב מנין שורות שיש לו אלא שעשה השורות דחוקות ולכן אינן מגיעות עד למטה כמו השורות שבדפים האחרים ונראה כאלו חסרה שורה. יש להכשיר. דהא מ"מ נראה מנין השורות. וכן נראה אם מיעט שורה אחת אלא שהרחיב ריוח השורות עד

שאורך העמוד החסר כמעט שוה לשאר העמודים כשר. דמ"מ מיתחזי הוא כאלו הוא בתשלומו נ"ל עכ"ל: אבל בתשב"ץ ח"ג סי' קנ"ה כ' וז"ל. וענין הדפין אשר קצתם ארוכים מקצתם. אם הקצרים הם הרבה לצד אחד והארוכים הם הרבה לצד אחד אינו נפסל בכך שזה היה ספר מחובר משני חצאי ספרים. ועבר הוא ניכר שאין זאת פרשה. וכן אם אין הארוך כ"א דף אחד באמצע הרבה קצרים והוא כתוב בשירטוט גם זה הוא כשר. אבל אם דף אחד קצר בין דפין ארוכין בזה יש לחוש לפסול. שזה נראה כמו הפסק פרשה. אלא שאם לא היה שם שום שירטוט אפשר להכשירו. שבהפסק הפרשיות יש שירטוט ובזה כיון שאין שם שום שירטוט ניכר שאין זו פרשה. ובדיעבד יש להכשירו אם אי אפשר לתקן ולא לפסלו לאבר ס"ת עכ"ל. והנה מהמשך לשונו נראה דדוקא בדליכא שירטוט דעתו להכשיר בדיעבד אם אי אפשר לתקן. אבל אם יש שם שירטוט אשר מתוך כך נראה כמו הפסק פרשה לא עלה בדעתו להכשיר אפי' אי אפשר לתקן (אלא צריכין להחליף את היריעה) ובס' יד שאול סי' רע"ג סק"ב כתב דמשמעות לשון התשב"ץ הוא להכשיר בדיעבד כשאי אפשר לתקן. גם בשיש שם שירטוט. ולפע"ד לא משמע כן אלא כמו שכתבתי. וע"ע בס' מלא"ש כלל י"ב סק"ד:

ו **אין לנו לפסול**. בס' מלא"ש הביא בשם שו"ת מעיל שמואל שאפי' בעיר אחת מקצת ס"ת כתובי' עפ"ד הרמב"ם ומקצת עפ"ד הרא"ש אפי' לכתחלה קורין בשתיהן. ונראה לי דעכ"פ אין להוצי' שתי ס"ת כאלו ביחד. דהיינו אחת לסדר היום ואחת למפטיר:

סימן טז

א **שיטה שלמה פנויה**. כן נהגו מאז ומקדם עפ"י הקבלה איש מפי איש. וחדשים מקרוב בא בעל מאיר נתיב וכתב אצל שירת הים וז"ל. בפתוחה הזאת ובסוף השירה שמנו מלת עבדו בשיטה ששית ומלת הים בשיטה ל"א כדי לעשותה כשאר אליבא דכ"ע. ואף כי באלה יש מחלקים ורבו כמו רבו הדעות עכ"ז כבר נועדו רבני וגאוני ארץ והורו הלכה למעשה לעשותה כאשר זכרנו עכ"ל. וגם החכם מה' וואלף היידענהיים בתיקוני' שלו עשה כמתכונתו וגם העתיק דבריו אלו. אבל כבר באה על זה התשובה בשו"ת חכם צבי סי' כ"ה (והובא בתק"ס למהרש"ד) דבהנחת שיטה שלמה פנויה איך כאן בית מיחוש כלל אליבא דכ"ע שכך היא הקבלה להניח שיטה אחת פנויה בין תקרא פתוחה או סתומה ע"ש. ואנכי אוסיף נופך. כי אדרבה צורת בעל מא"נ לא א"ש אליבא דכ"ע. דכיון דהקבלה היא להניח שיטה שלמה פנויה דלהרא"ש זוהי סתומה. ואיך נעשה פתוחה. לכן נראה דאין לשנות ממנהג הקדמונים. והנה במ"ש הח"צ וז"ל וזה מוכרח (דגם

להרא"ש מניחין שיטה שלמה פנויה) מדהביא הרא"ש דעת הרמב"ם בצורת השירה וכו' ובהנחת השיטה הפנויה שלפני השירות ואחריהן לא העיר כלל שיש חולק על הרמב"ם בודאי כותי' ס"ל עכ"ל. על זה כתב בספר כסא רחמים סוף פ"א דמ"ס דלפום ריהטא דבריו תמוהים דהרמב"ם לא הזכיר דשיטות אלו יהיו פנויות אלא כתב סתמא שיהיו פתוחות. ותי' דהצורה האמיתית שכתב הרמב"ם היא כמ"ש מהר"ם די לונזאנו ז"ל בס' אור תורה שהעתיקה מספר הרמב"ם כ"י ושם ראה שיש שיטה פנויה מלפניה ומלאחריה וע"ז כתב הח"צ דכיון דהרא"ש ראה בספר הרמב"ם שכתב צורת השירה ושיטה פנויה מלפני' ומלאחרי' הו"ל לחלוק על זה אלא ודאי שהוא מסכים על זה וכו' עכ"ל:

ב **חלוקה לשתים**. והיינו אריח ע"ג אריח. והא דקשה על זה מהא דאמרי' בשילהי. פ"ק דמגילה כל השירות כלן אריח ע"ג לבנה ולבנה ע"ג אריח חוץ משירה זו דעשרת בני המן ומלכי כנען וכו' דמשמע דשירת האזינו ג"כ אריח ע"ג לבנה ולבנה ע"ג אריח. כבר תירץ שם על נכון הר"ן ז"ל ע"ש. ובס' אור תורה והובא גם בס' מנחת שי מביא עוד תי' א' בשם חכם אחד:

ג **פרשה אחת כשירה וכו'**. זהו לשון הרמב"ם. ולפע"ד הלכתא רבתא איכא למשמע מני'. הנה פעם אחת נשאלתי בס"ת אשר בפ' אחרי מות שיש שם אחד עשר סתומות סמוכות בין אחת לחברתה רק פסוק א' ערות אביך וגו' ערות אשת אביך וגו' וכתבן הסופר באופן שהפסקות הסתומות היו באמצע כל שורה זו כנגד זו ומן הצדדין כתב עד שהי' נראה ממש כמו שירת האזינו. ובהשקפה ראשונה עלה בדעתי לפסול מחמת לשון הש"ע שכ' או שכתב שאר הכתב כשירה פסול. שוב נתתי אל לבי כי דעת הריב"ש אינה כן. שהכ"מ בפ' ח' מביאו (והוא בסי' רפ"ו) שכתב וז"ל וכ"ת אם ריוח השירה כשיעור פרשה למה אמרו שאם כתבה כשירה פסולה תיפוק לי' משום שעשה פרשה במקום שאין בה פרשה דודאי נראה שפוסל דלא גרע מפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה הא לא קשיא דהוה אמינא דאע"ג דבאויר אחר כשיעור פרשה פוסל כשעשה כצורת השירה עדיף טפי דנראה שאין זה פרשה אלא כסדר השירם נכתב ומש"ה אצטריך למימר דעשאה כשירה פסולה עכ"ל. ואשתומם כשעה חדא. למה לי' לדחוקי הרי הוי מצי לשנויי ברויחא דאצטריך להיכא דצריכין להיות סתומות כגון בהנך דאמרן. וכן בעשרת הדברו' שיש ששה סתומות קרובות וכן בפ' כי תבוא וכתבן באופן שהסתומות כראויות אלא שההפסקות באמצע כל שורה ושורה כנדון דידן. וע"כ נראה לפע"ד לאחר הדיוק בלשון רבינו הרמב"ם ז"ל (פ"ז הל' י"א) שכתב וז"ל או שכתב פרשה פתוחה סתומה או שכתב השירה כשאר הכתב או שכתב פרשה אחת כשירה

הר"ז פסול וכו'. ולכאורה אמאי דייק וכתב שכתב פרשה אחת כשירה. הו"ל למיכתב סתם שכתב שאר הכתב כשירה. ונראה לפע"ד דדייק הכי מלשון הברייתא שבת דף ק"ג ע"ב דתני' פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכ' את השירה כיוצא בה או שכ' שלא בדיו וכו'. והנה רש"י פירש כתבה לס"ת כשירה בדלוגין אריח ולבינה. אבל לפע"ד קשה לפירוש זה דא"כ אמאי אמרה כתב"ה בלשון נקבה והרי ס"ת בכל מקום (בל' חז"ל) בלשון זכר הוא. וע"כ פי' הרמב"ם כסבה כשירה נמשך למעלה וקאי אפרשה והיינו שכתב פרשה אחת שצריכין לכתבה כסדרה בלי שום הפסק והוא כתבה כשירה בהפסקות זהו פסול. וכן יתפרש הא דאית' במנחו' דף ל"א ע"ב כתבה כשירה וכו' דמוקמי' לה בס"ת הפירוש הוא שכתב פרשה אחת בס"ת כשירה. שוב ראיתי במעדני י"ט שעל מ"ש הרא"ש בהלכות קטנות הל' ס"ס סי' ו' וז"ל בפ' הבונה תניא כתבה כשירה או שכתב השירה כיוצא בה או שכתבה (בגמ' איתא שכתב) שלא בדיו הרי אלו יגנזו ומוקי בפ' הקומץ רבה בס"ת עכ"ל. ועל זה כתב הוא ז"ל וז"ל דאע"ג דקתני כתב"ה בלשון נקבה הא איכא למימר דהיינו תפלה של יד או של ראש או המזוזה עכ"ל. ודבריו תמוהים מאוד תפלה ומזוזה מאן דכר שמי' אבל מה שכתבתי דקאי אדסמיך לי' דהיינו שכתב פרשה אחת בתורה (תהי' איזה שתהי') נראה לפע"ד נכון ומדוייק בלשון הברייתא וממילא גם לשון הרמב"ם מדוייק היטב במ"ש שכתב פרשה אחת כשירה זהו פסול. והיינו משום ששינה פרשה גופה. אבל אם כתב איזה פרשיות כראוי להן אף שנראות אח"כ כשירה לית לן בה. ולפי"ז יפה הקשה הריב"ש והוכרח לתירוצו. וזה נכון וברור לפע"ד (ועמ"ש אי"ה בחלק שני בשירת הים):(ד) אריח ע"ג לבינה. פי' לבינה שיעורה ג' טפחים ואריח היא חצי לבינה כמו כן כותבין שירת הים בדמות אריח ע"ג לבינה. האריח הוא הכתב והלבינה הוא מקום הפנוי. ושירת האזינו כותבין אריח ע"ג אריח. ועיין נוב"ת סי' קע"ו:

ה **הגדולות**. כתב בסוף הספר בני יונה בקונטרס מאורי אור בבית דבראשית וז"ל. בית רבתי בזהר משמע שסרח העודף עולה קצת למעלה משיווי השורה מסדר שאר האותיות וכן בשאר האותיות הגדולות עכ"ל:

ו **והנקודות**. כתב הט"ז בסוף סי' רע"ד וז"ל. עוד נ"ל בס"ת שאין לה נקודות הראויות להיות על איזה מקומות כגון על איה שרה או בשאר מקומות שאין לפסול מלקרות בהך ס"ת וכו' עכ"ל ע"ש. ובס' בני יונה בקצור שם כתב שצריך לו עיון בזה וכן כתב משמו בס' שערי אפרים. ותמיהני על כולם. שלא נזכרו שכ"כ להדיא הרמ"א בסוף סי' ער"ה וז"ל ויש עוד דברים וכו' והנקודו' וכו' וכל אלו הדברים למצוה ואם שינה לא

פסל. והוא מלשון הטור. וכן הוא ברמב"ם פ"ז ה"ח ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקודו' וכו'. ובהלכה ט' כתב כל אלו הדברים לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר ואם שינה בתיקון זה וכו' הר"ז ספר כשר עכ"ל:

ז **והמשונות**. כגון פפי"ן הלפופין ואותיות העקומות וההפוכות. וכ' בס' בני"ו יזהרו הסופרים כשעושין האותיו' המשונות שלא ישנו האות מצורתו ע"י כך. רק יעשו התגים העקומים ההם בחוד הקולמס שיהיו דקים כחוט השערה. ולא כמו אלו שעושים בכל עובי הקולמס עד שהאות משתנית מצורתו. אלא הכל בישוב הדעת והשכלה עכ"ל:

ח **יו"ד יהודה אתה**. הש"ך בסי' רע"ג סק"ה כ' וז"ל. בי"ה שמ"ו. והם ב' דבראשית יו"ד יודוך אחיך וכו' ש' שמר לך ויש עושים ש' שפטים ושטרים וכו' עכ"ל. ותימה שהרי בהגהמי"י כבר כתב דלשיטת הרמב"ם אי אפשר לומר כן. שהרי פ' יהודה אתה הוא פרשה פתוחה ואי אפשר להיות יודוך בראש שיטה. וכן שפטים אי אפשר להיות בראש שיטה כיון שהיא פ' סתומה ע"ש. והנה דעת הנוהגין כן שהביא שם בהגהמי"י נוכל לתרץ שהיו נוהגין בצורות הפרשיו' כהרא"ש ולדידי' שפיר מישכחת להו. אבל לדידן דנהיגין כהרמב"ם לא מישכחת להו:

ט **יש לבטל כו**'. כ"כ בהג"ה מרדכי שהר"ם כתב מה שנהגו הסופרים לכתוב וו"י עמודים בס"ת ובמגילה אי איישר חילי אבטלינהו וכו' דמתוך כך באים לידי קלקול כו' עכ"ל. וכן בהגהות מיימוני קרא אותם סופרי' בורים. והנה כעת נדפס תיקון סופרים מהחכם כמ"ה יהודה פיזא קראו עזרת הסופר. והראה חריפתו להתחיל כל עמוד בוי"ו. ובהקדמתו מתנצל א"ע מדברי הגה"מ הנ"ל ואומר שהוא לא הרחיב ולא קיצר בעבור זאת. ובמח"כ לא כן הוא.כי נראה לעין כל בהרבה מקומות ברצותו מרחיב וברצותו מקצר. וגם תכיף בעמוד הראשון נראה שהרחיב שורה התחתונה עבור הוי"ו של ויעש (ועמ"ש עוד בסי' י"ג ס"ק ו'):

סימן יז

א **תופרין היריעות וכו**'. בספר מלאכת הקודש בסופו נשאל במה שכותבין את כל הס"ת ואח"כ תופרין יחד את היריעות והרי הוי תעשה ולא מן העשוי כיון שעיקר המצוה היא הכתיבה. והפ"י במס' סוכה דף י"א כתב דתולמ"ה שייך בכל המצוות. והשיב דאולי מטעם זה נהגו הסופרים להניח איזה אותיות בסוף הספר ואין כותבין אותן עד אחר חיבור כל היריעות. ועוד כתב דגם לזה אין צריכין כי תיכף בגמר הכתיבה קיים את המצוה והתפירה אינה אלא משום כבוד הצבור ע"ש. והנה מה שהביא בשם הפ"י

דתולמ"ה שייך בכל המצוות. לא הוצרך להביא זאת בשם הפ"י (וגם לא מוכח מיני' מידי דהא לא כתב אלא למ"ד דיליף לולב מסוכה) שכן מבואר בגמ' מנחות דף ל"ג ע"ב לענין מזוזה אמר רב אחא ברי' דרבא ל"ש אלא שהעמיד ולבסוף חתך והניח אבל חתך והניח ולבסוף העמיד פסולה תעשה ולא מן העשוי. ומ"ש דמטעם זה נהגו להניח איזה אותיות. אכתי קשה מה נעשה בס"ת ישן שנקרעו התפירות באופן שנפסל. גם מ"ש דהתפירה אינה אלא משום כה"צ השיב עליו בס' מלא"ש כלל י"ד ס"ק ב' מדעת הפוסקים שכתבו דהתפירה היא מדינא משום דתור' חתומה נתנה. ולפע"ד הי' נראה להוכיח מזה דכל שעושין לצורך הכשר המצוה בעצמה לא שייך בי' משום תולמ"ה. ולכן במ"נ ניחא. דאם התפירה היא חיובית א"כ היא גופה עשי' דס"ת היא וגמר מעשה היא. וע' ב"ח או"ח סי' תרל"ה כתב דאם מניח את הסכך ואח"כ עושה את הדפנות אין בו משום תולמ"ה כיון שעשה את הסכך לשם סוכה לצל ואי משום כיון דליכא דפנות אין עליו שם אהל הא ודאי לא בעינן אלא שיהא הסכך עשוי לצל לשם סוכה דכתיב חג הסוכות תעשה ולא מן העשוי ואין לנו ראי' שלא יעשה הסכך תחלה עכ"ל. והיינו כיון דבסכך עצמו ליכא גריעותא אלא שהדפנות חסרות לא איכפת לן. וממילא ניחא נמי בהא דכותבין את היריעות ואח"כ תופרין אותן יחד: אך לכאורה הא קשיא. דהא יתיר אות פוסל ואם גורדו אח"כ מיתכשר הס"ת ונימא דהוי תולמ"ה. ולכאורה זה דומה לעושה סוכה תחת הגג ואח"כ מסיר את הגג. והיה ראי' דכשר מהא דמעשים בכל יום שמכשירין לגרוד את היתרון. ובאמת שכ"כ הרמ"א בסי' תרכ"ו ס"ב. וע"ש במג"א סק"ז ומ"ש שם בסוף דבריו דאם הניח סכך על תקרה ואח"כ הסיר התקרה פסול צ"ע לכאורה וע"ש בפרמ"ג:

ב **בגידים של בהמה או חיה וכו'**. אבל אין תופרין בטליידרו"ש שהוא רצועות דקות מקלף. וכן אין תופרין במיתרים הנעשים מבני מעים. וכן בגידי עוף אין תופרין משום דבעוף אין אנו יודעים איזה מהם קרויים גידים (נוב"ת א"ח סי' ב') וצ"ע כי לפע"ד נראה פשוט דצומת הגידין ודאי גידין נינהו:

ג **פסולה**. ובשעת הדחק שאין להם גידין ואין להם במה לקרות תופרין בחוטי פשתן את היריעות זו בזו וכן בעמודים וקורין בו עד אשר ישיגו גידין לתפרו כהלכתו וכשיש להם גידין אסור לקרות בו עד שיתפרו' בגידין כהלכתו. ואם אין להם רק חוטי משי יכולין ג"כ בשעת הדחק לתפור בו. אבל חוטי פשתן עדיפי ממשי. כי המשי מצא מן התולעים שהן טמאים:

ד **ויש מפקפק בזה**. בס' בני"ו (דף כ"ו) כתב וז"ל והנה עתה מקרוב הנהיגו הסופרים לדבק מטליתי' מאחורי התפר ואינם משיירים כלום ואומרים שהמטלית מחבר להיות

כלו כאחד והדבק הוא כאלו היא יריעה אחת מקלף אחד ולא יקרע במקום הדבק ואדרבה יותר מהר יקרע באמצע הקלף מבמקום דיבוקו וגם לא יתרחבו מקום השיור כי לא ימתח מפני המעלית הדבוק בו לאפוקי בתפר גידין ימתח מקום התפר עצמו ואז כשיהי' מותח בחוזק יתרחב מקום השיור ויעסוק מהדקו וא"כ הוא לאין צורך לשייר אם מדבקים. ואני אומר כמה שארי ספריא להפריז על מדת חז"ל שהם תקנו לשייר בתפר ולא יוכלו לתקן בדבק כמו שחכמו הם לעשות. אבל הנ"ל שאינם מבינים פי' דגמ' דילן דאמרו במגילה בתחלה א"ר יוחנן שיור התפר הל"מ ומחו לי' אמוחא לא אמרו אלא שלא יקרע. וחשבו הם שלא יקרע בתוך התפר ואני אומר דאי משום שלא יקרע מתוך התפר לא הוי חשו חז"ל לתקן כלל בזה ולאשמעינין עצה טובה כזאת דמאי נ"מ אי הדר יתפרנהו אלא דחשו שמא מתוך ההידוק הרבה יקרע הס"ת באמצעיתה ויבאו לידי קרע בשם ובכתבי הקודש וא"כ הוא אדרבה אם הדבק והמטלית חזקים כ"כ עד שלא יראה הרחב השיור א"כ הדר אתי לידי הידוק רב ויקרענה באמצע הקלף ויקרע הכתב ח"ו לכן לא טוב כלל בדיבוק הדבק בלי שיור דלא מחזי הרחב השיור ומה שאומרים שאינו מרחיב גם אם משיירי א"א דלא מרחיב פורתא שכל היריעה מתפשטת קצת עד שלא תקרענה ואם כדבריהם כן הוא אפשר דלא טוב לעשות כלל מאותן המטליתי' הנוהגים כיון דתקנת חכמים היא בענין שיור התפר ההוא ותלמוד ערוך בידם היו עד שחשבו להיות הל"מ מסתמא מתקנתן וגזירתן היא ולא לשם עצה טובה לחוד כ"א משום חשש קרע בכתב לכן אין להקל בו לפחות להניח שיור וכו' עכ"ל. ותמיהני שלא נזכר מדברי הרמב"ם שכתב להדי' דהחשש הוא שלא תקרע היריעה באמצעה. ולכן גם לפע"ד נראה כי טוב יותר שלא לדבק כלל מטליתים:

סימן יח

א **אפי' של שיטה אחת**. ואפי' לא התחיל הקרע מתחלת הגליון ונכנס לתוך השיטין אלא שהקרע הוא בין השיטין לבד והגליון שלם ג"כ דינא הכי. בא' ובשני שיטין בעי תפירה ובג' לא מהני תפירה. ע' הגהות מהרב"פ:

ב **אין תופרין**. בשו"ת שבו"י ח"א סי' פ' האריך להוכיח במישור שכן הוא העיקר. וע' בס' שירי קרבן ירושלמי מגילה דף ו' ד"ה אף בקרע כן דמוכח כן מהירושלמי דביותר מג' אפי' בחדתא אין תופרין (וכמדומה שדבר זה נשמט מהגהות הגאון מהרב"פ זצ"ל ע"ש ד"ה בנה"כ וכו' שאין המשך לדבריו. וכפי הנראה חסר שם מה שהבאתי דברי ש"ק ד"ו ד"ה אף בקרע כן):

ג **או נחלק איזה אות וכו'**. הש"ך בסי' ר"פ סק"ז הביא לשון הב"ח שכתב וז"ל דהלא אפי' היכא שנקרע האות באמצע אעפ"י שהדבק מחזיקו פסול כיון שאינו מוקף גויל אעפ"י שכל האות כתוב על היריעה וכו'. ובסק"ח שלאחריו כתב בשם העט"ז דאם נפסק א' מהאותיות הפשוטות שהוא כשר כשלא נשתנה צורת האות אעפ"י שחלוק ולא נדבק. ולכאורה סתראי נינהו דלפמ"ש בסק"ז אעפ"י שלא נשתנה צורת האות פסול מחמת שאינו מוקף גויל. וכבר נשאלתי על זה מחכם אחד. ובאמת כי מ"ש הב"ח בלישנא דפשיטא דהלא אפי' היכא שנקרע האות באמצע וכו' ומשמע שדין זה הוא פשוט. בע"כ צ"ל דכוונתו היא לדברי המוהרי"ק שהוא כ' כן. וגם הרמ"א כתבו שם בסי' ר"פ בשמו של המוהרי"ק. וכן הוא מבואר בב"ח גופי' שמתחלה מביא שם דברי המוהרי"ק ואח"כ כתב שם דברים אלו. ואין ספק שכוונתו לזה. וביותר מבואר כן בתשו' הב"ח סי' קל"א שנשאל בס"ת שהיה כתוב מקצת אות על הטלאי. והאריך שם ומביא שם גם דברי המוהרי"ק ובסוף דבריו כתב וז"ל ובנדון דידן הוא טעות גמור אליבא דכ"ע שהרי אף מהרי"ק כתב דהיכא שנקרע גוף האות אעפ"י שהדבק מתקן פסול שהרי אינה מוקפת גויל וכן בנדון דידן עכ"ל. ועיינתי במוהרי"ק סי' קכ"ב כתב שם וז"ל. ולפע"ד נראה לחלק בין היכא שנקרע גוף האות להיכא שהקרע עובר בין אות לאות דודאי היכא שנקרע גוף האות והדבק מחזיקו נמצא שאין כתב כ"א ע"י הדבק ואע"ג ששפתי הקריעה נוגעין זו בזו ולא נחסר הקלף כלל אלא שנקרע ונסדק מ"מ בעינין שהאות יהי' מ"ג וכו' כ"ש הכא שגוף האות נחלק לשנים אלא שהדבק מעמידו והשתא א"ש הלשון אין דובקין בדבק כלומר היכא שנקרע גוף האות ונפסלה שהרי אין מ"ג וגרע טפי נמי מאין מוקפת ואין דובקין אותה להחשיבה אות ע"י הדביקה עכ"ל. ומזה נראה שגם הב"ח מה שכתב כיון שאינו מוקף גויל לאו דוקא קאמר אלא שגרע טפי כיון שגוף האות נחלק (בתשב"ץ ח"ג סי' ר"ז כתב שאפי' נפסק אות אחת ואחר הדיבוק מחזי' לדבקה דיבוק יפה בעור עצמו שאינו נראה ההפסק יראה שהוא מותר וכו' שהרי אמרו וכו' כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב וכו' עכ"ל. וצע"ג לפע"ד דהתם הכתיבה היא כהלכתה משא"כ הכא שהאות נפסל. ואך ע"י הדבק או התפירה יהא נעשה אות):

ד **ובלבד שיכתוב כל האות על הטלאי וכו'**. כ"כ הב"ח והביאו הש"ך בסי' ר"פ סק"ז. והוא עפ"י דברי המוהרי"ק הס"ל שטרח לקיים את המנהג שכותבין על הטלאי. וסוף דבריו משום דהס"ת נקרא ספר אעפ"י שחסר בו קצת וגם אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בע"פ כיון שקורא מתוך הכתב שע"ג הטלאי אפי' אם היינו מחשיבים את הטלאי כתלוש מן הס"ת ע"ש במוהרי"ק. ולפי"ז אם האות כתוב חציו על היריעה

וחציו על הטלאי הרי אם אנו מחשיבין את הטלאי כתלוש אין כאן אות. ומ"מ נראה לפע"ד דאם נמצא כן בס"ת בשבת או שנמצא כן בשם משמות הקדושים יש לסמוך על הט"ז שמכשיר. וכ"כ בס' תורת נתנאל סי' ע"ש. ומ"ש שם לחלק בין שעת עיבוד וכו'. לדעתי נראה כי כל הסופרים אומנים בזה:

ה **ולא לכתוב עליו תחלה וכו'**. כ"כ מלא"ש כלל ט' סעיף י"ח. והביא שכ"כ. גם בס' גן המלך סי' ה' שאם יכתוב תחלה על המטלית ואח"כ ידבקו יש בו משום תעשה ולא מן העשוי. ולכאורה לפ"ד המוהרי"ק בס"ק שלפ"ז גם בזה יש מקום להקל. ונ"ל דסברת בעל גן המלך היא. כי בשלמא מה שכותבין על היריעה ומחברין אותה אח"כ אל יריעה אחרת מצותה בכך. ותופרין אותה בגידין כאשר באה ההלכה למשה מסיני שיהיו תופרין בגידין. אבל הך מטלית שאין תופרין אותו אל הספר בגידין אלא שמדבקין אותו בדבק. וא"כ בשלמא אם מדבקין אותו תחלה ואח"כ כותבין עליו י"ל דנחשב מן היריעה עצמה וכותבין על היריעה וכמ"ש הט"ז דכשהוא מדביק שם קלף מבחוץ נעשה מתוקן ומוכשר קודם הכתיבה וכשבא לכתוב על אותו הדבוק הו"ל ככותב על שאר היריעה דנעשה גוף אחד ע"י הדבוק כי טוב הוא וכו' עכ"ל. הרי שדייק ג"כ דנעשה מתוקן ומוכשר קודם הכתיבה. משא"כ אם כותב תחלה על המטלית הרי לא כתב על היריעה (וגם לא תפרו בגידין אל היריעה) וכשמדבקו אח"כ אל היריעה בדבק ונעשה גוף אחד ע"י הדבוק כבר יש שם הכתב ואית בי' משום תעשה ולא מן העשוי. ונראה לפע"ד ג"כ דיש להחמיר בזה. דהא כתיבה על המטלית קולא גדולה היא. ויש לנו לתפוס כל החומרות דהיינו חומרא זו וגם חומרא דהב"ח. וע' לשון מוהרי"ק שהביא הש"ך שכתב על מה שנהגו לטלות במטלית על נקבים שביריעה קודם התחלת כתיבת הס"ת ואח"כ כותבין וכו' עכ"ל. משמע ג"כ דאינו מתיר רק בשנדבק תחלה המטלית ואח"כ כתבו עליו:

סימן יט

א **יתקן או יגנוז**. כתב בס' בל"י ס"ת שמצא בו טעות ונשכח ונתערבה בס"ת אחרת לכתחלה צריכין לחפש בחיפוש עד שימצא הטעות. פשפש ולא מצא נראה דיש להתיר מכח ס"ס וכו' וסיים ונראה להתיר אפי' שלא היו שם רק שתי ס"ת וצריך לקרות בשתיהן. כשרים לקרות בהם משום ס"ס ע"ש. ובשו"ת יד אלי' סי' פ"ח נתבאר דין זה. ואמנם שם היה המעשה שנתערב תוך שטם כשרים או מתר והתיר מטעם ביטול ברוב ע"ש:

ב **ואם נמצא וכו'**. בס' נחלת צבי להרב בעל פת"ש הקשה ע"ז מסוגי' דנזיר דף ס"ה ע"ב. וכבר הבני"ו בעצמו הביא סוגיא זאת ומ"מ אמר להקל בדין זה כיון שאיסור דרבנן

הוא. וגם שמצא סעד בשם ספרי זוטא שכ' ס"ת שנמצא בה פ"ה טעיות לא יקרא בה עד שיוגה ע"ש:

ג **לפי שהוא גנאי לתלות וכו'**. כתב בשו"ת גנת ורדים כלל ב' סי' ד' וז"ל. ואגב אורחי' אני אומר בזה (שאמרו חז"ל שאם יש יותר מג' טעיות בכל דף אל יתקן) דהשתא שהסופרים הם בקיאים ואומנים הרבה ודרכן אפי' לענין חסרון שגורדין בתוך השיטה וכותבין שם את החסרון א"כ ליכא לפלוגי בין שהטעיות הן בחסרון או בתוספות דכשם שבתוספות מכשירינן להו ואפי' טובא לפי שתיקונם הוא ע"י גרידה א"כ ה"ה נמי לענין חסרון שיש להכשיר אפי' בטעיות מרובין כיון שתיקונם הוא ע"י גרידה עכ"ל. והביא דבריו בס' מלא"ש כלל ט"ז בינה סק"ד וכתב עליו וז"ל. וחדוש הוא שחדש לן הרב גו"ד לא מצאתי לו חבר עדיין עכ"ל. והנה אנכי מצאתי בעז"ה שכבר נחלקו בזה הראשונים ז"ל ה"ה הרשב"א והריב"ש כמש"ל בסי' ג' סק"ב ע"ש:

ד **יכול לתלותה וכו'**. כתב בס' מלא"ש כלל כ"ה ס"ו וז"ל וכשתולה התיבה שחסרה בין השיטין מתחיל כתיבתה מכוון למעלה על התיבה ששייכה אחר התיבה החסרה ולא יתחיל לכתוב התיבה החסרה מרוחקת לצד ימין יותר מהתיבה שלמטה ממנה וגם לא ירחיקנה לצד שמאל מחר מהתיבת שלמטה. אלא במקום שהתחיל האות הראשונה של תיבה שלמטה שם יתחיל האות הראשונה של תיבה שלמעלה. ועל כל פנים אם מגיע תחלת התיבה שבין השיטין מכוון עד סוף התיבה שלפניה שתחתיה פסול עכ"ל. וכתב שכ"נ מתשב"ץ ח"א סס"י קע"ז ומתשו' מעיל צדקה סי' נ"ו ושכך הדעת נותנת. והנה מתשב"ץ לא מוכח מידי. ובתשו' מע"צ היה המעשה שהיה כתוב בסוף שיטה וירא וירא וחסר ביניהם תיבת בסבלתם והגיה הסופר והתחיל לתלות תיבת בסבלתם קודם וירא הראשון. ופסל משום דמאין נדע לאיזה מן המקומות שייך החסרון הזה התלוי שלא במקומו. אבל כל שהוא באופן אשר נדע לאיזה מן המקומות שייך שפיר דמי. ולפע"ד עדיף טפי להתחיל תיבת התלוי נוכח קדמת התחלת התיבה שתחתי' למען ירוץ הקורא בו בראותו שהתיבה התלויה שייך קודם התיבה שתחתי':

ה **לתלותה בין השיטין**. כתב בס' שנות חיים חלק סת"ם סי' ל"ט וז"ל. בסי' רע"ד ע' בט"ז סק"א מ"ש בענין האות ביני שיטי הנה נראה אף להט"ז היינו רק אם עכ"פ יש ריוח בין האותיות כשיעור שיוכל לעמוד שם גוף האות דאז נהי שאין שם ריוח כ"כ שיהי' עוד ריוח בין אות לאות בזה דלא בעינן הריוח לגופי' רק מטעם שיהא ניכר והרי עתה הוא ניכר אבל אם אין ריוח שם שיוכל לעמוד בו גוף האות זה ודאי פסול כגון אם האות שלמעלה הוא רחב כגון מ"ם או למ"ד בזה ודאי לא מהני חבוט רמי כיון דאין שם ריוח

שיוכל לעמוד ביני שיעי וע' ראי' לזה ממ"ש בש"ע או"ח סימן תרל"א ס"ה ובהג"ה שם דלא שייך חבוט רמי רק כשיש אויר למטה כשיעור העליון וה"ה בזה כנלפענ"ד נכון בזה וברור לדינא עכ"ל. והנה בש"ס ופוסקים בכמה דוכתי מוכח דלא כותי' ואין זה ענין כלל לחבוט רמי אלא כל שהקורא רואה ויודע סדר הקריאה אף שאין ריוח למטה שפיר דמי. וזה נכון וברור לדינא: עוד שם בס' הנ"ל סי' ג' נשאל בס"ת שהסופר תלה את הטעות ביני שיטי ואח"כ רצה בעל הס"ת לעשותו יפה צגרוד שורה אחת ולהכניס את הטעות אם מותר לעשות כן. ולאחר הפלפול כתב דנראה דאסור. וכל דבריו סובבים במה שכתב דאסור למחוק מן הס"ת משום שנאמר לא תעשון כן לה' אלקיכם. ובמחכ"ת אגב שיטפא כתב זאת. דזה אינו אלא אזהרה למוחק את השם. אבל למוחק תיבות של חול לא שמענו (ע' תשב"ץ ח"א סי' ב') ועמ"ש בסי' ה' סק"א בשם הספר חסידים. ונראה דיש ללמוד משם גם לנדון זה שאם הוא בטוח שיהיה אח"כ יותר נאה ומהודר יש להתיר משום זה אלי ואנוהו:

ו **נהגו הסופרים וכו'**. כתב בתשב"ץ ח"א סי' קע"ו בס"ת שהי' חסר ממנו פסוק שלם יכול לכתבו בין השיטין ואם אינו מספיק בשיטה אחת יגרוד בפנים ב' או ג' שיטין כדי לצמצם הכתיבה. ואם בתיקון זה נשאר קצת ששה ותלה אותה בין השיטין ונשאר בזה כדמות פרשה. אם כתיבת השיטין שנכתבו על הגרד היה דקה כחצי אותה ששה יש לחוש. ואם היא דקה יותר מהם אפשר להקל בכך (שהרי דקותה מוכיח שלא לשם פרשה נשאר פנוי אלא ששם נשלמה תליית החסרון) אבל אפשר לצאת ידי ספק זה לגרוד שיטה אחת ולצמצם ולכתוב אותן תיבות התלויות באותה ששה וזה נ"ל יותר טוב עכ"ד ע"ש:

סימן כ

א **שיכתוב ארבע פרשיות וכו'**. לשון הרמב"ם בפ"ב מהל' תפילין וצריך להזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות שיש להן תג כמו שהן כתובין בס"ת. ואלו הן האותיות המתוגגות שבד' פרשיות אלו (חוץ משעטנ"ז ג"ץ ע"ש בהגהמ"י) פרשה ראשונה יש בה אות אחת בלבד והיא מ"ם סתומה של מימים. עלי' ג' זיינין. פרשה שניה יש חמש אותיות וכל אחת מהן ה"א ועל כל ה"א מחמשתן ד' זיינין והן ה' של ונתנה וה"א ראשונה וה"א אחרונה של הקשה וה' של ויהרג וה' של ירכה. פרשה שלישית יש בה ה' אותיות ואלו הן קו"ף של ובקומך יש עלי' ג' זיינין וק' של וקשרתם יש עלי' ג' זיינין וטי"ת טי"ת פ"א של טטפת על כל אחת משלשתן ד' זיינין. פרשה רביעית יש בה ה' אותיות פ"א

של ואספת יש עלי' ג' זיינין ותא"ו של ואספת יש עלי' זין אחת וטי"ת טי"ת פ"א של טוטפת על כל אחת משלשתן ד' זיינין. כל האותיות המתויגות ט"ז ואם לא עשה התנין או הוסיף וגרע בהן לא פסל. ע"כ:

ב **ומניחין גליונות וכו'**. בבאה"ט ס"ק י"ח כתב דשמע לתרץ עפי"ז מה שהקשה בתוס' י"ט פ"ח דמס' שבת מ"ג דקתני קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שהיא שמע ישראל. והקשה התוי"ט וז"ל תמיהא לי למאי אצטריך לפרש דזיל קרי הפרשיות שבתפילין תמצא שזו היא הקטנה (וע"ש מה שתי' התוי"ט ודחוק). ולפע"ד אולי י"ל משום דהיינו יכולין לטעות ולומר מצד הסברא שאין הדרך להצניע אלא דבר שהוא לו לתועלת כמו שהוא בעצמו אבל דבר שאין לו בו תועלת אלא בהצטרף אליו עוד דבר אחר שהוא יותר חשוב אין הדרך להצניעו. ולכן היינו אומרים דקלף כדי לכתוב עליו פ' שמע אין הדרך להצניעו כיון שאין לו בו תועלת גמור שהרי אם תפסול לו פ' שמע יצטרך לכתוב מחדש גם פ' והיה אם שמע דהא בעי' כתיבה כסדרן. ולכן הוי אמינא דאינו חייב אלא בקלף כדי לכתוב עליו פרשת והיה אם שמע. והא דקתני פרשה קטנה שבתפילין. היינו פ' והא"ש. והא דקרי לה קטנה משום דסגי בה לחודה להשלמת התפילין (משא"כ בפרשות הקודמות משום שלא כסדרן) אי נמי קרי לה קטנה עפ"י הא דאיתא בירושלמי ופירושו של הר"ן ז"ל (אשר אביא אי"ה בחקירה ח') שהתפילין נכתבין בכתיבה דקה ולא כמו ס"ת שנכתב בכתיבה גסה. או י"ל דתפילין עצמן אינן שוין. לפעמים כותבין אותן בכתיבה בינונית ולפעמים בכתיבה קטנה. ולזה אמר פרשה קטנה. כך היה מקום לטעות. וקמ"ל שהיא פרשת שמע ישראל. שגם לפרשה זו הדרך הוא להצניע קלף: עוד אפשר לומר משום דלשון פרש"ה קטנ"ה בלשון רז"ל לאו דוקא פרשה שלמה קטנה במשמע. אלא גם פסוק אחד במשמע וכדדרש בר קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך (ברכות דף ס"ג) ולכן אי הוי אמר סתם פרשה קטנה שבתפילין הוי מקום לטעות דכוונתו לפסוק המדבר ממצות תפילין לזאת פי' דבריו דכוונתו לפרשת שמע ישראל:

ג **כדי גגה של למ"ד וכו'**. בב"י הביא בשם א"ח שכתב בשם הרר"י שצריך להניח למעלה מצואר הלמד וכן למטה מצדי"ק פשוטה שיעור חצי ציפורן. ותמה הט"ז אמאי לא הביא בש"ע לחוש עכ"פ לכתחלה. ולפע"ד נראה פשוט משום דמשמע לי' מס' התרומות דלא ס"ל הכי שהרי כתב י"א הטעם שצריך להניח כמלא אטבי דספרי משום לכתוב צואר הלמ"ד וכא"ף וצדי"ק פשוטה וא"כ בתפילין נמי צריך מה"ט עכ"ל. משמע דאם חצי

ציפורן הוא יותר משיעור זה א"צ להניח כיון דלא איתמר בי' בגמ'. והב"י משוה בזה גם דעת הרא"ש והסמ"ק (ובמזוזה כתב באמת בש"ע כלשון הגמ'):

ד **שיעשנה סתומה.** וכתב הרמב"ם דאם עשאה פתוחה פסול. והקשה הב"י מאי שנא ממזוזה דכשרה בפתוחה משום דאינן סמוכות בתורה ותירץ כיון דבקצת פרשיות פסולין משום דסמוכות בתורה לא מפליגינין ביניהו. וכתב הט"ז שהוא דחוק ומנ"ל לרמב"ם חילוק זה. וכתב דיש ראי' לזה מסוגיא דפ' הקומץ (דף ל"ב) דאמרי' הא מורידין עושין אמאי הכא סתומות והכא פתוחות והך דיוק בע"כ גם אתפילין קאי דאי אס"ת לחוד הול"ל דאה"נ מס"ת אין עושין משום דבס"ת סתומות והא דאמר טעמא דאין מורידין משום תפילין אלא בע"כ דגם בתפילין בעינין סתומות כמו בס"ת (וע"ש ביד אפרים) ולפע"ד תמוה. דא"כ מאי מקשה שם והא מזוזה בעי' שירטוט וכו'. והרי גם ס"ת בעי' שירטוט. ובע"כ צ"ל דמקשה רק מתפילין. וא"כ הכא נמי י"ל דמקשה רק מס"ת. וכן פירש"י באמת (שוב ראיתי בבאה"ט שהקשה כן להט"ז) ואולי י"ל בדעת הרמב"ם. דהא התוס' שם בד"ה דילמא להשלים כתבו תחלה פירש"י שאם חסרה שיטה אחת וכו' וכתבו ויש עוד לפרש להשלים כגון דפ' שמע בסוף עמוד והוסיף פ' והא"ש בגליון שלמטה וכו'. וי"ל דהרמב"ם ס"ל מס"ת ודאי לא מקשה דהא בנקל י"ל בפשיטות כגון דפ' שמע בסוף העמוד והוסיף פ' והא"ש בגליון שלמטה. ובע"כ דהקושיא היא רק מתפילין (כמו הקושיא דשרטוט) ומשני להשלים וכמו שפירש"י (שוב ראיתי מ"ש הפרמ"ג בזה ולשונו מגומגם):

ה **פחות מט' אותיות.** כן העלה הט"ז באו"ח סי' ל"ב ס"ק כ"ו כדי שתהא סתומה בין להרמב"ם בין להרא"ש. אבל במחה"ש שם ס"ק מ"ח הקשה על זה איך אפשר למיעבד בזה לצאת אליבא דכ"ע הא כתב הב"י ביו"ד סי' ער"ה וכ"כ הש"ך שם סק"ד בשמו נהי דלכתחלה בעי' בין פ' לפ' שיעור ט' אותיות גדולות מ"מ דיעבד סגי אם יש חלק שיעור ט' אותיות קטנות דהיינו ט' יודי"ן סגי וג' פעמים אשר הוא יותר מח"י יודי"ן. א"כ איך יעשה אם יחלק שיעור ט' יודין ויניח קצתן חלק סוף שמע וקצתן תחלת והא"ש הא לכתחלה בעי' שיהי' חלק שיעור ג"פ אשר ואם יניח מקצת מן ג"פ אשר חלק סוף שמע והמותר מן ג"פ אשר יניח חלק תחלת והא"ש עכ"פ יש שיעור ט' יודין במקום א' והוי להרא"ש פתוחה עכ"ל. וגם הפרמ"ג א"א ס"ק מ"ט הרגיש בקושיא זאת ולכן כתב כי ראוי שבסוף שמע לא ישאר חלק כ"א לערך שמנה או פחות אותיות קטנות דהיינו יודי"ן וגם בריש והא"ש כן. וכן הגהתי. והנה בהל' מזוזה כתב הרא"ש (לשיטתי' דס"ל שיעור סתומה ג' אותיות) וז"ל וטוב שלא יניח כשיעור שלש אותיות בסוף השיטה וכן

בראש השיטה לקיים מה שאמר והאידנא נהוג עלמא בסתומות עכ"ל. ומזה ראי' להט"ז. ומה שהקשתי בסי' ט"ו סק"ד אמאי לא הזכירו הפוסקים צורת סתומה חלוקה לצאת גם להרא"ש י"ל משום דלכתחלה בעינין ט' אותיות גדולות. ובכה"ג לא נוכל לצאת ידי הרא"ש כמו שהקשה המחה"ש. ומ"מ בתפילין נראה הנכון לעשות כדעת הפרמ"ג:

ו **לכתוב כל הד' פרשיות וכו'**. גם זאת כתב בס' הכוונות וכתב עוד שם (והובא בשע"ת סי' ל"ב סק"ג) ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לכתוב כל הד' פרשיות ביחד יכתוב ג' פרשיות הראשונות ואח"כ יכתוב את הרביעית ואם גם זאת קשה עליו יכתוב לכה"פ ב' פרשיות הראשונות רצופות ואח"כ ב' האחרונות כך. אבל בין פרשה ראשונה לשני' לא יפסיק בשום אופן. ואם כתב ב"פ הראשונות ואח"כ הפסיק קודם שהתחיל לכתוב פ' שמע יעבור הקולמס על תיבת וידבר מפ' קדש ועל תיבת והיה מפ' והכ"י ואח"כ יכתוב מן שמע ואילך ועי"ז יש להן קצת חיבור. ואם מתחלה כתב ג' פרשיות והפסיק קודם שהתחיל לכתוב פ' והא"ש. אזי יעבור הקולמס על תיבת וידבר ועל תיבת והיה ועל תיבת שמע ואח"כ יכתוב פרשת והא"ש ועי"ז יש להן קצת חיבור וכו' עכ"ל. ובס' מלא"ש בינה כלל י"ז סק"י כתב וז"ל ודברים טובים ויקרים הם לסופר הראוי לדברים כאלה כגון שהוא זהיר וזריז ואומן וכחו יפה וידיעתו בהלכות כתיבת ס"ת תו"מ רחבה ויראתו שלמה אבל מי שאין בו דברים הללו כולם לע"ד יש לחוש הרבה שע"י הכתיבה הרצופה ייעף וייגע ויקלקל יותר ממה שיתקן. ע"כ יותר טוב לענ"ד להפסיק בין הכתיבה ולנוח כדי שיעצור כח לתקן מלאכת שמים כהלכה. ומה' ישא ברכה. עכ"ל. ודברי טעם הם:

סימן כא

א **מעור שאינו מעובד**. בס' מלא"ש כלל י"ח בינה סק"ב כתב וז"ל. הנה היתר עור בלתי מעובד הוא מדברי הרמב"ם פ"ג ויש לעיין אם גם בעור שליל סובר כן דהלא איתא בפ' העור והרוטב. דעור שליל יש לו דין בשר עד שעבדו או שהלך בו וכיון דהלמ"מ דחפוי הבתים בעור ממילא עור שליל שלא נתעבד פסול. אלא די"ל דדמי להא דתני ר' חייא שם ד' קכ"ב ע"ב טלאה לקופתו טהורה. אבל באמת יש לדחות חדא מנ"ל דחפוי הבתים הוי כמו טלאה לקופתו ועוד אם ע"י החפוי הזה עצמו יצא מתורת אוכל להעשות עור הוי תעשה ולמ"ה וכו' וכעת לא מצאתי גלוי לדין זה וכו' ואפשר דה"ה לענ"ד בעור עוף בלתי מעובד וכו' עכ"ל וסיים בצ"ע. ותמיהני ע"ש שלא מצא גלוי לדין זה. והרי לנגד עיניו לשון הרמב"ם שם בפ"ג הל' ט"ו העור שמחפין בו התפילין ושעושין ממנו הרצועות הוא עור של בהמה או חיה או עוף הטהורים וכו' ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה אבל העור

שמחפין בו א"צ עבוד כלל וכו' עכ"ל. והנה גלוי דעור העוף כשר לחפוי בלי עיבוד. וא"כ ה"ה לעור השליל דודאי לא גרע עור השליל מעור העוף וכמ"ש הבעה"ת סי' ר"ז לענין עור שליל לענין כתיבה וז"ל ונראה דכשר הוא ושפיר מתקרי עור וכו' ולא גרע מעור עוף טהור דכשר וכו' עכ"ל. וכ"כ התוס' במס' שבת דף ק"ז ע"א ד"ה אמר שמואל דעור של עוף מסתמא הוי כמו בשר שרך הוא: גם מ"ש דמנ"ל דחפוי הבתים הוי כמו טלאה לקופתו. לא ידעתי מקום הספק ופשיטא דלא גרע. והרי הרמב"ם בפ"א מהל' אבות הטומאה הל' ט' כתב ואם עשה בהן מעשה שבטלן (מאוכל) טהורין וכו'. ועשיית הבית ודאי חשיב מעשה: גם מ"ש דהוי תעשה ולמ"ה. תמוה מאוד. חדא דמיד בתחלת המעשה יצא מכלל בשר ונכנס לכלל עור. וגמר הבית הוא מן עור גמור. ועור אפי' נאמר דלא יצא מכלל עור עד שנגמר הבית מסתברא דבאים כאחד. ומה שכתב דדמי למ"ש תוס' בפ"ק דסוכה דף י"ג ע"ב ד"ה אם. הנה באמת שהתוס' כתבו שם כעין זה בתירוץ האמצעי. אבל הרי כתבו שם עוד שני תירוצים. וכפי הנראה התירוץ השלישי חשבו לעיקר ע"ש: ובר מן דין בעיקר הדבר נראה לפע"ד פשוט דלא שייך בזה כלל תעשה ולמ"ה. דהא בעשיית הבית עוד לא נגמר התפלה עד לאחר שמניחין לתוכו הפרשות ותופרין אותו:

ב **פסולים לעשות את הבתים**. לשון הרמב"ם פ"ג הל' ט"ז אין עושין התפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי"ן שעושין בעור כמו שאמרנו לפיכך אם חפן הכותי (פי' שעשה את הבתים). (ובס' מלא"ש כלל א' כתב וז"ל ונראה לי פשוט דה"ה עשיית הבתים בדפוס פסול וכו' עכ"ל. ולי נראה פשוט רמ"ש הרמב"ם אם חפן וכו' פירושו עשיית הבתים) או תפרן פסולות וה"ה לכל הפסול לכתבן שלא יעשה אותן עכ"ל. וכתב הב"י בסי' ל"ט וז"ל ואיכא למידק מאחר שכתב דטעמא דפסולא מפני השי"ן לא יפסל ע"י גוי אלא עשיית השי"ן לבד וצ"ל דכיון שיש בעשייתן דבר שהוא ראוי לפסול אם נעשה ע"י הפסול אין לחלק בין קצת עשיה לקצת עשי' עכ"ל. ולכאורה אכתי איכא למימר דוקא בשל ראש פסול ולא בשל יד. ואמנם מצד הסברא נראה דאין לחלק ביניהם. וכן מוכח פשטית לשון הרמב"ם דגם בשל יד פסול. ולפע"ד י"ל דנלמד מהא דאיתא במס' שבת דף כ"ח תני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא וכו' אלא לעורן והאמר אביי שי"ן של תפילין הלמ"מ וכו'. והקשה הגאון מוה' עקיבא איגר זצ"ל (בגליון הש"ס) דילמא איצטריך לתפלה של יד והניח בצ"ע. וצ"ל לפע"ד דפשיטא לי' להש"ס דאין לחלק בין של יד לשל ראש. וכל שפסול בשל ראש פסול גם בשל יד. וגדולה מזו כתבו שם התוס' דהא דקאמר אלא לרצועות והאמר רב

יצחק רצועות שחורות הלמ"מ. הפירוש הוא דכיון דמצריך שיהיו הרצועות שחורות כמו הקציצה כ"ש דבעינין שיהיו טהורות כמו הקציצה וכו'. וא"כ כ"ש דבעינין שיהיו הקציצות שוות. של יד כמו של ראש. דבכמה הילכתי שוין הן (ואפי' לשיטת הרמב"ם דבתים שחורות לאו הלמ"מ ול"ל כפי' התוס'. מ"מ נראה מוכח מן הגמ' דס"ל דמסתמא שני הבתים שוים המה. וכל שפסול בשל ראש פסול בשל יד) והרי כסדרן דילפינין מן והי"ו (כמ"ש בסי' ט' סק"א) שנאמר בשל ראש. וגם בשל יד בעינין כסדרן. וה"ה לכל מילי צריכין להיות שוות. שהרי הקישן הכתוב וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות וגו':

ג **מעור אחד ממש**. הנה בדבר זה נחלקו גדולי הדור שלפנינו כידוע. וראיתי להעתיק פה את אשר ראיתי במכתב אחד שכתב פאר דורינו הגאון מהר"ם סופר אב"ד דק"ק פרעסבורג בעהמ"ס חת"ם סופר זצ"ל וז"ל. אודת התפילין הנה רבותי כולם אוסרים ופוסלים תפילין המחוברין ע"י דבק. וכן אני נוהג אחריהם. אך מקרוב נחלקו בו גאוני זמנינו ונראה ביניהם את והב סלקתי ידי מלעיין כלל. מבלי להכניס ראשי במחלוקה שנראה שיש בה אהבת ניצוח ח"ו. ואמנם אמרתי עכ"פ היות כי נהגו סופרי ומנינו לדבק ד' הבתים זה לזה בין בית לבית כי א"א להם לאמן ידיהם לעשות מרובע מכוון באלכסונו כדינו אם לא ידבקו הבתים זה לזה כי בהפרדם ויהי' אויר בין כל אחד ואחד אפי' כמלא מחט סדקית איננו מרובע. ע"כ מדבקים זה לזה בדבק. אעפ"י שלא נמצא כן בש"ס ופוסקים ראשונים. וא"כ ממ"נ. אם אנו חושבים ע"י הדבק לעור אחד. א"כ אין לנו אלא בית אחד ובתוכו ג' מחיצות דפסול. ואם אין הדבק עושה עור אחד ויש כאן ד' בתים עם ג' חריצים ביניהם משום דהדיבוק כנפרד דמי. א"כ התפילין גופי' נעשו מב' עורות ופסולין. ע"כ אינני צריך להכניס א"ע בעומק זה הדין למעשה עד שיבא אומן ויעשה תפילין מרובעים בלא דבק ואז נצטרך להכניס עצמינו בזה. אבל כל זמן שאינו כן אני עומד במקומה כאשר קבלתי מרבותי לפסלם עכ"ל (וע' בישועות יעקב ס"ק כ"ד) וע' בס"ק שאח"ז:

ד **ובלבד שיהיו ניכרים עכ"פ החריצים וכו'**. כתב בס' חיי אדם וז"ל. ונ"ל שעכ"פ צריכין שיהיו הד' בתים פרודים זה מזה ולא יהיו מדובקים. ולא כמו שעושין הסוברים שמדבקין ע"י דבק רק שלמעלה עושין סימנים כמו חריץ דצ"ע אם להרכשיר אפי' בדיעבד. וכן התפילין של הגר"א היו פרודות. לפי מה דקימ"ל דע"י הדבק נעשה כאלו היו מחוברין שהרי מעשים בכל יום שהתפילין נעשין מחתיכות קלף רק שמדבקין יחד וא"כ אף דבדיעבד כשר אפי' אם אין החריץ מגיע עד למטה מ"מ היכר עכ"פ בעינין. וכשמדבקים הבתים וטחין את כל הבית בטיח או בגלאנץ רק שעושין רושם בגלאנץ אפשר רזה לא

נקרא היכר כ"א שיהי' ההיכר מחמת הבית. ולכתחלה פשיטא דבעינין שיהי' החריץ מגיע עד למטה וצ"ע עכ"ל: והנה בס"ק הקודם מובא דגאוני מדינתנו ס"ל דהדבק אינו מחשיב כעור א' וע"כ עושין את הבתים מעור אחד ממש. גם ידוע שאם הבתים אינם מחוברים יחד בדבק איכא חשש שמתקלקל הריבוע. ולצאת מידי כל החששות דאולי ע"י הדבק נעשה כעור א' ואין כאן חריץ. היה נראה לפע"ד לעשותן בענין זה שהד' בתים יהיו מדובקים רק באמצעיתן ומן הצדדים לא יבא ביניהם דבק. כי אז הריבוע נשמר ממה שמדובקים באמצעיתן ולא יתפרדו זה מזה. ומן הצדדים יהיו חריצים ממש וכשרים עכ"פ בדיעבד אליבא דכ"ע: עוד כתב בס' חיי אדם. והסופרים שטולים עור על הד' בתים ורושמים בו חריצים בסכין שתהא נראה כמו ד' בתים פסולים דבהדיא איתא בגמ' וש"ע דכשטולה עור על ש"ר נעשה של יד. וכ"כ לי הגאון בעל בית מאיר עכ"ל:

ה **אבל מה שרגילים וכו'**. כ"כ המחה"ש ע' לשונו. ובס' מלא"ש כלל י"ח ס"ג כתב שאין להתיר זאת כלל. ובבינה שם מבאר דבריו וכתב וז"ל. ויותר היה לו להרב (מחה"ש) להוכיח דאין חילוק בין מן הצד למלמטה שהרי המרדכי יסד דינו הנזכר על פי' א' דרש"י וכתב שם להדיא וכן אם הקרע של זו למטה לצד התיתורא וכו' שפסול ועל זה כתב המרדכי שיש לפסול מה שרגילין כותבי תפילין לחתוך וכו' אלמא דאין חילוק וכן מוכרח בפשיטות בשיטת רש"י. והתימה על הרב מחהש"ק איך בסיום דבריו נראה שמחשב חילוק זה להתנצלות קצת וכו' והא ודאי ליתא להמעיין ברש"י ומרדכי הנ"ל וכו' עכ"ל. ובמחכ"ת כל דבריו בזה דברי תימה. הנה ברש"י ודאי אין שום רמז. וגם מהמרדכי אין כאן שום הוכחה. והנה הרב מחהש"ק כבר רימז תימה על המרדכי איך למד לאסור מה שהסופר חותך בידים ממה שנמצא בגמ' בנפסקו מעצמן ומחלקין בין עתיקא לחדתא. והיינו משום דבחדתא (לפירש"י) מורה על קלקול העור. ומה זה ענין למה שהסופר חותך בידים. ובדוחק י"ל כוונת המרדכי (אף שאין לשונו משמע כן) דכיון דחזינין דבחדתא בב' סמוכין פסולין והיינו משום דאמרי' סופן שיתקרעו כולן (ובג' גם בעתיקא פסולין) א"כ מאחר שהסופר עושה כן בפנים של כל הבתים פשיטא דפסול. ואף שהוא עושה זאת בידים סוף סוף הרי כולן מופסקות. וכל זאת לענין אם חתך במחיצות הבתים. אבל מה שהוא חותך למטה בין בית לבית וכל בית ובית שלם מנא לן למיפסל. כל שהבתים שלמים. וגם אין שום סברא לומר שסופן להתקלקל דהא אין שום סימן על רוע העור כיון שהסופר עושה זאת בידים:

ו **בריבוע מצומצם**. ולכן צריכין למדוד את הצדדים אם הן שוות. ועוד לא די בזה. כי לפעמים אף כי הד' צלעות שוות ממש מ"מ איננו ריבוע אמיתי (כאשר הזויות אינן זויות

נצבות ממש) לכן צריכין למדוד גם אם שני האלכסונים. שאם גם המה שווים ממש אז הוא ריבוע אמיתי. ע' פרמ"ג משבצות ס"ק ל"ג:

ז **שלא לעשותן קטנים וכו'**. נראה לי דה"ה שלא לעשותן רחבות יותר מדאי. כי עינינו הרואות בתפילין שהן רחבות ביותר כמעט מן הנמנע להדקן היטב בראש באופן שלא יהי' הקצה התחתון מן התיתורא למטה מהתחלת צמיחת השערות כאשר צריך להיות מדינא (שוב ראיתי שכ"כ גם בס' מלא"ש) והמהדר שיהיו הפרשיות כתובות באותיות גדולות יכול לעשות את הבית של ראש גבוה יותר:

ח **בעור הבתים**. בתשו' ר' עקיבא איגר סי' א' מביא שקצת סופרים המציאו לחתוך מקלף תמונות שינין ולדבקן על הבית. ופסלן משום דהדיבוק אינו חיבור שיהי' נחשב מעור הבית. ובס' שנות חיים חלק שני ס' סת"ם הל' תפילין תשו' א' הביא כן שעשו כן באיזה מקומות ופסלן מטעם דכיון שחתך את הקלף שבינתים ותמונת השי"ן נשארה מעצמה הו"ל חק תוכות. ובסוף הספר כתב שהוא ש"ס מפורש לפסול והוא במס' שבת דף כ"ח דתני ר' יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ומקשה למאי הילכתא לתפילין תפילין בהדיא כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך אלא לעורן והאמר אביי שין של תפילין הלמ"מ וכו'. ואם איתא דיכולין לעשות השי"ן בקלף אחר מאי מקשה הרי י"ל דמישכחת לה שהעור יהיה מבהמה טמאה והשינין מטהורה. ולפע"ד אי משום הא לא איריא. דהא המרדכי הקשה לימא דאיצטריך לתיתורא ומעברתא ותי' דכיון שתופרן עם הבית כחדא חשיבא. וכן י"ל בשינין אלו שאם הדבק עושה אותן כחדא עם הבית א"כ מאחר שהן הלמ"מ פשיטא שגם הבית צ"ל מטהורה. והטעם שכתב משום חק תוכות. הנה לפי"ז אם עשה את השי"ן בדפוס בעור ודבק חתיכת העור הזה שהשי"ן בולטת בו על הבית היה כשר. ובאמת המעשה שהיתה בקהלתנו כך היתה שהסופר עשה בדפוס את השין בחתיכת קלף ודבקה כך על הבית ופסלוה גאוני מדינתנו יצ"ו. וגם נראה דגם כשחותך תמונות השינין אין לפסלן מטעם ח"ת לדידן דמכשירינין לעשות אותן בדפוס ולא פסלינין משום ח"ת כמבואר בב"י ע"ש. והעיקר נראה לפסול מן הטעם שכתב בתשו' ר' עקיבא איגר משום דהדבק אינו עושה אותו חיבור או דלכל הפחות ספיקא הוי ע"ש:

סימן כב

א **קלף כשר**. כן הביא בב"י בשם הסמ"ק וא"ח והגהמ"יי. וכתב ע"ז הב"י וז"ל ואיני מוציא להם טעם דהא בברייתא טולין במטלית תניא ובמטלית לא שייך כשר ופסול

וא"כ כל קלף חזי שפיר לכרוך ומיהו אפשר לומר דכל מילי דתפילין בעינין מן המותר בפיך והלכך אם בא לכרכן בקלף צריך שלא יהא מדבר פסול אבל במטלית דלא שייך בי' פסול שפיר דמי עכ"ל. והגאון מהרא"וו זצ"ל בביאוריו ס"ק ק"ה כתב דלפי"ז צ"ע אמאי לא אוקים שם (בשבת דף כ"ח) על במטלית. והנה לכאורה י"ל קצת דכיון דאינו צריך להיות דוקא קלף ויכול להיות ג"כ מטלית כדאיתא בברייתא לא שייך לומר דע"ז תני ר' יוסף דלא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמת טהורה בלבד כיון דיכול להיות גם מטלית. וגם בשימושא רבה (שכ' קילפא או שילפא) ודאי אין כוונתו דוקא קלף דהא ליתא בברייתא. ואמנם הנה בתוס' הקשו שם וכי אין לברייתא לשנות וכו' וכן הקשו למאי דבעי למימר לשערן אמאי נקט עור. ותי' הפ"י דודאי עיקרא דברייתא אתחש קאי אלא דקשיא למאי נ"מ מאי דהוה הוה. ובהא קשקיל וטרי למצוא נ"מ לילוף מיני' לתפילין לעורן או לשערן ע"ש. ולפי"ז ודאי קשיא דהומ"ל דנ"מ לענין תפילין שאם בא לקחת קלף לכרוך בו הפרשיות. ובע' מלא"ש כתב לתרץ עפמ"ש המרדכי במעברתא דכיון שהיא תפורה עם הבית כבית עצמו דמיא. הה"נ הכא כיון דקלף זה נכרך על הפרשה ומחובר עם הפרשה ע"י תפירת הבית פשיטא דדינו כמו הפרשה והבית עצמו. ועדיין צ"ע לפע"ד דא"כ איך בעי למימר אלא לשערן:

ב **ואם פיחת ועשה עשר תפירות כשר**. דכשתסיר שבט לוי שהוא כהונה ושבט יהודה שהוא מלכות הן עשרה. וכן אם הוסיף ועשה י"ד תפירות כנגד תוספת מנשה ואפרים ג"כ כשר. כ"כ בשימושא רבה. וגם הרמב"ם כתב ואם עשה התפירות י' או י"ד עושה. אבל המרדכי כתב סתם שאם פחת או הוסיף לא פסל וכתב הב"י שכן נראה מדברי הרמב"ם ומדברי כל הפוסקי'. והיינו מדכתב הרמב"ם עושה י"ל דלכתחלה יכול לעשות גם י' או י"ד ובדיעבד בכל ענין כשר:

ג **נוהגין בשל ראש וכו'**. הט"ז בס"ק ל"ח הקשה מאחר שבש"ע סעי' נ"א כתב בסתם תפילין שיעביר חוט התפירה בין כל בית ובית למה הוצרך לכתוב זאת בסעי' מ"ז בשכתב כל ארבע פרשיות בקלף אחד. ותי' דבסעי' נ"א כתבו הטור והש"ע לישנא דלכתחלה ובסעי' מ"ז כתבו ובלבד וכו' דמורה שאפי' בדיעבד מעכב. ושוב כתב דקשה על הרמ"א שכתב מיהו אם לא עשה רק י' תפירות וכו' אינו נפסל היה לו לומר גם על חוט התפירה בין הבתים כן. ובס' מלא"ש כלל י"ט בינה סק"ח כתב וז"ל. והט"ז ס"ק ל"ח בתחלה רצה לפרש לשון הטור וש"ע דבד' קלפים נפרדים לאו לעיכובא הוא ולבסוף נראה שחזר מפירושו זה ע"פ דברי הרמ"א ע"ש ותימה על הפרמ"ג שהעתיק בשם הט"ז בפשיטות כתחלת דבריו וצ"ע לענ"ד עכ"ל. ולפע"ד הדין עם הפרמ"ג ואינו

נראה כלל לומר שהט"ז חזר מפירושו (וגם בש"ע של התניא כתב על שם הט"ז שאינו מעכב) ואף שכתב דלפי"ז קשה על הרמ"א אמאי לא ביאר. הנה בשביל קושיא אין לבטל דברים המוכרחים בטוש"ע. גם אין לומר בשביל הקושיא דהרמ"א חולק וס"ל דמעכב אפי' בדיעבד. דא"כ פשיטא דקשיא שאם הוא חולק היה לו לבאר (ובלא"ה נמי נראה לפע"ד מוכרח דליכא למימר דהך דסעי' נ"א הוא לעכב דהא כתב שיעביר חוט התפירה וזה ודאי אינו לעיכוב דהא בגמ' לא נזכר אלא חוט או משיחה) ובודאי הט"ז לא חזר אלא שכתב דיש קושיא על הרמ"א אבל בשביל קושיא אין לחזור מדברים המצודקים כי לכל קושיא יש לה תירוץ. וי"ל לפע"ד כי הרמ"א בעצמו סמך על זה דמדשינה המחבר בלשונו שכתב בסעי' ז' ובלבד וכו' וכאן לא כתב כן. מזה ידעו כי שם לעיכובא וכאן לכתחלה. ועוד י"ל דכיון דהרמ"א ביאר דבבא קמייתא דהך סעיף יתפור שלש תפירות וכו' אינה אלא לכתחלה ממילא יובן דגם אינך אינן אלא לכתחלה ולא לעיכובא דהא בחדא מחתא מחתינהו בש"ע. ודבר הלמד מענינו הוא: וכאשר נדקדק בלשון קדשו של רבינו הרמ"א ז"ל. הנה כתב מיהו אם לא עשה רק י' תפירות או פחות מזה אינו נפסל. ולא ביאר דגם אם הוסיף בתפירות אינו נפסל. ובתנאי דפיחת אמר בכפילא אם לא עשה רק י' או פחות. ולא הסתפק לומר בקיצור אם לא עשה רק פחות מתפירות הנ"ל אינו נפסל. מזה נראה בעליל שכל מטרת הג"ה זאת לא באה אלא לאפוקי מהא דמשמע מלשון ש"ר דאם עשה פחות מי' תפירות פסול. ע' ב"י:

סימן כג

א **שיהיו מעובדין לשמה.** המג"א כתב הטעם משום דהל"מ שיהיו שחורות א"כ צריך שיעבדם וישחירן לשמן. והפרמ"ג הקשה עליו מה בכך שצריך השחרה לשמה אבל דלמא א"צ עיבוד כלל. וקושיא אלימתא היא לפע"ד דהא בגמ' שבת דף כ"ח אמרי' נהי דגמירי שחורות טהורות מי גמירי. ומכ"ש דאיכא לאקשויי נהי דגמירי שחורות עבודות מי גמירי. ומביא שם הפרמ"ג בשם הלבוש דצריכין עיבוד שיהיו רכין לכריכה ולקשירה. ואכתי צ"ע לפע"ד דהא הכריכות לאו דאו' וגם הקשירה כיון שעכ"פ אפשר לקשרם גם בלי עיבוד כלל אך שהוא מעבדן שיהיו נוחין יותר לקשירה מ"מ מאחר שאין העיבוד מן ההלכה מנ"ל דבעי' לשמה. ואולי י"ל משום דבמס' סוטה דף י"ז ע"א דרש רבא בזכות שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצות חוט של תכלת ורצועה של תפלין. וכיון דשרוך נעל מסתמא מעובד שיהי' נוח לכריכה וקשירה גם הרצועות של תפלין צ"ל כן. וכיון דמדינא צריכין עיבוד צריך שתהי' לשמה. והלח"מ

פי"ד מהל' אבל כתב דהרמב"ם מפרש פלוגתא דרבנן ורשב"ג ברצועות ופסק כרשב"ג. אמנם בחקירה א' (אות ט"ז) כתבתי הוכחה דהרמב"ם מפרש כמו רש"י דרבא כת"ק. והלכתא כותי':ולא רחוקה היא לפע"דלומר כי הרמב"ם מצא זאת באיזה ברייתא אשר לא נודעת לנו דרצועות בעי' עיבוד לשמה. וכ"כ נושאי כליו בכמה מקומות. וכעין זה כתב הב"י בסי' רע"א לענין מה שכתב הרמב"ם דס"ת פסול אדוכסוסטות. וע' ביאורי הגרא"וו:

ב **להשחיר גם החודים וכו'**. הנה הרמב"ם כתב דאחורי הרצועה תהי' כעין הקציצה וכתב עוד ונוי היא לתפילין שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה. וכבר כתבו הב"י והד"מ בשם האו"ז דלפי"ז יש להשחיר את הרצועות גם מצד פנים אלא שלא נהגו כן. אבל מקום החתך שנראה מבחוץ (בפרט כשהעור עב ומשחירין תחלה כל העור שלם ואח"כ חותכין אותו לרצועות) נראה לפע"ד דודאי יש לדקדק להשחירו שם. ואולי בכלל ההלמ"מ היא כיון שנראה מבחוץ:

ג **קשר של תפילין וכו'**. כתב בס' מלא"ש סוף כלל כ' וז"ל. אם פתח התפילין כדי לבדוק הפרשיות וכדומה ותפרן אח"כ מחדש לא יתן הרצועה תוך המעברתא עם הקשר הישן אלא יתירהו ויתן הרצועה אל המעברתא ויעשה הקשר מחדש. דיש לספוקי בזה מחשש תעשה ולא מן העשוי וכמדומני שמעתי כך בשם הרב מוהר"ם קארגויא זללה"ה עכ"ל. ולפמש"ל בסי' י"ז סק"א בשם הב"ח ע"ש. גם בזה ליכא משום תעשה ולא מן העשוי דהא התפירה היא גמר הכשר התפילין. וכ"ש הוא דהא הכא נעשה הקשר תחלה בהכשר ולצורך:

סימן כד

א **אם נקרעו קצת וכו'**. ומשמע שאם יש אפי' נקב כל שהוא בבית פסול. וכן משמע בא"ר סי' ל"ט סק"ו ע"ש. ואף שיש מבפנים קלף דבוק מה שהסופרים מניחים לחזק את הבית (הנקרא פוטער) לא מהני לדעת הגדולים האומרים לדבק לא טוב. וע' בס' שנות חיים חלק סת"ם הל' תפילין סי' ס"ג שנשאל על זה והשיב לפסול אפי' להמכשירין תפילין משתי עורות. ואף שלפע"ד לדידהו איננו מוכרח. אבל להפוסלין תפילין משתי עורות נראה ודאי להחמיר. וצריכין להשגיח על זה כי שכיח הוא שהקרנות משתחקות ונעשים שמה נקבים:

ב **פסול**. בש"ע מבואר דמשום ספיקא אנו פוסלים בכל ענין. וא"כ פשיטא דכל זמן שאינו יכול למצוא תפילין אחרים יניח אלו בלא ברכה:

ג **למעלה מן השיעורין וכו'**. הרא"ש הביא תשו' גאון דרצועה ליכא תפירה כלל בגוה אלא גונזה. וכ' ע"ז הרא"ש ומיירי ברצועה המקפת הראש והזרוע דהתם בעי' קשירה תמה אבל הרצועות התלויות למטה לא שייך בהו קשירה שנאמר וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך דוקא על היד ועל הראש הוא דכתיב קשירה למעוטי קשירה שאינה תמה אבל רצועות התלויות לא שייך לאסור בהן קשירה ותפירה דהא בעי רב דימי למימר דאם לא נשתייר ברצועות אלא כ"ש חוץ לקשר כשרות עכ"ל. ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים. ומה בכך דרב דימי בעי למימר גרדומי רצועה כשרה כיון דסתמא דגמ' מסיק ולא היא ודאית להו שיעורא. א"כ כל שיעור הרצועה מסתמא חד דינא אית לה. ואולי כונתו כיון דרב דימי בעי לאכשורי בע"כ דהך שיעורא לאו מדאו' הוא ואין סברא לאסור שם קשירה ותפירה. ומ"מ לפע"ד הנה לשון הגאון שכתב רצועה ליכא תפירה כל"ל בגוה וכו' נראה כונתו דבכל הרצועה ליכא בה תפירה. ובס' התרומה כתב כן להדיא שלאחר שהביא את השיעורים לש"ר ולש"י כתב נפסקה הרצועה ולא נשאר בה כשיעור שפי' לעיל אין לה תקנה וכו'. וכבר כתב הב"י דגם דעת הרמב"ם נראה כן. ובאמת שגם לשון שאר הפוסקים נראה כן. ולכן בודאי אין לברך עלי' אם נפסקה למעלה מן השיעורים. אך אם בצד השמאל נפסקה למטה מהחזה. אף כי לדעת הרמב"ם והש"ע צ"ל עד סמוך לטבור. מ"מ כמן דרוב הפוסקים כתבו עד החזה נ"ל דשפיר יכול לברך עלי'. ופשיטא דמוטב לתפרן מלקשרן כמ"ש בפנים כיון דבתפירה יש מקילין בכל מקום:

ד **מהני להו קשירה או תפירה**. כתב המחצית השקל דמ"מ אחר שתפר למעלה משיעור זה צריך אחר שהקיף הזרוע למתח הרצועה עד האצבע האמצעי ולכרוך עליו ג' כריכות ואח"ז יחזור למעלה ויכרוך על הזרוע ז' כריכות דאל"כ מה מהני שיש בו כדי שתקיף וכו' ותמתח וכו' כיון שאינו עושה הכריכה סביב האצבע כ"א בחתיכה הרצועה התפורה עכ"ל. והנה באמת לשון הת"ה והש"ע לא משמע הכי. אבל לדינא לכאורה מסתבר לעשות כן. אמנם ראיתי בס' שנות חיים שו"ת סת"ם הל' תפילין תשו' נ"ד כתב שהעולם אינן נוהגין בזה כהמחהש"ק וכתב לישב המנהג משום דבכה"ג אמרי' כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו:

סימן כה

א **התנה עליו וכו'**. כתב בספר החיים שנשאל בקלף המעובד לשם סתו"מ ובתנאי להשתמש בו גם לחול וכתבו עליו גט. אם מותר אח"כ ליטול את הקלף הזה של הגט לבית ולגוף הפרשיות של תפילין. והעלה שאין לעשות מגט שום תפילין ומזוזות או ס"ת

וכן מהגליון של גט כפי השיעור שצריכין להגט ולהגליון. כי בכתיבת הגט נפקע זאת מתורת לשמה. אבל המותר מותר לכתוב עליו אח"כ מזוזה. כי מה שאין לו בו צורך לגט לא נפקע מתורת לשמה ע"ש:

ב **כאזמני' וצר בי'**. ואפי' אם הזכיר בעיבודו גם תו"מ מ"מ מאחר שחתך את היריעה ושרטטה לשם ס"ת הרי בירר שהיא לשם ס"ת. וע' פרמ"ג סי' ל"ב א"א סק"י שהקשה בזה על הא"ר מהא דשל ראש עושין אותה של יד. אבל לפמ"ש בחקירה א' אות ל"ה ל"ו הנה מלבד חשש הורדה יש בכאן גם חשש חסרון לשמה דתפילין ומזוזה:

ג **אין עושין מהן מזוזה**. כגון שבס"ת נכתב פרשת שמע בסוף הדף ורוצה להוסיף לכתוב בגליון שלמטה פ' והיה אם שמע. וכן אם רוצה לקחת פ' שמע מתפילין ולחבר אלי' עוד קלף לכתוב עליו פ' והיה אם שמע. או לחבר אלי' פ' והיה אם שמע מתפילין אחרים שהוא יודע שנכתבו לאח"כ. שאין בה משום שלא כסדרן. מ"מ אסור מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה:

ד **לא תפילין ולא מזוזה**. לשון הש"ע ביו"ד סי' ר"צ ס"א ס"ת או תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה ואין כותבין אותה על גליוני ס"ת וכו'. מלשון זה איכא למשמע כי רק מזוזה אין כותבין על גליוני ס"ת אבל תפילין כותבין מפני שקדושת תפילין גדולה כקדושת ס"ת. כאשר צדד בנוב"ת סי' קע"ד (וקצת תמוה שלא הביא לשון ש"ע שבכאן) אבל אי אפשר לומר כן שהרי בב"י באו"ח סי' ל"ב כתב בעצמו דקדושת ס"ת חמורה ממצות תפילין. והנה לשון הרמב"ם בפ"ה הל' א' הוא ג"כ כלשון הש"ע. אבל לדידי' ניחא דנ"ל דס"ל דלשמה דקדושה חמורה לא מהני לקדושה קלה. אלא כל קדושה וקדושה צריכה דוקא לשמה ממש. דהיינו לשם קדושה דידה. ולכן לא הוצרך לומר דאין כותבין על גליוני ס"ת תפילין משום הורדה. דהא בלא"ה נמי אין כותבין משום דהקלף אינו מעובד לשם תפילין. ואך מזוזה דס"ל להרמב"ם דלא בעי' עיבוד לשמה הוצרך לומר דאין כותבין משום הורדה. וזו לפע"ד הוכחה?ת?ן גדולה דהרמב"ם הכי ס"ל דלשמה דקדושה חמורה לא מיחשב לשמה דקדושה קלה (ועמ"ש אי"ה בחקירה א' אות ל"ה) אבל הב"י שכתב באו"ח סי' ל"ב סעי' ח' דקלף המעובד לשם ס"ת כותבין עליו תפילין קשה לפע"ד. אמאי כתב דאין כותבין על גליוני ס"ת מזוזה. ולא כתב דאין כותבין עלי' תפילין:

ה **אפי' אין לו תפילין של יד וכו'**. הקשה הפרמ"ג ניתי עשה דתפילין של יד ונדחי ל"ת דאין מורידין. ונ"ל מפני שהוא צריך לטלות עליו עור אחד וזוהי ההורדה. ולא הוי בעידנא. עוד י"ל משום דהוי עשה שאינה שוה בכל:

ו **קדושתו חמורה וכו'**. בש"ע איתא דאם התנה עליהם מתחלה מותר. אבל בס' מלא"ש הביא מ"ש האו"ז בשם רבינו שמחה דלאחר שלבשם לא מהני התנאי. והביאו ראי' מהא דאיתא בפ"ק דיומא (דף י"ב ע"ב) ילבש ר' דוסא אומר להביא בגדי כה"ג שכשרין לכהן הדיוט א"ר שתי תשובות בדבר בגדים שנשתמשו בהם קדושה חמורה ישתמש בהם קדושה קלה. ואי תנאה דמעיקרא מהני אין לך תנאי גדול מזה דכיון דדינא הכי להכי אתקין שלאחר עבודתו של כהן גדול ישתמש בהן כהן הדיוט. אלא כי מהני תנאי דוקא להוציא מתורת הזמנה אבל להוציא מתורת מעשה לא מהני. ולפע"ד י"ל להנך פוסקים דס"ל דמהני תנאי. כי הנה לכאורה יש להבין מאי קמתמה רבי בפשיטות בגדים שנשתמש וכו' והרי ר' דוסא קרא קדריש ודילמא גזה"כ הוא להתיר. וצ"ל כיון דקרא איכא למידרש באנפי אחריני אי כר' יהודה אי כרבי א"כ מיסתבר יותר לאוקימה לדרשא אחריתא מלומר דבגדים שנשתמש בהם ק"ח ישתמש בהם ק"ק. ולפי"ז י"ל דאע"ג דמצד איסור הורדה אין כאן כיון דלהכי אתקון מ"מ כיון דלאו אורח ארעא הוא (וגנאי הוא עכ"פ. ע' מג"א סי' מ"ב סק"ג בשם התוס' בשבת) מיסתבר יותר למידרש דרשא אחריתא. ובהכי ניחא מה דלכאורה קשה מ"ט דר' דוסא וכי לית לי' הא דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ולפמ"ש י"ל דשאני הכא דלהכי אתקין וס"ל לר"ד דמיסתבר יותר דאתא קרא להכי וקרא דוהניחם אתא רק שלא להשתמש בהם יוהכ"פ אחר דאי נימא דקרא דילבש אתא לדרשא אחריתא א"כ בע"כ קרא והניחם בא ללמד שצריכין גניזה. ולדידי' (כיון דס"ל אבנטו של כה"ג זהו אבנטו של כהן הדיוט) מיסתבר יותר דקרא אתא להכי דמוטב להשתמש בהם קדושה קלה מלגונזם לגמרי. וכסברת הט"ז בסי' קנ"ד סק"ז (ואע"ג דלדינא הקשה שם הפרמ"ג על הט"ז מ"מ סברא מיהו הוה) ועמ"ש עוד בזה בעז"ה בחקירה א' אות ט' י' י"א:

ז **מותר לשנות וכו'**. כתב באו"ז ונראה בעיני דדוקא ע"י הדחק התירו לעשות כן כדקתני מי שאין לו תפלה של יד עכ"ל. אבל מדברי הרמב"ם מוכח דגם שלא ע"י הדחק שפיר דמי:

ח **וטולה עליהם וכו'**. כתב בס' אור זרוע ופי' מורי ה"ר שמחה דדוקא טולה על אחת מהן שמכניס ד' בתים בבית אחת אבל להוציא הפרשיות מן הבתים. ולהכניסן בבית לא דאפי' למ"ד מתירין מבגד לבגר ה"מ תשמישי מצוה אבל תשמישי קדושה לא וכו' עכ"ל:

סימן כו

א **ויעשה שתי זוגות תפילין וכו'**. שמעתי בשם גדול א' כי הסופר שהוא כותב תפילין דר"ת יש לו בעצמו ג"כ להניח גם תפילין דר"ת. ומילתא דמיסתבר היא דכל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכו':

ב **שתי זוגות תפילין וכו'**. כתב בס' מנחת כהן (חידושי מס' מנחות) וז"ל ונראה שנכון הדבר לכתוב תפילין של ר"ת לטטפת שלישי (שהיא בפ' והא"ש) חסר שני יוי"ן כשטתו שחולק על הפוסקים ע' בטור א"ח סי' ל"ו נחלק עליו ר"ת שגם הוא חסר ב' ויי"ן וכו' גם הגיד לי הרב המופלא מוה' יהודה אויש שגם אחיו הרב במדינת הגר התעורר בזה להעמיד (הפרשיות של) תפילין של ר"ת זקופים כיון שהוא סובר כן עכ"ל. וכפי הנראה הוא ט"ס ובמקום זקופים צ"ל שכובות. והנה הרב הנ"ל שאל זאת מאת הגאון בעל נו"ב ז"ל בתנינא או"ח סי' ד' והשיב וז"ל. הנה אם המדקדקים מחמירים לחוש לדעת ר"ת במה שגם רבינו האי גאון ורבינו יוסף ט"ע ושאר גאונים קיימי בשיטתי' וכו' ניחוש ג"כ לדעתו בשוכבות שאין לו מסייע משארי גאונים עכ"ל. והנה תשובה זאת לפע"ד תספיק גם לענין לטוטפת. מאחר שכבר דקו רבנן בעלי המסורה בהך מילתא והסכימו הרמ"ה בספרו היקר מסורת סיג לתורה והאור תורה ובעל מנחת שי שצ"ל מלא וי"ו קדמאה לא ניחוש בזה לדעת ר"ת:

ג **וכל שכן שאין להחליף וכו'**. אבל הקלף המעובד לשם תפילין סתם. העלה בשו"ת ברית אברהם סי' ז' ח' דמותר לכתוב עליו איזה תפילין שירצה בין של רש"י בין של ר"ת וכן עור לבתים ולרצועות ע"ש:

ד **שרוב העולם וכו'**. כ"כ בתשו' יד אלי' סי' ה' (ע"ש וע' בס' מלא"ש כלל י"ט ס"ק י"א) ובאמת שאפי' אם הרוב מניחין גם של ר"ת ורק מיעוטא דמיעוטא יש שאינם מניחין רק של רש"י לחוד. ג"כ של רש"י הרוב. דהא של רש"י כולם מניחים:

סימן כז

א **כדי לגול אותה וכו'**. ונוהגין שמניחין ריוח כזה שאם היו גוללין אותה בהידוק היטב הי' בו כדי לגול אותה. אבל כשקובעין אותה אין גוללין אותה בהידוק אלא בריוח כדי שהגליון הזה לא יכסה את השם:

ב **רק לדעת הרמב"ם**. ע"ל סי' כ' סק"ה. ובמזוזה כיון דלכ"ע אם עשאה פתוחה כשרה. נ"ל דאין צריכין לדקדק שיהיו דוקא פחות מט' יודי"ן בכל צד. אלא גם כשיהיו פחות מכשיעור ג"פ אשר נמי שפיר דמי:

ג **ויקבענה בלא ברכה**. כ"כ הט"ז והש"ך. והנה בב"י לא מצא חבר להרמב"ם ז"ל בהך מילתא דמזוזה א"צ עיבוד לשמה. וכתב כי מדברי הנ"י נראה שגם הרי"ף סובר דמזוזה בעי' עיבוד לשמה. והיינו כי על מ"ש הרי"ף בהל' מזוזה תני' הלמ"מ תפילין על הקלף ומזוזה על דוכסוסטות וכו' ומפרשי רבנן הכי מילי במעובד וכו' עכ"ל. כתב שם בנ"י דהיינו מעובדין לשמן. ותמיהני שלא הביאו מ"ש הרמב"ן במלחמת פ"ק דסוכה. דדעת הרי"ף היא דדוקא ס"ת בעי עיבוד לשמה ולא תו"מ. ובאמת שכן מורה לשון הרי"ף דאי כדעת הנ"י פשיטא דהרי"ף לא היה מקמץ תיבת "לשמן". וע"ש במלחמת שהקשה ממתני' דאין בין ספרים לתו"מ וכו' ותירץ יפה: וכן היא דעת רש"י במנחות דף מ"ב ע"ב שכתב ספרים ומזוזות יש להן בדיקה וניקחין מכל אדם דליכא בהן עיבוד לשמן. וכתבו שם בתוס' דבשאר ספרים איירי לא בס"ת. וכתבו עוד דגם הרמב"ם למד למילתי' מהתם: וצ"ל דס"ל דלענין כתיבה ומכ"ש האזכרות דלכ"ע בעי' לשמה ליכא למיחוש. משום דכ"ע ידעי דבעי' לשמה:

ד **כ"ב שיטין**. והתחלתן. שמע. ה'. הדברים. לבניך. ובשכבך. בין. והיה. מצוה. בכל. יורה. עשב. פן. והשתחויתם. השמים. ואבדתם. ושמתם. אתם. אתם. בדרך. ובשעריך. אשר. על הארץ:

ה **אסור להוסיף בה מאומה**. לשון הרמב"ם אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות וכו' שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה אלא שיעשו מצוה גדולה שהיא ייחוד השם של הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאלו הוא קמיע של הניית עצמן כמו שעלה על לבם הסכל שזה דבר המהנה בהבלי העולם עכ"ל. ובכ"מ הביא מה שהקשה הרמ"ך דבמס' עכו"ם משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקב"ה עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ. והוא ז"ל הקשה עוד מהא דאיתא במנחות דף ל"ג ע"ב אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר מ"ט וכו' רב חנינא מסורא אומר כי היכי דתינטרי' (פירש"י דתינטרי' לכל הבית מן המזיקין) ותירץ וז"ל דאין ה"נ שהמזוזה שומרת את הבית כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור את הבית אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקב"ה וממילא נמשך שתשמור הבית עכ"ל:

ו **עושין שם נקב וכו'**. ויזהרו מאוד לתת תוך הנקב חתיכת זכוכית שלא יבאו ח"ו ע"י משמוש היד לנשיקה לידי איסור מחיקת השם. כאשר נראה ונגלה בהרבה מזוזות שהשם נמחק מחמת משמוש הידים כשאין שם זכוכית (ובתשו' ר' עקיבא איגר סי' נ"ח

ראיתי שכתב דאסור ליגע במזוזה ערום דהא הוה בכלל כתבי הקודש ע" ש ועמ"ש בזה בחקירה י"ט):

סימן כח

א **שירטוט לכל השורות וכו'**. ואם לאו פסולה. כן היא הסכמת כל האחרונים ז"ל כמ"ש בד"מ. והשיגו בזה על הלבוש והמג"א. ובס' בית אהרן כתב דבדיעבד די בשירטט שיטה הראשונה אם בקי לישר הכתב ובמחכ"ת שגה:

ב **וחק תוכות**. כתב הפר"ח אם רובה כתובה בהכשר ומיעוטה בחק תוכות כשרה. דלא גרע מהשמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא על פה דיצא: בברכי יוסף הביא מעשה שהדפיסו מגילות על קלף. והורו הגדולים שהן פסולות משום דמעשה הדפוס הוי חק תוכות. והורו עוד דיגנזו כדי שלא יבא בהן לידי מכשול שיטעו לומר שהן כשרות. והנה האחרונים ז"ל פלפלו בזה אי מעשה הדפוס הוי ח"ת אי לא. אבל ראיתי בס' מלא"ש כלל ו' בינה ס"ק י"ב הביא מ"ש בירושלמי פ"ב דגטין דדריש וכתב פרט למטיף. וכמו דמטיף לא הוי כתיבה כמו כן הדפוס לא הוי כתיבה ע"ש. וגם במגילה בעינין דרך כתיבה מדכתיב ויכתב מרדכי וגו' וכן כתיב ותכתב אסתר וגו' דילפי' מיני' דיני מגילה בריש דף י"ט:

ג **השמיט בה הסופר וכו'**. נראה לפע"ד דמכ"ש ביתיר תיבה או תיבות יש להכשיר בדיעבד:

ד **בתחלתה קלף וכו'**. ובגליון שלמעלה ולמטה לא מצאתי מבואר רק שבס' מלא"ש ראיתי שכתב להניח למעלה ג' אצבעות ולמטה ד' ובין דף לדף ב' כמו בס"ת. ולפע"ד היה נראה מצד הסברא כי די להניח כמו בחומשין ובשאר ספרי קדש למעלה ב' אצבעות ולמטה ג' ובין דף לדף אצבע. כדאיתא במנחות דף ל' ובירושלמי פ"ק דמגילה צריך ליתן ריוח בספר מלמעלן שתי אצבעות ומלמטן שלש רבי אומר בתורה מלמעלן שלש ומלמטן טפח. ומשמע כי רק בתורה שיעור זה. ומסתברא דמגילה דינה כשאר ספר: ובמנין השיטין ראיתי בס' ארחות חיים שכתב וז"ל ובסה"ת כתב שצריך לכתוב מ"ח שורות בה כס"ת וכו' ומיהו נראה שאין להקפיד במגלה במנין השורות כלל וכו' עכ"ל. והכי מיסתבר לפע"ד. דהא אם ירבה בה שורות תהיה ארוכה הרבה יותר מתקיפה והרי בס"ת מדקדקין שיהי' אורכו כהקפו משום נוי. וא"כ גם במגילה יש לראות שלא תהא אורכה הרבה יותר מהקיפה: ובאורך השיטין כתבו שיהיו כדי לכתוב ג"פ למשפחותיכם כמו בס"ת והכי מיסתבר:

ה **ויש מכשירין**. וכ' המג"א דבשעת הדחק יש לסמוך על המכשירין. והפרמ"ג הניח בצ"ע אם לברך עלי'. והנה ראיתי בס' ארחות חיים שהוא מונה איזה פרשיות הן סתומות ואיזה פתוחות. ואלו הן הפתוחות. ויאמר ממוכן. אחר הדברים האלה כשך. איש יהודי. אחר הדברים האלה גדל. ומרדכי ידע. ביום ההוא נתן. והנה אף כי אנחנו נוהגין בכולן סתומות מ"מ נראה דבאלו אם נמצאו מקצתן או כולן פתוחות יכולין לקרות בה בברכות:

ו **מנהג מדינותינו וכו'**. הגאון מהרא"וו זצ"ל בביאורו כתב שזהו שיבוש אלא העיקר הוא שיהיה איש בראש השיטה ואת בסוף השיטה. ובאמת המעיין בהגהמ"יי ובסמ"ג יראה שכן היא הכוונה. ובס' חיי אדם בנשמת אדם במחכ"ת האריך בחנם בדברים דחוקים להוציא הדברים מפשטן. וכן הוא בהגה"ת אשרי סוף פ"ק דמגילה מא"ז. ועיינתי באו"ז והכי איתא שם בסי' שע"ג עשרת בני המן כך כתובים עפ"י מ"ס והכי גרסי' איש בראש שיטה ואת בסוף השיטה. וראיתי עוד לאחד קדוש מדבר הוא הגאון חיד"א זצ"ל בפירושו כסא רחמים למ"ס שם פרק י"ג הלכה י' שכתב וז"ל והפירוש פשוט כשכותבין את המגילה צריך להיות בעשרת בני המן איש בראש השיטה ואת בסוף ותיבת עשרת בסוף הדף עכ"ל. וע' בשו"ת בית אפרים סי' ע' האריך קצת בענין זה ובסוף מביא מ"ש במסורה שכתב וצריך שיהא איש בראש הדף ועשרת בסוף הדף ובסוף העמוד וכו'. והנה הוא ז"ל הבין שכוונת המסורה הזאת למנהגנו. ולפע"ד נראה מדאיכפל וקאמר עשרת בסוף הדף ובסוף העמוד ש"מ דהא דקאמר איש בראש הדף בראש רוחב הדף קאמר דהיינו בראש השיטה ולא בתחלת העמוד. לכן נראה לפע"ד אף כי אין בידינו לשנות את המנהג. מ"מ אם אירע שנכתבה מגילה ואין איש בראש העמוד אף כי יש גם מגיל' אחרת אלא שיש בה איזה ריעותא מה שאינה בזו קורין בזו. והוא שיהיה עכ"פ עשרת בסוף העמוד כדאיתא במס' סופרים. אבל אם אין עשרת בסוף העמוד אין לקרות בה אלא בשעת הדחק שאין מגילה אחרת כשרה ואז קורין בה בברכות:

ז **ויש מכשירין**. בברכי יוסף כתב דיש להסתפק אשה שכתבה מגילה אי כשרה. וכתב להוכיח מדכתב הרמב"ם דאין העור שלה צריך עיבוד לשמה מוכח דלאו לכל מידי מדמינין לה לס"ת וא"כ כשרה בשכתבה אשה דהא התוס' כתבו בגיטין דף מ"ה ע"ב ד"ה כל דלאו לכל מידי דרשי' וקשרתם וכתבתם כל שישנו וכו' אלא לס"ת תו"מ. והפרמ"ג בסי' תרצ"א משבצות סק"ב כתב דמגילה כיון דאשה ועבד מחוייבין עכ"פ בשמיעה יכולין לכתוב אבל קטן אף שהגיע לחינוך לא דמי לגדול ופסול לכתוב. ובס' מלא"ש כתב עליו שזהו תמוה ומזוזה תוכיח. ולפע"ד י"ל כוונת הפרמ"ג דבשלמא גבי מזוזה דכתיב בה וכתבתם סמוך לוקשרתם שפיר מידרש שכל שאינו בקשירה אינו בכתיבת מזוזה.

אבל למגילה לא שמענו. אלא שהתוס' כתבו שם בשם הר"ת דה"ה דאין אשה אוגדת לולב ועושה ציצת כיון דלא מיפקדה ולזה שפיר כ' הפרמ"ג דבמגילה דמיפקדה שפיר דמי. ולפע"ד בפשיטות יש להוכיח כן מן הרמב"ם מדכתב שכתבה עכו"ם או אפיקורס פסולה (וכ"כ הטור והש"ע) ולא כתב גם שאר הפסולים שכתב גבי ס"ת תו"מ ש"מ דאינהו כשרים. וקצת סמך י"ל לפע"ד דהא מן ותכתב אסתר וגו' ילפי' (במגילה ריש דף י"ט) דבעי' ספר ודיו. וכמו כן נלמוד דגם אשה כשרה לכתוב. עוד כתב בבר"י ראי' להכשיר ממ"ש הפר"ח דאם כתב המגילה בשמאל יש להכשיר בדיעבד. וה"ה למגילה זו שכתבה אשה דכשרה. ובשערי תשובה כתב וז"ל ונראה דגם הפר"ח אפשר דלא מכשיר (בכתבה בשמאל) אלא בדיעבד שכבר קרא בה אבל לא לקרות לכתחלה ונראה דאם יש למצוא אחרת בקל יקרא שנית בלא ברכה וה"ה בכתיבת אשה או קטן עכ"ל. (ובס' בית אהרן ראיתי שכתב דאם כתבה בשמאל כשרה ומברכין עלי' בצבור ואפי' יש לו אחרת אין צריך להדר אחר אחרת. ובמחכ"ת הפריז על המדה יותר מדאי) ולענין לקרות בה לכתחלה הנה בשיש מגילה אחרת פשיטא דלא נחתינין לספיקא. אבל בשאין מגילה אחרת נראה לפע"ד דבכתיבה בשמאל יש לקרות בה בלא הברכות דהא כתיבה בשמאל גם בס"ת תו"מ לא ידעינין פסול אלא מצד הסברא שאין דרך כתיבה בכך (ע"ל סי' ג' סק"ו) (ומה"ט נראה לפע"ד ג"כ לפסול את הדפוס משום דאין דרך כתיבה בכך) והרי גם במגילה לשון כתיבה כתיב. אבל בכתבה אשה או קטן כיון דמוכח מהרמב"ם דכשרה כמש"ל נראה דיכולין לקרות בה בברכות: ויצאו דברינו בברכה.

חקירות

פרק א

איזהו דרך ישרה לעבד את העורות באופן שיהיו מוכשרין הן לספר תורה הן לתפילין הן למזוזות. יסוד הלכה זאת בשמעתא דהזמנה מלתא היא. ואכתוב את אשר יחנני ה' בשמעתא זאת. ואחר אבאה בעזרתו ית"ש לברר ההלכה לדעת רבותינו הראשונים. ואליך ה' אשא עיני כי חנוניך המה חנונים:

א) סנהדרין דף מ"ז ע"ב ע"ב מאי טעמא דאביי גמר שם שם מעגלה ערופה וכו'. כתב בספר חמרא וחיי להגאון בעל כנסת הגדולה ז"ל וז"ל אין להקשות כיון דאביי ורבא לא קבלו הג"ש דממקומות דאי קבלו הג"ש דממקומות לא היו חולקין אלא קבלו המלות דשם שם מר מוקי לי' ג"ש דשם שם ממת לעגלה ערופה ומר מוקי לה ממת לע"ז א"כ קשה טמא דשם שם גמר ע"ע מע"ז מה ע"ז שלא בהזמנה אף ע"ע שלא בהזמנה אי נמי

איפכא מה ע"ע בהזמנה אף ע"ז בהזמנה די"ל דקבלו וכו' עכ"ל. ולפע"ד כיון דהא דע"ע נאסרה מחיים ילפינין מקרא דכפרה קרי' רחמנא (וגם הא דירידתה לנחל איתן אוסרתה ילפי' בירושלמי סוטה מקרא דכתיב והורידו) וגם הא דתשמישי ע"ז אינן נאסרין בהזמנה ילפינין מקרא דכתיב אשר עבדו כמ"ש רש"י בשמעתין א"כ פשיטא להו דלא אתי' ג"ש להשוות ע"ע לע"ז דהא בע"כ לא דמיין:

ב) רש"י ד"ה שם שם. במרים כתיב ותמת שם מרים ותקבר שם בעכו"ם כתיב אשר עבדו שם הגוים עכ"ל. מבואר דקאי על שם שם דאמרי' לרבא. ואח"כ פי' עגלה ערופה בהזמנה מיתסרה דקימ"ל וכו'. הנה הפך הסדר. ואין לומר שיש כאן טעות בסידור הלשון ודיבור עגלה ערופה וכו' שייך לפני דיבור שם שם. דהא גופא קשיא דהו"ל לפרש תחלה שם שם דאמרי' לאביי. וע"כ נראה לפע"ד שיש כאן חסרון בלשון רש"י וכך צ"ל במרים כתיב ותמת שם מרים ותקבר שם בעגלה ערופה כתיב וערפו שם בעכו"ם כתיב וכו':

ג) בגמ' מה עכו"ם בהזמנה לא מיתסר'. ופירש"י להדיוט דתניא האומר בית זה לעכו"ם שור זה לעכו"ם מותר שאין הקדש לעכו"ם עכ"ל. לכאורה צ"ע למה לי' להביא הך דתני' שאין הדרשה מפורשת בה. טפי הו"ל להביא הך ברייתא דמייתי לקמן בסמוך אבד תאבדון וכו' דמפורש שם הדרשה אשר עבדו שם מתשמיש ואילך. ונראה משום דקאמרי' מה עכו"ם בהזמנה לא מיתסרה. ומשמע דגם עכו"ם גופה לא מיתסרה בהזמנה. לכך מייתי מהך ברייתא דתניא האומר בית זה וכו' ומשמע דמיירי בשיחד את הבית הזה לעבדו. ואע"ג דקימ"ל המשתחוה לבית אסרו מ"מ בהזמנה לא מיתסר. וגם מדקתני טעמא שאין הקדש לעכו"ם משמע דאפי' לעכו"ם גופה אין הקדש. ולכאורה טפי הו"ל לאתויי הא דתני' (בע"ז דף נ"ב ע"א) דר"ע ס"ל דע"ז אינה נאסרת עד שתעבד מדכתיב ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר. וי"ל דהתם בע"ז של ישראל ודאי איכא למימר דשאני משום דלאו ארחי' בהכי. אבל בהך ברייתא דקתני שאין הקדש לעכו"ם משמע דבכל אופן אין ע"ז נאסרת בהזמנה: ועכ"פ הנה נראה מוכח דרש"י ס"ל דגם הזמנה בפה לבד בלי שום מעשה הו"ל הזמנה. דאל"כ ליכא ראי' מהך ברייתא: ועוד נראה מוכח דס"ל דלרבא גם הזמנה דגופה קדושה לאו מילתא היא:

ד) תוס' ד"ה מאי טעמא וכו' תימה וכו' ורבא פסק כר' יוחנן בר משלש. לכאורה תימה לתמיהתן למה להו לאתויי מהא דפסק רבא כר' יוחנן בדדך כלל והרי רבא גופי' אמר להדיא במס' כריתות דף כ"ד ע"ב עגלה ערופה לאחר עריפה נאסרת. ומצאתי שעמד בזה במחצית השקל סי' מ"ב סק"ו וכתב דתוס' גרסי שם רבה: ולישב קצת קושי' התוס' י"ל לפע"ד כי באמת הך לישנא שכתבו התוס' דרבא פסק כר' יוחנן בר משלש ליתא

שם ביבמות אלא דרבא פסק בשלש כריש לקיש. ומינה דלבר מהנך פסק כר' יוחנן. אבל י"ל לפע"ד דלא אמר אלא בהנך תלת דר"ל אמר למילתי' בדרך פלוגתא (ואף היכא דתני' כוותי' מ"מ משמע דס"ל לרבא דלית הלכתא כותי' לבר מהני תלת כמ"ש שם התוס' ביבמות) אבל הך מילתא דעגלה ערופה נאסרת מחיים לא אמרה ר"ל בפירוש דרך פלוגתא אלא מכללא איתמר דאמר ציפורי מצורע מחיים נאסרין ומפרשינן טעמי' משום דגמר קיחה קיחה מעגל' ערופ' ומוכח דס"ל דגם עגלה ערופה מחיים נאסרת. בהא שפיר י"ל דגם רבא ס"ל דהכי הילכתא. דהא איכא דבי ר' ינאי. והא איכא תנא דבי ר' ישמעאל דהכי ס"ל ור' חנינא דייק לי' הכי ממשנה דחולין. ובירושלמי מס' סוטה דייקי לה הכי גם ממשנה דתצא ותרעה בעדר. ומפרשי תצא מקדושתה. ובודאי מיסתבר דהכי הילכתא וכמ"ש רש"י דקימ"ל ירידתה לנחל איתן אוסרתה: או אולי י"ל דרבא לא חשיב אלא הני תלת דנהיגי גם בזמן הזה אבל דין ע"ע שאינו נוהג בזמה"ז (אף דנ"מ לענין הזמ"ה) לא קחשיב לי':

ובהיותי בזה בסוגיא דחולין תוס' ד"ה והתנן נמצא ההורג וכו' וא"ת ואמאי לא משני דעד שלא תערף היינו עד שלא נראה לעריפה קודש ירידתה לנחל איתן. תמיהני הלא זאת היא קושית הגמ' דלישני כאן קודם ירידה כאן לאחר ירידה. ומה שתירצו כאן התוס' דסמיך אמאי דדייק התם מסיפא. זאת מקשין שם התוס' אקושיא זו דלישני כאן קודם ירידה וכו' וצע"ג:

ה) בא"ד וי"ל דהכי קאמר מה טעמא לא גמר מע"ע לטעמי' וכו' עכ"ל. לכאורה צ"נו איך שייך להקשות לרבא אמאי לא גמר מע"ע דהזמנה לאו מילתא היא מדאינה נאסרת עד לאחר עריפה. והרי דבר זה לא נזכר בתורה שאינה נאסרת מחיים. אלא דהנך דאית להו הכי זהו מפני דלא נראה להו הנך לימודים דאמרי הני דס"ל דנאסרת מחיים (והא דכפרה קרי' רחמנא ס"ל דאתי לאפוקי טרפה ושצ"ל דוקא ביום כמ"ש בתוס') וכיון דלית להו לימוד לאסרה מחיים ממילא ס"ל דאינה נאסרת אלא מעידנא דקמתעביד בה מעשה. אבל איך נלמוד מינה דהזמנה לאו מילתא היא. ודילמא באמת גם ע"ע נאסרת מחיים מחמת הזמנה. ונראה משום דהא דנאסרה בהנאה לאחר עריפתה ילפי' מן וערפו שם. שם תהא קבורת'. ומשמעות הפסוק וערפו שם משמע דוקא עריפה אוסרתה ולא קודם:

עוד צע"ק מאי קושיא מ"ט לא גמר מע"ע דהזמנה לאו מלתא היא דילמא ניחא לי' טפי למיגמר מעכו"ם דכתיב אשר עבדו שם שאינן אסורין אלא מתשמיש. אבל בלא תשמיש אפי' נעשו לשם עכו"ם אינן אסורין ומוכח שפיר דאפי' ע"י מעשה הזמנה לאו מילתא היא ולכן האורג בגד למת ג"כ מותר אע"ג דהו"ל הזמנה במעשה. אבל ע"ע דהוה הזמנה

בלי מעשה ליכא למיגמר מינה הזמנה שע"י מעשה: עוד צ"ע לכאורה דאי הקושיא היא דליגמר מע"ע דהזמנה לאו מילתא היא א"כ מאי משני משמשין ממשמשין גמרי' לאפקוי ע"ע דהיא גופה קדושה. והרי ק"ו הוא ומה בגופה קדושה הזמנה לאו מילתא היא במשמשין לא כ"ש דלאו מילתא היא. וי"ל דמ"מ כיון דלא דמי לע"מ מיסתבר יותר למיגמר ממשמשי עכו"ם דדמי להו. וכעין זה כתבו התוס' במס' ע"ז דף כ"ט ע"ב ד"ה אתיא שם שם וכו' דלא ילפי' מת דאסור בהנאה בשם שם מע"ז משום דשם מיירי במשמשין:

ו) דף מ"ח סימן כפה וכו' דאומנא. ראיתי בשל"ה שכתב שצריכין לתת לב בכולהו סימנים שבתלמודן כי לא דבר רק הוא. ונתקשתי בהך סימנא דהכא שהשמיט שלש קושיות. מקבר חדש. ממותר המתים. ומן היו אביו ואמו מזרקים בו וכו'. ואין לומר דלא נקט אלא הקושיות שהן לרבא. דהא נקט דאומנא דהך קושיא לאביי היא. ואולי י"ל דלא נקט רק בקושיות שהן לרבא דהילכתא כותי' ולכן נקטי לסימנא הנך מתנייתא אשר כפי ההבנה הפשוטה קשיא מיניהו לרבא ואנו צריכין לתרץ אותן שלא כמו ההבנה הפשוטה. ומנחא בהו סימנא לדעת ולזכור אותן שהן מתפרשין שלא כמו ההבנה הפשוטה. אבל הנך מתנייתא דקשיא מיניהו לאביי לא איצטרכי לסימנא דשפיר מתפרשין כמו ההבנה הפשוטה וכדס"ד דמקשה דהא לית הילכתא כאביי. והא דצירף גם קושיא דאומן שהיא קושיא לאביי זהו משום דמינה מיגמר הילכתא רבתא. והיינו לשיטת הר"ח והר"ת. כי לפי הפשוט בהך ברייתא דציפן זהב יש לנו לפסוק כת"ק דמתני בסתמא וכמ"ש הרמב"ן במלחמת פ"ק דסכה בדעת הרי"ף ז"ל דמדסתם משמע דפוסק כת"ק (והיינו משום דכללא כל מקום ששנה רשב"ג וכו' אינו אלא במשנה ולא בברייתא) אבל לדעת הר"ח והר"ת הילכתא כרשב"ג משום דהלכה כרבא כדאיפסקה בגמ' ורבא כרשב"ג ס"ל. ולכן הכניסו קושיא זאת בתוך הסימן. דאי לאו הך קושיא היינו סבורין דהילכתא כת"ק. ואף דהילכתא כרבא היינו אומרים דאין זאת סתירה כלל. ופלוגתי' דת"ק ורשב"ג לא שייכה כלל בהזמנה. אבל מאחר דקושיא אלימתא מברייתא דאומן לאביי וצריכין לאסוקי תנאי היא בברייתא דציפן זהב וטעמא דרשב"ג משום דס"ל הזמנה לאו מילתא היא וא"כ הילכתא כוותי' כי אין לנו לומר דרק לאביי פליגי בהזמנה ולא לרבא. ורבא ס"ל דגם ת"ק ס"ל דהזמנה לאו מילתא היא. דהא כללא הוא דאפושא פלוגתא לא מפשינין. וכאשר היא באמת דעת הר"ח והר"ת וסיעתי' דהילכתא כרשב"ג משום דרבא קאי כותי'. ונקטי לסימנא כל הנך קושיות ממתנייתא דנפקא מיני' מילתא חדתא: או י"ל דודאי אית לן למינקט סימנא לדעת כל הקושיות הן לרבא הן לאביי. ולמען

דעת שצריכין לתרץ אותן. אלו לרבא ואלו לאביי. ומ"מ לא איצטרך למינקט הכא אלא קושיא דאומנא. דכיון דתרצינן אהך קושיא תנאי היא ממילא גם כל הקושיות הראשונות נסתלקו ותו לא צריכין לכל הני שינויי דשנינן לאביי. אבל הקושיות שהן לרבא נקט כולן. דגם למסקנא צריכין להני שינויי דשנינן. דהא דאמרי' תנאי היא זהו רק לאביי אבל רבא ס"ל דלא פליגי כלל בהזמנה כמ"ש הרמב"ן במלחמת שם:

ז) שם מיתיבי כפה שהוא טמא מדרס ונתנתו לספר טהור מן המדרס וכו'. לכאורה לשיטת בעה"מ דבהזמנה דגופה מודה רבא דמילתא היא כמו בעגלה ערופה. א"כ גם בהך כפה הרי הוי הזמנה לגופה. דעד עתה היה כפה ראוי לישיבה ועתה עשתו לכריכה שיהיה מיוחד לכריכה. וזהו לכאורה הזמנה דגופה. אמנם לפמ"ש בס' חמרא וחיי דאע"ג דאין כלי עולה מטומאתו אלא בשינוי מעשה הכא דנתנתו לס"ת אעפ"י שאין כאן שינוי מעשה כשינוי מעשה הוי כיון שכבר הוקדש ואי אפשר להשתמש בו תשמיש אחר עכ"ל. וכ"כ שם בקונטרס שבסוף הספר בשם תלמידי הר"פ ע"ש. ולפי"ז שפיר מוכח דגם הזמנה דמשמשין מילתא היא:

ח) שם בגמ' דא"ר חסדא האי סודרא דאזמני' למיצר בי' תפילין וצר בי' תפילין אסור למיצר בי' פשיטי וכו'. כתב בס' חמרא וחיי בשם שיטה כ"י וז"ל וכן אפי' צרר בו או כרך בו ס"ת ואח"כ נטלן בידו והזמינם לכך אין זה כלום עד שישתמש בהן אחר ההזמנה וכו' עכ"ל. אבל מדברי הרמב"ם שאביא לקמן אי"ה בהא דהוסיף בו דימוס מוכח דאין חילוק דאפי' צר בי' והדר אזמני' נמי אסור:

ט) שם לא צריכא אע"ג דפנייה. בחידושי הר"ן לאחר שהביא דעת הרמב"ן ז"ל דלאביי גם הזמנה בדיבור בעלמא בלי מעשה מילתא היא כתב וז"ל ומ"מ עדיין קשה מאי דאמרי' לא צריכא אע"ג דפני' שנראה מפשט הלשון שהכוונה לומר שע"י התוספת נאסר הקבר אף לאחר שפינה ממנו את המת לפי שכבר נאסר בהזמנה ותשמיש ושוב אין לו היתר אבל משמע שאם נתן שם את המת בלא מעשה אחר אם פנהו מותר אעפ"י שהזמינו בדבור דמן הסתם כשמניח את המת בקבר כבר הזמינו בדבור ואפ"ה אם פינהו מותר דהו"ל כצר בי' ולא אזמני' אלמא הזמנה של דבור לאו כלום הוא וכו' ותירץ הרמב"ן ז"ל שמה שאמרו לא צריכא אע"ג דפנייה היינו לומר שאעפ"י שהניחו שם את המת בתנאי ע"מ לפנותו והיה מן הדין שיהי' הקבר מותר אחר שפינוהו משם אפ"ה כמן שעשה מעשה בהוספת הדימוס אעפ"י שפינוהו משם אסור וכו' עכ"ל. והקשה מזה בס' חמרא וחיי להב"י שפסק באו"ח סי' מ"ב כדעת רבינו ירוחם דגם בשלבש תפילין של ראש אם התנה עליו מותר לעשותו אח"כ של יד. והרי הרמב"ן פי' לסוגיין בהתנה ומ"מ בהוסיף

בו דימוס אסור אע"ג שפינהו. והנה יש לדחות דגם הרמב"ן (ולפי הבנת בעל חמוי"ח) לא אמר דלא מהני תנאי אלא לשנויי לחול אבל לקדושה קלה י"ל דגם הרמב"ן מודה דמהני תנאי. וכבר נסתפק בזה המהרי"א ע' ב"י סי' מ"ב:

אמנם באמת הנה הר"ן ז"ל שם לא ניחא לי' בשיטת הרמב"ן ז"ל בזה וכתב וז"ל ונראה שאין שיטה זו מחוורת שאם הניחו ע"מ לפנותן אפי' ע"י מעשה אין בדין לאסור שתשמיש על תנאי אינו כלום והמעשה עצמו אינו אוסר דהא אזמני' ולא צר בי' שרי וכו' עכ"ל. ועלה בדעתי לישב שיטת הרמב"ן ז"ל ולומר שהוא מפרש הוסיף בו דימוס לשם מת היינו שהוסיף בו הדימוס לאחר שקבר שם את המת (ובאמת כי דקדוק הלשון מורה כן דהא מוקמי' לה בדרמא בי' מת. והרי לא נזכר זאת בברייתא. אבל לפי פי' זה הרי הוא נשמע במה שאמר הוסיף בו דימום לשם מת) ושפיר קאמר הרמב"ן דאע"ג שבשעת הקבורה התנה שהוא מניחו ע"מ לפנותו מ"מ אח"כ במה שהוסיף את הדימוס ביטל לתנאי' ואסור. אמנם הטור ביו"ד סי' שס"ד כתב וז"ל והא דקבר של בנין אסור לעולם (אפי' לאחר שפנו את המת) דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפי' על דעת לפנותו וכו'. אבל אם נתנו על דעת להיות בו עולמית אסור אפי' לאחר שפינהו אפי' לא בנאו לשמו ואם לא בנאו לשמו ונתנו בתוכו והוסיף בו דימוס לשמו כולו אסור אפי' לאחר שפינהו ואעפ"י שקברו שם על דעת לפנותו וכו' עכ"ל. וצ"ע לפע"ד שהרי הוא כמבואר בדבריו שהוא מפרש הוסיף בו דימוס היינו לאחר הקבורה וכמ"ש הרמב"ם. וא"כ מנ"ל הך דינא דרישא שאם בנאו לשם מת ונתנו בו אפי' על דעת לפנותו אסור (ובת"ה להרמב"ן לא נזכר דין זה) והרי יש לחלק דדוקא בקברו תחלה ע"ד לפנותו ואח"כ הוסיף את הדימוס י"ל דביטולי בטלי' לתנאי'. ולכן אפי' אם פינהו אח"כ אסור אבל אם מתחלה בנאו לשם מת והניח בו את המת על דעת לפנותו שפיר י"ל כמ"ש הר"ן דתשמיש על תנאי אינו כלום. ולפע"ד היא סברא נכונה לחלק: ואמנם גם עיקר ויסוד דברי רבינו הרמב"ן ז"ל מאי דפשיטא לי' דאפי' לא בנאו לשם מת והניחו בו מת סתם אעפ"י שפינוהו אח"כ אסור הקבר לעולם משום דהוי אזמני' וצר בי' משום דמן הסתם קודם שהניח את המת שם אזמני' בדיבור (ופסק הכי הטור) ומתוך כך קשי' לי' למה לן הוסיף בו דימוס והוכרח לחדש דהא דאמרי' לא צריכא אע"ג דפני' היינו שהניחו על דעת לפנותו (מה שאין לזה רמז בגמ') וגם פינוהו. לפע"ד רבו החולקים על זה. רש"י ז"ל ד"ה לא צריכא כתב דאי לא הוסיף שרי אי פני' דהו"ל כצר בי' ולא אזמני' (ואף שכתבתי לעיל (באות ג') דמוכח דעת רש"י דגם הזמנה דדיבור הוי הזמנה. צ"ל דרש"י חולק בזה על הרמב"ן וס"ל דאינו מוכרח לומר דמן הסתם קודם הקבורה אזמני' בדיבור). תוס' ד"ה נתנתו לספר כתבו דההיא

דנפש שבנאו לשם חי והוסיף בו דימוס. אחד לשם מת משמע דיחוד בלא הוסיף לא מהני מדפריך מיני' לרבא ולאביי ניחא וכן העלו דיחוד דדיבור בעלמא לא מהני. גם הר"ן ז"ל בחיי' כתב וז"ל וכן אם לא הוסיף הדימוס פשיטא שאין הנתינה בלא תנאי (כצ"ל) אוסרת וכי אמרי' דצר בי' ולא אזמני' דשרי לא בנתינה על תנאי אנו אומרים אלא אפי' נתן בה סתם עכ"ל: וז"ל הרמב"ם נפש שנעשה לשם חי ושם בו המת והוסיף בו דימוס אחד לשם המת אעפ"י שפנה המת הכל אסור בהנאה וכו' נעשה לשם המת כיון שהוטל בו המת נאסר אעפ"י שפנהו עכ"ל. וע"ש בלח"מ. ולפע"ד מוכח מדברי הרמב"ם דאם לא בנאו לשם המת ולא הוסיף דימוס אזי אעפ"י שנתנוהו שם בסתם אם אח"כ פינוהו מותר משום דהו"ל כצר בי' ולא אזמני'. וכדעת רש"י ותוס' והר"ן. ומ"ש הב"י על דברי הטור דהיינו דמתמה תלמודא כי אוקימנא בדרמא בי' מת אי הכי מאי אירי' הוסיף אפי' לא הוסיף נמי. לפע"ד תמוה דהא דמתמה תלמודא זהו מקמא דידע דמיירי בדפני': היוצא לנו כי לפע"ד גם מדברי הרמב"ן ז"ל אין סתירה לדעת רבינו ירוחם דס"ל דגם בעתיקא מהני בדאתני עלה. ואפי' אם ת"ל דיש מהרמב"ן ז"ל סתירה. הנה רבו החולקין עליו:

י) עוד כתב בס' חמרא וחיי וז"ל תדע לך דכן הוא האמת (דבעתיקא לא מהני תנאי) דאם איתא דסבר הש"ס דתנאי מועיל אפי' בישנות וכו' הו"ל לתלמודא (במנחות דף ל"ד ע"ב) לאשמועינן האי רבותא לדעת רבא דקימ"ל כותי' והכי הול"ל ואפי' תימא בעתיקי בדאתני עליהו מעיקרא. ובזה הוי שמעינן ממילא דודאי לדעת אביי ודאי דבהתנה שפיר דמי דהוי קול ושוברו עמו וכו' עכ"ל. הנה לא הוקשה לו דלא הו"ל לתלמודא לשנויי כלל הא בחדתא הא בעתיקא אלא דהו"ל לשנויי הא והא בעתיקא (כס"ד דמקשה) והא בדאתני עלי' והא בדלא אתני עלי' משום די"ל זו אינה קושיא דבעי לאשמעונין רבותא דבחדתא שרי גם בלי תנאי ולא תימא דבגוף הקדושה לכ"ע הזמנה במעשה מילתא היא. אלא דהקשה אהא דאמר ולמ"ד הזמנה מילתא היא וכו' טפי הול"ל הך דינא לדידן. אבל לפע"ד גם זאת אינה קושיא דהא לא נחית בגמ' לאשמעונין דינא (ויכול להיות דהא מילתא דפשיטא להו דתנאי בכל ענין מהני) אלא לתרוצי לשמעתא אתא למימר דגם לאביי מצינו לתרוצי דמיירי בדאתני עלי' מעיקרא. ועוד נ"ל לאחר שנדייק בלישנא דקאמר ולמ"ד הזמ"ה בדאתני עלי' מעיקרא. הנה תיבת מעיקר"א לכאורה נראה כמיותר ומי לא ידע דתנאי צ"ל בתחלה והיה די לומר בדאתני עלי'. אבל י"ל בבד"ה הביא תשו' הרשב"א שכתב דדוקא לחי אסור בהנאה אבל לקבור בו מת אחר מותר. וע"ש בד"מ אות כי דבר גדול השמיענו בזה. כי מתחלה מתרץ הא בחדתא. היינו לדידן דס"ל הזלמ"ה לא צריכין לאוקימה בדאתני עלי' אלא דמיירי בחדתא. והדר קאמר דלמ"ד

הזמ"ה ואין די עולה דמיירי בחדתא אם לא דמיירי בדאתני וכיון דבע"כ צריכין לאוקימה לדידי' בדאתני שוב הדרינן למאי דס"ד דמקשה דמיירי שפיר אפי' בעתיקא ובדאתני עלי' מעיקר"א. כלומר קודם שעשאה והזמינה התנה עלי' ואשמעונין בזה דאי אתני עלי' מעיקרא אעפ"י שאח"כ לבשה סתם לא אמרי' דביטולי בטלי' לתנאי' אלא דשפיר מהני תנאי דמעיקרא. ומכ"ש לרבא אי אתני עלי' בשעת לבישה דשפיר דמי. וכן אי אתני עלי' מעיקרא בשעת עשי' אפי' לבשה אח"כ בסתם י"ל דמהני גם לרבא משום דהו"ל כצר בי' ולא אזמני'. ולפע"ד נראה ברור שזהו דעת הרי"ף שכתב הך שינויא ולמ"ד הזמ"ה בדאתני עלי' מעיקרא. משום דנ"מ גם לדידן. ובס' חמו"ח נדחק להשיא כוונת הרי"ף לדעתו ולא נהירא לפע"ד:

יא) והנה לכאורה צ"ע כיון דמסקי' דהוי פלוגתא דתנאי אי הזמ"ה או לא. א"כ למה לי' לשנויי הא בחדתא הא בעתיקא נימא הא והא בחדתא. הא כמ"ד הזמ"ה. אמנם הא לא קשיא דהא ר' יוחנן הוא דאסר ואיהו ודאי ס"ל הזלמ"ה דהא אית לי' עגלה ערופה אינה נאסרת מחיים. אלא הא קשיא לכאורה למה לי' למימר דלמ"ד הזמ"ה בדאתני עלי' מעיקרא. הרי גם הך מ"ד ס"ל דבע"כ איכא תנא דס"ל הזלמ"ה ולימא דהני תנאי דס"ל דיכול לעשות משו"ר ש"י ס"ל הזלמ"ה. וצ"ל דלרווחא דמילתא קאמר הכי. והיינו משום דהך שינדא בדאתני עלי' מעיקרא אית בי' צורך גם לדידן. וזהו ג"כ קצת סיוע לדעת ר' ירוחם וסיעתי'. וע"ע מה שכתבתי בזה בסי' כ"ה סק"ו: אך הרמב"ם שלא הביא דין זה דתנאי מהני לכאורה נראה ודאי דס"ל דלדידן ליתא משום דבחדתא לא צריכין ובעתיקא לא מהני. ומ"מ יש לדחוק ולומר דמשום דלא איתמר בגמ' בהדיא לדידן ע"כ אינו מביאו. ולדינא י"ל דפשיטא לי' דמהני וכמ"ש הר"ן לפשיטות שתשמיש על תנאי אינו כלום. ובגמ' לא איתמר אלא לתרוצי או לרבותא למ"ד הזמ"ה דמהני בדאתני עלי' מעיקר"א דהיינו בשעת עשי' ואעפ"י שלבשה אח"כ בסתם וכמש"ל:

יב) שם ת"ש החוצב קבר לאביו וכו' הר"ז לא יקבר בו עולמית. ומשמע דלאביי ניחא. וצ"ל דהא דאמר האורג בגד למת אסור. היינו דאסור גם למת אחר. וכ"כ העור ביו"ד סי' שס"ד שקבר המת אסור בהנאה אפי' לקבור בו מת אחר. אבל הב"י שם ב' ולכאורה קשה משמעתין דמשמע דלאביי ניחא. ואולי י"ל דלאביי ידע דטעמא משום כבוד אביו. והיינו משום דס"ל הזמנה מילתא היא ולכן כיון שהזמינו לכבוד אביו אסור לשנותו למת אחר. ואך לרבא דס"ל הזמנה לאו מילתא היא קשיא. ומתרץ דמשום כבוד אביו גם רבא מודה. ואולם מרש"י ד"ה משום כבוד אביו שכתב אבל משום איסורי הנאה ליכא כגון אם חצבו לשם מת אחר מתחלה לא עכ"ל. משמע דלאביי גם אם חצבו לשם מת אחר

והלך וקברו בקבר אחר הר"ז לא יקבר בו עולמית וכדעת הטור. וכן משמע מלשון רש"י לעיל דף מ"ז ע"ב ד"ה לא יקבר בו שכתב וקס"ד דה"ה נמי אם חצבו לשם אחר וכו'. והנה לפי"ז הא דמקשה לקמן לאביי ממשנה דמותר המתים למתים וכו' מבבא קמייתא נמי קשיא אמאי מותר המתים למתים כיון דהזמנה מילתא היא. אלא דלפי"ז קשה לישנא דר' נתן דאמר יעשנו דימוס על קברו או זילוף לפני מטתו בלשון יחיד משמע דלא פליג רק על מותר המת ליורשיו ולא אמותר המתים למתים. וקשה כיון דלאביי טעמי' משום דפשיטא לי' דדלא חזי לי' נמי תפיס לי' א"כ גם במותר המתים הו"ל למימר הכי. וי"ל. וע"ש בחי' הר"ן בהא דמותר המתים וכו':

יג) שם התם משום כבוד אביו הכי נמי מסתברא דקתני סיפא רשבג"א אף החוצב אבנים לאביו וכו' טויי לאריגה מי איכא למ"ד. לעיל דף מ"ז ע"ב מקשה מהך ברייתא לשמואל דאמר קרקע עולם אינה נאסרת ומשני הב"ע בקבר בנין. וכתבו התוס' וז"ל והיינו טעמא דלא בעי למימר משום כבוד אביו כדלקמן דאי במחובר לא מיתסר כלל בעלמא משום כבוד אביו אין לאסור עכ"ל. וכן נראה מוכח דעת הרמב"ם ז"ל שכתב הבונה קבר לאביו וכו'. משמע רגם למסקנא אינו נאסר רק בקבר בנין. אבל דעת הרמב"ן ז"ל מובא בטור דלמסקנא לרבא דאיכא טעמא משום כבוד אביו גם קרקע עולם נאסרת. ושינויא דלעיל לאביי. וכן נראה דעת רש"י שם שכתב וקס"ד דה"ה נמי אם חצבו לצורך איש אחר ואורחא דמילתא נקט עכ"ל. ומשמע דלמסקנא דמסקי' הכא לרבא משום כבוד אביו. תו לא צריכין לאוקימה בקבר בנין דוקא אלא ה"ה בקרקע עולם. ולכאורה צ"ע כיון דקימ"ל כרבא ובע"כ אנו צ"ל טעמא משום כבוד אביו א"כ טפי הו"ל לשנויי הך שינויא. אך י"ל כיון דהתם קיימי' לשמואל דאיהו הוא דאמר יאות עבדין קרקע עולם היא וקרקע עולם אינה נאסרת. ובמנחות דף מ"ב בהא דאמר שמואל אף מן הסיסין פסולין משום דבעי' טוי' לשמה אמרי' כתנאי ושמואל ס"ל כרשב"ג דאמר אף עור בהמה טהורה פסולה עד שיעבדו לשמה והיינו משום דס"ל הזמנה מילתא היא (אבל ת"ק אינו מוכרח לומר דס"ל הזלמ"ה ומצי נמי סבר הזמ"ה כמ"ש הרמב"ן) וכיון דשמואל ס"ל הזמ"ה א"כ הכל חד אי הוי מתרץ משום כבוד אביו או דמתרץ בקבר בנין. וי"ל דעדיפא לי' לתרץ בקבר בנין מלתרץ משום כבוד אביו ולחדש סברא חדשה שלא כדעת המקשה. אבל לדידן דקימ"ל הזלמ"ה ובע"כ אנו צ"ל דטטמא משום כבוד אביו א"כ ניחא טפי למימר דמיירי גם בקרקע עולם וכדס"ל להמקשה: אך זאת צ"ע לכאורה כיון דהך שינויא דמשום כבוד אביו מסתבר הוא מדקתני סיפא רשבג"א אף החוצב אבנים לאביו וכו' כדאמרי' הכא וא"כ גם לעיל טפי הו"ל לשנויי הך שינויא. ואמנם אם זהו דקדוק א"כ אדרבה יהי' מזה

הוכחה לדעת הרמב"ן. כי הנה צריכין להבין לפום מאי דמסקינין תנאי היא ורשב"ג ס"ל הזמ"ה א"כ איך קאמר אף החוצב אבנים לאביו וכו' דע"כ טעמי' משום כבוד אביו הוא דהא טויי לאריגה מי איכא למ"ד. ומשמע דגם טעמא דהחוצב קבר לאביו וכו' הוא משום כבוד אביו אבל אי לאו משום כבוד אביו אלא שהי' חוצבו למת אחר היה מותר. והרי לרשב"ג גם אם היה חוצבו למת אחר היה נאסר משום הזמנה. וצ"ל דלמסקנא באמת מיירי בחוצב קבר בקרקע עולם דמשום הזמנה קרקע עולם אינה נאסרת אלא משום כבוד אביו. ויש ראי' להרמב"ן. והא דלא משני לעיל הכי י"ל משום דבלא"ה משני שפיר לשמואל לשיטתי' כמש"ל לא איצטריך להאריך ולהביא סיפא:

יד) רש"י ד"ה ה"ה דאע"ג דלא הטיל. וקבר חדש דקאמר כשחצבו לאדם חי או סתם לכשיצטרך וכו' דנפל תופס קברו לאוסרו אע"ג שפינהו עכ"ל. לכאורה צ"ע מנ"ל דאסור אע"ג שפינהו. והרי כמן דההזמנה לאו הזמנה היא כיון שחצבו לאדם חי או סתם. וא"כ גם לאחר שקבר בו את הנפל ופינהו הו"ל כצר בי' ולא אזמני' דמותר בם לאבייי. כמ"ש רש"י לעיל ד"ה לא צריכ' דאי לא הוסיף שרי אי פנייה דהו"ל כצר בי' ולא אזמני'. ואולי י"ל משום דלכאורה קשה בלישנא דברייתא כיון דלא אתי אלא לאפיקי מדרשב"ג למה לי' למתני כלל קבר חדש וכו' הו"ל למתני בקצרה קבר שהטיל בו נפל אסור בהנאה. ולכן ס"ל לרש"י דהטיל בו את הנפל דומיא דקבר חדש. דהיינו כמו קבר חדש שהוא פנוי מותר בהנאה כמו כן בכה"ג אם הטיל בו את הנפל אע"ג דפנייה והקבר פנוי מ"מ אסור בהנאה. ולכן הוכרח רש"י ז"ל לפרש אע"ג שפינהו. או י"ל משום דלישנא דאמר רשב"ג אין לנפלים תפיס"ת הקבר משמע דאין להם תפיס"ת הקבר לאסור את הקבר גם לאחר שנפנו משם. אבל כל זמן שהנפל שם גם רשב"ג מודה שהקבר אסור בהנאה. ומעתה הך תנא דאתי לאפוקי מדרשב"ג בע"כ מיירי כשפינהו משם. ולכן פירש"י כן. וזה מדויק בלשונו שכתב דנפל תופס קברו לאוסרו אע"ג שפינהו. ומשמע דלשון תפיסת הקבר הכי משמע לי'. וס"ל לרש"י דהך מילתא דהיינו בשקבר את העת סתם ואח"כ פינהו אם נאמר דהוי כמו צר בי' ולא אזמני' או נימא דהוי כמו אזמני' וצר בי' יש בזה לצדד לכאן ולכאן. כי י"ל דלא דמי ממש לתפילין דהתם הוי אקראי בעלמא והכא י"ל דמסתמא היה דעתו שישאר שם לעולם. ולכן לעיל דצריכין לשנויי לרבא. אמרי' לדידי' דכיון דפני' הו"ל כמו צר בי' ולא אזמני' ולכן בעינן שהוסיף בו דימוס. והכא דבעינן לשנויי לאביי אמרי' דאביי ס"ל דאע"ג דפני' הו"ל כמו אזמני' וצר בי' או כמו אזמני' לחוד. ע' בחידושי הר"ן: שוב ראיתי מ"ש בזה בס' חמרא וחיי והנראה לפע"ד כתבתי:

טו) בגמ' ת"ש מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו וכו'. אביי מתרץ לטעמי' דכ"ע הזמ"ה ת"ק סבר דחזי לי' תפיס דלא חזי לי' לא תפיס וכו'. הנה אנן קימ"ל כת"ק. ולכאורה איכא למשמע מסברת אביי גם לדידן לשיטת בעה"מ וסיעתי' דבגוף הקדושה מודה רבא דהזמ"ה. מ"מ מאי דלא חזי לי' לא תפיס. וכן כתב בס' חמרא וחיי דאע"ג דבגופה קדושה הזמ"ה מ"מ אם נשאר לו מן הגוילין וכן מה שחתך מן הגויל שהוא יותר ממדת הס"ת אין ההזמנה אוסרתו כדאמרי' בסוגי' דלא חזי לי' לא תפיס. ומזה יש לתמוה לכאורה על התשו' צמח צדק סי' פ"א שנשאל מי שרוצה לעבד עור לרצועות אי מהני לי' תנאי להשתמש במה שנשתייר מהעור ההיא לתשמיש של חול או לא. ונו"נ בדבר ומזכיר בתשובתו כמה פעמים דמותר להשתמש במותר לחול. ולכאורה מה שאלה היא זאת לענין המותר. והרי אפי' לאביי דאמר דגם במשמשין הזמ"ה ג"כ מותר להשתמש במותר לחול כדקתני מותר המת ליורשיו. ונ"ל משום דהא חזינין לדעתי' דמקשה דלא הוי סבר הך סברא דדלא חזי לי' לא תפיס. אלא דהמתרץ הוכרח לה. א"כ לרבא דלא צריכין לחדש הך סברא קיימי' בסברא החיצונה דקסבר המקשה דגם דלא חזי לי' תפיס. ועוד י"ל דגם לאביי למסקנא לא אמרי' הך סברא. דכיון דמסקי' דהך מילתא דהזמנה בלא"ה פלוגתא דתנאי היא. וכללא בידינו דאפושי פלוגתא לא מפשינין. א"כ טפי אית לן למימר דגם הנך תנאי דמתני' בהא פליגי. ת"ק סבר הזמנה לאו מילתא היא. ור"מ מספקא לי'. ור' נתן פשיטא לי' דהזמנה מילתא היא. ומאחר דגם לפי המתרץ דהשתא בע"כ ר' נתן ס"ל דגם דלא חזי לי' תפיס. אית לן למימר למסקנא דכלהו הכי ס"ל וכדעתא דמקשה. אלא דפליגי בהזמנה. ומ"מ לדינא נראה לפע"ד דיש לסמוך על סברת בעל חמו"ח מאחר דרוב הראשונים ז"ל לא ס"ל כהבעה"מ. כאשר יבואר לקמן אי"ה. ובעיקר דברי הצ"צ אכתוב עוד אי"ה לקמן (באות מ"א):

טז) ע"ב בגמ' אי הכי היינו דקתני עלה אמר רשב"ג במד"א שלא נגעו במטה אבל נגעו במטה אסורין תרגמה עולא וכו'. והנה הרי"ף והרמב"ם פסקו להא דעולא דאם נגעו במטה הנקברת עמו אסורין. והקשה הלח"מ דהא לא אתמר בגמ' אלא לתרוצי לדאביי דלדידי' צ"ל משום מרריהו אבל לרבא לא צריכין לאסוקי הכי אלא כדס"ד מעיקרא וכפשטן דבלא נגעו במטה מותרין משום דהזלמ"ה ובנגעו אסורין משום דהוי אזמני' וצר בי'. ואפי' במטה שאינה נקברת עמו דהא לא צריכין למימר משום מרריהו. ונראה לפעד"ל. כי אף דסוגיא דהכא ודאי הכי משמע דלרבא ניחא בפשיטות. מ"מ לבתר דמסקי' תנאי היא ופירש"י דרשב"ג הזמנה מילתא היא ס"ל. הנה לפי"ז גם לרבא תקשה לרשב"ג לשיטתי' אמאי בלא נגעו במטה מותרין ליתסרי משום הזמנה ובע"כ צ"ל משום

מרריהו וא"כ בשנגעו במטה אמאי אסורין ובע"כ צ"ל כדתרגמה עולא. ומאחר דלא מצאנו חולק על רשב"ג בדבר זה שפיר פסקי הכי הרי"ף והרמב"ם ז"ל. וזה נכון בעז"ה לפע"ד. ושמעת מינה דמפרשי כרש"י ולא כתוס': אך דעת הרא"ש צ"ע דבהל' ס"ת סי' ג' תפס פי' הר"ת. ובזה כתב כמו הרי"ף:

יז) שם תנאי היא דתני' ציפן זהב וכו'. כתב בס' חמרא וחיי וז"ל. ולא קשיא לימר כתנאי משום דהנך לא מפרשי דפליגי בהכי ואפשר שמחלוקתם תלוי בדבר אחר ואביי ורבא מפרשים דפליגי בהזמנה אי מילת' היא עכ"ל. ויתכן יותר לפמ"ש הרמב"ן דלאביי לחוד הוא דאמרי' תנאי היא. ולא תנאי דת"ק ורשב"ג. אלא תנאי היינו תנא דבריית' אמר לאומן וכו' ורשב"ג דאינהו פליגי בהזמנה אבל ת"ק דרשב"ג לא מכרעא היכא ס"ל:

אמנם לכאורה בין כך ובין כך קשיא טובא. כיון דאביי דאמר הזמ"ה טעמי' משום דגמר מעגלה ערופה דקיי"ל ירידתה לנחל איתן אוסרתה. א"כ למה להו למישקל תנאי מעלמא מבריית' דציפן זהב. והרי בהך מילת' גופה פליגי תנאי ותנא דמס' סוטה ומס' כריתות דאמר אם עד שלא נערפה תצא ותרעה בעדר ס"ל דאינה נאסרת מחיים ולדידי' גם אביי מודה דס"ל הזמנה לאו מילת' היא. וא"כ נימא דהך תנא דבריית' דאמר לאומן וכו' הכי ס"ל. ואביי לא אמר למילתי' אלא אליב' דהילכת' דקימ"ל ירידתה לנחל איתן אוסרתה. וי"ל בזה פסקי הרמב"ם ז"ל בפ"י מהל' רוצח דפסק דע"ע משתרד לנחל איתן נאסרה בהנאה ופסק נמי דאם נמצא ההורג קודם שנערפה תצא ותרעה בעדר. ומביא שם בכ"מ ששאלו להרשב"א ז"ל על פסקים אלו דסותרים זה את זה דהא בגמ' חולין דף פ"ב אמרי' דלמ"ד ירידתה לנחל איתן אוסרתה גם אם נמצא ההורג קודם שנערפה אסורה בהנאה. ותי' הכ"מ דהרמב"ם ס"ל דאם נמצא ההורג הו"ל הקדש טעות ולכן מותרת בהנאה. ואע"ג דהתו' בחולין כתבו דסוגי' דהתם בע"כ לית לה הך סברא רבינו ס"ל דגמ' לפום מאי דס"ד דגמיר ומקדיש בכל גוני אסיק דמתני' דכריתות פליגא וס"ל דאינה נאסרת מחיים אבל לפום קושטא איכא למימר דלא פליגא אלא טעמא משום דהו"ל הקדש טעות ע"ש בכ"מ. ועדיין הדבר צריך תבלין מנ"ל לרבינו לדחות סוגיא ערוכה. ובמראה הפנים ירושלמי מס' סוטה כתב דסמך עצמו על הירושלמי שפי' תצא מקדושתה. והיינו משום דהי' הקדש טעות. וגם זאת עדיין דחוק דהא בכל מקום נקטינן כתלמוד' דידן נגד הירושלמי (וקצת י"ל משום דלתלמוד' דידן צ"ל בחולין עגלה ערופה אינה משנה. לכן נקטינן בהא כירושלמי שלא לדחות משנה שלמה) אבל מסוגי' דילן איכא הוכחה גמורה להרמב"ם. דמדלא הביאו משנה ערוכה דקתני אם עד שלא נערפה תצא ותרעה בעדר ש"מ דס"ל דגם האי תנא שפיר מצי סבר ירידתה לנחל איתן אוסרתה אלא דטעמי'

משום הקדש טעות. ודחינן סוגיא דחולין מקמה סוגיא דהכא וירושלמי דמס' סוטה (שוב ראיתי שגם בשעה"מ כתב דמסוגיא דהכא איכא הוכחה להרמב"ם):

יח) רש"י ד"ה אע"ג שלא עיבדו. לעור זה לשמו וכו' עכ"ל. לכאורה מה בעי רש"י בזה. ונראה לפענ"ד משום דהרז"ה בפ"ק דמס' סכה פי' דקאי על עור הרצועות (וכן משמע מדקדוק לשון הר"ח שהביא שם) והרמב"ן ז"ל בחידושיו לגיטין דף נ"ה וכן הנ"י בהל' תפילין פירשו דקאי על עור הפרשיות. ובא רש"י ז"ל לשלול פירושים אלו אלא שהפי' הוא כפשוטו לעו"ר ז"ה זה המדובר בו דהיינו עור החיפוי (ולקמן באות כ"ב אכתוב אי"ה עוד בזה):

יט) תוס' ד"ה אעפ"י שלא עיבדן לשמן. פי' בקונ' דהזמנה לאו מלתא ולא איכפת לן בהוקשה לר"ת דקימ"ל בהזמנה הלכה כרבא ובעיבוד לשמה קימ"ל הלכה כרשב"ג כדמוכח בפ' הניזקין וכו' עכ"ל. בנו"ב תנינא יו"ד סי' קע"ד כתב להוכיח מדברי תוס' אלו דקדושת ס"ת וקדושת תפלין שוים המה ודלא כמ"ש הב"י דקדושת ס"ת גדולה מקדושת תפלין. דהא לדעת הב"י לא קשה קושי' התוס' די"ל בתפלין קימ"ל כת"ק דלא בעי עיבוד לשמה ובס"ת דחמיר קדושתי' בעי עיבוד לשמה. והנה באמת השאגת ארי' בסי' מ"ח הוכיח במישור כדעת הב"י דקדושת ס"ת גדולה מקדושת תפלין ע"ש. וכן מוכח מהרמב"ם להמעיין בדבריו בהל' תפלין ובהל' ס"ת שיש כמה חומרות בקדושת ס"ת מה שאינן בקדושת תפלין. וכך היא רהיטת לשון הר"ן בפ' השולח שכתב וכל הני הואיל וליתנהו בקשירה ליתנהו נמי בכתיבת תפילין ומזוזות דמשתעי בהו קרא וכ"ש בס"ת דהא קדיש טפי מינייהו. ושפיר מצינו למימר דגם התוס' הכי ס"ל. ומ"מ לפע"ד יפה הקשו. דהא לפמ"ש רש"י טעמא דת"ק דלא בעי עיבור לשמה דכיון דהזלמ"ה לא איכפת לן בה. והיינו כי רשב"ג דס"ל הזמ"ה לכן ס"ל דצריך עיבור לשמה כדי שעי"ז יתקדש הקלף קורם הכתיבה והי' קודש שלא יוכל עוד לשנותו לחול. משא"כ לת"ק דכיון דס"ל הזלמ"ה ואי אפשר לקדש את הקלף קודם הכתיבה שיהי' אסור לשנותו לחול. לכן לא איכפת לן בעיבוד לשמה. ע' בחידושי הר"ן. ולפ"ז אף דקרושת ס"ת גדולה יותר מה יתן ומה יוסיף כיון ראי אפשר לקדשו קודם הכתיבה שיהי' אסור לשנותו לחול מאחר דהזמנה לאו מילת' היא. ומ"ש התוס' ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת וכו' יבואר אי"ה באות כ"ה. ומ"ש הנו"ב מהא דתני' ס"ת שבלה וכו' יבואר אי"ה לקמן אות ל"ה ואות ל"ט:

כ) אך לכאורה עדיין היה מקום לומר. ודאי תפלין דלא חמיר קדושתי' לכן לא בעי' לשמה אלא אי מהני לאסרי' בהזמנה. דהיינו לרשב"ג. ואי לא מהני לאסרי' בהזמנה

לא איכפת לן בה והיינו לת"ק. אבל ס"ת דחמיר קדושתי' לכן אע"ג דהעיבוד לשמה לא מהני לאסרו לשנותו מ"מ בעי עיבוד לשמה משום חיבוב מצוה. כמ"ש הרמב"ן ז"ל סברא זאת. ונראה דהתוס' לא ניחא להו לתרץ בהכי שיטת רש"י. דהא העיקר דמייתי תנאי היא הוא לתרוצי לאביי דאמר לך אנא דאמרי כרשב"ג. ואם נאמר דבס"ת לכ"ע בעי' עיבוד לשמה משום חיבוב מצוה אף דמותר לשנותו אח"כ. א"כ גם מרשב"ג ליכא הוכחה דס"ל הזמנה מילתא היא כי י"ל אף דס"ל דמותר לשנותו מ"מ ס"ל דגם בתפלין בעי' עיבוד לשמה משום חיבוב מצוה:

כא) והרמב"ן במלחמת פ"ק דסוכה כתב לדעת הרי"ף ז"ל דתפילין ומזוזות לא בעי' עיבוד לשמה אבל ס"ת בעי עיבוד לשמה משום דכתיב ועתה כתבו לכם ודרשי' לכם לשם חובתכם. ולכאורה צ"ע תינח כתיבה ואכתי עיבוד מנ"ל. והרי בגט כריתות כתיב וכתב לה ודרשי' לה לשמה היינו שהכתיבה צריכה להיות לשמה אבל עיבוד לשמה לא שמענו (וכעין זה הקשו התוס' מנחות דף מ"ב ע"ב סוף ד"ה כתנאי) ואולי י"ל דשאני גט שאינו צריך עיבוד כלל וכותבין אותו על כל דבר. לכן גם כשמעבדין העור לכתוב עליו את הגט אינו צריך עיבוד לשמה. אבל ס"ת דבעי דוקא גוילין מעובדין לזאת צריכין שיהי' העיבוד לשמה דומיא דכתיבה. ולכאורה דרך זה יתכן גם לרש"י. אבל לפמש"ל דרש"י דייק בלישני' אע"ג שלא עיבדו לעור זה לשמו. בא לומר כי דוקא בעור החיפוי פליגי אבל בעור הפרשיות גם ת"ק מורה דבעי עיבוד לשמה. וא"כ לא יתכן לרש"י דרך זה. ולהרמב"ם ודאי לא יתכן שהרי הוא כתב בפירוש דגם קלף של תפלין בעי עיבוד לשמה. ואמנם גם להרי"ף ז"ל קשה לפע"ד לומר דרשה שאין לה זכר בתלמוד. והיותר מזה קשה לפע"ד כי באמת לא מצאנו ברי"ף בשום מקום שיצריך כתיבה לשמה (זולת האזכרות) ובגמ' לא נזכר כתיבה לשמה רק בגיטין דמ"ה ע"ב דמקשה ורשב"ג עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי. וברי"ף לא נזכר זאת. ואדרבה מדמביא ברייתא ס"ת תו"מ שכתבן מין וכו' שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. משמע דמשום לשמה לא איכפת לן. גם ברמב"ם לא נזכר בשום מקום דבעינין כתיבה לשמה. ועיין תוס' במנחות דף מ"ב ע"א ד"ה ואל ימול כותי שכתבו בסוף דבריהם אי נמי נראה דאזכרות לבד בעינין כולא האי וכו' עכ"ל. גם המרדכי בהל' קטנות סי' תתקנ"ט לאחר שהביא הברייתא דפוסל משום וקשרתם וכתבתם כתב וז"ל הקשה הר"י מאורלינ"ש למה לי קרא למעוטי גוי ת"ל דבעי' כתיבה לשמה כס"ת וכו' וי"ל דקסבר האי תנא לא בעי' כתיבה לשמה (ומיירי אע"ג דהניח מקום האזכרות שנכתבו אח"כ לשמן) ועוד תי' הר"א וכו' (והפ"י בגיטין לא זכר מכל זה) ותמיהני מאור

על הפוסקים שלא התעוררו בזה שדעת הרי"ף והרמב"ם נראה דלא בעינין כתיבה לשמה (דוק בלשון הרמב"ם שכתב בפ"א הל' ט"ו הכותב ס"ת או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה וכו'. לשון זה מוכח דבשאר כתיבה לא איכפת לן בכוונה) ולקמן אי"ה אכתוב עוד בזה:

כב) ולפענ"ד אפשר לתרץ בדרך שיעלה יפה להרי"ף ולהרמב"ם וגם לרש"י. הנה הרמב"ן ז"ל שם בסוכה כתב עוד בזה והביא דבריו בחידושי הר"ן בשמעתין כי יש מקום לומר דאף אי הזמנה לאו מילתא היא ומותר לשנות את הקלף לחול אף שנתעבד לשמה מ"מ בעינין עיבוד לשמה וכתב שזוהי דעת רבא ורק לאביי אמרי' תנאי היא דפליגי בהזמנה ורשב"ג כותי' ס"ל אבל רבא ס"ל שאין טעם עיבוד לשמו כדי לקדש את העור אלא מצוה בעלמא היא לחבוב המצוה שתהא עשייתה לשמה. אלא שנתקשה עוד בדעת הדי"ף דנדאה דפסק כת"ק ע"ש במלחמת ובחי' הר"ן כאן. ואם הייתי כדאי הייתי אומר. ודאי הא דאמרי' תנאי היא זהו בין לאביי בין לרבא (כמש"ל דמוכח כן ממ"ש הרי"ף והרמב"ם כדתרגמה עולא במטה ונקברת עמו) וגם הסברא שכתב הרמב"ן ז"ל דאף אי הזמנה לאו מילתא היא ואי אפשר לקדש את הקלף שיהי' אסור לשנותו לחול מ"מ בעי עיבוד לשמה משום חיבוב מצוה ודאי סברא נכונה היא. ואמנם יש לחלק בדרך שאנו צריכין בלא"ה לחלק גם לדעת הרמב"ן שכתב טעמא דבס"ת בעי' עיבוד לשמה משום דכתיב כתבו לכם. וכתבתי כי לדעתו הא דבגט לא צריכין עיבוד הקלף לשמה צ"ל זהו משום דאינו צריך עיבוד כלל. אבל ס"ת דבעי עיבוד בעי שיהי' העיבוד דומיא דכתיבה לשמה. כן נראה מוכרח לומר לדעת הרמב"ן ז"ל. וא"כ אף אנו נאמר לפמ"ש עוד שם הרמב"ן ז"ל וז"ל ומשום דקימ"ל כת"ק דעור טלאי א"צ עבוד לשמה אפי' עבוד לעצמו א"צ דאפי' רשב"ג נמי לא מצריך לי' אלא משום דלעביד בי' בגופי' מעשה לשמן ולאו עבוד דאפיץ וכו' אלא עבוד כ"ד לשמן הא לת"ק דלית לי' לשמן לא צריך כלום וזהו שהנהיגו הגאונים לעשותו בעוד מצה וכו' עכ"ל. וכן מורה לשון הרמב"ם שכתב אבל העור שמחפין בו א"צ עבוד כלל וכו'. ומשמע דלפי שא"צ עבוד כלל. לכן גם כשהוא מעבדו א"צ לשמה. וכ"כ הט"ז בסי' ל"ב ס"ק ל"א. וזוהי סברת הת"ק דקימ"ל כותי'. וי"ל שזהו שדייק רש"י וכ' אע"ג שלא עבדו לעו"ר ז"ה וכו' היינו עור הבתים זהו כשר לת"ק אף שעבדו שלא לשמה. משום דלא בעי עיבוד כלל. ואך לרשב"ג משום דס"ל הזמ"ה צריך שיעבדו לשמה כדי להזמינו לקדושה. ושיובאו הפרשיות אל הקודש פנימה. אבל גוילין של ס"ת כיון דמדינא צריכין עבוד גם ת"ק מודה דבעי' עבוד לשמה (זכר לדבר קרבן. אשר בעבודה הצריכה המחשבה פוסלת בה ובעבודה שא"צ אין המחשבה פוסלת) ולהפוסקי' דגם

תפילין ומזוזה צריכין עבוד לשמה ג"כ מה"ט דכיון דהקלף ודוכסוסטוס צריכין מדינא עיבוד ממילא צריכין שיהי' העיבוד לשמה. ולהרמב"ם דס"ל במזוזה א"צ עבוד לשמה היינו כטעמי' משום דאינה חובת הגוף ולא שייך בה חיבוב מצוה. שאם אין לו דירה אין בה מצוה. ולפי הבנת הרמב"ן ברי"ף דס"ל גם תו"מ לא בעי' עיבוד לשמה (ועמ"ש בסי' כ"ז סק"ג) מ"מ י"ל כמ"ש ודוקא בס"ת דגדולה קדושתו אמרי' הך סברא דכיון דגוילין בעי' עיבוד בעי' לשמה משום חיבוב מצוה ולא בתו"מ. ומ"מ תו לא קשיא מש"ל דא"כ מנ"ל לאביי דטעמי' דרשב"ג משום הזמ"ה דילמא טעמי' משום חיבוב מצוה. כי י"ל דפשיטא דבעור הבתים כיון שמצד ההלכה א"צ עבוד כלל לא שייך לומר שיהי' צריך עבוד לשמה משום חבוב מצוה. אם לא משום הזמנה:

כג) והנני לבאר בעז"ה מה שכתבתי למעלה דהרי"ף והרמב"ם ס"ל דלא בעי' כתיבה לשמה. וכפשטא דברייתא דלא פסלה רק משום וקשרתם וכתבתם ולא משום לשמה. אבל עיבוד לשמה ס"ל דבעי. ולכאורה תפול עליהם קושי' הגמ' דמקשה בגיטין לרשב"ג עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי (והיא קושי' סה"ת סי' קצ"ב וסמ"ג עשין פ"ה). ונראה לפעד"ל. כי הנה התוס' כתבו שם בד"ה עיבוד לשמן בעי. דלא מיסתבר דפריך מעיבוד לעיבוד דמדקאמר וכו'. והקשו המפרשים ז"ל הא גופא קשיא אמאי לא הקשו מעיבוד אעיבוד ותי' משום דאיכא למימר דמיירי בשכתבן על גוילין דידעי' שנתעבדו לשמן (ע' מהרש"א מהרמ"ל ופ"י) אבל מלשון התוס' נראה דשפיר הו"מ להקשות אעיבוד אלא דלישנא דגמ' לא משמע דלא מקשה אעיבוד (מדכתבו דלא מיסתבר וכו' ולא כתבו דמעיבוד לא קשה מידי) ונראה משום דס"ל להתוס' דלא שייך לאוקימה בדידעינן שכתבן על גוילין הידועין שנתעבדו לשמן. דהא קתני בהך ברייתא לוקחי"ן ספרים וכו'. ופשטית משמע דנכרי הבא למכור ס"ת לוקחין אותו ממנו ואינו צריך שום בירור רק שיהי' כתוב כהלכתו. וכן במעשה דצידן אמרו והתיר רשב"ג ליקח ממנו. ומשמע דהתיר ליקח בלי שום בירור. ולכן ס"ל להתוס' דבאמת הו"מ להקשות מעיבוד אעיבוד אלא דלישנא דגמ' משמע דלא מקשה רק מכתיבה: ולישב קושי' המפרשים י"ל לפע"ד כי הנה הרמב"ם ז"ל כתב דכל מי שאינו בקשירה פסול גם לעשות את הבית של תפילין משום השי"ן שבו. והקשה הב"י לא יופסל רק לעשות את השי"ן. ותי' כיון דאיכא דבר אחד בבית שהוא פסול לעשותו פסול בכל העשיה. ולכאורה צ"ע דא"כ גם גוילין של ס"ת וקלף של תפי' נימא כיון דהכתיבה פסולה ע"י מי שאינו בקשירה כמו כן יופסל לעבד את הגויל ואת הקלף. וזו לא שמענו אלא שצריך לעבדו לשמה ולא דוקא מי שהוא בקשירה. וצריכין לחלק דהא הבעה"מ כתב דעיבוד הגוילין הוי כמו הכתיבה

דכל דלהדי כתיבה ככתיבה והרמב"ן ז"ל הקשה עליו דהא אמרי' במס' שבת גוילין אגב כתב הוא דקדשי וכו' (ולכאורה מוכח כהרמב"ן דאי כבעה"מ ליצטריך עיבוד ע"י מי שהוא בקשירה) ואמנם י"ל זהו דוקא בכתיבה שכותבין בדיו על הגויל בזה לא אמרי' כל דלהדי כתיבה ככתיבה. אבל השי"ן שעושין בגוף הבית בזה ודאי מיסתבר לומר כל דלהדי שי"ן כשי"ן. ולכן בעינן מי שישנו בקשירה. ולפי"ז מיושב קושי' המפרשים דמעיבוד אעיבוד לא קשיא כי י"ל דוקא עיבוד עור הבית ס"ל לרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום השי"ן שהיא בגופו (ואולי באמת מצריך שיהי' ג"כ ע"י מי שהוא בקשירה או דלא ס"ל דרשה דוקשרתם וכתבתם. ורק לשמה בעי). אבל עיבוד הגויל לס"ת לכתיבה בדיו שפיר י"ל דלא בעי לשמה. ולכן לא מקשה רק מכתיבה. והנה י"ל טעמא דהך תנא דפוסל משום וקשרתם וכתבתם. אבל כתיבה לשמה לא בעי. זהו מפני שס"ל שצריכין רק שתהי' המעשה הראשונה לשם קדושה וכיון שהגוילין נתעבדו לשם קדושה. אזי הכתב שכותבין עליהם ממילא קדוש מקדושת הגדל ולא צריכין לקדש הכתיבה (זולת האזכרות שיש בהן קדושה יתרה). וכעין זה כתב בסה"ת סי' קצ"ב וז"ל וגבי תפילין ומזוזות וס"ת לכאורה היה נראה בהן כיון שעשה העיבוד כבר לשמה שא"צ לעשות הכתיבה לשמה ואפי' מחשבה לא צריך דסתמייהו לשמן קיימי כל זמן שאינו עוקרן וכו'. ובסי' ק"צ הקשה בהא דמקשה הכא לרשב"ג עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי. ודילמא היא הנותנת דכיון דאיכא עיבוד לשמה להכי לא בעי נמי כתיבה לשמה כיון דאיכא כבר עיבוד לשמה ע"ש. אבל לפמ"ש בהבנת התוס' דמעשה דרשב"ג היתה שהנכרי היה כותב ספרים על גוילין שלו א"ש. וי"ל דקושי' הגמ' לרשב"ג היא רק אהא דלא צריך כתיבה לשמה גם היכא שהגוילין לא נתקדשו כמו בנכרי שבצידן. ועל זה מקשה כיון דעיבוד העור לבתים צריך לשמה מפני השי"ן דחשיבה ככתיבה והיא בגוף הקלף מכ"ש הכתיבה נופה שבס"ת. אבל בעלמא כשהגוילין כבר נתקדשו בעיבודן לשמן שפיר י"ל דתו לא צריכין הכתיבה לשמה:

כד) ובזה י"ל קושי' התוס' שם בד"ה והא דתני יגנז וכו'. דהומ"ל רשב"ג היא דבעי כתיבה לשמה. ולפמ"ש י"ל דהא באמת מרשב"ג לא מוכח דבעי כתיבה לשמה אלא היכא שהגוילין לא נתעבדו לשמן. אבל אם הגוילין נתעבדו לשמן שפיר י"ל דלא בעי תו כתיבה לשמה. והרי בברייתא דתני בה ס"ת שכתב"ו נכרי יגנז משמע שהכתיבה לחודה היתה ע"י נכרי אבל עיבוד העורות היה ע"י ישראל כדת וכהלכה. ולכן צ"ל דפסול רק משום שאינו בקשירה:

כה) בא"ד ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת דהא שי"ן של תפילין הלמ"מ עכ"ל. כוונתם שאם היה מקום לחלק בזה היה אפשר לומר דעור של תפילין הוי רק תשמיסי קדושה ולכן ס"ל לת"ק דהזמלמ"ה ולא בעי עיבוד לשמה משום דלא מהני אבל גויל של ס"ת הוי גויפ קדושה ולכ"ע הזמ"ה (כמ"ש הבעה"מ) ולכן בעי עיבוד לשמה דהא מהני. וכן היא דיוק לשונם במנחות (דף מ"ב ע"ב ד"ה עד שיעבדן לשמן) וי"מ וכו' דלא פליגי אלא בעור תפלין דתשמיש מצוה וכו'. ואף לפמש"ל (באות ג') דרש"י לא ס"ל לחלק בין משמשין לגוף הדבר מ"מ י"ל כוונת התוס' דאם הי' מקום לחלק. היה עכ"פ לנו אפשר לקיים פירש"י דרבא כת"ק. אבל מאחר שאי אפשר לחלק בהכי בע"כ אנו צריכין למה שמפרש ר"ת: והנה המג"א בסי' ל"ב ס"ק נ"א כתב דגם הרמב"ם ורס"י ס"ל לחלק בין משמשין לגופה קדושה. ומ"ש התוס' שאין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת המה ס"ל שאינו דוחק ומחלקים בהכי. ולכן ס"ל דהלכה כת"ק דעור הבתים אינו צריך עבוד לשמה מסום דהוי תשמישין ובהו הזלמ"ה. אבל גויל של ס"ת הוי גופה קדושה והזמ"ה ולכן בעי עיבוד לשמה. ותמיהני איך נוכל לומר שהם מחלקים ביניהם. ומה יענו למ"ש התוס' דשי"ן של תפילין הלמ"מ. ולעיל (באות כ"ג) כתבתי כי להרמב"ם ז"ל חמיר טפי עשיית הבתים מעבוד הקלף. דעבוד הקלף מותר ע"י מי שאינו בקשירה. ועשיית הבית בעינין דוקא ע"י מי שהוא בקשירה. והיינו מפני שהשי"ן נקמטת בגוף העור. גם מ"ש דרש"י נמי הכי ס"ל לא נהירא לפע"ד. ולעיל כתבתי כי מלשון רש"י ז"ל מוכח דאינו מחלק: ואמנם לדינא נראה דיפה כתב המג"א דגם לדעת רש"י ז"ל עור הבתים א"צ עיבוד לשמה וכת"ק דרבא כותי' ס"ל (וקושי' התוס' כתבתי לעיל לתרץ באופן דשפיר הלכה כת"ק) ואני מוסיף דגם הרי"ף הכי ס"ל. וכמ"ש הרמב"ן במלחמת דמדסתם מוכח דס"ל הלכה כת"ק. וגם כתב דמיירי בעור הבתים. והב"י אשר לא חבר את הרי"ף אל הרמב"ם ז"ל בזה דס"ל נמי עור הבתים א"צ עבוד לשמה. נראה משום דס"ל דמדסתם הרי"ף עדיין אינו מוכח דס"ל הלכה כת"ק. ואזיל לטעמי' שכ' בב"י או"ח סי' ע' דהרי"ף פוסק כהך כללא דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. ואיכא למימר דס"ל להאי כללא גם בברייתא וכמ"ש בכ"מ פ"ט מהל' טומאת מת הל' ה'. אבל המג"א בסי' ע' סק"ב הקשה בזה על הב"י. וכ"כ שאר אחרונים ז"ל דהרי"ף והרמב"ם לית להו כלל להך כללא דכל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו. ואפי' במשנה (ע' בס' תורת חסד כלל א') וא"כ דברי הרמב"ן ז"ל מוכרחין דמדסתם הרי"ף ש"מ דס"ל דהלכה כת"ק. ומאחר דהני תלתא רבוותא. הרי"ף. ורמב"ם. ורש"י. בחדא שיטה קיימי דעור הבתים אינו צריך עיבוד לשמה. ודאי דבשעת הדחק יכולין לברך עליהן:

כו) אך המחצית השקל בסי' מ"ב סק"ו חולק על המג"א במ"ש לדעת רש"י והעלה דרש"י ס"ל עור הבתים שעבדו שלא לשמה פסול. וחילי' ממ"ש להעלות ארוכה לרש"י מקושי' התוס' באופן זה. דגם רש"י ס"ל כבעה"מ דבגופה קדושה מודה רבא דהזמ"ה. וס"ל נמי כמ"ש התוס' דעור הבתים הוי גופה קדושה. ות"ק דס"ל אעפ"י שלא עבדו לשמה כשרין זהו משום דס"ל דגם עגלה ערופה אינה נאסרת מחיים. והא דאמרי' תנאי היא היינו לאביי דאיהו לא מחלק בין משמשין לגופה קדושה. ואתי' כרשב"ג. אבל רבא מצי נמי סבר כרשב"ג משום דבגופה קדושה הזמ"ה דהא קימ"ל כמ"ד עגלה ערופה ירידתה לנחל איתן אוסרתה. ולהכי נמי גויל של ס"ת בעי עיבוד לשמה. אלו תו"ד ז"ל. אבל לפע"ד מלבד מה שכתבתי דרש"י לא ס"ל לחלק בין משמשין לגוף הדבר. הנה גם לשיטת בעה"מ וסיעתי' לא ידעתי איך תעלה בזה ארוכה לקושי' התוס'. והרי כל מחלוקתן של אביי ורבא זאת היא. אביי ס"ל דאין חילוק בין גופה קדושה למשמשין. וכי היכא דע"ע שהיא גופה קדושה נאסרת מחיים כמו כן במשמשין אמרי' נמי הזמ"ה. ורבא ס"ל שיש חילוק בין משמשין לגופה קדושה. וכדמקשי' לאביי מברייתא דאמר לאומן וכו' דהך תנא ס"ל במשמשין הזמלמ"ה. אם באנו להועיל לאביי ולהביא לו תנא דמסייע. היינו צריכין להביא תנא שהוא כנגד הך תנא דאמר לאומן וכו'. אבל מה יוסיף תת כח לאביי רשב"ג דאית לי' בגופה קדושה הזמ"ה. והרי רבא בר פלוגתי' איהו גופי' נמי הכי ס"ל דבגוף הקדושה הזמ"ה ובתשמישין הזמלמ"ה. והיינו כרשב"ג וכתנא דאמר לאומן וכו'. ובע"כ אנו צ"ל אחת משתים. או דת"ק ורשב"ג פליגי במשמשין כדעת הבעה"מ (דפליגי ברצועות) או דאין חילוק בין משמשין לגוף הקדושה. וכדעת התוס' והרמב"ן וסיעתי' (ומ"ש שם במחה"ש לדעת הנ"י נ"ל העיקר מ"ש שם במוסגר דהנ"י מפרש לפלוגתי' דת"ק ורשב"ג ברצועות שהן תשמישין וכדעת הבעה"מ):

כז) והבעה"מ ז"ל כתב וז"ל ונ"ל שכל המחלוקות הללו לא נאמרו אלא לענין תשמישי מצוה ותשמישי קדושה כגון האורג בגד למת וציצית מן הסיסין ורצועות תפילין אבל בכתיבה עצמה של ס"ת ושל תפילין לכ"ע בעינין לשמה שהוא גוף הקדושה וליכא מאן דפליג בהו וה"ה לגווילין של ס"ת וקלף של תפילין ודוכסוסטות של מזוזה דכל דלהדי כתיבה ככתיבה דמי והיינו דאמר בהנך עובדי דפ' הניזקין ההוא דאמר ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שבו לא עיבדתים לשמן וההוא דאמר אזכרות שבו לא כתבתים לשמן כל אלו ליכא מאן דפליג עליהו שאם עשאן שלא לשמן פסולין לפי שהן עצם הקדושה וכו' עכ"ל. והבין הרמב"ן ז"ל במלחמת כוונתו דבגוף הקדושה מודה רבא דהזמ"ה. ועלה בדעתי כי לכאורה בלשון הבעה"מ שלפנינו אין זאת מבואר. אלא שכתב דהנהו גופה

קדושה נינהו ובעיין לשמן. ולכאורה לפי שיטתו שהוא תופס שיטת התוס' והר"ח דמאן דאית לי. הזמ"ה לא בעי עבוד לשמה דבהזמנה בלחוד סגי א"כ נהפוך הוא דאי בהנך הזמ"ה לא ניבעי' עיבוד לשמה ותסגי להו בהזמנה. ולכן לכאורה לשונו הכי מיתפרש. מתחלה כתב פירושא דשמעתין דת"ק דלא בעי עיבוד לשמה ס"ל הזמ"ה. ולכן לא בעי עבוד לשמה משום דסגי לי. בהזמנה ורשב"ג דבעי עיבוד לשמה ס"ל הזמלמ"ה ולכן בעי דוקא עיבוד לשמה והכי הילכתא ומ"מ יכולין לשנותן לחול. ומשום דלפי"ז היה מקום לומר דהא דבעי' גוילין של ס"ת עיבוד לשמה זהו רק לדידן דפסקי' הזמלמ"ה אבל לאביי דס"ל הזמ"ה גם גוילין של ס"ת לא בעי' עיבוד לשמה דסגי להו בהזמנה.ו הרי בסוגי' דהניזקין משמע דליכא מאן דפליג בהך מילתא דגוילין של ס"ת בעי' עיבוד לשמה (מדלא קאמר התם כמאן כרשב"ג כמו דקאמר גבי אזכרות כמאן וכו') ולזה קאמר דבהנך שהן גופה קדושה גם אביי מודה דבעי' עיבוד לשמה ואע"ג דאפשר לקדשן בהזמנה גרידא לחומר קדושתן לא סגי בהכי אלא בעי' דוקא עיבוד לשמה. וכן בכתיבה. כן היה לכאורה באפשר לפרש לשון בעה"מ (אח"כ ראיתי שגם אמו"ר הגאון מהר"צ העללער זצ"ל בתשובתו שנדפסה בסוף הספר הים התלמוד כתב כעין זה שיש לפרש לשון בעה"מ שלפנינו דלא כרמב"ן) אבל שבתי וראיתי כי ממ"ש הבעה"מ כגון האורג בגד למת וכו' מוכח כהרמב"ן דכוונתו דעיבוד הגויל חלוק בדינו מדין אורג בגד למת דבגויל גם רבא מודה דהזמ"ה. ותרתי קאמר. חדא דבגופה קדושה מודה רבא דהזמ"ה וחדא דבגופה קדושה מודה אביי דבעי לשמה:

כח) והנה לפי שיטתי' של הבעה"מ ז"ל היה יכול לקיים פירש"י ז"ל דרבא כת"ק ולכן ברצועות לא בעי לשמה משום דהויין רק משמשין והזמ"ה ואביי כרשב"ג. ואך משום דס"ל לבעה"מ דהלכה כרשב"ג משום דשמואל כותי' ס"ל וכדעת הגאונים ז"ל לכן הוצרך לנייד מפירש"י ז"ל. ומוקי לי' לרבא כרשב"ג. אבל הנ"י בשמעתין כתב וז"ל עוד כתב ז"ל כל מה דאמרינן הכא היינו הזמנה דמשמשין אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהניא כגון עבוד עור הקציצה של תפילין ועבוד הקלף עצמו אי עבדי' לשעה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידתא. ולענין עיבוד קימ"ל דלא שנא ספרים ול"ש תפילין ומזוזות צריכין עיבוד לשמה אבל רצועות של תפילין לא בעי עיבוד לשמה דמשמשין נינהו והזמנה במשמשין לאו מילתא היא וכו' עכ"ל. הנה תפס שיטת בעה"מ ז"ל ותפס פירש"י ז"ל דרבא כת"ק ולכן כתב דרצועות לא בעי' עיבוד לשמה. וקושי' התוס' מתורצת: והמג"א בסי' מ"ב העיר כי במס' סנהדרין כתב הנ"י כשיטת רש"י. ובה' תפילין כתב כשיטת התוס'. ונ"ל משום דבהל' תפילין תפס הפירוש דקאי על עור הפרשיות לא ניחא

לי' לפרש כרש"י דרבא כת"ק משום דתקשה קו' התוס' אמאי גויל של ס"ת בעי לשמה. אבל הכא שתפס הפי' של הבעה"מ (בשם רב אחא) דמיירי ברצועות ניחא לי' טפי בפי' רש"י שהוא פשוט יותר. וקושי' התוס' הרי לא קשיא. ומ"ש הנ"י וכן משמע התם במנחות וכו'. היינו משום דמוקמי' התם רב כת"ק והילכת' כרב באיסורי. וכן משמע התם דאביי כרשב"ג דבעי צביעה לשמה:

כט) אמנם הרמב"ן ז"ל במלחמת השיג על הבעה"מ וכתב וז"ל ומה שפי' דרבא לית לי' הזמנה לאו מילתא היא בגוף הקדושה משום דהתם אתמר בטעמי' משמשין ממשמשין גמרינין לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופא קדישא לא אמר כלום דגוילין של כתיבה נמי אגב כתב הוא דקדישין ואזל לי' כתב אזל קדושתי' כדאיתא בפ' כל כתבי הקודש והילכך לא דמו לעגלה ערופה דהיא גופה עיקר קדושה ועוד דהא כל היכא דלא כתיב שם ליכא למיגמר מע"ע ולא אתי' לי' הילכך בין בגוילין דכתיבה בין ברצועות דאינון גוף קדושה כדפרישית וה"ה לעושה דיו לס"ת וכן כיוצא בהן בכולן לרבא הזמלמ"ה והיכא דבעי לשמן למצוה היא כדפרישית עכ"ל:

וראיתי בס' חמרא וחיי שהביא דברי הנ"י הנ"ל וכתב שכן הוא גם בחידושי הריטב"א מגילה. וכתב הוא ז"ל על זה וז"ל נראה להדיא דלמד כן מדאמרי' בסוגיין ורבא מ"ט לא גמר מע"ע ופרקי' אמר לך רבא משמשין ממשמשין גמרי' לאפוקי ע"ע דהיא גופה קדושה דיש להעיר מאי קמקשה תלמודא דאמאי לא גמר מע"ע ואימור דרבא לא גמר מע"ע משום דלא קבל מרבו לדון ג"ש מעגלה ומדפריק משמשין ממשמשין וכו' ש"מ שקבל רבא מרבו לדון ג"ש מע"ע אלא שלא נלמוד ממנה אלא לגוף הקדושה אבל תשמישין לא. נמצא דבקדושה עצמה כ"ע מודו דהזמ"ה עכ"ל: ודבריו תמוהים לפע"ד. הן אמת כי גם התוס' לעיל ד"ה משמשין וכו' כתבו דמת גופי' גמרי' בג"ש שם שם מע"ע כדאמרי' במס' ע"ז. אבל הא תינח למת שהוא מת. אבל איך שייך לומר דבקדושה עצמה ילפי' שם שם מע"ע לענין הזמנה. והרי כיון דאנו אומרים דשם שנאמר במת לא אתא למשמשין אלא למת גופי' תו לא מצינין למיגמר הזמנה אף לקדושה עצמה כיון דבמת עצמו לא שייכה הזמנה כלל:

ולפע"ד י"ל דעת הבעה"מ וסיעתי'. כי הנה אביי דאיצטריך למיגמר ג"ש דהזמ"ה צ"ל לדידי' דהסברא החיצונה היתה דהזמלמ"ה. ולרבא דאיצטריך למיגמר ג"ש דהזמלמ"ה צ"ל בהיפוך דהסברא היתה דהזמ"ה. ולפי"ז כיון דרבא לא גמר ג"ש רק למשמשין א"כ בגוף הקדושה קיימי' בסברא החיצונה דהזמנה מילתא היא:

ל) עוד מקשים לשיטת בעה"מ מסוגיא דמנחות דף ל"ד שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתי תפילין של ראש טולה עור על אחת מהן ומניחה ומוקמי' לה בחדתא ולמ"ד הזמ"ה בדאתני עלי' מעיקרא. והרי התפילין של ראש היא גופה קדושה. ואמרי' דלמ"ד הזמלמ"ה יכולין לעשותה של יד. ואין לומר כי רק לקדושה קלה יכולין לשנותה אבל לא לחול. דהא חזינין דלמ"ד הזמ"ה אף לקדושה קלה אסור לשנותו אלא בדאתני עלי' מעיקרא. והרי לדעת בעה"מ בגופה קדושה אביי ורבא לא פליגי כלל. ואמאי מותר לרבא לעשותה של יד. והיא קושיא עצומה (ומ"ש בזה בשו"ת פמ"א ח"ג סי' י"א לא הבנתי). ועלה בדעתי לישב שיטת בעה"מ. ולומר דהא דמוקמי' לה בחדתא זהו משום דאיכא למימר דס"ל עגלה ערופה אינה נאסרת כלל מחיים. וא"כ גם בגופה קדושה הזמלמ"ה. והדר קאמרי ולמ"ד הזמ"ה כלומר דס"ל ע"ע ירידתה לנחל איתן אוסרתה ולכן הזמ"ה או גם במשמשין (כאביי) או עכ"פ בגופה קדושה (כרבא) צ"ל בדאתני עלי' מעיקרא. וזהו שאמר ולמ"ד הזמ"ה וכו' ולא קאמר ולאביי דאמר הזמ"ה (ובשמעתין לעיל דמייתי' לדרב חסדא דאמר האי סודרא וכו' אמרי' ולאב"י דאמר הזמ"ה וכו'). יען הכוונה היא דגם לרבא דאמר דעכ"פ בגופה קדושה הזמ"ה ג"כ צ"ל בדאתני עלי'. כן היה אפשר לומר לכאורה. אבל לא נהירא. חדא שהוא דוחק גדול להעמיס זאת בלשון הגמ'. ועוד שהרי הבעה"מ כתב דבגופה קדושה ליכא מאן דפליג. ולפמ"ש הרי מאן דס"ל ע"ע אינה נאסרת מחיים בע"כ פליג. ועוד שכפי הנראה גם לבעה"מ בע"כ דלא יליף לי' מע"ע אלא דמכח סברא ס"ל דבגוף הקדושה הזמ"ה כמש"ל. ועוד אי נימא דהא דאמרי' במג' ולמ"ד הזמ"ה וכו' היינו גם לרבא. הרי את נגד כל הפוסקים שפסקו שבחדתא מותר לעשות משל ראש של יד גם בדלא אתני עלי':

לא) ובס' חמרא וחיי לאחר שהביא שיטה זאת דבגופה קדושה לכ"ע הזמ"ה. כתב וז"ל ולפי הדברים הללו צ"ל דהא דאמרי' בש"ס דתפילין ש"ר עושה אותה ש"י היינו בכתבם סתם ולא הזמינם דלא מקרי הזמנה עד שיטלם בידו ויזמינם כמש"ל בשם התוס' וכיון שלא הזמין הפרשיות של תפלין כאמור אף שנתנן בבית העשוי לראש כל זמן שהן חדשות ולא הושמו על ראש אדם לא מיקרי עושה מעשה בגוף הקדושה ואפי' הזמנה לא מקרי מטעם דמה שיש בבית ציור שי"ן וגם שהוא עשוי בחריצין ומובדל בין בית לבית יכול הוא לעשות כולן בבית (נראה דצ"ל בית) אחד ולא מעכב כלל מה שנתנם בד' בתים מטעם דכיון שנראין מבחוץ דבר אחד והו"ל כבונה דימוס לקבר שמכירו ונוטלו ומותר כמ"ש בסוגיין והכא נמי כיון שמחפה השי"ן וארבעה הבתים הו"ל כנוטלו וכו' עכ"ל. וגם בזה יש לפקפק (ובעצמו פקפק שם בסברא זאת לענין מילתא אחריתא) כי בהוסיף

דימוס בקבר לא עשה מעשה בקבר עצמו שאין בר תפיסת ידי אדם כמ"ש הרמב"ן אבל בדבר המיטלטל והיה בו תפיסת ידי אדם י"ל דאעפ"י שהסיר מה שהוסיף מ"מ הזמנה מיהו איכא (ומזה יש לפקפק גם במ"ש המג"א בסי' מ"ב סק"ה לענין כיס של תפלין) ועוד כיון דלשיטת בעה"מ בדבר שהוא גופ' קדושה לא נחלקו אביי ורבא כלל א"כ כמו דלרבא מהני מה שהוא מחפה את הבית והו"ל כנוטל את הדימוס כמו כן לאביי טמא הכי ואמאי בעינין לדידי' דאתני עלי': ואולי י"ל כן. כי הנה בריש שמעתין כתב בחידושי הר"ן וז"ל אביי אמר הזמנה מילתא היא פי' הרמב"ן ז"ל דאביי ס"ל דהזמנה גרידתא בלא מעשה כלל נמי מילתא היא והא דפליגי באורג בגד למת שהיא הזמנה שיש בה מעשה משום דרבא שרי אפי' בהזמנה שיש בה מעשה והכי קאמר אביי בדין הוא שהאורג בגד למת יהא אסור דהזמנה מילתא היא אפי' בלא מעשה כ"ש כשיש בדבר מעשה ורבא פליג עלי' ואמר דהזמנה לאו מילתא היא והואיל וכן אעפ"י שיש מעשה אינו מועיל כלום לאסור דבר המזומן עד שישתמשו בו האסור וכו' עכ"ל. והיינו משום דאביי גמר לה מע"ע ושם ליכא מעשה דהירידה לנחל איתן לא חשיבה מעשה. ורבא גמר לה מכלים שנשתמשו בהן לעכו"ם דכתיב אשר עבדו שם שאינן אסורין אלא משעת תשמיש ואילך. ואפי' אם עשה את הכלים לשם עכו"ם דומיא דאורג בגד למת אינן נאסרין. וי"ל לדעת בעה"מ דהא דמודה רבא דבגוף הדבר הזמ"ה מהא גופה יליף לה מדאיצטריך קרא לומר דמשמשין אינן נאסרין ש"מ דגוף הדבר נאסר. אבל מ"מ לא נשמע אלא היכא שההזמנה היתה ע"י מעשה דומיא דכלים שנעשו לשם ע"ז (ומע"ע לא מצי למיגמר דגוף הדבר נאסר בהזמנה כמ"ש התוס' משום דאיהו סבר דע"ע אינה נאסרת מחיים ועוד י"ל) וגם לפמש"ל דלרבא בגופ' קדושה מצד הסברא החיצונה הזמ"ה י"ל ג"כ דהיינו דוקא בהזמנה שע"י מעשה. ולפי"ז י"ל דבעשיית הבית של ראש כיון דלרבא אינו נאסר אלא מחמת המעשה ולכן אם הוא מסלק את המעשה במה שהוא מחפה אותו בעור אחד והו"ל כנוטל את הדימוס חוזר להכשרו לשל יד. אבל לאביי דאמר הזמנה גרידא בלא מעשה כלל נמי מילתא היא. אף שהוא מסלק את המעשה לא מהני דאכתי הזמנה גרידא מיהו איכא. ולכן לדידי' בעינין דוקא דאתני עלי':לכאורה יש להקשות עוד לשיטת בטה"מ ברייתא דקתני ס"ת שבלה ותפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ליתני רבותא טפי קלף המעובד לשם ס"ת ולשם תפלין אסור לכתוב עליו מזוזה מפני שאין מורידין וכו'. ולהאומרים דטעמי' משום דגוף הקדושה ילפי' מע"ע י"ל דהאי תנא ס"ל דע"ע אינה נאסרת מחיים ולכן גם בגופ' קדושה הזמלמ"ה. אבל לפמ"ש לכאורה קשה. ולפמ"ש השאג"א בסי' מ"ח

דאתא לאשמעונין דמזוזה לא בעי שרטוט ג"כ א"ש. אבל לפע"ד הוא דחוק. ונ"ל די"ל ונקט לרבותא ס"ת שבלה וכו' דאע"ג דלא חזיין עוד למלתי' מ"מ אין מורידין. עמ"ש הט"ז באו"ח סי' קנ"ד סק"ז:

לב) בא"ד ומפרש ר"ת דרבא דאמר הזמלמ"ה סבר כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום דלא סגי בהזמנה עכ"ל. בגיטין ובמנחות ביארו יותר. דאביי כרבנן דלא בעי עיבוד למן דסגי בתיקונים קטנים לשוי' לשמה ורבא כרשב"ג דבעי עיבוד לשמן ולא הזמנה מועטת. וכוונת דבריהם כי למ"ד הזמ"ה גם מעשה זוטא חשיבה כמעשה רבה כיון שע"י עשה זו נאסר לשנותו (וכעין זה כ' בס' חמרא וחיי בהא כפה שהוא טמא מדרס ונתנתו לספר וכו' דכיון שע"י הזמנה נאסר לשנותו לחול חשיבה מעשה ועולה בזה מטומאתו) אבל למ"ד הזמלמ"ה מעשה זוטא לא חשיבה. אלא צריכין לקדשי במעשה רבה לשם קדושה. ומבואר בבה"מ דאע"ג דרשב"ג בעי עיבוד לשמה כדי שיתקדש העור במעשה רבה מ"מ מותר לשנותו לחול כיון דהזמלמ"ה (אך צע"ק מ"ש דוקא קודם שיחברם לקציצה וי"ל ע' תוס' במגילה דף כ"ו ע"ב ד"ה תשמישי) וכ"כ הרמב"ן ז"ל בשיטתי' דאף כל דבעי לשמה משום מצות מותר לשנותו לחול. ולכאורה הוקשה לי מנ"ל הא. כיון דבע"כ אנו צריכין לומר דההחיוב הוא לעבדו לשמה (אם מדאו' או מדרבנן) והרי לא מצאנו לרבא דאמר הזמלמ"ה אלא במידי דלא בעי הזמנה לשמה. כגון באורג בגד למת שאין החיוב לארוג בגד לשם המת ואם מצא ארוג אינו אורג אבל גוילין של ס"ת (וכן לבעה"מ דמיירי ברציעות) כיון דבעי דוקא עיבוד לשם קדושה. דילמא הזמנה כזאת שהיא חיובית אלימא טפי וגם רבא מודה דמילת' היא (וכעין דמצאנו רחמנא אחשבי') ובס' התרומה סי' ק"צ אסברה לן וז"ל ונראה לר"ת לפרש אפכא (מפירש"י) אביי אמר הזמ"ה כת"ק דלא בעי עבוד לשמה דהזמנה שעושין אח"כ לחתוך הקלף והעור לתקנו הוי מלתא ודבר חשוב מיקרי ורבא כרשב"ג דהזמנה שאח"כ אינו דבר חשוב ולכך בעי עבוד לשמה ואע"ג דגבי אורג בגד למת אסור בהנאה לאביי וכן כיס של תפילין דאזמנ' לתפילין. ולרבא עור וקלף שעיבד לשמן הוי דבר חשוב מ"מ מורה רבא שמותר לכתוב בו שטרי הדיוטות ולטלותם ע"ג בהמה עד שיכתוב בו דתקון הקלף והעבד והשרטוט אינן גורמין איסיר אלא באים להכשירו לכתוב בו דבר קדושה ולכך לא דמו לכיס ומפה שהם הותקנו לספר שאסורין (לאביי) שאינו צריך שום תיקון להיות כשר לקדושה עכ"ל:(ואולי למדו הדבר מבריית' דקתני ס"ת שבלה וכו' ולא קתני הך דינא בקלף דהוי רבותא טפי ש"מ דהקלף כל זמן שלא כתב עלמ מותר לשנותו. ועמש"ל. או משום דס"ל דשי"ן של תפילין צריכין לעשותה לשמה שהיא בכלל כתיבה ומ"מ בחדתא מותר לשנותו לשל יד):

לג) תבנא לדינא. בסיועתא דרחמ'. הנה לדעת רוב הראשונים ז"ל גויל המעובד לשם ס"ת מותר לשנותו אפי' לחול. אך רבנו הרמ"א ז"ל בסי' מ"ב קבע להלכה כדברי הנ"י שהיא עפ"י שיטת הבעה"מ דאסור לשנותו לחול. וכבר העיר שם המג"א דרבו החולקים ומקילים. ובתשו' עבוה"ג סי' ס"ה הוסיף עוד להחמיר והעלה דגם מקדושה חמורה לקדושה קלה אסור לשנותו וכתב דהא דכתב הנ"י דאסור להשתמש בהן חול הוא לאו דוקא. וכתב הוכחה לזה מסוגי' דמנחות שהבאתי לעיל דאמרי' דלמ"ד הזמ"ה אסור לעשות משל ראש של יד. הרי דאפי' לקדושה קלה אסור לשנותו. ומסתמא ה"ה לרבא בגופ' קדושה. וכתב דדוחק לחלק ביניהם בזה ע"ש. ונכדו של העבה"ג השואל בשו"ת פמ"א ח"ג סי' י"א נתקשה בדברי זקנו וכתב כי הראי' שהביא ממנחות היא ראי' לסתור דהא הנ"י כתב דעור הקציצה הוי גופ' קדוש' (וכ"כ הבעה"מ) והתם אמרי' כי למ"ד הזמלמ"ה מותרין לעשות מש"ד ש"י בחדתא (יבמה שהשיב לו הפמ"א לא נתקררה דעתי העניה ע"ש. ולעיל כתבתי לישב קצת) והנה אף אם נאמר כן דהנ"י לאו דוקא קאמר. אבל בדעת הרמ"א שכתב ג"כ כלשון הנ"י נראה דאי אפשר לומר דלאו דוקא קאמר. כי אם נאמר דס"ל דאף לקדושה קלה אסור לשנותו א"כ הרי הוא חולק על מ"ש בש"ע סי' ל"ב דקלף המעובד לשם ס"ת מותר לכתוב עליו תפילין. ולא הו"ל לשתוק שם. ומדשתיק ש"מ אודויי אודי לי' להש"ע. לכן נראה לפע"ד מאחר דמעיקר הדין הי' לנו להורות כדעת הרוב דאפי' לחול מותר לשנותו. דאין חילוק בין תשמישין לגוף הדבר. ולעיל (באות ג') כתבתי שכן מוכח לשון הגמ'. ובמלחמת כתב עור דגם הגווילין לא הויין רק תשמישין. אלא שרבנו הרמ"א קבע הלכה כדעת הנ"י וכתב דאסור לשנותו לחול. הבו דלא להוסיף עלה. ודי לנו לאסור לשנותו לחול אבל מקדושה חמורה לקדושה קלה כגון מס"ת לחולין ומזוזה. או מתפלין למזוזה אין לנו לאסור מחמת הורדה. וגם יש לנו סברא גדולה שכתבה הלבוש והביא' הפרמ"ג סי' ל"ב א"א סק"י דאין זאת בכלל הורדה כלל. ואדרבה עילוי הוא לגבי' דמעיקרא אך מזומן הוא לקדושה ועתה הוא עושהו קדושה ממש. ועוד י"ל עפמ"ש הט"ז בסי' מ"ב לענין גט ומכ"ש שיש לומר כן לענין תו"מ. אבל בהך דמנחות ודאי לא אסיק אדעתי' שיצטרך לעשות משל ראש של יד:

לד) ואמנם גם מי שהוא עושה כאשר הורה בתשו' עבוה"ג להתנות בתחלת העבוד ויאמר שהוא מעבד לשם ס"ת ויתנה שאם ירצה לשנותן אח"כ לתפלין או למזוזה או לבתים יהי' הרשות בידו. נראה לפע"ד שאין בזה גרעון. ודלא כמ"ש בס' מלא"ש שחולק על העבוה"ג וכתב דהתנאי גרועי גרעי' ועדיף טפי שלא להתנות וז"ל ואיך יתנה אם כוונת התנאי שתחיל הקדושה גמורה מעיקרא לחליטין אלא שמתנה שאח"כ יהי' מותר

להורידן מקדושה זה פשטא דליתא דקדושה שבהן אינה נפקעת בכדי ואם כוונת התנאי שמעיקר' לא תחול הקדושה רק לחצאין זה ג"כ ליתא האופן זה או דמי לברירה או אין קדושה נמשכת עליהן כלל דתנאי כזה לא מהני דהוי תרתי דסתרי אהדדי וכעין זה כתב בשערי תשובה סי' מ"ב סק"ד וז"ל ומ"ש (עבוה"ג) שם בתחלה לחלק בין הורדה לקדשה קלה לחול ומסיק דאין חילוק וא"כ ע"י תנאי י"ל דמודה דשרי גם לחול ואדרבה י"ל דלחול שרי טפי דלתפלין י"ל דכיון שע"י התנאי הוא שובר ההזמנה שוב הו"ל כעבוד שלא לשמה שהרי לא נתעבד לשם תפילין וגם לקדושה חמורה של ס"ת לא בא מה תאמר שע"י התנאי מועיל שוב צריך לומר הוברר הדבר למפרע שנתעבד לשם תפילין וזה לא אמרי' וכו' עכ"ל (שע"ת) עכ"ל (בעל מלא"ש) ומכח זה העלה כי יותר טוב שלא להתנות כלל אלא לעבדו לשם ס"ת ולסמוך על הפוסקים דס"ל דלענין הורדה מקדוש' חמורה לקדושה קלה לא אמרי' הזמ"ה ע"ש. ולפע"ד מאחר שאנו מחליטין כאלו הפוסקים א"כ גם במה שהוא מוסיף ומתנה זאת בפירוש שיהי' מותר לו לשנותו גם לתו"מ אינו מגרע בזה. ולא שייך בזה לומר שהוא שובר את ההזמנה הראשונה כיון דגם בלי דבריו הי' מותר לו לשנותו לאלו. והשע"ת לא פקפק בדברי העבוה"ג אלא לפי שיטתו שהוא ר"ל דאם מעובד לקדושה חמורה אסור לכתוב עליו קדושה קלה. ע"ז פקפק דתליא בברירה וגם בזה לא חלק עליו אלא שכתב די"ל דלהול שרי טפי. אבל אי אמרי' דלא בעי' תנאי. נראה פשוט דגם אם התנה אם לא יועיל לא יזיק:

עוד כתב בס' מלא"ש וז"ל ויש מי שאומר שגם אופן שלישי יש להתיר דהיינו שיאמר עורות אלו אני מעבד לשם ס"ת תו"מ ואם לא אצטרך אותן לדברים האלו. יהי' הנשאר חול. ומי שירצה לסמוך ולעשות באופן הזה דהיינו לכלול ס"ת תו"מ יחד. הכרח הוא שיאמר נוסח זה ממש דהיינו שמלבד שיזכיר ס"ת תו"מ יפרש מיד בפירוש שאם לא יצטרך לאלה שיהי' הנותר חול. דאם לא הזכיר גם חול יש חשש גדול וכו' עכ"ל. ולא הבנתי זאת. הנה בשע"ת כתב דיותר קל הוא אם מעבד לשם ס"ת בתנאי להשתמש בו גם לחול מאשר אם מעבד לשם ס"ת בתנאי שיהי' גם לתפילין. אבל באופן שהוא נ"י כתב שמעבד לשם ס"ת תו"מ. לא ידעתי מה מרויח במה שהוא מזכיר גם לחול:

לה) ואולם מה שאני נבוך בענין זה. הנה כל האחרונים ז"ל לא דברו אלא מחשש איסור הורדה. אבל מענין לשמה לא דברו. בהיות כי מרן הב"י ז"ל מדעתו הרחבה פשיט' לי' דלשמה דקדושה חמורה חשיב לשמה גם לקדושה קלה. ולכן קלף המעובד לשם ס"ת כשר גם לתו"מ. והשאג"א ז"ל בסי' מ"ז עשה לו סמוכין (ובס' שערי תשובה סי' ל"ב ס"ק י"ב הביא דברי הפמ"א שהוכיח מן הש"ס דמנחות שהדין הוא עם בעל עבה"ג

דאפי' לקדושה קלה אסור לשנותו. וכתב עוד וז"ל אמנם בשאג"א סי' מ"ז האריך בזה דעיבוד וכתיבה לשמה מהני מקדושה חמורה לק"ק וכו'. והנה לפי דעתו יש כאן שתי הוכחות מתנגדות שהרי גם השאג"א כתב הוכחה לדבריו. אבל במחכ"ת לא דק יפה. כי באמת הם שני ענינים נפרדים. הוכחת השאג"א אינה אלא דמהני מצד לשמה ע"ש ונ"מ לענין דיעבד. וענין העבה"ג והפמ"א היא מצד הורדה. אי מותר לכתחלה. ואדרבה מדקא שקלי וטרי העה"ג והפמ"א בענין הורדה מוכח דעתי' דמשום לשמה ודאי כשר וכדעת הב"י והשאג"א) ולפע"ד צריכא רבה. הנה השאג"א שם הקשה על הב"י בזה מהא דמס' זבחים דמוכח דאין חילוק בין מנמוך לגבוה בין מגבוה לנמוך. ותירץ דשאני קדשים דמה שהוקדש לקדשים קלים אעפ"י ששחטן לשם גבוה א"א לקדושת הגבוה לחול עליו כיון שלא הוקדש בשבילו והו"ל שלא לשמה אבל לענין עיבוד כיון שעבדו לשם קדושה חמורה אותה הקדושה חלה עליו שהרי דין כאן קדושה אחרת שתעכבה מלחול וכיון שחלה עליו קדושה חמורה קדושה קלה נמי בכלל דהא בכלל מאתים מנה הילכך מהני מגבוה לנמוך (והנה לפי"ז נראה דאם עבד דוכסוסטות לשם ס"ת או לשם תפילין דהקדושה אינה חלה עליו כיון שאינו ראוי להן א"כ לדידן דמזוזה נמי בעי' עיבוד לשמה הר"ז פסול דהא אין עליו שום קדושה) וכתב שם בשאג"א דמ"מ הדבר צריך ראי' דמנא לן דמחמורה לקלה מהני דילמא לא מהני עד שיעבדהו בפירוש לשם אותה קדושה דוקא ולא לשם קדשה אחרת. וכתב דיש להביא ראי' דמהני מהא דתני' (מנחות דף ל"ב) ס"ת שבלה ותפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. וקשה הא מורידין עושין והא בעי' עיבוד וכתיבה לשמה וכיון שנתעבדו ונכתבו לשם ס"ת ותפלין היאך עושין מהן מזוזה שהרי לא נעשו לשם מזוזה. ומוכח דלשמה דקדושה חמורה שפיר חשיב לשמה לקדושה קלה. והאריך שם עוד בענין זה וסיום דבריו וז"ל אבל מ"מ מהא דס"ת שבלה וכו' הא ודאי ראי' גמורה היא דכתיבה ועיבוד לשמה מחמורה לקלה מהני וכדברי הב"י ז"ל עכ"ל. ולפע"ד יש לפקפק טובא בראי' זאות הנה מתחלה כתב הראי' מן הקלף דאי נימא דמחמירתא לקילתא לא מהני לשמה. א"כ ס"ת שבלה ותפלין שבלו אפי' בלא טעמא דהורדה אי אפשר לעשות מהן מזוזה משום דאינו מעובד לשם מזוזה. ועל זה כתב כי לשיטת הרמב"ם דס"ל מזוזה לא בעי' עבוד לשמה אין זאת ראי'. ואני אומר לא מבעי' כי לשיטת הרמב"ם אין מכאן ראי' דמהני אלא להיפוך דיש מכאן ראי' חזקה דלא מהני. כי הנה הנו"ב בתנינא סי' קע"ד והשאג"א בסי' מ"ח הקשו. אמאי לא אמר רבותא טפי דס"ת שבלה אין עושין ממנו תפלין (ומה שרצה הנו"ב להוכיח מזה דחה שם בשאג"א ומה שהשאג"א תי' הוא דחוק

מאוד מאוד) אבל לשיטת הרמב"ם ז"ל הוא כפתור ופרח. כי ס"ת שבלה גם בלא טעמא דהורדה אי אפשר לעשות ממנו תפלין דהא תפלין בעי' לשמה ולא מהני להו לשמה דס"ת. ואך מזוזה דלא בעי' לשמה הוצרך לומר דאין עושין משום הורדה. וש"מ תלת. ש"מ דמזוזה לא בעי' עבוד לשמה (שחקרו המפרשים מאין לו להרמב"ם) וש"מ תפלין בעי' עביד לשמה (שיש ג"כ לחקור מאין לו זאת) וש"מ לשמה דחמירת' לא מהני לקילתא ועמ"ש בסי' כ"ה סק"ד שכן מוכרח דעת הרמב"ם גם מהא דכתב דאין כותבין על גליוני ס"ת מזוזה. ולא כתב דאין כותבין עליהן תפילין: ומ"ש השאג"א מן הכתיבה איך מהני לשמה דס"ת ותפלין למזוזה. כבר כתבתי לעיל כי ברמב"ם לא נזכר כלל דבעי' כתיב' לשמה. ולדעת הרי"ף כפי הבנת הרמב"ן דתפלין ומזוזה לא בעי' עבוד לשמן. פשיטא דאין אנו צריכין לראי' כלל. דודאי לשמה דס"ת אינו מזיק להן. ואך לדעת האומרים דגם תפלין גם מזוזה בעי' עבוד גם כתיבה לשמן והכי נקטינן לדידהו אנו צריכין לחקור אי מחמירתא לקילתא מהני:

לו) וכתב עוד שם בשאג"א כי גם להפוסקים דגם מזוזה בעי' עביד לשמה אין ראי' מעבוד כי י"ל דהך תנא ס"ל דלא בעי' עבוד לשמה וכת"ק דרשב"ג אלא דהראי' היא מן הכתיבה דאי ס"ד מחמירתא לקילתא לא מהני א"כ איך מהני לשמה דבכתיבת ס"ת ותפלין לשם כתיבת מזוזה א"ו דמהני. ולכאורה גם בזה יש לפקפק לפמ"ש שם בשאג"א הטעם דמחמירת' לקילת' מהני זהו מפני שבכלל מאתים מנה. ולפי"ז י"ל דבאמת הא בהא תליא. אם היינו אומרים דמורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה אז גם משום חסרון דלשמה לא הי' בכאן שאם הוא אומר או חושב לשם קושת ס"ת יש בכלל זה גם קדושת תפלין ומזוזה ועל שייך לומר בכלל מאתים מנה. אבל מאחר דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. שוב באמת חסרון לשמה נמי איכא (ונ"מ אי עבר והורדן) דכשהוא אומר או חושב לשם קדושת ס"ת לא שייך יומר שישנו בכלל זה גם קדושת תו"מ שהרי אסור לו לשנותן לאלו. ואף שבכלל מאתים מנה אבל אין בכלל זהב כסף. ושפיר הוצרך למור טעמ' דאין מורידין. ובזה ה' נ"ל מה שכתב דהגווילין הן גופה קדושה והזמ"ה ואסור לשנותן לחול. והקשה בעבוה"ג מאי איריא לחול והרי אפי' לקדושה קלה כגון לתפלין ולמזוזה אסור לשנותה ולפמ"ש י"ל דס"ל כי לתו"מ בלא"ה אי אפשר לשנותן מטעם חסרון לשמה. ולא איצטריך למימר אלא לחולין:

לז) ואמנם אנן בדידן. דמעיקרא הדין גוילין המעובדין לשם ס"ה מותר לשנותן אפי' לחול משום דקימ"ל הזמלמ"ה. ואך הרמ"א שחמיר כדעת הנ"י דס"ל דגוילין הויין גופה קדושה ובדידהו מודה רבא דהזמ"ה. וכתבנו כי די לנו מ"ש הרמ"א שלא לשנותן לחול

אבל לקדושה קלה מותר לשנוחן. הנה לפי"ז שפיר יש לנו לומר דגם משום חסרון לשמה ליכא ואם עבדן לשם ס"ת כיון דאין איסור הורדה לתו"מ ממילא אמרי' דבכלל מאתים מנה וכהוכחה השאג"א:

אבל בעל זאת דעתי העניה לא נחה. כי בשאג"א שם כתב דלכאורה יש לדחות הראי' ולומר דהך הנא דבריית' ס"ת שבלה וכו' ס"ל דלא בעי' כתיבה לשמה. וכתב דהא ודאי ליהא דליכא למ"ד דס"ה תו"מ לא בעי' כתיבה לשמה דהא דייקי' שם דרשב"ג ודאי בעי כתיבה לשמה ומוקמי' למעשה דצידן בגר שחסר לסורו. וא"כ גם בריית' דקתני קורין בה בהכי מותיקמה דליכא למ"ד דלא בעי כתיבה לשמה. אבל לפע"ד יותר נראה מ"ש הפ"י שם דתנאי דהתם פליגי אי בעי' כתיבה לשמה או לא. וכבר הבאתי לעיל דגם התו' במנחות והמרדכי כתבו דאיכא תנא דלא בעי כתיבה לשמה. וכ"כ בס' התרומה סי' ק"צ דמצינן לדחות דוקא שם צריך לכתוב לשמו אבל שאר כתיבה לא וכו'. ולפי"ז אין ראי' כלל מהך בריית' דלשמה דחמירת' מהני לקילת' ואפי' היכא דליכא איסיר הורדה אין לנו ראי' דשייך בזה לומר בכלל מאתים מנה: שוב כתב שם בשאג"א לחזק את הראי' מעיבוד דאף אם נאמר דהך תנא דברייתא ס"ל כת"ק דרשב"ג דלא בעי' עיבוד לשמה. הרי לשיטת הר"ת ורוב הפוסקים טעמי' דת"ק דלא בעי עיבוד לשמה משום דס"ל הזמ"ה ולכן סגי בשאר הזמנות שמתקנין את הגווילין ומשרטטין לשמה וא"כ אכתי תקשה הא מורידין עושין והא בעי שאר הזמנות לשמן והן לא נעשו אלא לשם ס"ת ותפילין ולא לשם מזוזה א"ו מחמירת' לקילתא מהני. ולפע"ד גם זאת אינה ראי' מוכרחת. די"ל ודאי למ"ד הזמ"ה וסגי בשאר הזמנות לקדש את הקלף. א"כ כשתיקן את הקלף באיזה מעשה כל דהו לשם ס"ת כבר חלה עליו הקדושה משום דהזמ"ה. לדידי' שפיר י"ל דאי מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה הוי מועיל למזוזה דהא כבר הקלף מקודש ועומד שאסור לשנותו לחול. וטפי לא צריכין. אבל לפום מאי דפסקי' כרשב"ג דהזלמ"ה. ולכן צריכין דוקא עיבוד לשמה ואע"ג דגם לאחר העיבוד לשמה רשאין לשנותו לחול כמ"ש הראשונים ז"ל מ"מ בעי עיבוד לשמה. ולדידי' י"ל דבעי' דוקא לשם אותה מצוה פרטית. ואפי' מחמירתא לקילתא לא מהני:

לח) ולכן מאחר כי לפע"ד לדעת הרמב"ם מוכח דלשמה דס"ת לא מהני לתפילין. ולדעת שאר הראשונים ז"ל דס"ל גם מזוזה בעי' עיבוד לשמה. ג"כ אין הדבר מוכרח אי מהני מחמירתא לקילת' והשאג"א בעצמו כתב דהדבר צריך ראי'. לזאת קשה לפע"ד לסמוך במעובד לשם ס"ת לחוד לכתוב עליו גם תו"מ. אמת כי מלשון הרמב"ן ז"ל במלחמת שם פ"ק דסוכה בהקשותו על בעה"מ שכתב דעיבוד הקלף לתפלין ודוכסוסטוס למזוזה

בעי לשמה וכן כתיבתן בעי לשמה מהא דקתני דתפלין ניקחין מכל אדם וכתב וז"ל וכן בתפלין (לדעת בעה"מ) ראוי הוא לחוש שמא לקח קלפים מכל אדם וכתב וכו' ועוד שמא פרשיות הללו למזוזה כתבן ועשה מזוזה תפילין ואין לשמה של מזוזה כשר לתפילין לפי שהוא מקדושה קלה לחמורה וכו' עכ"ל. ומשמע דמחמורה לקלה שפיר מהני. אבל גם על זה קשה עלי לסמוך. כי יש לדחות דלעולם גם מחמורה לקלה לא מהני אלא דאלימי אלים לקושיתי'. ומאחר שבעטרת זקנים כתב שבתחלת העיבוד יאמר לשם קדושת ס"ת ולשם תפילין ולשם מזוזה ולשם עור לבתים וכו'. ובעבוה"ג שם כתב ששאל לכמה סופרים ואמרו ג"כ שכן נוהגין. ויש לנו לומר מנהגן של ישראל תורה היא. והאחרונים ז"ל כתבו שאין בזה משום חשש ברירה. לכן שפיר דמי לנהוג הכי. ואמנם גם אם יתנה בדרך תנאי נמי שפיר דמי וכך היה פשוט שם לבעל שאג"א ז"ל ע"ש. אך נראה דצריך שיזכיר בפירוש בתנאי גם תפלין ומזוזה ויאמר עורות אלו אני מעבד לשם קדושת ס"ת ואני מתנה שאם ארצה לשנותם לתפילין או למזוזה יהי' הרשות בידי ולשם זה אשים אותם בסיד. אבל מ"ש בעבוה"ג שהתנאי יהי' בסתם שאם ירצה לשנותן לקדושה קלה יהי' הרשות בידו. לפע"ד יש לפקפק בו. וטוב יותר להזכיר בפירוש גם תפילין ומזוזה:

בשו"ת נטע שעשועים סי' כ"ח נשאל אם נכון להתנות בזה האופן שיאמר חלק הקלף שאני עתיד לכתוב עליו ס"ת מעובד עכשיו לשם ס"ת ושאני עתיד לכתוב עליו תפלין מעובד עכשיו לשם תפלין והשיב דזהו ממש דינא דשני לוגין שאני עתיד להפריש וכו'. ובמנהג שכתב העטז"ק כתב שאין בו חשש ברירה ע"ש:

לט) הקושיא שהבאתי לעיל (אות ל"ה) בשם הנו"ב ושאג"א אמאי לא קתני ס"ת שבלה אין עושין ממנו תפילין. אפשר לישב קצת לדעת הר"ח שהביא בש"מ פ"ק דב"ב דאין מתירין לכתחלה לכתוב ס"ת על הקלף רק דוקא על הגויל כמו שעשה משה. והנה הרמב"ם והרא"ש כתבו דיכולין לכתוב מזוזה על הגויל. ולפי"ז י"ל דברייתא מיירי בס"ת שכתוב כמצותו על הגויל וא"ש דלא קתני שאין עושין ממנו תפילין מפני שאין מורידין. דהא גם בלאו האי טעמא אי אפשר י דהא תפילין אגויל לא כתבינין. אבל מזוזה דכותבין על הגויל צריכין לטעמא דאין מורידין. אבל להרי"ף לא יתכן תירוץ זה דאיהו ס"ל דאין כותבין מזוזה רק על דוכסו' או על קלף ולא על גויל. גם התירוץ שכתבתי לעיל לדעת הרמב"ם לא יתכן לדעת הרי"ף דהא איהו משוה תפילין למזוזות בענין העיבוד. ובע"כ או דס"ל תרויהון בעי' לשמה או דס"ל תרויהון לא בעי' לשמה (עמ"ש בסי' כ"ז סק"ג) ואולי י"ל כן. דהא יש איזה שיטות דס"ל. דקלף היינו הצד שכנגד הבשר. ודוכסוסטות הוא

הצד שכנגד השערות. וכך הביאו בשם הרמב"ם. וכתב הכ"מ דהרמב"ם חזר בו אח"כ וכתב כאשר הוא לפנינו בהיפוך. וי"ל דהרי"ף ס"ל כהרמב"ם קודם חזרה. ובריייתא מיירי בס"ת הכתוב על הגויל כמצותו לכתחלה וכמש"ל. ולכן תפילין בלא"ה אי אפשר לעשות ממנו. אבל מזוזה הי' אפשר לעשות ממנו כגון שיגרוד היטב מאחורי הכתב שהוא הצד שכנגד הבשר עד שלא ישאר כ"א דוכסוסטות (וי"ל דלא שייך בזה תולמ"ה מכמה אנפי) ואיצטריך לאשמעונין דאין עושין משום הורדה:

מ) לכאורה עלה בדעתי ראי' דבע"כ מישכחת לקחת מידיעה אחת לס"ת וגם לתו"מ. מהא דאיתא במ"ס פ"א הל' י"ב של חמשה אין חולקין אותה שמא יעשה אחת שנים ואחת שלשה. ופי' בס' נחלת אריאל שאפי' אם רוצה לכתוב בעמוד שחתך תו"מ ולא ס"ת אפ"ה לא יחלוק כלל משום דחיישי' שמא יעשה יריעה של ב'. הרי דאי לאו משום חששא היה מותר. ובע"כ צ"ל או דגם המעובד לשם ס"ת לחוד מותר לתו"מ. או דעכ"פ תנאי מהני. אך י"ל דהך תנא ס"ל כת"ק דרשב"ג. וכמ"ש השאג"א לדחות ראי' שלו. וכמש"ל. ובסי' י"ג סק"ט כתבתי די"ל פי' אחר במ"ס:

מא) ועור המעובד לשם רצועות אם מותרין לשנותו לחול. הנה בשו"ת צמח צדק נו"נ בדבר והעלה להתירא מכח איזה ראיות שהביא (ועמש"ל אות ט"ו) ובפרמ"ג משבצת סי' מ"ב פקפק בראיותיו והניח בצ"ע. ולפע"ד אין הדבר צריך ראי' ממקום אחר. כי מסוגיין הוא מוכרע. דהא לדעת רוב הראשונים ז"ל אפי' גויל המעובד לשם ס"ת מותר לשנותו אפי' לחול משום דקימ"ל כרבא דהזמלמ"ה. אך הבעה"מ הוא ז"ל בירר לו שיטה זאת דבגופ' קדושה גם רבא מודה דהזמ"ה. והנה שיטה זאת אין לה קיום אלא אם נפרש פלוגתא דת"ק ורשב"ג ברצועות. ובין לפירושו של הבעה"מ דאביי כת"ק. בין לפירושו של הנ"י דרבא כת"ק מותר לשנותן לחול:

פרק ב

אם נפלה טפה דיו על הקלף ועשה ממנה אות. וכן אם כתב מקצת אות שלא לשמה וגמרה לשמה. וכן בשמות הקדושים אם כתב מקצת אות שלא לשם קדושת השם וגמרו לשם קדושת השם. מהו:

בימי המהרלב"ח זצ"ל היתה מלחמה כבדה מלחמת ה' בענין מ"ם פתוחה שנסתמה. המהריב"ח הסכים לדעת בנו המהרלב"ח שאין צריכין לגרוד רק את החרטום כלו (וכמ"ש בש"ע. וי"א דאפי' את החרטום אין צריכין לגרוד כלו רק עד שתאבד צורת מ"ם) אבל הר"א צרפתי פסק שצריכין לגרוד כל המ"ם כולה. ויסוד המחלוקה בהבנת תשו' הרא"ש כלל ג' סי' ט"ז. ע' בתשו' מהרלב"ח סי' א' מערכה מול מערכה. ובתשו'

הרד"ך בית א' האריך מאוד לחזק דעת הרא"צ וסיעתי' ועשה לו ליסוד מוסד שכל האות צריכין לעשותה ע"י כתיבה ואם חסר ממנה אפי' רק קוץ א' ועשהו ע"י חקיקת תוך פסול. וכן נמי במה שהצריכה תורה לכתבם לשמה וכן באותיות השם ושצריך לכתבם לשם קדושת השם כל האות בעינין ולא מקצתה ע"ש שהביא הוכחה לדבריו מגיטין פ"ב. ובספר גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק ל"ט האריך קצת לפלפל בדברי הרבנים הנזכרים. וראשית דבריו כ' וז"ל. ראשון לציון כתב מהרד"ך ז"ל וכו' ואומר מילתא דפשיטא לדידי' דחק תוכות פוסלין הן בכל האות הן במקצתה וכו' יראה לפע"ד כי מהרי"ן חביב ובנו וסיעתם ז"ל חולקים עליו על הקדמה זו כי לדעת הרבני' הנזכרים לדעת הרא"ש הכל הולך אחר החיתום ר"ל שאם נפלה טיפת דיו שלא היה בה צורת אות שהוא רוצה לעשות כגון טיפת דיו שנראית כמו ראש יו"ד או וא"ו והשלימה והאריכה ע"י קולמס שפיר קרינין בי' וכתב דהכל הולך אחר החיתום וכן דקדק מרן הב"י סי' זה מדברי הכלבו וכן יראה מתשו' הריב"ש סי' ז' ודלא כמהר"ם אלשקאר סי' ה' וכמש"ל ס"ק ל"ד ול"ו יע"ש וכו' עכ"ל. ובס"ק ל"ו כתב וז"ל ולענין הלכה יראה לי כיון דהכלבו והריב"ש ומרן מסכימים דיכול להוסיף על האות לתקנה כגון רי"ש לעשותה ד' וכן מטיפת דיו להוסיף עלי' לעשותה י' או ו' הכי נקטינין וכו' עכ"ל:

והנה דעת המג"א נראה להדיא דאינה כן. אלא דגם לשיטת המהרי"ן חביב וסיעתי' ג"כ הך מילתא הילכתא היא דאם עשה מטיפה דיו אות אינו כשר. שהרי בס"ק כ"ג הביא הך מילתא בשם המהר"ם אלשקאר ובס"ק כ"ה כתב דיש לנהוג כש"ע. וגם לפע"ד הכי מיסתבר. ומ"ש הג"פ שכן יראה מתשו' הריב"ש סי' ז' נראה ודאי דליתא. כי הריב"ש לא כתב אלא בכגון כפי"ן ביתי"ן דלתי"ן רישי"ן וכדומה שיוכל לתקן בהוספת דיו ובזה י"ל כ"ע מודי. דהא גם מתחלה עכ"פ נעשה ע"י כתיבה ולשמה. והא למה זה דומה. למי שכתב קצת מן האות לשמה והפסיק קודם שגמרו ואח"כ גמרו בכתיבה לשמה. וכן אם כתב יו"ד במקום וא"ו פשיטא שיכול לתקנה לעשותה וא"ו. אבל טפה דיו שנפלה מעצמה או אפי' עשה מקצת אות בכתיבה שלא לשמה שיהא מותר לעשות ממנה אות שלמה זאת לא נשמע כלל מדברי הריב"ש. וממילא גם ממ"ש מרן אין ראי' להתיר זאת. וגם מדברי הת"ה נראה דאין ראי' דאיהו לא קאמר אלא היכא דגורד כל הטפה שנפלה ולא נשאר אלא מקצת האות שנכתב בזה קאמר דכיון שהוא צריך לגמור את האות ע"י כתיבה לא מקרי ח"ת (וגם בהא אנן לא קימ"ל הני אלא דכל שהיא מכתיבה אחת צריכין לגרוד כולה) אבל לצרף טפת דיו שנפלה מעצמה או מה שלא נעשה לשמה לעשות ממנה אות לשמה ולומר בזה דהכל הולך אחר החיתום כמ"ש הג"פ אינו מוכח כלל. ואף

כי הראי' שהביא הרד"ך מפ"ב דגיטין יפה דחה הג"פ ולפע"ד יש לדחותה עוד מ"מ נראה הדין נכון מצד הסברא. ולא מצאנו חולק להקל בזה אלא הכלבו. ופשיטא דאין לסמוך להקל על סברת יחיד במקום שמצאנו כמה גדולים דפליגי עלי'. ודעת יתר הגדולים לא ידענו:

שוב ראיתי כי הט"ז שם באהע"ז ס' קכ"ה ס"ק י' ג"כ תמה על הכלבו לפי הפי' שפירש בו הב"י וכתב דודאי כל גוף האות צ"ל ע"י כתיבה ומה מועיל מעט התוספת שנההוה ע"י הכתב. ולכן פ' בו פירוש אחר ע"ש. וגם בפר"ח שם החזיק בדברי מהר"ם אלשקאר ובדברי מהרד"ך בזה דאפי' אם מקצת האות נעשה ע"י ח"ת או שלא לשמה או שלא לשם קדושת השם פסול וכתב דהכי נקיטינן ע"ש:

ומצאתי עוד בחידושי הרמב"ן גיטין דף כ' ע"ב שכתב וז"ל. ובירושלמי וכתב ולא מטף ר' יוחנן בר שלום ור' מתניא חד אמר בשלא עירב את הנקורות ואחרינ' אמר אפי' עירב את הנקודות ואלו בס"ת דבר ברור הוא שאפי' עירב את הנקודות אין זה כתב עכ"ל:

עוד כתב שם בג"פ ס"ק ל"ר וז"ל. ומיהו מספקא לי לדעת מהר"ם אלשקאר (שהיא כדעת הרד"ך) אם נפלה טפת דיו והאריך בה ועשאה וא"ו או נו"ן ויש בחלק שהאריך שיעור האות עשויה חק ירכות מהו. דאפשר דלא פסול חצי אות חק תוכות אלא היכא דבחלק חק ירכות בציר לה שיעורא ואותה טפה שנפלה כבר משלמת לאות אבל היכא דהאריך באות טפי הו"ל אותה טפה שנפלה כמאן דליתא ושרי לכ"ע והכי מסתברא וכו' עכ"ל. ולפע"ד איפכא מסתבר'. דכיון דאותה טפה לא חזיא לאיצטרופי א"כ אין האות מוקף גויל מתחלתו ופסול. ולא עוד אפי' אם אירע לו כן לאחר שנכתב האות בהכשר והפל בקצתו טפה דיו שלא מדעת נראה לפע"ד דפסול משום חסרון היקף גויל. אלא דגרידה מהני בזה שלא נשתנה צורת האות וגם הי' מוקף גויל בשעת כתיבתו:

פרק ג

ראש הלמד שנכנס לתוך חלל אות שבשיטה העליונה. מהו:

בתשו' מהרימ"ט ח"ב סי' ל"ב היתה השאלה שראש הלמ"ד נכנס לתוך חלל הרי"ש שבשיטה שלמעלה ונראית כמו קוף (נראה שהיה דרכם למשוך רגל הרי"ש בעקמומית לצד שמאל) ופסל משום דעין הקורא רואה שהיא קו"ף. ובתוך תשובתו על מי שרצה להכשיר ע"י קריאת התינוק כתב תשובה אחת דעכ"פ היה לו לכסות החלק התחתון דהיינו גוף הלמ"ד דכיון בתינוק רואה שהיא למטה למ"ד לא יקרא להאות שלמעלה קוף אבל עינינו הרואות שהיא קוף. ולכאורה יש להבין ומאי איכפת לן בלא כיסוי החלק התחתון. בשלמא סברת הט"ז שהבאתי בסי' ו' ס"ג ניחא דהתם הוי הפסק נקב שמצד

הדין אין לו צירוף והתינוק יצרפו ולכן צריכין לכסות את החלק התחתון. אבל הכא כיון שבאמת הצואר הזה שייך להלמ"ד. ואם התינוק יבחין שהוא כן מדוע לא נכשיר. ומצאתי סברא זאת בתשו' מגיד מראשית חלק או"ח סי' א' בשם מהראנ"ח דיש לחלק שראש למ"ד שנכנס בחלל ה"א לא שייך כ"כ שינוי צורה האות שכל הרואה יבדיל בין שניהם ויפריד אותן כיון שהן בשני שיטין ורישא בתר גופא גרירא וכו'. וא"כ למה נצטרך לכסות את החלק התחתון מאחר שהתינוק יבחין את האות כראוי נימא באמת דרישא בתר גופא גרירא. ואמנם לפע"ד שפיר יש מקום לפסול. משום דמתחלה כשעשה את הראש הזה של הלמ"ד בתוך חלל הריש שלמעלה הרי אפשר כי באותה רגע הי' לה צורת קו"ף או צורת ה"א. ואף שאח"כ משכו וחברו אל גוף למ"ד ופרחה ממנה הצורה ההיא וחזרה לצורתה הראשונה מאחר שכל הרואה יראה דרישא בתר גופא גרירא. מ"מ כיון שלא חזרה לצורתה אלא מחמת כתיבה אחרת ולא מחמת כתיבה בגופה הו"ל כמו חק תוכות ופסול (ולקמן אי"ה אכתוב דגרוע עוד מחק תוכות):

ולדינא נראה דאם האות שלמעלה נשתנה ברגע אחת לצורת אות אחרת לא מהני הבחנת תינוק וכמ"ש המהרימ"ט בעובד' דידי' אבל אם מעולם לא נשתנה לאות אחרת כגון שנכנס לתוך חלל ה"א או חי"ת וכדומה. אלא שאנו מסופקין שמא הפסידה צורתה ע"י כך. בזה יש לסמוך אינוקא. וכן היא דעת הפרמ"ג. ונראה שצריכין לכסות את החלק התחתון כמ"ש בשם המהרימ"ט. ומהטעם שכתבתי דכיון שמתחלה נפסל האות אף שאח"כ הוחזר לצורתו מחמת שאנו רואים דרישא בתר גופא גרירא מ"מ הו"ל כמו חק תוכות:

ואופן התיקון. הנה לגרוד צואר הלמ"ד ולמשוך גגה של למ"ד להלן ולעשות שם צוארה פשיטא דלא הוכשר האות העליון עי"ז דהא הו"ל חק תוכות. וכן למשל אם עשה דל"ת בגג רחב וראש הלמ"ד כנגד הקצה השמאלי. אף שמכל לגרוד קצת מן הגג של הדל"ת שישאר ראש הלמ"ד חוצה ג"כ הו"ל ח"ת. אלא צריך לגרוד ולתקן גוף האות. ועמ"ש בסי' ח' סק"ה. אבל הלמ"ד נראה לפע"ד דאינה צריכה שום תיקון כי היא לא אבדה צורתה:

ואם ראשה של למ"ד מגיע לתוך חלל אות מאותיות השם הקודש. הנה בס' שנות חיים חלק סת"ם סי' ע"ט נשאל בכ"ף פשוטה של השם שנכנס לתוכה צואר למ"ד משיטה שתחתי' ונראית כמו ה"א. וכתב דאם צואר הלמ"ד הוא סמוך לרגל הכ"ף כשר דאין זאת צורת ה"א. אך אם נכנס בחצי השמאלי אז נראית כמו ה"א. והורה לתקן כך. לגרוד תחלה גוף הלמ"ד וישאר הצואר. ואז הרי היא ה"א ממש ומותרין למחקה משום דהוה אות אחר ממש. והנה לכאורה יש לפקפק בהוראה זאת. כי במ"נ אם עתה כמות שהיא

אנו אוסרין למחוק את הך' מפני שאנו מסופקין שמא גם עתה צורתה עלי' (ע' מג"א סי' ל"ב סק"מ) א"כ גם במה שהוא גורד את גוף הלמ"ד והצואר ישאר. הרי הוא כמוחק את הכ"ף. כי מה לי אם מוחקה להדיא או שמשנה אותה לאות אחרת דהיינו לה"א. ואם נאמר משום דהוי רק ספיקא דרבנן (ע' סי' י"א סקט"ו) א"כ אין אנו צריכין לשום תחבולה. דכיון דמספקא לן אם יש לה תורת ה"א או תורת ך' אית לן למימר ספיקא דרבנן לקולא ומותרת במחיקה. אבל באמת קשה לסמוך על זה דהא איתחזק איסורא. ועוד נראה סברא דבהא גם מספיקא אסורה במחיקה. משום דאית לן למימר השתא ודאי לאו ה"א היא אלא ך' דהא רואין דרישא בתר גופא גרירא אלא דברגע שעשה בתוך חללה ראש הלמ"ד אז נשתנה צורתה וקבלה צורת ה"א. ושוב גם לאחר שמשך את הראש אל גוף הלמ"ד הנה הך' עומדת בפיסולה משום דהו"ל כמו חק תוכות. כמש"ל. ומ"מ אסורה במחיקה משום דגם הנטפל להשם מאחריו אף אם נעשה ע"י ח"ת אסור במחיקה כמ"ש בסי' י"א סקט"ו. וא"כ אסור למחוק את גוף הלמ"ד משום דהוי כאלו מחק את הך' וכמ"ש. ואמנם נראה לפע"ד דמ"מ יש להקל משום דבמה שהוא מוחק את גוף הלמ"ד אף דעי"ז ממילא מתקלקלת צורת הך' ונעשית ה"א מ"מ אין זאת אלא גרמא. וגרמא מותר (ע' בסי' י"א סק"א). וע' שו"ת בית אפרים יו"ד סי' ס"א. ומכ"ש דיש להקל בנטפלין. עוד נראה לפע"ד דכיון דברגע שעשה את ראש הלמ"ד נתקלקלה צורת הך' ונעשית ה"א. אף שאח"כ כאשר חברו אל גוף הלמ"ד חזרה לצורתה מ"מ מותרת במחיקה. והיא עפ"י הסברא אשר ראיתי שכתב שם בבית אפרים. דאע"ג דגם שם הנעשה ע"י חק תוכות אסור במחיקה. זהו רק כשעכ"פ נתכוין לעשות אותיות השם. אבל אם הי' מתעסק בעלמא ונמצאו אותיות השם נעשו מאליהם מותר במחיקה. והיא סברא נכונה מאוד. ולפי"ז גם הכא אף שבחיבורו הצואר עם גוף הלמ"ד נמצאה צורת ך' כבראשונה מ"מ הרי הוא לא הי' מתכוין לכך כלל אלא הי' מתעסק בעשיית הלמ"ד והך' חזרה מאלי' לצורתה. ומותרת במחיקה. ומכ"ש ע"י מחיקת גוף הלמ"ד דהוי רק גרמא. לכן נראה לפע"ד להקל בנ"ד:

ואולי גם בנכנסה הלמ"ד לתוך הדל"ת שהיא מגוף השם יש להקל וצ"ע:

עוד כתב שם בס' שנות חיים דאם הלמ"ד היא ג"כ מן שם קודש. אזי יש תקנה שאם הך' ארוכה וצואר הלמ"ד אינו נכנס בה רק מעט. באופן שאם יגרוד קצת מן רגל הך' עדיין ישאר בה כשיעור. וצואר הלמ"ד ישאר מבחוץ. אזי יעשה כן. דאף שאסור למחוק אפי' קצת מאות השם זהו מטעם דחצי שיעור אסור מה"ת. והך' שהיא נטפל אין בה רק איסור דרבנן ובדרבנן ח"ש מותר (דבר זה צ"ע) ובמחכ"ת זו שגיאה גדולה היא. דכיון

דכל זמן שהך' ארוכה אנו מחזיקין אותה לה"א. ואך ע"י הגרידה מן הרגל תצא מצורת ה"א ותקנה צורת ך' הרי היא נעשית ע"י חק תוכות (ומ"ש עוד שם ג"כ לא נהירא כלל): עוד שם בספר הנ"ל סי' צ"ד באה ג"כ השאלה הזאת שראשה של למ"ד נכנסה לתוך ך' של אלדיך. ודעת השואל להמשיך רגל הך' עוד יותר וגם גגה למשוך ואז לא יהי' ראש הלמ"ד נגד סוף הכ"ף רק באמצעיתה. ואינה דומה עוד לה"א וכשר. והוא ז"ל הסכים בזה עם השואל והוסיף מן דלי' להאריך הגג באופן שראש הלמ"ד יהי' בחצי החלל של הך' הנוטה לצד פנים לרגל הך' דאז אין זאת צורת ה"א ואע"ג דבה"א דעלמא אם אין הרגל השמאלי נגד קצה נמי כשר. מ"מ בזה שאין הרגל הזה בפ"ע רק ע"י אות אחר (דהיינו הלמ"ד) אין זה נחשב נשתנה צורת האות עכ"ד:

ולפע"ד לפמש"ל יש לפקפק בהוראה זאת. כי יש לנו לחוש ולומר השתא ודאי אין עלי' צורת ה"א אלא צורת ך' דרישא בתר גופא גרירא אלא שבאותה רגע אשר עשה בתוכה את הראש של הלמ"ד אז נשתנה צורתה לצורת ה"א ואח"כ כאשר חבר את הראש אל גוף הלמד חזרה לצורתה אבל הוא כמו חק תוכות. ולפי"ז לא יועיל לנו כלל משיכת הרגל והגג. ועמ"ש בסי' ח' סוף סק"ה: גם מ"ש לחלק דאע"ג דה"א אחרת כשרה גם כשהרגל אינו כנגד קצה הגג אלא לפנים (ואפי' להלן מהחצי שלצד פנים) מ"מ בזה שאין הרגל לפני עצמו אלא עולה מן הלמ"ד אין בזה על הכ"ף צורת ה"א. הנה ודאי סברא נכונה היא. אם הצואר של הלמ"ד הו' נמשך ממטה למעלה. אבל מאחר שהדרך הוא שמושכין אותו מלמעלה למטה. ומיד לאחר שעשה את הראש בתוך הכ"ף קנתה צורת ה"א מה יושיענו זאת אשר חברו אח"כ אל גוף הלמ"ד וחזרה לצורת ך'. שהרי הוא כמו ח"ת וכמ"ש:

פרק ד

נקב בצד האות או בתוך האות. מהו:

באורח חיים סי' ל"ב סעיף ט"ו אם לאחר שנכתב ניקב בתוך הה"א או המ"ם כשר אפי' ניקב כל תוכו שהנקב ממלא כל החלל אבל בירושלמי משמע שגם מבפנים צריך שיהא מוקף קלף. וכתב שם הט"ז בס"ק ח' כי מדברי הטור דמסיים בי' הלכך אם ניקב כל תוכו פסול משמע דוקא כל תוכו ולא קצת ממנו והטעם משום דכל הגויל שבתוך האות הוי כחלק א' וע"כ אע"פ שנפסק הגויל בתוך האות מצד אחד מגין עליו מה שנשאר מצד השני וכו'. ולכאורה יש להבין דלפי"ז הא דהקשה הב"י אהא דמכשירינין בנפסק האות ע"י נקב מהא דאמרי' כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותי' פסול. אמאי לא תירץ דהא דמכשירינין בנפסק האות ע"י נקב זהו מפני שהקלף שחוץ לנקב מגין

משא"כ באות הנדבק לחברו שאין שום קלף ביניהם. וצ"ל (לדעת הט"ז) דבאמת זהו נכלל בתירוץ הראשון של הב"י דלא פסלינין אלא בנדבקו שאין שום קלף להגן משא"כ בנקב שהקלף אשר מחוץ לנקב מגין. וממילא נשמע שגם בנקב כה"ג שאין שום קלף להגן פסול אפי' אם נעשה לאחר הכתיבה וזהו ממש כהירושלמי (לפי הבנת הט"ז) ובזה נעמוד על כוונת הט"ז שם בס"ק י"ד שכתב דמדברי הטור שכתב ובירושלמי משמע שצריך גם מבפנים מוקף גויל הלכך אם ניקב כל תוכו פסול משמע דס"ל להטור כתי' הראשון של הב"י. ולכאור' גם לתי' הראשון אמאי פסול הרי לתי' הראשון נקב אינו מזיק כלל. אבל לפמ"ש ניחא ומבוארת כוונת הט"ז כי לפי התי' הראשון ודאי נקב שנשאר גויל מצד א' אינו מזיק משום דגויל זה מגין אבל כשנחסר כל הגויל ע"י הנקב שאין עוד מה להגן פסול. משא"כ לתי' השני כל שנכתב בהכשר שוב אין שום דבר מזיק לו כלל. וכן פי' בנוב"ק סי' ע"ה דברי הט"ז. ובלבושי שרד כתב שהנו"ב שגג בזה. ולפע"ד יפה דק בזה הנו"ב: אולם במה שכתב שם עוד הט"ז וז"ל אלא דצ"ע הא דברי הש"ע סתרי אהדדי דבסעיף ט"ו כתב דלירושלמי פסול ניקב כל תוכו (אמת כי לשון הש"ע שלפנינו אינו כן אלא שכתב דבירושלמי משמע שגם בפנים צריך שיהא מוקף קלף) כדברי הטור ולפ"ד כאן כשר בזה אפי' בחוץ וצ"ע וכו' עכ"ל. ולישב זאת כתב שם בנו"ב וז"ל הב"י בשלחנו חשש לחומרא של כל א' מן התירוצים (של הב"י) ולכך בסעי' ט"ו פסק כהירושלמי ואפי' ניקב אחר שנכתב והיינו חומרא של תירוץ הראשון ובסעיף ט"ז חשש לחומרא של התי' השני ולכך אפי' לא נפסק רק למטה בנקב ואינו תופס הנקב עד אות אחר אם נעשה מתחלת הכתיבה פסול ואין מקום לתמיהתו של הט"ז דהדב"י מספקא לי' ואזיל הכא לחומרא והכא לח מרא עכ"ל: הנה לפי דבריו דברי הט"ז תמוהים הם מאוד איך לא מצא הוא ז"ל מענה זאת לדברי הש"ע דפסק הכא לחומרא והכא לחומרא. והרי בס"ק ח' הוא בעצמו כתב דרך זה לתרץ דברי הרמ"א (וע' בשו"ת בית אפרים או"ח סי' ג' מ"ש בזה) ולפע"ד הי' אפשר לומר משום דחזינן כי בסעיף ט"ו כתב בש"ע אם נקב רגל הפנימי של ה"א אפי' לא נשאר כ"א כ"ש כשר להרא"ש ולא הביא כלל דעת החולקים ומחמירים. ומוכח מדבריו כי בכדי לעשות שלום בין התלמודים להשוות תלמודא דידן להירושלמי צריכין אנו לתפוס לישנא קמא דרש"י לאמיתי ובין לקולא בין לחומרא. ולפי"ז יפה הקשה הט"ז דא"כ אמאי פסק בסעי' ט"ז להחמיר כתירוץ השני שבב"י. זהו הנראה לפע"ד לפי הבנת הנו"ב והב"א בדברי הט"ז:

אבל כשאני לעצמי היה נראה לפע"ד כי המדקדק היטב בלשון הט"ז יראה דלא הקשה על הפסול שבש"ע סעי' ט"ז אלא על ההכשר שנמצא שם הקשה. והוא כי בש"ע התחיל

הא דמכשירינן כשנפסק אות דוקא כשנכתב בכשרות ואח"כ נפסל אבל אם מתחלה וכו' וסיים או אם רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף בלי היקף קלף מתחלתו פסול. והר. הוא כמבואר שאם נכתב בכשרות ואח"כ נחסר חפי' כל הקלף שלא נשאר כלל להגן דומיא דכ"ף פשוטה שמגיעה לסוף הקלף אם מתחלה הי' נכתב בכשרות ואח"כ נחסר הי' כשר. וזהו דלא כירושלמי. וזהו שכתב הט"ז ולפי דבריו כאן כשר בזה אפי' בחוץ ר"ל לפי דברי הש"ע שבכאן מוכח שאם נכתב בהכשר אפי' אם נחסר כל הקלף שבחוץ כשר ומכ"ש בדינו של הירושלמי שנחסר מבפנים אפי' נחסר כלו יש לנו להכשיר. כן נראה לפע"ד ברור כוונת הט"ז והיא באמת קושיא גדולה ראויה למי שאמרה:

הן אמת כי עיקר הדבר אשר חידש הט"ז לדעת הירושלמי דאינו פוסל אלא אם ניטל כל הקלף שבתוך האות אבל אם נשאר מצד א' כשר. הנה זאת באה לו מחמת שלא ראה גוף הירושלמי כי שם מבואר ההיפוך דהכי איתא שם ר' זעירא וכו' ניקב נקב באמצע ב' אם הי' הגויל מקיפו מכל צד כשר ואם לאו פסול. הדי להדיא דבעי גויל מכל צד. ובע"כ גם לשון הטור אנו צריכין לפרש כך דמ"ש אם ניקב כל תוכו פסול כוונתו אם ניקב עד הכתב (לאפוקי אם נשאר היקף גויל) דכל שניקב עד הכתב אפי' הוא רק מצד א' כל תוכו קרי לי'. ועכ"פ קושית הט"ז ודאי קושיא אלימתא היא דהא בסעיף ט"ז מוכח דאם נעשה הנקב לאחר שנכתב בהכשר כשר בכל ענין ואפי' אם אין שום קלף להגן וכמו שכתבנו:

ברם סוגיא הירושלמי בזה באמת צריך עיון רב. דהכי איתא שם בפ"ק דמגילה ר' זעירה בשם רב ניקב נקב בירכו של הא אם גורדו ונשתייר שם ירך קטנה כשר ואם לאו פסול ר' זעירה בשם רב חסדא הי' הגימל מכלה את הגויל אם גורדו ונשתייר ממנו ירך קטנה כשר ואם לאו פסול ר' זעירה בשם אשייאן בר נדבך ניקב נקב באמצע בי"ת אם הי' הגויל מקיפו מכל צד כשר ואם לאו פסול אמר ר' זעירה אתיא דרב חסדא כרב ותרויהון פליגין על שיטתי' דאשיין בר נדבך חבריא אמרי אתיא דאשייאן בר נדבך כר' יוחנן דתני עירב את האותיות אית תניי תני כשר אית תניי תני פסול ר' אדא בר שמעון בשם ר' יוחנן מ"ד כשר מלמטן ע"ד פסול מלמעלן כגון ארצינו תפארתינו ארצך צריכה תפארתך צריכה ע"כ. והנה הרשב"א והרמב"ן ויתר הראשונים ז"ל פירשו דהא דאמר מלמטן כשר היינו שנדבקו האותיות למטה ששבר נגמר האות ולמעלה פסול היינו שנדבק האות למעלה בתחלת הכתיבה וארצך צריכה היינו אם נדבקה הך' הפשוטה באמצעה אל הצ' הוי ספק אבל בעל קרבן עדה במחכ"ת פירש בזה פירוש זר מאוד אשר לא ניתן

להאמר כלל. ובשירי קרבן כתב וז"ל הרשב"א פי' וכו' ובב"י באו"ח סי' ל"ב מביאו לדברי הרשב"א ותימא לפי פירושי לא אתיא כלל הא דאשייאן לדר' יוחנן ונראה דגרם לו זאת שלא ראה אלא סוגיא דברכות כמפורש בדבריו ושם לא נזכרו דברי אשייאן אבל מכאן מוכח כמו שכתבתי בקונטרס ולא איירי כלל בדיבוק עכ"ל. והנה את אשר חשד למאור עינינו הרשב"א ז"ל אירע לו כי הוא לא ראה דברי הרשב"א אלא מה שהובא בב"י אבל באמת בתשו' הרשב"א סי' תרי"א מביא את הירושלמי הזה דמס' מגילה ועכ"ז מפרש פירושו. ואולם מה שהקשה בשירי קרבן דלפי פי' הרשב"א לא אתיא כלל הא דאשייאן לדר' יוחנן הא ודאי צריכה רבה. וכפי הנראה לפע"ד מפרשים דאשייאן מיירי בשניקב הגויל קודם שכתב את הבית ולכן הוא פוסל כמו שר' יוחנן פוסל בדביקת האות קודם שנגמר. וכן נראה דעת המהרלב"ח (שהביאו הב"י) בקיצור והוא בסי' ק"ל) שהבין כך דעת הירושלמי שהרי הוא כתב בענין הגט שהגיעה ך' לנקב שהי' קודם הכתיבה. דדוקא אם נכתב בהכשר ואח"כ בא הנקב כשר אבל אם הי' הנקב בתחלה פסול ומביא ראי' מהך ירושלמי. ומוכח שהוא פי' את הירושלמי בשנעשה הנקב קודם הכתיבה. אלא דלפי"ז צ"ע איך כתב הטור לדעת הירושלמי דגם אם ניקב לאחר הכתיבה פסול בדליכא היקף גויל (שוב ראיתי כי בתשו' הרמ"ע סי' ל"ו מביא ג"כ את הירושלמי הנ"ל דמס' מגילה וגם הוא מפרשו בדרכו של הרשב"א):

ולהלכה הנה מבואר בב"י כי רוב הפוסקי' ס"ל כפירוש שני של רש"י דגם בניקב כל החלל ולא נשאר היקף גויל ג"כ כשר. אך הטור נראה ודאי שדעתו לפסוק כפי' הראשון. וצ"ע לפע"ד מה ראה הב"י להסתפק בלשון הטור שכתב הלכך וכו' אם הוא רק לדעת הירושלמי או לישנא דנפשי'. הרי מדכתב אח"כ דאם ניקב רגל הפנימי של ה"א אפי' לא נשאר ממנו אלא כל שהוא כשר מוכח להדיא דפוסק כפי' הראשון של רש"י אפי' להקל והיינו ודאי משום דס"ל דהירושלמי מסייע לפי' זה ולכן יש לנו לתפוס פי' זה לעיקר. ומ"מ הנה ודאי מבואר דרוב הפוסקים ס"ל כפי' השני וס"ל דתלמודא דידן חולק אירושלמי ונקטי' כתלמודא דידן (או דס"ל כמ"ש דירושלמי מיירי בניקב קודם הכתיבה) וכפי הנראה לפע"ד גם בש"ע דעתו לפסוק הכי מעיקר הדין. ולכן כתב דעה זאת בסתם והא דכתב דבירושלמי דגם מבפנים בעינין מוקף גויל אינו אלא לחלוק כבוד לדעה זאת שאם אפשר לעשות כן לגרוד קצת מבפנים ולעשות מוקף גויל מצוה לעשות כן אבל אם אי אפשר כגון שהוא באות מן השם או שנמצא כן בשבת בס"ת כשר גם בלא היקף גויל (ובהכי י"ל מ"ש בסעיף ט"ז) וגם הא דכתב דאם ניקב רגל הפנימי של ה"א כשר להרא"ש כוונתו להרא"ש לחודי' כשר אבל לא לשאר רבוותא ואין הלכה כיחיד נגד

רבים. וכמ"ש בב"י דאנן לא דחינין כל הני רבוותא מקמי' דהרא"ש (ואם לא נפרש דבריו שבש"ע כמ"ש הרי הוא סותר א"ע):

שוב מצאתי בס' תוספת שבת בחידושיו שבתחלת הספר הנקרא ספר פלאים הביא קושי' הט"ז הנ"ל וכתב וז"ל נ"ב וקושיתו איני מכיר דהא בב"י מסיק דדעת הפוסקים דלא כהירושלמי וכן סתם בריש סט"ו והא דמסיק הטור אבל בירושלמי ר"ל דמ"מ יש ליזהר לכתחלה שלא יכתוב במקום שיהא נקב בחלל אבל אם ניקב אחר שנכתב פשיט' דכשר עכ"ל. והנה מה שרוצה לומר כן לדעת הטור נראה דלית' וכמש"ל דמדכתב דבניקב רגל הפנימי די בשנשתייר כל שהוא מוכח דפוסק כפי' הראשון של רש"י וכהירושלמי. ואך לדעת הש"ע נראה לומר כן דאין דעתו לפסוק כהירושלמי. וגם לא כמ"ש הוא ז"ל דהביאו כדי ללמד דיש ליזהר לכתחלה שלא יכתוב במקום שיהא נקב בחלל דהא מילתא דפשיטא היא והא לא מיירי אלא באם לאחר שנכתב ניקב. אלא נראה כמו שכתבתי דאתי להורות דאם אפשר לתקן מצוה לתקן. ומ"ש דבירושלמי משמ"ע ולא כתבו דבירושלמי אית"א נראה משום דאיכא למדחי (ואולי האמת כן הוא) דהירושלמי מיירי בשניקב קודם הכתיבה:

לאחר כתבי כל הנ"ל הגיעני ס' ביאור מרדכי וראיתי בחידושיו לשורה ל"ה שהקשה להרא"ש דכתב שפ' הראשון של רש"י וקשה קושי' הב"י דהך מקצת רגל שנשאר אינו מ"ג ושני תירוצי הב"י לא שייכי דהא לפי' ראשון של רש"י גם תלמודא דידן ס"ל כירושלמי דאם ניקב לאחר שנכתב ג"ש פסול אם אינו מ"ג. ותירוצו רחוק ע"ש. ובאמת כי להרא"ש לפע"ד לא קשה מידי דהא י"ל דגם איהו ס"ל דתלמודא דידן חולק אירושלמי והיינו מהך מילתא גופא. מדמכשירינין ניקב בצד הרגל והרי הרא"ש אינו דוחה פי' שני של רש"י מכח הירושלמי (דנימא שהוא רוצה לעשות שלום בין התלמודים) אלא שהוא דוחה פי' זה משום דקשה אמאי נקט תוכו של ה"א טפי מתוך כל שאר האותיות. ולעולם י"ל דס"ל דבע"כ תלמודא דידן פליג אירושלמי. אמנם להטור ודאי קשה שהוא מביא את הירושלמי. ואם היינו אומרים כמ"ש הט"ז דלשון הטור משמע דדוקא בניטל כל הגויל של החלל ולא נשאר בשום צד פסול אבל בשנשאר אפי' רק מצד א' מגין הוי אתי שפיר. אבל כבר כתבתי כי בירושלמי מבואר דבעי שישאר גויל בכל צדדים. וא"כ קשיא טובא להטור. ומזה הי' נראה לכאורה כמ"ש בעל תוספת שבת שגם הטור אין דעתו לפסוק כהירושלמי מעיקר הדין אלא שהביאו לחומרא בעלמא (וכמ"ש אנכי לדעת הש"ע) ושוב מביא דין ניקב תוכו של ה"א וכפירוש הראשון של רש"י. והא דלא ניחא לי' בפי' השני לאו משום שרוצה להשוות גמ' דידן עם הירושלמי דהא בע"כ פליגי כמש"ל. אלא דדעתו

כדעת אביו הרא"ש ז"ל דמדלא נקט שאר אותיות מוכח כפי' הראשון וסמך א"ע במה שהביא את הירושלמי. דגם בדיני רגלי הה"א שכתב אח"כ ידעו שאם יהי' באפשרי לגרור יגררו קצת לעשות מ"ג כדי לצאת ידי הירושלמי (ולפי מה שאכתוב לקמן בסמוך אי"ה כי יש מקום לומר דחסרון מבפנים גרע מחסרון מבחוץ א"ש בפשיטות):

ואם נעשה נקב בין שתי אותיות ולא נשאר שום קלף חלק ביניהם אפי' נעשה כן לאחר כתיבה דעת הנו"ב שם לפסול משום תירוץ הראשון של הב"י. וזהו כפי סברת הט"ז שמחלק בין ניטל כל הגויל לנשאר מצד א' שאם נשאר מצר א' מגין גם על הצד השני. והנה הסבר' היא חידוש אלא שלמדה מלשון הטור. וכבר כתבתי לעיל כי בירושלמי מבואר ההיפוך שמצריך מכל צד היקף גויל. ומאחר שאין לנו שום הוכחה לסברת הט"ז הי' נראה לפע"ד לומר דגם בזה אם אי אפשר לתקן ע"י גרידה יש להכשיר ועוד נראה לפע"ד כי בזה יש מקום יותר להקל. כיון דבתלמודא דידן מבואר דאם נפסק אות ע"י נקב כשר אף שאינו מוקף גויל שמה. ואם באנו להשוות תלמודא דידן עם דברי אשייאן שבירושלמי דאמר שאם ניקב באמצע הבי"ת צריך היקף גויל מכל צד ואם רק מצד א' אינו עוקף גויל פסול אין לנו מקום אלא לומר דמבפנים גרע מבחוץ (וכעין שכתבו הפוסקים לענין דיבוק. דאות הדבוק לעצמותו במקום שאין לו להיות דבוק גרע יותר מאם נדבק לאות אחר כמבואר באריכות בתשו' מהרלב"ח ומהרד"ך) ובהכי ג"כ א"ש לשון הש"ע בסעי' ט"ז דמשמע מיני' שאם ניקב לאחר הכתיבה אפי' לא נשאר שום היקף גויל נמי כשר כמש"ל. וכן נראה לפע"ד דהיכא דאי אפשר לתקן יש להכשיר אפי' ניטל כל הקלף שבין אות לאות. וה' יצילנו משגיאות:

ואם קודם הכתיבה היה נקב וכתב אצלו אות ואינו מוקף גויל מן הצד ההיא מתתלתו. לתירוץ הראשון של הב"י כשר. וכתב הב"י שכן משמע מלשון רש"י גבי איפסקה וא"ו דויהרג שכתב וא"ו דויהרג אירע במקום נקב משמע דבשעת כתיבה פגע בנקב ואפ"ה כשר (ועמ"ש בזה בסי' ז' סק"ה) אבל כתב עוד כי מדברי הרמב"ם נראה להדיא כתירוץ השני שלו דכל שהי' קורם הכתיבה נקב פוסל. והביא שגם המהרלב"ח כתב כן בשם כמה גדולים ובשם הירושלמי. ובאמת שכן מוכח להדיא מהירושלמי מהא דאמר היה הגימל מכלה את הגויל וכו'. וכן מהא דאמר ניקב נקב באמצע בי"ת וכו' יש להוכיח כן. כי במ"נ אי מיירי בשהיה הנקב קודם הכתיבה א"כ מנ"ל למימר דתלמוד' דידן חולק:

ואי מיירי בשנעשה לאחר הכתיבה ובע"כ תלמוד' דידן חולק. הרי כלל בידינו דאפושא פלוגתא לא מפשינן ויש לנו לומר דעכ"פ בנקב שקודם הכתיבה מודה תלמודא דידן. ובחידושי לבושי שרד לאו"ח סי' ל"ב כתב דמש"ה פסק בש"ע כתירוצו השני משום

דבב"י מביא דברי המהרלב"ח שסותר תי' הראשון מכח הירושלמי ומוכח כתירוץ השני ע"ש:

ובנו"ב קמא סי' ע"ד בעובדא שלא היו יכולין לתקן עוקץ השמאלי של היו"ד שבשם כ"א באופן שלא יהי' מוקף גויל מחמת הנקב שנעשה שם. צירף שם לספק ספיקא תי' הראשון של הב"י שמא גם בתחלת הכתיבה אין הנקב מזיק. וצ"ע לפע"ד. ואם הייתי שם והייתי כדאי הייתי אומר לדבק תחלה קצה קלף תחת הנקב ואח"כ לעשות את העוקץ דבזה יש לנו עוד סיוע דעת הט"ז ביו"ד סי' ר"פ ס"ק ד'. ואם היו עושין את העוקץ על גוף הקלף כמו שהורה שם פשיטא דלא הי' מזיק הקפת גויל של המטלית. אלא אפי' לעשות את העוקץ על המטלית אפשר לפע"ד להקל מכח ס"ס שמא הלכה כרש"י ואת"ל כר"ת שמא הלכה כהט"ז ובס' ביאור מרדכי הסכים עם הט"ז בזה ע"ש היטב: ואף שיש בזה קצת חששא שכתבתי בסי' י"א ס"ק כ"ד מ"מ כיון דלא הוה רק חששא רחוקה אפשר דיש להתיר בשעת הדחק ועמ"ש בסי' ז' סק"ו בשם תשו' מאמר מרדכי. והנה מאחר שאנו תופסים לעיקר פירוש שני של רש"י מצוה עלינו לישב מה שהקשה הרא"ש לפי' זה אמאי נקט תוכו של ה"א טפי משאר אותיות. והב"י כתב דאיכא למימר חדא מהאותיות שיש להן תוך נקט. וזה רחוק דאמאי לא נקט תוכו של בי"ת כמו שהוא בירושלמי. והבי"ת מוקדמת לה"א. ונראה לפעד"ל דהא בתלמודא דידן אמר אשייאן להך מילתא משמי' דרב יהודה ור' יעקב קאמר לדידי מפרשה לי מיני' דרב יהודה ניקב תוכו של ה"א כשר ירכו אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול ופירשו המפרשים אות קטן היינו יו"ד (ולא אות דידי') ולפי"ז י"ל דבעי לנקוטי באות אחת שיש בו כדי לחלק בין התוך לירך האות ולכן נקט ה"א דאיכא לפלוגי הכי בין תוכו לכרע'. אבל בבי"ת ליכא לפלוגי בהכי דהא אם נשאר מן הגג כשיעור יו"ד הרי היא נו"ן (ע' סי ה' סק"ז) וגם אם נשאר מן המושב כשיעור יו"ד נראה דפסול משום דאין עליו צורת בי"ת אלא נו"ן הפוכה וכמו דאמרי' שלא יעשה גמין צדין היינו שלא יהי' נראה הג' כמו צד"י הפוכה כמ"ש רש"י. אבל אשייאן שבירושלמי דלא איירי מירך האות אלא מתוך האות לבד שפיר נקט בי"ת שהוא האות הראשון שיש לו תוך: ומה דסיים רש"י ובתפילין קמיירי. ע' מ"ש בזה בס' מעדני י"ט הל' ס"ת סי' ט"ו. ולפע"ד י"ל כי רש"י ז"ל הוכרח לזה כדי להשוות ש"ס דילן עם הירושלמי דבעי מוקף גויל גם מבפנים. ולכן ס"ל דהירושלמי מיירי בס"ת דחמיר וכאן מיירי בתפילין. אבל ללישנא קמא לא צריכין לחלק בהכי כי יש לחלק באנפי אחריני. או י"ל דגם לל"ק קאמר רש"י דבתפילין קמיירי.

להשוות עם הירושלמי. מיהו לדינא יפה כתב שם במעי"ט שאין כן דעת הפוסקים לחלק בין תפילין לס"ת:

פרק ה

יו"ד העליונה או התחתונה של האל"ף שנגעו בקו האמצעי יותר מן הראוי. מהו: באו"ח סי' ל"ב סעי' י"ח אם נגע רגל האלוף בגג האלוף או פני האלוף בפני' בגג שתחתי' פסול ואין תקנה בגרידה להפרידה דהוי כחק תוכות אלא יגרוד כל מה שנעשה בפיסול ויחזור ויכתבנו. וכתב שם המג"א בס"ק כ"ט וז"ל פסול. נ"ל דוקא שנגעה היו"ד עצמה באלוף אבל אם קוצה השמאלית של היוד נוגעת באלוף כשר כמ"ש באה"ע סי' קכ"ה סי"ו דהא אפי' בלא קוצה מקרי יו"ד וכו' עכ"ל. ונראה לפע"ד כי ממ"ש לשון כשר מוכח כוונתו דכשר כמו שהוא בלי שום תיקון. וכן מוכח נמי מדציין על תיבת פסול. ואם היתה כוונתו דכשר רק אחר הגרידה והפרידה הו"ל לציין על מ"ש המחבר ואין תקנה וכו'. וזה פשוט לפע"ד לכל מי שהוא בקי בדרכי המג"א. ועוד שהרי הוא מביא מאה"ע סי' קכ"ה ומוכח שם דהרמ"א מכשיר בלי שום תיקון. ואף כי הדבר לפע"ד פשוט בכוונת המג"א מ"מ אעידה לי שני עדים כשרים בדבר. הא' הוא הס' לדוד אמת שכתב בסי' י"ב אות ל"ב ב' וז"ל אם קוץ שמאל של יו"ד האלוף נוגעת באלוף כשר דאף בלא קוץ מקרי יו"ד עכ"ל (ומ"ש שם באות כ"ט וז"ל קוצה של יו"ד העליונה שבאות האלוף של שם שנדבקה בגופה פסול וכו'. בע"כ שיש שם ט"ס וכפי הנראה שתי תיבות קוצ"ה ש"ל מיותרין הן וצ"ל יו"ד העליונה וכו'. וכן מורה לשונו כי שם כתב שנדבקה וכאן כתב נוגעת) הב' הוא בעל התניא בש"ע שלו כתב ג"כ וז"ל אבל אם עוקצה השמאלי נוגע בגג ולא עצמה של י' כשר שאף בלא עוקץ זה שם יו"ד עלי' אינו פוסל בנגיעתו וכו' עכ"ל: ובדברי רבותינו הראשונים ז"ל. הנה בתשו' מהרלב"ח סי' א' הביא מ"ש ה"ר מנחם לבית מאיר בקרית ספר וז"ל ודוקא כשנדבקה באות אחרת אבל אם דבוקה בעצמה כל שלא נפסדה צורת האות כשרה וכו' עכ"ל. ומהרלב"ח שם הוכיח במישור שכן היא גם דעת רבינו הרמב"ם ז"ל וביחוד ממ"ש בפ"י כשמנה דברים הפוסלים כתב וז"ל י"ד שנגעה אות באות ט"ו שנפסדה צורת אות א' עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת וכו'. הרי כי אינו פוסל נגיעה אלא מאות לאות אבל באות עצמו מיני' ובי' אינו פוסל אלא אם נשתנה צורתו שאינו נקרא כראוי. וכתב שם עוד המהרלב"ח וז"ל הרי מבואר מדברי הרב (הרמב"ם) כל מה שאמרנו ובודאי כי מהם לקח בעל קרית ספר הלשון שכתבנו למעלה בשמו בדבוק האות אל עצמה וכו' עכ"ל ע"ש. ולפי"ז נראה לפע"ד דצ"ל הא דאמרי' מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדין. ודאי דנלמד מזה דאלו צריכים להיותן

דוקא סתומין ואם לאו פסולין. דאם היו כשרים גם בלי סתימה לא עביד קוב"ה ניסא למגנא כי היו יכולין לעמוד בלא נס. אבל שאר אותיות אף שעמדו בלוחות בלא נס כי אין בהן סתימה מ"מ אם עשה בהן איזה סתימה כגון שהיו"ד העליונה של האלוף דבוקה בגגה בקוץ הימיני וגם בקוץ השמאלי שנמצא שם חלל בין שני העוקצן וכיוצא בזה אף דבלוחות ודאי לא הי' כן מ"מ כיון שהאות נקרא כראוי כשר:

והנה אנכי במה"ק כתבתי כדברי המג"א דאם רק קוצה השמאלי של היוד נוגעת בא' כשר. ובס' מלאכת שמים כלל ו' חכמה סעי' א' כתב וז"ל וכן יודי האלוף שנגעו בקו האמצעי במקום שאין להם ליגע אפי' בדיבוק דק (ובמוסגר כתב עוד) [ודלא כמ"ש בס' קה"ס שטעה בזה כמ"ש בבינה] בכל אלה אסור לגרור הדבוק דהוי ח"ת וכו' עכ"ל. ובבינה שם סק"ד לאחר שהביא שהרד"ך כתב כן שאין בזה תקנה להפריד את הדיבוק כתב וז"ל ותימה על המג"א שבס"ק כ"ז (בענין פירוד רגל הה"א הדבוק כחוט השערה) מביא בעצמו שהרד"ך חולק על הרלנ"ח שם ולגבי אלוף לא הביא דבריו והרואה בתשו' הרד"ך יראה בעליל דתרויהו חד דינא אית להו להחמיר וכך הדעת נותנת דמאי שנא זה מזה וכו' ומ"ש בס' קה"ס וכל זה דוקא כשנגעה יוד עצמה באלוף אבל אם רק קוצה השמאלי של יו"ד נוגעת באלוף כשר עכ"ל אינו נכון. חדא שיש מקום לטעות בלשונו כאלו דיבוק דק באלוף אינו פוסל כלל אפי' קודם שמחקו וזה בודאי ליתא דכל זמן שאין האות כאשר נמסר מסיני אי אפשר להכשירו אעפ"י שצורתו ניכרת אמנם אפי' אחר שגרד הדיבוק הדק ההוא אין לסמוך על המג"א בזה להכשיר וכו' עכ"ל. והנה מה שתמה על המג"א (אפי' לפי הבנתו) מדיבוק רגל הה"א לדיבוק עיקוץ היו"ד לאלוף וכתב שהרואה בתשו' הרד"ך יראה בעליל דתרויהו חד דינא אית להו וכו'. אומר אני כי הרואה בתשו' מהרלב"ח יראה בעליל שהמרחק רב ביניהם ולא קרב זה אל זה. וז"ל שם. בענין דיבוק האלוף והפא ושאר האותיות עם עצמן אומר שאם באנו לדון ולומר שאין זה פוסל בס"ת (כי) יש לנו על מה שנסמוך חדא כי לא מצינו שנזכר בגמ' בפירוש פסול מצד זה כמו שנזכר בה"א במ"ש ההי"ן חתי"ן וגם לא מצינו בפירוש שצורתן כך בלי דיבוק כמו שמצינו בקוף במ"ש מ"ט תליא כרע' דקוף האמת שקבלנו בכך וגם כי צורת האות לא נשתנה מפני זה ואינה דומה לאות אחרת עכ"ל (ומביא שם דברי הר"מ לבית מאיר שהבאתי לעיל) והנה מבואר כי אף לפי הבנת בעל מלא"ש דברי המג"א דגם בדיבוק קוץ השמאלי של היו"ד לאלוף לא הכשיר אלא ע"י פרידה אין כאן שום קושיא כי בדיבוק רגל הה"א שנשתנה לצורת חי"ת מיסתבר טעמי' דהאוסרין להפריד משום ח"ת משא"כ בדיבוק קוץ היוד להאלוף דלא נשתנה לאות אחר הוי כמו פירוד בין אות

לאות דאין בו משום ח"ת. אבל לפע"ד נראה ברור כי דעת המג"א להכשיר גם בלי פירוד וכמש"ל. ומ"ש הפרמ"ג ועכ"פ גרידה בעי ?ודי? וא"צ למחוק כל היו"ד עכ"ל. נראה דלא כ"כ לדעת המג"א אלא דרך הכרעה כ"כ:

ומ"מ מאחר שהרבה חולקים שם (באה"ע) על הרמ"א וגם לשון הרמ"א באו"ח הנ"ל משמע דכל שנוגע יותר מן הראוי פסול והיא דעת הר"א צרפתי בתשו' הרלב"ח ודעת הרד"ך וכן הוא דעת בעל שו"ת באר עשק סי' נ"ב ע"ש. וי"ל דגם הרמ"א באה"ע לא הקיל אלא בגט ולא בס"ת וכמ"ש הרמ"ע לענין דיבוק הקוף בין גט לס"ת (הובא במלא"ש שם סק"ב) לכן הדרנא בי וכתבתי להחמיר ושגם גרידה לא מהני. אך אם נמצא כן בס"ת בשעת הקריאה נראה לפע"ד דכדאי המה הגדולים הנ"ל לסמוך עליהם שלא להוציא ס"ת אחר. אך אם אפשר לתקן מיד להפריד הדיבוק יעשו ויקראו אח"כ עד הגמר ואח"כ יתקנו כראוי. ואם הוא בשבת או גם בחול אם אי אפשר להפריד מיד יקראו כך ואח"כ יתקנו כראוי:

שוב הגיעני ס' שו"ת רבינו חיים כהן וראיתי בסי' מ"ט שנשאל בס"ת שנמצאו אלפין בשמות שהיוד העליונה נוגעת בגג. יש מהן שרק הקוץ השמאלית נוגעת (מלבד הרגל הימין שדבוק כראוי) ויש מהן שהיו"ד בעצמה דבוקה להגג. והנה באלו אשר רק הקוץ השמאלי נוגע כתב דפשוט דמותר להפרידו ע"י גרידה. והנה באמת שהוא מפרש שם דברי המג"א כדעת המלא"ש שאינו מתיר אלא ע"י גרידה (והרואה יבחר) ובאלו אשר גוף היו"ד נדבק הורה לגרוד כל מה שנכתב בפסול. וכתב בסיומא דפסקא וז"ל. וכן נראה לפע"ד להגיה הס"ת בטח בלי שום פקפוק דהיינו אותן האלפין שאין נוגעין בהן רק הקוץ באלו א"צ לגרוד רק מה שנוגע מן הקוץ ואותן שנוגעין היו"ד עצמה יגרוד כל הגג והרגל דהיינו היו"ד התחתונה שתחת הגג כי כל זה נכתב בפיסול ואז תהא הס"ת חוזרת לכשרותה ואל יסמוך על דעתי כי אם יסכים וכו' עכ"ל. וגם לפי דעתי העניה דבריו נכונים לדינא. הנה מ"ש שאם רק הקוץ השמאלי נוגע יפרידו כן נראה גם לפע"ד שאם אי אפשר לתקנו כראוי בענין אחר מותר לתקנו כך כי אף אם נאמר (כמו שנראה לפע"ד ברור) דהמג"א מכשיר גם בלי פירוד מ"מ כיון שיש חולקין ואנו גורדין כדי לתקנו מותר לעשות כן (וע' מ"ש אי"ה בחקירה י"ד) ויש לנו ג"כ עמודים גדולים לסמוך עליהם דעכ"פ גרידה מהני. וביחוד שגם עוד גדול א' מן האחרונים ז"ל והוא הפרמ"ג כתב להכשיר בגרידה. ונראה לפע"ד דגם בתפילין ומזוזות יש לסמוך על זה בכל אלפין שלא להצריכן גניזה:

גם מ"ש דבכולה נוגעת בגג לגרוד את הגג עם היו"ד התחתונה והעליונה יוכל להשאיר. גם זאת נראה לפע"ד נכון (והיינו בסתם כתיבה שכותבין תחלה היו"ד העליונה כמ"ש בסי' ח' ס"ג) הגם שראיתי בשו"ת זכרון יוסף סי' ג' שכ' בזה לגרוד גם את הי' העליונה דאע"ג דתחלה נעשית כתקנה מ"מ הרי נפסלה אח"כ כשנדבקה לגג ולא גרע מטפת דיו שנפל על אות. לפע"ד אינו מוכרח וגם בטפת דיו אצל אות שלם אם לא נתקלקל צורת האות נראה דמותר לגרוד הטפה לבדה. ומכ"ש הכא שהוא צריך אח"כ לגמור את האלוף בכתיבה. ע' מג"א סי' ל"ב ס"ק כ"ג ובמחה"ש והא פשיטא דבאות שבשם אין לגרוד יותר מן המוכרח לתיקונו עפ"י עיקר הדין (עי' סי' י"א סוף סעיף א'):

עוד נמצאה תקנה אחת באלי' רבה סי' ל"ב ס"ק ל"ג להוסיף דיו ולהרחיב את היו"ד למעלה לצד שמאל דאע"ג שהרגל עב יותר מן הראוי אין בכך כלום. והפרמ"ג בפתיחה לסי' ל"ב מביא דברי א"ר אלו. וכתב עליו דתקנה זו ליתא אלא ביו"ד התחתונה אבל בעליונה שנדבקה קודם שגמר האל"ף ונגמר כך אין תקנה שימשוך כפי מה שפקפק הט"ז באה"ע קכ"ה דלא מהני מה שהשלימה למה שנכתב בפיסול וכו' (ובעל מלא"ש מביא דברי פרמ"ג אלו בכלל ט' ס"ק ל"ב וכתב דצ"ע למעשה) והפשתי שם בט"ז ולא מצאתי זאת. אדרבה שם בס"ק י"ט כתב דבדבוק ממש מהני תיקון ע"י קולמס לעשות שם צורת היו"ד. והיינו ממש כדברי הא"ר. והרי הוא מיירי ביו"ד העליונה שעל האל"ף. ומסתמא מיירי גם לאחר שנגמרה כולה. וגם אין שום סברא לאסור בזה. גם בזכרון יוסף שם מביא דברי הא"ר. ולא פקפק בהם לאסור אלא שכתב שאין זה תיקון ישר ונאה ליופי הכתיבה. אבל בחתם סופר סי' רס"ז כתב ע"ז דהיכא דאפשר אפשר. וע"ע בנוב"ת סוף סי' ק"ע:

וראיתי להזכיר שאם לא נדבקה היו"ד בעצמותה אל הגג רק העוקץ השמאלי (וגם הימיני דבוק כראוי) וירצה לתקן על הדרך שכתב בא"ר צריך ליזהר שלא למלאות תחלה את החלל שבין שני העוקצין בדיו. שיש בזה חשש מחיקת האלוף (כי לדעת כמה פוסקים כשרה היא) אלא יוסיף תחלה להרחיב ראש היו"ד ואח"כ ימלא שם בדיו:

פרק ו

אותיות שנדבקו זו בזו ורוצה לגרוד ביניהן להפרידן. וכן אות שנכתב אצל נקב ואינו מוקף גויל שם. או שהגיע האות לקצה היריעה. ורוצה לגרוד קצת בכדי שיהי' מוקף גויל. מהו:

בטור או"ח סי' ל"ב הביא שהסמ"ק כתב דאות שלא היתה מוקפת גויל מתחלה ואח"כ עשאה מ"ג פסול משום דהוי כמו חק תוכות. ושהרא"ש התיר. ובב"י הביא מ"ש הרשב"א

בתשו' שלמד מן הירושלמי דאם נדבק האות לאות שלפניו בתחלת הכתיבה לא מהני גרידה משום דנדבק קודם שנשלמה צורתו. אבל אם נדבק בסופו כגון וא"ו שכתבה אצל נו"ן ונדבק סוף רגלה ברגל הנו"ן בזה מהני גרידה וכיון דמהני גרידה כי לא גרד נמי כשר משום דר' זירא וכו'. והביא שכ"כ גם הרמב"ן בתשו'. וכתב עוד שגם הסמ"ק למד דבריו מן הירושלמי. ושוב מביא הב"י כמה פוסקים שכתבו כהרא"ש דבכל מקום שנדבק האות לאות פסול. ומועיל גרידה. וסיים וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו הירושלמי הזה כלל וכן הלכה עכ"ל והנה פשוט דמ"ש וכ"נ שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם אי כוונתו דנראה דעתי' להתיר הגרידה בכל מקום דהא לא הזכירו כלל מזה אלא כוונתו דנראה דעתי' לאסור בכל מקום שנדבקו לאפוקי מהרשב"א שדעתו דאם נדבקו למטה לא צריכין גרידה כלל. ולכן צירף בהדיהו גם את הרא"ש אף דהרא"ש כתב להדיא דגרידה מהני. אך מהיות כי לא בא מפורש בדבריו דגם למטה בעי גרידה לכן כתב דנראה כן דעתו מדלא הזכיר את הירושלמי. ופסק בש"ע דבכל מקום הדיבוק פוסל והפירוד מכשיר:

אמנם בתשו' הרמ"ע סי' ל"ו האריך להוכיח דהעיקר הוא בפי' הירושלמי כהגאונים אשר פירשוהו דמיירי דוקא ע"י גירוד ובזה הוא שמכשיר למטה ופוסל למעלה אבל בלא גירוד גם בנדבקו למטה פוסל. ועוד הוסיף לומר דתלמודא דידן חולק גם בזה על הירושלמי וס"ל דגם למטה לא מהני פירוד משום ח"ת (ובקוצר דעתי לא יכולתי עמוד על עומק דבריו הקדושים בזה) והפר"ח באהע"ז סי' קכ"ה סעיף ו' מביא דברי הרמ"ע בקיצור וחולק עליו בלי שום ראי' מוכרחת וכתב דמתוך ספר התרומה למדנו דלא שאני לן בין נגמרה האות ללא נגמרה ודלא כס' הרמ"ע שהרי לאחר שהביא הירושלמי כתב וז"ל אמנם בתלמודנו לא מפליג בין נוגע למטה או למעלה ופוסל בכל ענין אם אינה מ"ג מארבע רוחותי' ע"כ ומשמע ודאי דלענין גרידה נמי לא שאני לן בין נוגע למטה לנוגע למעלה וכו' עכ"ל הפר"ח. ולא ידעתי מה רצונו בזה. הא ודאי דתלמודא דידן לא מפליג בדיבוק ופוסל בין מלמעלה בין מלמטה. אבל לומר דס"ל דפירוד מותר זאת לא שמענו כלל. וסה"ת אך מסברא דנפשי' קאמר לה (במסקנא בפסק) ואדרבה שיטה דידי' קשיא לפע"ד. דהא בירושלמי אמרי' דאשייאן דאמר ניקב תוכו של ב' אם אין גויל מקיפו פסול פליג ארב וארב חסדא דאינהו סברי דיכולין לגרוד לעשותו מ"ג ואיהו אוסר ומסקי' דאיהו ס"ל כהאי תנא דתני עירב האותיות מלמעלן פסול. ובע"כ אנו צ"ל דגם האי תנא ס"ל דגרידה לא מהני בנדבקו למעלה וכמ"ש גם הרשב"א. וא"כ מנא לן להקל ולומר

דתלמודא דידן פליג בהא. וי"ל בדוחק. אבל עכ"פ להרשב"א וסיעתי' ועל הרמ"ע לא קשי' מידי:

ובמרדכי פ' הקומץ בהג"ה כתב וז"ל ופי' ר"ץ בתיקון שלו דאם כתב ודיבקה בשלשה מקומות בדף שלא יוכל להפרידה אח"כ דהו"ל ח"ת (מ"ש בשלשה מקומות בדף צ"ע) ואין נראה אלא הו"ל כשאר טעיות ויכול לתקן וראי' דאמרי' בהבונה שקלי' לגגי' דחי"ת ועשאו שני זיני"ן חייב ולדבריו היינו ח"ת והיאך חשיב לי' כתב גבי שבת אלא נראה כיון שהוא מתעסק בהפרדת האותיות [לאו] היינו חק תוכות עכ"ל. ונתקשתי דלפי"ז לדידן דפוסלין בכה"ג דנטלי' לגגי' דחי"ת ועשאו שני זיני"ן משום ח"ת ובע"כ שאנו תופסין שיטת הר"ן שבפ' הבונה דשאני מלאכת שבת וכ"כ בסה"ת סי' ר"ה. וא"כ מנ"ל להתיר הפירוד בין האותיות ואמאי פסק בש"ע להקל בזה. וראיתי בביאורי הגאון מהרא"ו וזצ"ל שהקשה שם בש"ע דהא אמרי' נמי שם בפ' הבונה שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו ריש מה שאנו פוסלים. ושוב מצאתי בביאור מרדכי שהקשה כמו שהקשתי וכתב וז"ל וצ"ל דמ"מ אינך פוסקים שלא הביאו ראי' זו (מפ' הבונה) י"ל דלא קשרו ע"י תקנתא דגרידה רק בשאר אותיות דבוקות שלא נפסד בהן צורת האות ולא נעשה אות אחר עכ"ל. והנה לפי"ז צ"ל דהנך פוסקים מפרשים את הירושלמי דמכשיר בנדבקו למטה גם בלא גרידה ובלמעלה פוסל רק בלא גרידה ותלמודא דידן פליג ופוסל גם למטה בלי גרידה והיתר הגרירה פשיטא להו להנך פוסקים מסברא. אבל מאחר דהרשב"א והרמב"ן והסמ"ק ס"ל דהא דפוסל בירושלמי בנדבקו למעלה היינו אף בגרידה והרמ"ע הוכיח במישור שכן הוא העיקר בפי' הירושלמי ואי לא תימא הכי אין שום ביאור לדברי הירושלמי שבמס' מגילה דאמר דאשייאן ס"ל כהך תנא דאמר מלמעלן פסולין (ובלא"ה נמי נ"ל דניחא טפי לפרושי הכי כי היכא דלא ליפלוג אתלמודא דידן. ולמעט במחלוק?ה?ת עדיף) א"כ קשיא טובא מנ"ל להקל נגד הירושלמי במה שאין לנו ראי' מש"ס דילן (ובאמת כי הרא"ש והגהמ"י והאגור לא הביאו כלל את הירושלמי וגם המרדכי לא הביא הירושלמי דמגילה רק דברכות):

ובספר עולת תמיד מביא ג"כ דברי הרמ"ע וכתב עליו וז"ל ובאמת דבריו נכונים מאוד מיהו אם נעשה מלמטה (אף שהרמ"ע מחמיר גם בזה וסובר דתלמודא דידן פליג בהא אירושלמי) מאחר דהרמב"ן מתיר בלא פירוד כדאי הוא לסמוך עליו להכשיר (ע"י פירוד) מאחר שהמחבר מסכים להתיר עכ"ל. ולפע"ד קרוב הדבר דמעיקר הדין הכי הוא לאסור הגרירה למעלה ולהתירה למטה. אך בשעת הדחק הנה גם הרמ"ע בעצמו התיר שם וז"ל אמת שבא מעשה לידינו בס"ת שהי' רגל נו"ן פשוטה דבוק לגגה של ה"א

המכוונת תחתי' והיתה הה"א מגופו של שם והכשרנו בשעת הדחק ע"י גרידת קצת רגל הנו"ן וכו' ואעפ"י שאות הה"א נראה דבוקה מעיקרא ושלא הי' לה היקף גויל עד עכשיו מ"מ הכשרנו דלא כשמעתין כיון שהורה זקן (בש"ע) ודוקא בשעת הדחק כי האי גונא לא זולת שאין דנין אפשר משאי אפשר וכו' עכ"ל. וגם אנחנו לא נחמיר יותר. ונ"ל דבתפילין ומזוזות אם כתב להלן אזי גם שלא במקום שם חשיב שעת הדחק שלא להצריכן גניזה (וחזיין נמי לאיצטרופי הני רבוותא דס"ל דגם בנטל גגו של חי"ת ועשאו שני זייני"ן לא הוי ח"ת. הגם רי"ל דבתו"מ בכה"ג מודי דפסול עכ"פ משום שלא כסדרן. אבל בשלא נשתנה צורת האות אולי חזיין לאיצטרופי) ומצאתי בס' ארחות חיים שכתב וז"ל וכן אם נגעה אות לחברתה לא יועיל גרידת תיקון סכין דמקרי חק תוכות אבל בירושלמי מכשיר בנגיעת אות לאות למטה ופסל למעלה והמחמיר (לפסול גם למטה ע"י גרידה) תע"ב עכ"ל:

והנה אהא דכתב בש"ע דאם נדבקו האותיות והפרידן כשר כתב שם במג"א ס"ק כ"ז ונ"ל דה"ה אם רגל הך' מגיע לסוף בלי היקף קלף רשאי לגרד קצת דלא גרע מנדבק אות לאות. ובשערי תשובה שם מביא שהבר"י כתב כי בס' בית הרואה למהרש"פ הרבה לתמוה על המג"א בזה שכתב שמותר לגרד קצת מהרגל הך' המגיע לסוף הקלף. ואנכי הנה לא ידעתי אי זה בית הרואה לראות בו. וכפי הנראה דעתו לפסוק כהש"ע ואינו מתמיה רק על המג"א. ואם כן הוא נימא מסייע לי' להמג"א מהירושלמי דאמר ר' זעירא בשם רב חסרא היה הגימל מכלה את הגויל אם גורדו ונשתייר ממנו ירך קטנה כשר וכו'. ואמנם הרמ"ע לשיטתי' דס"ל דלתלמודא דירן לא מהני גרידה בין אות לאות ואפי' בדיבוק שלמטה וחולק על הש"ע הוא אומר שם דגם הך דרב חסדא לאו הילכתא היא לדידן ע"ש. אבל אנחנו אם נתפוס כהירושלמי כמ"ש נראה דהדין עם המג"א שהרי גם בזה הפסול דחסרון הקף גויל לא בא עד לבסוף ויפה כתב המג"א דלא גרע מנדבק אות לאות. ואמנם אם הי' כן בתחלת כתיבה כגון שהתחיל לכתוב אות למ"ד בקצה היריעה ולא הניח כדי הקפת גויל או שהי' שם נקב בצד ראש האות או בצד אמצעיתו נ"ל דאין להתיר הגרידה כ"א בשעת הדחק כמו בנדבק (וע' חקירה י"ד דגם בשם יש להקל) זהו הנראה לפי עניית דעתי. וה' יעזרני כי בו בטחתי:

בס' בית מאיר סי' קכ"ה ס"ח מביא כי המרדכי (פ"ב דגיטין) הקשה מתירוצו של רב ששת (סוף פ' הבונה) כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו ב' זייני"ן דמוכח מני' דח"ת הוי כתב לענין שבת. ומחלק בין חיוב שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה. וכתב עליו וז"ל ואיני יודע מה יענה לתירוץ רבא (כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש) דחשיב

למחיקה דתג של דלת לתיקון ספר ואלו חשיב ח"ת לענין כתיבה מהו התיקון. עוד הקשה על הרשב"א דדבריו נראין סת?ו?רין כי בחידושיו למס' שבת הוכיח מתי' רבא דבכה"ג לא הוי ח"ת ובתשו' כתב דהוי ח"ת. ולזה תי' דס"ל להרשב"א דמדאו' לא הוי ח"ת. ואך מדרבנן הוי ח"ת והוכיח זאת הרשב"א מירושלמי דאמר עירב את האותיות מלמעלה פסול. ושוב כתב כי להמרדכי והסמ"ג דנראה מדעתם דח"ת גמור הוא קשה מתי' רבא ואין לו לישב אלא בדוחק גדול דס"ל דאות שנעשה בח"ת מהני להעביר עליו קולמס ונחשב כתיבה (דלא כדעת הפוסקים) ומפרשין שנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש ע"י העברת קולמס. והנה הודה בעצמו שהוא דוחק גדול דודאי לישנא לא משמע הכי. העברת קולמס מאן דכר שמי'. ומלבד זאת הנה זאת נגד דעת הפוסקים דלא מהני העברת קולמס לח"ת. ועוד שהוא כתב לתרץ שיטת המרדכי והרי המרדכי גופי' כתב שם בפ"ב דגיטין דלא מהני העברת קולמס לח"ת ע"ש. ועוד נראה לפע"ד דאי אפשר לפרש הכי. כי הנה עוד הקשה שם לפמ"ש הט"ז דאם עשה דל"ת במקום רי"ש דגרידה לא מהני אבל יכול לתקנו בהוספת דיו. וא"כ אמאי לא מתרצין הכי שם בפ' הבונה שהגיה באופן זה שהוסיף דיו על דל"ת ועשאו רי"ש. ולפע"ד נ"ל זאת. דכיון דתנא הגי"ה אות אחת משמע דנקט לרבותא שאפי' בלא כתיבה חייב. ואם הוסיף דיו על דל"ת ועשאו רי"ש ע"י הדיו הרי זאת כתיבה ממש. ועתה אם נאמר דהא דאמר נטל גנו וכו' היינו שאח"כ העביר עליו קולמס. ודהוי בזה כתיבה. א"כ קשה אמאי קאמר הגיה אות אחת הול"ל כתב אות אחת: אמנם כל זאת גרם לו להבעל בית מאיר ז"ל מה שלא ראה שם דברי הר"ן במקומו במס' שבת שלאחר שהביא דברי הרשב"א שם והוכיח משם דבכה"ג לא הוי ח"ת כתב וז"ל ולי נראה דאין מכאן ראי' דלגבי שבת ליכא קפידא בין חק תוכות לחק ירכות דכל היכא דהוי מלאכת מחשבת מחייב שהרי אפי' מוחק ע"מ לכתוב חייב אבל במידי דבעינין כתיבה דליהוי כתיבה כה"ג אין לנו עכ"ל. הרי כי התירוץ הזה דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה עולה גם לרבא דבנטל תגו של דל"ת ועשאו רי"ש עכ"פ הרי הספר ראוי ללמוד בו וחייב משום שבת אבל מ"מ הספר אינו כשר בקדושת ס"ת משום דהוי ח"ת. ויכול להיות ג"כ דמיירי בספר אחר לא בס"ת. וכמ"ש רש"י ז"ל בד"ה והשלימה לספר אות אחרונה של אחת מכ"ד ספרים: גם מה שהקשה דהרשב"א סותר עצמו מחידושיו לתשובותיו. לא ידענא מאי חידוש הוא זאת. הרי הרבה פעמים מצאנו כזאת. וכתבו הפוסקים כי דבריו שבתשובה עיקר. ע' פרמ"ג בהקדמה למ"ד כללים בהוראות או"ה אות ט':

פרק ז

אם נמצא בתפילין ומזוזה אות שהוכהה מראיתה. מהו:

בש"ע או"ח סי' ל"ב סעיף כ"ז אותיות ותיבות שנמחקו קצת אם רישומן ניכר כל כך שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותם מותר להעביר קולמס עלי' להטיב הכתב ולחדש ולא הוי שלא כסדרן (והוא מן התה"ד סי' מ"ח) וכתב המג"א בס"ק ל"ט אבל אם קפלה כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמימות מהחלודה של הדיו הוי שלכ"ס עכ"ל. והקשה הפרמ"ג מאי איריא חלודה אפי' הדיו עתה אדום שנקלף השחרות העליון ונשאר אודם אפי' הוא ממשות הדיו הוי שלכ"ס דאודם אין כשר בתפילין כמ"ש בס"ג עכ"ל. ובס' מלאכת שמים כלל ח' סעיף ה' כתב דגם דעת התה"ד והש"ע והמג"א כך היא דכל שהאות אינו שחור ממש אלא שהוכהה מראה הדיו נפסל האות וממילי אין תקנה בהעברת קולמס דהוי שלכ"ס ע"ש. ובמחכ"ת לא ידעתי איך אפשר לומר כן דא"כ מאי שייאטי' דינוקא הכא. והרי גם אם האות הוא אדום או ירוק התינוק יקראהו. ועין איש חכם יותר יבחין אם הוא עדיין שחור כראוי או לא. אבל הדבר ברור כי דעתם שאפי' אם האות אבד שחרירותו באופן שאם מתחלת הכתיבה היה נכתב כך היה פסול מ"מ אם בשעת הכתיבה הי' שחור כראוי ואח"כ הוכהה כל שלא נמחק לגמרי ותינוק מכירו כשר. וזה ויבואר גם בלשון המג"א ס"ק ל"ח שכתב אבל אם בתחלת הכתיבה לא הי' הדיו שחור אלא דומה ללבן שהוכהה מראיתו או לאדום וצריך להעביר עליהם קולמס הוי שלכ"ס. הרי מבואר דס"ל דאם בשעת הכתיבה היה הדיו שחור ואח"כ נתקלקל ודומה ללבן שהוכהה מראיתו או לאדום כשר:

ומ"מ לדינא ודאי דין זה חידוש גדול הוא וכמו שהקשה הפרמ"ג. וראיתי בביאורי הגאון מהרא"וו זצ"ל הראה למ"ס פ"ג ה"ח. ושם איתא ספר שנמחק אל יקרא בו ר"ש בן אלעזר אומר אם היה בבואה שלה ניכרת הר"ז מותר. ולכאורה הך דינא דתה"ד כרשב"ג אתיא ואנן הא מסתמ' קימ"ל כת"ק. וראיתי בס' כסא רחמים שכתב שם וז"ל נראה דת"ק פליג בהא וסובר דצריך שיהא רישומו ניכר הרבה על דרך שפסק מרן בש"ע או"ח סי' ל"ב דין כ"ז לענין תפילין וכו' עכ"ל. ולפע"ד צע"ג מנא לן לחדש זאת מסתימת לשון ת"ק:

ונ"ל דהתה"ד ס"ל כהר"מ המאירי שהביאו הב"י דבנפסקה וא"ו שמראין אותה לתינוק זהו גם בשעינינו רואות שעד הנקב אין בה שיעור וא"ו מ"מ אם יש מקצתה לאחר הנקב והתינוק יצרפן לקרות וא"ו כשר ולמדו זאת מעובדא דראמי בר תמרי. והרי אם מתחלה היה כותב כן שנפסק האות אפי' שלא ע"י נקב אלא שמחמת איזה סיבה נשאר קצת גויל חלק באמצע פשיטא דלא מהני מה שהתינוק יצרפו וכמ"ש הב"ח (עמ"ש בסי' ו'

סק"א) והיינו משום דבשעת הכתיבה מעיקרא נעשה האות שלא כתיקונו. הרי דקריאת התינוק מועיל למה שנתקלקל לאחר הכתיבה אף דלא היה מועיל קריאתו בענין זה אם הי' נעשה כן בשעת הכתיבה. וצ"ל הטעם כמו שמצאתי בס' יראים שכתב וז"ל ואם נכתבו אותיות כדינן ונקרעו או נמחקו מייתינין ינוקא דלא חכים ולא טיפש אי קרי להו כדמעיקר' שירי מצוה נינהו וכשרין והכי אמרי' בהקומץ רבה רמי בר תמרי וכו' עכ"ל. ולכן ס"ל להתה"ד דגם לענין נתקלקלה שחרירות הדיו אמרי' הכי דאם לאחר הכתיבה נעשה כן הרי היא שירי מצוה וכשר כל שהתינוק קורא אותו. זהו הנראה לפע"ד ברור בדעת התה"ד:

אבל אנן הא קימ"ל כהמפרשים בהא דאיפסקה ו' דויהרג וכו' היינו שלא נשאר כלל למטה מן הנקב וכמ"ש הט"ז בסק"י (וע' בס' לדוד אמת סי' י"ג סעיף י"ג) וכן מוכח דעת רש"י שם (עמ"ש בחקירה ד') גם הרמב"ם ז"ל כתב דין הבחנה ע"י תינוק בשכתב מתחלה את האות ומסופקין אם יש בו כשיעור. ולפי"ז אם אנו רואים שאין האות כתיקונו הן מחמת נקב הן מחמת חלשות הדיו אף שנעשה כן לאחר הכתיבה אין לנו שום סברי להקל. לכן נראה לפע"ד דאם הוכהה כ"כ שאם מתחלה היה כותב כן היה פסול. גם בזה שנעשה אח"כ כן נמי פסול. ולא מהני העברת הקולמס בתפילין ומזוזה משום דהוי שלא כסדרן:

ואמנם מה שרוצה שם בס' מלא"ש להחמיר עוד יותר דגם כשהאות עדיין שחור כראוי וכשר אסור להחזיקו בדיו כיון שבכתב הזה השני משמר את הכתב הראשון והוי כתב זה השני כמעמיד ודבר עקרי ויש בו משום שלא כסדרן ועוד מטעם שיש לחוש טובא שמא לאחר זמן תתקלקל הדיו הראשונה ולא תתראה קלקולה מחמת שהיא מכוסה בדיו שניה ונמצא שמתכשר ע"י כתב שהוא שלא כסדרן. לפע"ד חומרא יתרה היא ולית מאן דחש לה. הגע בעצמך הן ידוע כי כתב דק ימחק יותר מהר מכתב עב ולפי דבריו אם כתב איזה אות כראוי אלא שהקו הוא דק ולאחר שכתב להלן הוא חוזר ומעבה בקולמס את הקו הדק למען יעמוד יותר יהי' בזה משום שלכ"ס. זאת לא שמענו:

והנה בתה"ד מביא ראיה להתיר מהא דמתירין לדבק יוד"י האלוף וכדומה (בסי' ט' ס"ד) ואין חוששי' משום שלכ"ס אעפ"י שכל זמן שלא נדבקו פסולין כ"ש הכא דגם השתא כשר הוא. ובס' הנ"ל כתב דשאני התם דאין פסול אלא משום דבעינן כתיבה תמה וע"כ אין בו משום שלכ"ס משא"כ בנדון התה"ד דלמא כשכתב השני בא להחזיק ולשמר הכתב הראשון הכתב השני הזה הוה כמעמיד ודבר עקרי הוא ויש בו משום שלכ"ס. והנה מ"ש דהוי כמעמיד ודבר עקרי לא הבנתי מדוע יהיה עקרי אדרבה אנו אומרים

שכיון שהאות גם בלא הדיו הזאת כשר א"כ הוא העיקר והדיו הזאת השני' אינה אלא טפלה ושומר להדיו הראשונה שלא תתקלקל יותר. והוא מבטל את הטפל לגבי העיקר. והסברא שכתב לחלק מדביקות יודי האלפי"ן וכדומה. אף אם נאמר דסברא מעליא היא מ"מ נראה לפע"ד כי ראי' גדולה וחזקה יש משם. כי הרי לא מצאנו מי שהזהיר שם לדקדק כחוט השערה בדביקותן שלא ירבה בדיו רק כפי צורך החיבור דהיינו דוקא במקום הלבן ולא יעבור גבולו למשוך את הקולמס על מקום הכתב אפי' כחוט השערה. והרי סתמא דמילתא הסופר המתקן אינו מדקדק בזה ואדרבה מעביר קולמסו על כל הרגל. ואמאי לא ניחוש שמא הרגל הזה ברבות הימים היה כלה שחרירותו ואין לו קיום רק מחמת הדיו השני' והוי שלכ"ס. א"ו דלא חיישי' להא משום דדיו שני' לא הוה אלא שומר שלא תתקלקלה הראשונה (ולפע"ד נראה שכשהוא בא לדבק יודי האלוף וכדומה אדרבה עדיף טפי להעביר הקולמס על כל הרגל. כי הנה דרך משל אם רגל התא"ו נפסק אך מעט מן הגג ולכן התינוק קוראו כראוי אבל אם היה כל הקו הדק כלה ולא היה נשאר רק היו"ד שלמטה הרי התינוק היה קורא אותו ה"א. ומעתה אם לא יעבור בקולמס רק על מקום ההפסק יש מקום לחוש שמא לאחר זמן יופסק או יתאדם קצת מן החלק הזה שהוא עתה שחור כראוי שאם לא הי' בתחלה מתקן את הפירצה הקטנה היתה הפירצה גדולה עד שהיה התינוק קורא אותה ה"א ונמצא שמכשירין ע"י כתיבה שלכ"ס אבל כשהוא מעביר הקולמס על כל הקי הרי הוא מעמיד לו שומר וק"ל) וכן מוכח מהא דכתבו הפוסקים (הבאתי בסי' ט' ס"ב) דיכולין למשוך וכן להעבות אותיות ולא הזהירו לדקדק שלא להוסיף דיו על דיו הראשונה. והרי הדבר קשה ליזהר בו. ובע"כ צ"ל דלא חיישי' ושפיר דמי אף שמוסיף דיו על הראשונה (ולא דמי למ"ש בסי' ד' סק"ה בנפלה טפת דיו ע"ג האות. דשם נפלה שלא בכוונה וכיון שנתכסה הכתב הראשון נתבטל ממילא. אבל הכא שהוא עושה בכוונה וכוונתו שלא לבטל את הכתב אלא אדרבה לחזקו ולקיימו שפיר דמי):

עוד כתוב שם בתה"ד בסוף התשו' בהג"ה ראי' מפ' המצניע דף צ"ד ע"ב דקימ"ל כרב ששת דאמר השתא מהו לא אהני מעשיו. ועל זה כתב בס' הנ"ל דהכא י"ל דאהני מעשיו כיון דכתב הראשון משתמר ע"י השני והוי שלכ"ס ועוד מנ"ל דלא דמי זה להוציא כזית ממת גדול דכתבו תוס' שם ד"ה והא דתנן דלכ"ע אמרי' דאהני מעשיו וכו'. והנה מ"ש דכיון דכתב הראשון משתמר אהני מעשיו. נ"ל דהשתא בשעת הכתיבה עכ"פ לא אהני מעשיו כיון דהאותיות כשרות וא"כ לא עביד מידי ולכן לא הוי משום זה שלכ"ס. ומ"ש מדברי התוס' דשם. במחכ"ת שגה בהבנת דבריהם והעתיק משמם דבר שלא כתבו. הוא

אומר שכתבו דבכזית ממת גדול לכ"ע אמרי' דאהני מעשיו. ובאמת תיבת לכ"ע ליתא בתוס'. וכוונתם רק דלרב נחמן בכה"ג חייב. ע"ש בלשונם ותראה:

ובתשו' מהרי"ל סי' קכ"ט כתב ג"כ להתירא משום דלאו מידי קעביד והוי כמו מחיצה ע"ג מחיצה. וכוונתו להא דאיתא במס' עירובין דף כ"ה ע"א העושה מחיצה ע"ג מחיצה (שהראשונה לא היתה לשם דירה ולא הועילה להיתר טלטול ולכן עשה עלי' מחיצה אחרת לשם דירה) ואמר רב ששת דלא הועילה משום דלאו מידי קעביד. ובס' הנ"ל כתב גם על זה דלא דמי לכאן דעביד לקיום ולשימור והוי כדבר המעמיד. וכבר כתבתי בסמוך דאין זה דיחוי דהא השתא מיהו לאו מידי קעביד כיון שהאות כשר והדיו השני' אינה אלא שומר. ומ"ש עוד שם דודאי יש לחוש טובא דמידי קעביד דאם לאחר זמן יכלה האות שהעביר עליו הקולמס שכן דרך הכתיבה שבאורך הזמן וע"י עבוד הסיד משתנה המראה וממילא אלו לא העביר עליו הקולמס היה פסולו נראה לעינים ועכשיו אפשר שכבר כלה מראיתו וממשו לגמרי אלא דלא נתגלה בהתי' כיון שמכוסה בדיו שהעביר עליו מחרש ונמצא מכשירין התו"מ ע"י האות החדשה והוא שלא כסדרן ממש שהרי פנים חדשות באו לכאן עכ"ל. ולפע"ד הנך גדולים ס"ל דדיו המתקלקלת לאחר זמן מעילא עקר ותחלה מתקלקלת ממעלה על פני' מחמת האויר ואח"כ מבפנים (וכן משמעות לשון הפרמ"ג שכ' שנקלף השחרות העליון) ולכן הדיו הראשונה לא תתקלקל יותר כל זמן שהעליונה קיימת (עוד מביא שם דברי הרה"ג מוה' מענדל קארגויא זצ"ל שגם דעתו להחמיר. אבל לפע"ד גם דבריו אינן מוכרחין כלל לדחות דברי גדולי הפוסקים ואין להאריך) ע' בשערי תשובה סי' ל"ב סק"ג בשם ספר הכוונות (הבאתיו בסי' כ' סק"ו) והרי מחזק את הכתב הראשון ומוכח דלא חיישי' משום זה לשלא כסדרן:

פרק ח

סופר שכתב תפילין ובהגיעו לכתוב מימים ימימה ראה שלא ישאר לו שיעור פתוחה שכל את ידיו וכתב תיבת מימים למעלה בין השיטין ואח"כ חזר וכתב תיבת ימימה בתוך השיטה. מהו:

בספר התרומה סי' ר"ה לאחר שהביא הדין דכותבין את השם על מקום המחק ועל מקום הגרד ור' יצחק אומר תולין כתב וז"ל ובירושלמי סוף פ"ק דמגילה אמרי' תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ולא מפליג בין שם לשאר תיבות א"כ אסור להגיה שום אות בתו"מ וגם שלא לכתוב לא על המחק ולא על הגרד דהא לעיל בהל' ס"ת לא נתברר איזה עדיף אמנם אם דילג אות אחת או שתים והניח ריוח למעלה בסדר השורה יכול לכתבן שם (בסדר השורה) אמנם י"מ דטעמא דאין תולין בתו"מ לפי שנכתבו שלא כסדר ותניא

במכילתא גבי תפילין כתבן שלא כסדרן יגנזו א"כ אסור לכתוב בריוח שהניח לכתוב האות שדילג עכ"ל. והנה לפי הדעה הראשונה צריכין לומר דהא דתניא במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנוז זהו רק בשכתב הפרשיו' שלא כסדרן שכתב תחלה את הפרשה המאוחרת ואח"כ את המוקדמת (ע' לשון המכילת' הבאתי' בסי' ט' סק"א) אבל אם כתב את הפרשיות כסדרן רק שאיזה אותיות או תיבות כתב שלכ"ס לית לן בה מאחר שכל פרשה היתה כתובה בשלמות קודם להפרשה המאוחרת (ע' נקודת הכסף סי' רפ"ח) (ועוד י"ל בא"א וכמ"ש לקמן אי"ה) ואך לדעה שני' גם אות אחת אם כתבו שלא כסדר דהיינו שכתבו לאחר שכתב להלן מעכב ופוסל. עוד צריכין אנו לומר לדעה הראשונה דהא דאמרי' אין תולין בתו"מ זהו אף אם יהיו נכתבין כסדרן כמו בנדון דידן. דליכא למימר דמשום שלכ"ס אין תולין דהא באותיות ותיבות ליכא משום שלכ"ס. ולדעה שני' אין לדין זה הכרע (ומ"מ י"ל כן וכמש"ל אי"ה בשם הדב"ש) והנה שם בפסק כתב וז"ל ואם טעה ודילג אות או תיבה לא יתלנה ולא יכתבנה על המחק ועל הגרד ואפי' הניח ריוח חלק בסדר השיטה לא יכתבנה שם דהוי כותב שלכ"ס וכו' עכ"ל. ואם נאמר שהוא מחליט כדעה השני' שהביא לעיל דהא דאמרי' אין תולין בתו"מ זהו רק משום שלכ"ס וכמכילתא קשה טובא דא"כ מנ"ל לאסור הכתיבה על המחק ועל הגרד. אלא נראה שהוא חושש גם לדעה הראשונה. והא דכתב דינא דאין תולין באם טעה ודילג אף כי לדעה זאת גם בלא טעה ודילג אין תולין צ"ל דאורחא דמילת' נקט דאי לא טעה ודילג מהיכא תיתי יתלה. לכן נקטי' בטעה ודילג וכללי' בהדי מחק וגרד:

והנה הך ירושלמי הנ"ל קאי אמתני' אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' ועלה קאמר תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ספרים שכתבם כתפילין ומזוזות אין תולין בהם תפילין ומזוזות שכתבם כספרים תולין בהם. ופי' הר"ן בתשו' סי' ל"ט וז"ל ושם (בירושלמי) בגמ' אמר על דרך קושיא תולין בסדרים וכו' כלומר היאך אמרו במשנתנו שאין בין ספרים ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון הרי חילוק אחר יש ביניהם שהרי תולין בספרים ואין תולין בתו"מ ואמרי שם על דרך תירוץ ספרים שכתבם וכו' כלומר הא דלא קתני במתני' אין בין לענין תליה לפי שמה שתולין בספרים ואין חולין בתו"מ אינו מחומר תפילין ומזוזות ולא מקולן של ספרים אלא מפני דרך כתיבתן אמרו כי שלפי שהספרים כתיבתן גסה ויש ריוח הרבה בין שיטה לשיטה חולין אבל תו"מ מתוך שכתיבתן דקה אין תולין ולפיכך ספרים שכתבן כתו"מ אין תולין בהן תו"מ שכתבן כספרים חולין בהם ולפיכך לא נשנה במשנתנו באין בין זה מה שנראה לי בפי' הירושלמי עכ"ל הר"ן וע"ש עוד (ולפע"ד יש ראי' מזה למ"ש המג"א בסי' ל"ב ס"ק ל"ב

דאין צריכין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה אלא בס"ת ולא בתו"מ. וא"ל הא גופא קשיא ליתני חילוק זה. משום דגם בס"ת הא דצריך ריוח כמלא שיטה אינו אלא למצוה ולא לעיכוב) ובאמת כי פירוש זה נראה מוכרח בירושלמי ויצא לנו מזה ג"כ דאפי' אם תהיה הכתיבה כסדרן כנדון שלפנינו ג"כ אין תולין (אם לא כשכתבת כספרים) ובס' מלא"ש כלל ח' בינה סק"א הביא תו"ד הר"ן וכתב עליו וז"ל אמנם לפי"ז קשה נהי דהירושלמי מתרץ קושיתו שפיר לענין תלייה שהיא כסדרן בזמן מ"מ לענין שלא כסדרן בזמן הקושיא במ"ע דהו"ל למתני באין בין והיינו אם נכתב אות המאוחר קודם והוא עומד במקומו הראוי לו ואיננו קטן מחבריו ואין בו שום שינוי זולת שנכתב שלכ"ס שהוא פסול מדאו' והו"ל למחט' באין בין עכ"ל. ולפע"ד לאחר העיון היטב בדברי הר"ן יתבאר דס"ל דהא דתניא במכילתא וכותבן כסדרן אין הכוונה כסדרן בזמן אלא הכוונה היא כסדרן היינו שיכתבם באופן שיהיו נקראים כסדרן כמו שהן כתובות בתורה לאפוקי אם כתב תחלה תיבה המאוחרת או פסוק המאוחר ואח"כ כתב אחרי' תיבה המוקדמת או פסוק המוקדם. דאז פסולין משום דאינן נקראין כסדרן שהן כתובין בתורה אלא נקראין בסירוגין (ונראה דמשום דסד"א כיון שהתפילין ומזוזות אינן עשויין לקרות בהן לא קפדא תורה אלא שיהיו התיבות של הפרשיות כתובות בהן ואפי' בסירוגין קמ"ל תנא דמכילתא דלא) ומעתה אין שום קושיא להר"ן. ע"ש לשונו היטב:

שוב ראיתי בס' גנת ורדים כלל ב' סי' ד' הביא לשון הירושלמי הנ"ל ופי' בו פירוש אשר בעצמו העיד עליו שהוא דוחק. ושם בסי' ז' הביא מה שכתב הר"ן הנ"ל בפירושא דהך ירושלמי. והוא ז"ל במחכ"ת בא עליו בטענה אינה נכונה כלל. ופי' בו פירוש אחר זר מאוד. והוא דהירושלמי סובר דס"ת מדינא לא בעי שרטוט אלא שנהגו לשרטט. ותפילין ומזוזות לא בעיין שרטוט וגם לא נהגו לשרטט. והא דאמר תולין בספרים ואין תולין בתו"מ אינו דרך קושיא וכן הא דאמר ספרים שכתבן כתו"מ וכו' אינו דרך תירוץ. והכי פירושא ספרים שכתבן כתו"מ דהיינו בלא שרטוט אין תולין בהם דכיון שאין השיטות מיושרות איכא למיחוש להאי דנכתב ביני שיטי שידמה כמו שנכתב קודם לשטה התחתונה דפסול גם בס"ת ותו"מ שכתבן כס"ת דהיינו בשרטוט דהשתא לא טעי אינשי בסדרן של שיטות לכן תולין בהן בדרך שיהיו כתובין כסדרן (וכנדון דידן) והנה הרגיש בעצמו שאינו כהלכה דהא מזוזה לכ"ע בעי שרטוט. וגם ס"ת לרוב הפוסקים מדינא בעי שרטוט. ומ"מ ניחא לי' לפרש הכי ואומר דהירושלמי מצי סבר הכי. וסיים שם וז"ל זהו מה שנלע"ד בפי' הירושלמי והוא קרוב ומוסכם להלכה עכ"ל. ובמחכ"ת נהפוך הוא כי פי' זה הוא רחוק וזר מאוד כמעט אי אפשר למשמע וגם הוא נגד ההלכה.

אבל פי' הר"ן ז"ל ודאי ישר ונכון וכן פי' בקרבן עדה. ונקטינן מיני' הלכה דבתו"מ (שלא נכתבו כספרים) אין תולין בהם בשום אופן. אך מה שכתבתי לעיל כי הר"ן מפרש כסדרן דמכילת' בענין אחר. ודאי כי לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ח"ו נגד הלכה מרווחת בישראל דשלכ"ס פסול בכל ענין בתו"מ. ואי משום הקושיא אמאי לא תני לה בהדי אין בין. ח"ו לדחות הלכה שפשטה בישראל בשביל איזה קושיא. וידוע כי כל קושי' יש לה תירוץ. אבל מ"ש דאין תולין בשום אופן נראה לפע"ד מוכרח מתוך הירושלמי וכן נראה דעת סה"ת כמש"ל (אך מה שהוא מחמיר עוד שלא לכתוב בתו"מ לא על מקום המחק ולא על מקום הגרד. לפי הירושלמי אינו מוכרח כלל והרמב"ם מתיר להדיא וכותי' נקטינין):

והנה התוס' במס' שבת דף ע"ט ע"ב ד"ה הא מורידין עושין וכן במנחות דף ל"ב ע"א ד"ה דילמא להשלים כתבו שאם הי' פרשת והי' אם שמע בתחלת עמוד וכתב עלי' פ' שמע בגליון שלמעלה. ומוכח דס"ל דמזוזה לא בעי' כסדרן. וס"ל דמכילתא (שהביאו בעצמן במנחות דף ל"ד ע"ב ד"ה והקורא) מיירי רק בתפילין. ואולי ס"ל הכי כי היכא דלא תקשה אמאי לא תני לה בהדי אין בין. ובאמת כי לפע"ד קשיא טובא דמנא לה למכילתא דתפילין בעי' כסדרן. ובע"כ משום דכתיב והיו בהוייתן יהיו (כמ"ש בסי' ט' סק"א) וא"כ אמאי נחלק בין תפילין למזוזה הרי במס' מגילה דף ט' ע"א לענין אשורית ילפי' לתרויהו מן והיו (ולכאורה הי' נ"ל מזה דס"ל לתוס' ג"כ כמש"ל לדעת הר"ן אך מדבריהם במנחות דף ל"ד הנ"ל לא משמע הכי) ויהי' איך שיהי' עכ"פ צריכין אנו לומר לדעת התו' דהא דאין תולין בתפילין ומזוזות אין לו ענין לשלא כסדרן. אלא דבשום אופן אין תולין בהו (אם לא דנדחק לומר דלא ידעי מהך ירושלמי כלל) ופשיטא דחזי' דעתי' לאיצטרופי לשאר רבוותא להחמיר בזה:

גם בשו"ת דבר שמואל סי' קנ"ד הורה לאסור התלי' אף בכסדרן וכתב וז"ל. מכח סתמיות לישנא דתלמודא בירושלמי פ"ק דמגלה דקאמר תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ואחריו נמשכו כל הפוסקים ז"ל ולא חלקו בין היכא שמכתיבה היתה בזמנה כסדרה או לא. משמע שאין הדבר תלוי דוקא בסדר הזמן אלא ג"כ בסדר מקום הכתיבה והשיטות בקריאתו שלא יהיה כתיב מה שמקומו למטה למעלה ונקרא מה שלמעלה למטה שגם זה חשב לפיסול שלא כסדרן עכ"ל וע"ש עוד. ובס' מלאכת שמים כתב כי דברי התשב"ץ ח"א סי' ט' המה תיובתא לדבריו. הנה ראיתי דברי התשב"ץ. גברא ידענא ותיובתא לא ידענא. בריך רחמנא:

עפ"י הירושלמי הנ"ל ופירושו של הר"ן (ומכ"ש לפמ"ש שיש מזה ראי' דבתו"מ לא בעינין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה) נראה לפעד"ל קושי' התוס' במס' סוטה דף י"ז ע"א ד"ה אינו כותב וכו' תימה בפ' המוציא דתנן קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שמע ישראל אמאי לא קתני פרשת סוטה דשיעורא זוטא טפי וכו' עכ"ל. והנה באמת פרשת שמע ישראל אך מעט גדולה מפרשת סוטה לדברי הת"ק דהלכתא כותי' (בפ' סוטה יש ר"א אותיות ובפ' שמע ר"י) וי"ל שפרשת סוטה היו רגילין לכתוב בכתב גסה כמו שכותבין את התורה. וא"כ קלף לפרשת שמע קטן יותר מקלף לפ' סוטה. והוא נכון בעז"ה:

פרק ט

שכח לקדש את השם בתחלתו וקדשו בסופו מהו:

בספר בני יונה (בארוך) כתב וז"ל מי שלא קידש השם עד סופו שעדיין לא נשאר לו לכתוב כ"א אות אחת מן השם נ"ל שקידושי וגימורו בתים כאחר וכשר ועיין בסוף תשו' הרמ"ע סי' ל"ו שכתב היפוך מזה קצת שקידושו מתחלה ועד סוף נ"ל דזה מקרי מתחלה כיון שלא הוציא כוונתו למלה אחרת אלא שלא כוון ג"כ לשם כ"א לבו לא נכון עמו כנ"ל וכ"כ בתשו' הלכות קטנות אעפ"י שאין למדין הימנו מ"מ מצרפין לדעה אחרת עכ"ל והנה זהו לשון הרמ"ע (לאחר שהעלה דאם כרע' דה"א של השם נוגעת לגגה יגרדוהו ממטה למעלה ויכתבהו מחדש) וכי תימא אי מעיקרא אזלא לה לקדושת השם בשביל דיבוק רגל הה"א לגגה היאך יספיק עכשיו לכוון בתיקון הרגל י"ל דמצא מין את מינו ונעור להכשיר כי אעפ"י שאסור להפסיק בכתיבת האזכרות ואפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו ומצוה מן המובחר לכתוב אותן כבן קמצר אלו רצה ללמד ומ"מ אין זה מן הדברים הפוסלים והשם מתקדש לחצאין שישנה הקדושה מתחלה ועד סוף ואינה משתלמת אלא לבסוף או בשם קטן משם גדול כגון אל מאלהים יה מה' ולא נחלק אדם בדבר והר"ז דומה למי שנתכוון לכתוב שם וכתב יהודה וכו' עכ"ל. והרי היא כמבואר שלא התיר אלא בשקדש מתחלה דמצא מין את מינו ונעור ולא כשתחלת כתיבתו היתה שלא בכוונת קדושה דאין כאן מין קודש ואינו מועיל מה שהוא מוסיף מן הקודש על החול. וכשנדקדק בצחות לשונו נמצא תשובה למ"ש בס' הלכות קטנות מהמובא בס' מלאכת הקודש) שכתב דמהאי דא"ד מאדנות נמחק יש ראי' דפשטה קדושה למפרע. והנה נדחה דודאי אין הקדושה משתלמת אלא לבסוף (או בשם קטן משם גדול) אבל מ"מ ישנה לקדושה גם מתחלה וגם מצד הסברא נראה לפע"ד להוכיח זאת. דהא קימ"ל הנטפל להשם מלפניו נמחק והנטפל לאחריו אינו נמחק מפני שכבר קדשו השם. והיינו

משום דכשכתב את הנטפל כבר הי' כתוב השם הקודש והנטפל הזה בתחלתו נתחבר לטהור וטהור. ועתה נחזי אנן. בשלמא אי אמרי' דגם באותיות הראשוני' מיד בכתיבתן חלה עליתן קדושה (רק שאינה משתלמת אלא לבסוף) א"כ א"ש דהנטפל לפניו כיון שנכתב קודם שהיה כאן שם קודש מעולם לא חלה עליו קדושה ובתשלום השם ג"כ אין הנטפל מתקדש למפרע. אבל אם נאמר דגם האותיות הראשונות מן השם לא חלה עליהם שום קדושה עד שנגמר השם. בשלמותו ואך אז פשטה כל הקדושה למפרע. א"כ מצד הסברא הי' לנו לומר מגו דפשטה קרושה על האותיות של השם למפרע (אף שעד עתה לא היה עליהם שום קדושה) פשטה נמי על הנטפל לו לפניו. א"ו כדאמרן. והיא סברא ישרה לפע"ד. גם בס' מלאכת שמים העלה דאין להקל בזה אלא דמ"מ לענין מחיקה יש לחוש להחמיר (יעמ"ש בחקירה ב' בשם הרד"ך):

אמנם אם גם אותיות הראשונות כתב בידיעה שזהו שמו של הקב"ה אלא ששכח לקדשו. בזה נראה לפע"ד להקל אם קדשו לבסוף. כי הנה בס' ברכי יוסף מביא שהמחנה אפרים נסתפק בהא דצריכין לכתוב את השם לשמה אם די במה שיכוין שהוא כותב שמו של הקב"ה או צריך דוקא שיכוין שהיא מקדשו. וע"ש במח"א. אבל הברכי יוסף כתב דמלשון מרן בש"ע ומשאר פוסקים מוכח דצריך שיכוין לקדשו ע"ש. והנה באמת כי מלשון הרמב"ם פ"א מה' תפילין הט"ו שכתב הכותב ס"ת וכו' ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה מן האזכרות שלא לשמה פסולין. וכן בפ"י ה"א כתב י"א שכתב האזכרות בלא כוונה. מוכח להדיא דס"ל דכל שידע שהוא כותב את האזכרה סגי בהכי ואף כי בודאי שיש לנו לפסוק כמ"ש בבר"י דמוכח מרוב הפוסקי' דצריכין דוקא אמירה או לכה"פ מחשבה לקדשו וכמ"ש בש"ע. מ"מ נראה דבהא יש לנו לצרף דעת בעל ה"ק ולומר כמ"ש הבני יונה דאעפ"י שאין למדין הימנו מ"מ מצרפין לדעת אחרת והיינו לדעת הרמב"ם:

פרק י

אותיות השם צריכין לכתוב אותן גם בס"ת דוקא כסדרן. או לא:

בספק פתחי תשובה סי' רע"ו ס"ק כ' כתב וז"ל עיין בתשו' גנת ורדים חא"ח כלל ב' סי' י"ב שכתב דהשם צריך להיות כתיב כסדרן דוקא ובאל"כ פסול לס"ת וכו' וכן בתשו' נוב"ק חלק יו"ד סי' ע"ו בשאלת הרב הגדול מה' טיאה ווייל כתב ג"כ שהשם צריך לכתוב כסדרן דוקא גם בס"ת וכן משמע בס' תפל"מ ע"ש עכ"ל. הנה עשה את הדבר כמו הלכה פסוקה ולא זכר כלל שיש חולקים בזה. וכ"כ שם לעיל בסק"ו דבאותיות הראשונות של השם לא מהני תיקון משום דהוי שלא כסדרן. ובהיות כי דין זה חידוש גדול הוא אמרתי

אשימה עיני בו כיד ה' הטובה עלי ואראה בס' תפל"מ ולא מצאתי שום משמעות לזה ובנו"ב שם באמת כי הרב השואל הנ"ל בעובדא שנכתב אלקיכם במקום אלקיהם כתב וז"ל אבל לקלוף רק אות כ' ולכתוב ה' זה נלע"ד דאינו מותר דהוה אפשר שלא כסדרן וכו' עכ"ל:

אבל במחכ"ת דבריו המה שלא כסדרן. שכתב ג"כ בדברי הר"י הלוי שאם יקלוף הך' שנתקלקלה בשם אלקיך דהוי כמו מפסיק בשם. וכתב דמותר רק משום דלא הוי רק נטפל ושכח מ"ש הש"ך בסי' רע"ו ס"ק ד' והרמ"א שם בסעיף י"א. ובלא"ה נמי הרי נגד דעת השואל הלזה יש לנו כמה וכמה גדילי ישראל בתשובותיהם שכתבו לתקן אותיות הראשונות מן השמות. כמ"ש בס' זרע אמת או"ח סי' ו' ד"ה ויען וכו' שלאחר שהביא דברי הגו"ר שכתב דאותיות השם צריכין לכתבם כסדרן גם בס"ת כתב עליו וז"ל איברא דלפע"ד לא צייתי' להני כללי דכייל הר"ב גו"ר לפסול בשביל זה השמות ומי יאמין לשמועתו העושה חדשות שלא שערוהו הראשונים דלא מישתמיט שום תנא או אמורא או פוסק לרמוז פיסול זה אפי' דרך רמז וגם מצינו מבואר בגדולי אחרונים הפך מדבריו ה"ה הר"ב דב"ש בתשו' סי' שמ"ח וכו' הר"ב א"ר בסי' ל"ב ס"ק ל"ג וכו' עכ"ל (וכ"ה בזכרון יוסף יו"ד סי' ט"ז. וע' מ"ש בסי' י"ב סק"ט בשם החת"ם סופר שהביא תשו' הרב"י משמע ג"כ הכי דלא בעיי' כסדרן):

ואמרתי אלכה נא ואטייל בגנת ורדים לראות מקור הדבר. ואראה שם סי' י' י"א י"ב י"ג האריך בחיזוק דין זה. ויסודתו בהררי קודש בזוה"ק פ' ויקרא דף י"א ע"א וע"ב דאיתא שם ועל דא בעי למיכתב שמא קדישא י' בקדמיתא וכו' ודא איהו כדקחזי ואי לאו לא אקרי שמא קדישא ואקרי פגים וכו' ואף דמיירי שם רק בשם הוי"ה ית"ש כתב שם בסי' י"ב דיש ללמוד מיני' גם לשאר שמות (ולפע"ד אינו מוכרח) וכתב שם עוד דגם מן הגמ' יש ראי' לזה מהא דאמרי' דאותיות הנטפלות להשם שלפניו נמחק שלאחריו אינו נמחק מפני שכבר קדשו השם. ואם איתא דשם שנכתבו האותיות שלא כסדרן כשר מישכחת לה לפעמים בהיפוך דהנטפל לפניו אינו נמחק ושלאחריו נמחק כגון שכתבו למפרע. וכתב דהיה מקום לדחות דאין הכי נמי אם כתבו למפרע הדין מתהפך אלא שדברו חכמים בהווה שכותבין כסדר (ומ"ש עוד דדיחוי זה אינו כלום בסמוך אדבר בו אי"ה) ולפע"ד יש לדחות עוד ולא צריכין לומר שדברו בהווה אלא שהאות שהוא כותב קודם שכותב את השם נקרא שלפניו והאות שהוא כותב לאחר שכתב את השם נקרא שלאחריו. ואם כתב תיבת מאלהיך למפרע אז הך' הוי שלפניו ונמחק והמ' הוי שלאחריו ואינו נמחק. ובזה היה מקום ישוב למה שראיתי בס' אניה דיונה שדקדק בהא דאמרי

שכב"ר קדשו השם תיבת שכב"ר נראה כמיותר דהול"ל שקדשו השם. ועפמ"ש י"ל כי לפי שהיה מקום לומר דאף אם כתבו למפרע מ"מ המ' הוי שלפניו והך' הוי שלאחריו דלא משגיחינין בסדר הכתיבה אלא באשר הוא לפנינו ובתר קריאתו אזלינן. לזה אמר שכב"ר קדשו השם כלומר משעת כתיבתו ובתר כתיבה אזלינין. ואולם כל זאת אינני אומר רק לחדודי בעלמא. ולדינא לא ברירא לי כי י"ל דלעולם בתר קריאה אזלינן. וגם י"ל דכיון דרבנן הוא דאמרי דהנטפל לאחריו אינו נמחק י"ל דלא פלוג רבנן:

ובגו"ר שם אהא דכתב דהיה מקום לדחות דאין ה"נ שאם כתב את השם למפרע אותיות אחרונות לא קדשי ושלפניו קדשי. ע"ז כתב דאין זה כלום העיון דדין זה במחלוקת שנוי ואחרים באו להחמיר ולחלוק את"ק אם איתא דס"ל להחמיר באותיות שלפני השם כשנכתב למפרע הו"ל לברר את דבריהם ולהודיענו מציאות זה דכיון שבאו להחמיר על ת"ק מסתמא כל מידי דאית בי' צד להחמיר הי' להם להודיענו ומדלא פירשו ובירורו כן אית לן למימר דאחרים סברי דאין צד להחמיר באותיות שלפני השם כיון שנכתב למפרע. אלו תו"ד. ומלבד שכל דבריו בזה במחכ"ת אינם מוכרחים כלל. הנה מאי דפשיטא לי' דאם הי' הדבר כשר לכתוב את השם למפרע אז הי' הדין נותן דהאותיות שלפניו כיון שנכתבו לאחר שנכתב השם אינן נמחקין. יש לי לשאול דלפי דבריו אם נכתב השם עם הנטפלין כהוגן וכסדרן ואח"כ אירע קלקול בנטפל שלפניו ונמחק ונכתב מחדש בכה"ג נאסר במחיקה. ואמאי לא ביארו האחרים מציאות חומרא זאת דמישכחת לה שהנטפל לפניו אינו נמחק. וכי יאמר דגם הנטפלין צריכין להיות נכתבין כסדרן דוקא ולעיכובא שאם אירע קלקול בנטפל שלפניו שוב אין לו תקנה. אתמהה:

ובעיקר הדין אם הנטפל שלפניו נכתב לאחר שנכתב השם. הנה מלשון הריטב"א שם בשבועות לכאורה משמע דבתר כת בה אזלי' שכתב שם וז"ל דלא מקרי קדשוהו שמים אלא בשקדשוהו בשעה כתיבה שכבר הי' נכתב השם עכ"ל. ואיכא למישמע דאם כתב תחלה את השם ואח"כ את הנטפל לפניו נתקדש. אבל יש לדחות ולומר דהריטב"א לא נחית התם להכי ולא דיבר אלא בהוה. ומסתימת לשון הפוסקים שלא הודיענו זאת דאם נמחק וחזר ונכתב שוב אינו נמחק (דמילתא דשכיחא היא) משמע דגם בכה"ג נמחק. וצ"ל כמ"ש או משום דאזלינין בתר קריאה או משום דלא פלוג רבנן. ועכ"פ נראה לפע"ד ברור כי מן הגמ' שלנו אין שום הוכחה לאסור אם נכתב השם שלא כסדרן:

והנה בגו"ר שם סי' י"ג רצה השואל להביא ראי' מן הרא"ש דגם כשנכתב השם שלא כסדרן כשר. והוא ז"ל לאחר שדחה את דבריו שאין מן הרא"ש ראי' כתב וז"ל. ועוד שאפי' הרא"ש אומר כן בפירוש מכיון שאין לו ראי' נכוחה מן התלמוד לא הוה צייתנא

לי' דלא הוה אלא סברא דידי' משום דאנן סהדי דאלו הוי שמיע לי' דברי הספר הזהר בזה הוי הדר בי' וכו' צאו וראו כמה דינים פסק הרב ב"י משם ס' הזהר אשר אין זכר למו בתלמוד כלל ועשאן הלכות קבועות ונדון זה הוא בכה"ג שמן התלמוד אין ממנו ראי' לא לכאן ולא לכאן ובספר הזהר פירש שיש קפידא בדבר שראוי לתפוס לענין הלכה כספר הזהר עכ"ל. ולאחר העתרת מחילה מעצמותיו הקדושים אמינא לי' ומטונך. מאחר שאנו רואים כמה דינים שפסק הרב ב"י מספר הזהר ודין זה לא פסק ש"מ דס"ל דבהא לית הילכתא כותי'. גם הרמ"ע הן ידוע שהיה מגדולי בעלי הקבלה ובכל בית הזהר הקדוש נאמן הוא. ועכ"ז מתשובתו בסי' ל"ו שהאריך לבאר חילוקי הדינים במחיקת הרגל מן הה"א שבשמות הקדושי' מוכח דלא מחלק בין ה"א ראשונה לאחרונה. אמת כי בגרר שם כתב וז"ל ועוד אחרת לנ"ד שאף שנמצא בדברי הפוסקים שיאמרו בפירוש לתקן אות ה"א שבשם ולא בחנו דבריהם אם בה' ראשונה או בה' אחרונה עלינו לתרץ דבריהם דמיירי בה"א אחרונה וכו' ונראה דהיו קצת סופרים מכונים עפ"י הסוד שה' ראשונה של השם צ"ל כעין דל"ת ויו"ד וכו' אמנם ה"א אחרונה צ"ל כמין דל"ת ווא"ו ולהורות על עצם החיבור היו מגיעין ומדבקין אותה דיבוק דק ואמנם זה היה טעות בידם וכו' עכ"ל (ויתכן זאת להסביר השאלה שברדב"ז ח"ב סי' תקצ"ו) אבל בנדון דהרמ"ע ודאי דליכא למימר הכי שהרי נוסח השאלה כך היא ס"ת שה"א וקו"ף דבוקות בו וכל אחת מהן גולם א' ואפי' באזכרות מהו. הרי שבכל ההי"ן וגם בקיפי"ן היה כך. ומדלא חילק הרמ"ע בתשובתו מוכח להדיא דס"ל שגם בה' ראשונה יכולין לתקן וז"ב. גם רבינו הרמ"א שהי' ג"כ מגדולי בעלי החבלה וכל רז לא אנס לי' ובהג"ה סי' רע"ו סעי' י"א כתב ה"א של שם שכרע' נוגעת בגגה וכו' ומוכח דס"ל דגם בה"א הראשונה מועיל תיקון. והגו"ר בעצע? מ?ו כתב שם דהכי משמע מלשון הרמ"א אלא שכתב דלא שת אל לבו לדקדק כראוי. ולפע"ד אם היתה ההלכה כך ודאי היה שת אל לבו לדקדק ומדלא דקדק ש"מ דס"ל להלכה דאף שנכתב שלא כסדרן כשר (ובלא"ה נמי מוכח הכי מדלא כתב חידוש דין זה בשום מקום):

ואשר באמת לא פסקו בהך מילתא כהזהר. י"ל לפע"ד משום דהיה נראה להו דעת הזוה"ק דלא סגי בעשיה בעלמא לכתוב את האותיו' פרקים פרקי' אלא צריך דוקא שיכוין ג"כ כך בשעת הכתיבה אל הרמזים הרמים וכן מוכח מן הס' מצת שמורים. וכיון שהדבר תלוי בכוונה נשגבה מאוד נעלה אשר לאו כל מוחא סביל דא. ואיכא למיחוש לקיצוץ נטיעות ח"ו. ע"כ ס"ל להפוסקים דבהך מילתא אין לנו לחוש לדעת הזהר. וכמ"ש המג"א בסי' כ"ה סק"כ בשם הרא"מ דכל דבר שלא הוזכר בגמ' ובפוסקים אעפ"י שנזכר בקבלה

אין אנו יכולין לכוף לנהוג כן עכ"ל. ובהך מילתא דאיכא נמי חששא רבה כמ"ש ס"ל לא מיבעי' דמיכף לא כייפינין אלא דאורויי נמי לא אורינין. ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול:

עוד י"ל כי הנה השואל שם בגו"ר סי' ה' הקשה אהא דכתב בזוה"ק שצריכין לכתוב אותיות השם מתחלה בחלקים נפרדים ולחברם אח"כ. מהא דתנן (יומא דף ל"ח) בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב ופירש"י שהיה קושר ד' קולמסין בד' אצבעותיו וכותב שם בן ד' אותיות. ורז"ל רגזו עליו על אשר לא רצה ללמד זאת. הרי כי אדרבה מעליותא היא שיהא השם נכתב בפעם אחת בלי שום פירוד. ותירצו שם תירוצים ע"ש ובסי' י"א. ונוכל לומר כי הב"י ושאר הפוסקים לא הוה ניחא להו בהנך שינויי ולכן ס"ל דתלמודא דידן חולק בזה על הזהר:

ועוד יותר י"ל כי הנה מבואר שם בזוה"ק שגם אם שינה וכתב האותיות שלמות מתחלה ג"כ פסול אלא צריך לכתוב דוקא כפי הרמזים הקדושים דהיינו ה"א ראשונה יכתוב תחלה צורת יו"ד ואח"כ ימשוך קו א' לאורך וקו אי לרוחב ואח"כ מחברן (כמבואר בס' מצת שמורים עש"י פי' מהר"ח ויטל זצוק"ל) ומוכח שם מזוה"ק דאפי' כתב א' מעכבן ואפי' בדיעבד. שעל כולן הוא אומר ואי לאו לא אקרי שמא קדישא ואקרי פגים וכו'. והא בתלמודא דידן מוכח ההיפוך דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וכו'. והרי זה שנתכוין לכתוב יהודה ודאי שעשה האי"ן פשוטין ומ"מ לר' יהודה וגם לרבנן אי לאו משום דכתב ע"ג כתב אינו כתב או משום דמחזי כמנומר היה מהני העברת קולמס (ויש לדחות בדוחק):

ע"ב נראה לפע"ד ודאי הסופר אשר בא בסוד ה' ולבו נכון לכוין ולכתוב כדעת הזוה"ק תע"ב ועליו נאמר אשגבהו כי ידע שמי. ומצוה גדולה לקנות ממנו ס"ת תפילין ומזוזות בדמים יקרים ואשרי לו. אבל מ"מ הסופר אשר לא הגיע למדרגה זאת ומושך בקסתו לפי תומו תמים עם ה' ועם כבוד שם קדשו ית"ש. ח"ו לפסול ס"ת תו"מ שלו. וכן אם אירע שנפסל איזה אות מן השם יכולין לתקנו ואף שלא יהיו האותיו' נכתבין כסדרן קדוש יאמר לו. זהו הנראה לפי קט שכלי. ושמו הגדול יעמוד לי:

שוב ראיתי בס' אניה דיונה פ' ל"ב אות א' כתב ג"כ ראי' להכשיר ממ"ס פ"ה ה"ד הכותב את השם וטעה (פי' ושכח) בו אות אחת יתלנו מלמעלה ומשמע ודאי דבכל אות קאמר. והנה היא ראי' נכונה. אך צע"ק כיון דגם מ"ס אינה מן הש"ס פורש תוס' דף ד"ה) היכא דסתר להזהר כדברי מי יש להורות:

שוב ראיתי בס' שנות חיים ח"ב ס' סת"ם סי' י"ט צדד ג"כ להחמיר דהשם צ"ל נכתב כסדרו. והביא שכ"כ השואל בנו"ב הנ"ל. וכתב כי הנו"ב לא השיב עליו בזה ומוכח דהודה לו. עוד כתב דיש ללמוד הדבר בק"ו מתפילין ומזוזות ומה תו"מ שאין איסור במחיקת קצת מהם אם נכתב בהן תיבה אחת או אות אחת שלא כסדרן פסולין השם שיש בו איסור מחיקה אינו דין דשלא כסדרן פוסל בו (וכתב שם גם איזה קילות להתיר להפסיק באמצע כתיבת השם ובמחכ"ת הם דברים שאין להם שחר) והנה מ"ש מדברי השואל בנו"ב. כבר כתבתי דאין למדין הימנו. ומ"ש דהנו"ב לא השיב עליו ומוכח דהודה לו. לפע"ד אין כאן שום הוכחה. שהרי לא השיב לו אלא בקיצור לאפרושי מאיסורא ולא נחית להורות לו במקום אחר. ואיבעית אימא אעפ"י שלא סתר בזה דבריו בפירוש מ"מ רמז רימז לו סתירה במה שהראהו מ"ש הרמ"א רגל הדבוק בה"א וון השם. ולא חילק בין ה"א אחרונה לה"א ראשונה שמעת מינה דלא בעי' כסדרן ואשר דן ק"ו. לפע"ד אין זה ק"ו. דק"ו אינו אלא אם מכח הקולא שיש במלמד היתה הסברא מחייבת שתהא בו גם קולא אחרת ואיננה אז נלמד גם לדבר אחר שלא תהא הקולא הזאת. וכן לענין החומרא אם יש במלמד חומרא אחת אשר מכח זה היתה הסברא מחייבת שתהא בו עוד חומרא אחרת ואיננה. יש ללמוד גם להדבר השני שלא תהא בו החומרא הזאת (עיין בס' מדות אהרן פ"ב ח"ג) אבל ענין כתיבת כסדרן אינו ענין כלל למחיקת הנכתב. תדע שכן הוא. דאל"כ נדון נמי ק"ו להיפוך ונאמר ומה השם שאין בו פיסול שלא כסדרן יש בו איסור מחיקה תו"מ שיש בהן פיסול שלכ"ס אינו דין שיהא בהן איסור מחיקה. א"ו שאין זאת לא בגדר ק"ו ולא בגדר מה מצינו:

שוב הגיעני ס' מנחת חינוך וראיתי שם במצוה תל"ז שכתב וז"ל ולכאורה קשה לי בכותב שם הוי"ה ב"ה דכותב י"ה והוי שם ואח"כ כותב הוי"ו ובאותו רגע הוי קלקול כי אין זה שם אלא אח"כ כשכותב הה"א האחרונה נגמר השם ונהי דזה הוי מקלקל ע"מ לתקן מ"מ בודאי לכתחלה אם יש תקנה שלא לקלקל כלל ודאי עדיף וע' בנדרים (דף י) דלא יאמר לה' קרבן וכו' ה"נ אפשר ח"ו לא יגמור ומקלקל השם י"ה ולמה לא תקנו חז"ל בכותב שם הוי"ה ב"ה שיכתוב היו"ד לבסוף דהיינו שיכתוב תחלה אותיות הרה ואח"כ יכתוב את היו"ד בראש התיבה ויגמור השם ובזה אין שום מכשול. ומזה ראי' ברורה דהשם צריך להיות כסדרן וא"כ א"א בענין אחר ומצותו בכך וכו' עכ"ל. ולפע"ד אין זאת ראי' כלל ולא דמי להא דלה' קרבן. דהתם איכא למיחוש שמא לאחר שיאמר לה' יתחרט על ממונו ונמצא שהוציא ש"ש לבטלה אבל הכא מהיכא תיתי יתחרט שלא יגמור את השם. ואפי' אם נאמר דהתם החשש הוא שמא ימות לאחר שיזכיר את השם

קודם שיאמר קרבן. גם זאת אין לחוש בכאן שהרי אפי' ימות יכול איש אחר לגמור את השם כתיקונו. ועוד שאפי' היה גם כאן איזה חשש רחוק לא הי' לתקן בשביל חשש רחוק לכתוב לכתחל' את השם שלא כסדרן דהא ודאי שעפ"י הסודות הרמות עדיף טפי לכתבו לכתחלה כסדרן. וגנאי גדול היה לתקן כך לכתוב תמיד את השם הנכבד והנורא שלא כסדרן (אלא למפרע כמו כתב העמים) ומלבד זאת הנה ורש דבכתיבת הוי"ו הוי מקלקל ע"מ לתקן לפע"ד אין לכנותו לזה שם קלקול כלל אלא תיקון הוא בהיות שאין כוונתו לכתוב השם י"ת אלא שם הוי"ה ב"ה ואין השם שלם בלתי הוי"ו א"כ כתיבת הוי"ו לאו קלקול אלא תיקון גדול הוא:

פרק יא

מי שכתב את השם וידע שזהו שמו של הקב"ה אלא שלא כוון לקדשו ורוצה אח"כ למחקו. מהו:

כתב בהגהמ"יי רפ"ו מה' יסה"ת וז"ל. כתב רא"מ ואם כתב אותיות של שם ולא נתכוין לקדש בכתיבתן אין בהן קדושה כדתניא בהבונה ובמנחות (הוא ט"ס) הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכו' עד וחכ"א אין השם מן המובחר אלמא דבעי' כוונה ע"ש בספרו עכ"ל. ולכאורה משמע דר"ל דאם לא נתכוין לקדשו מותר למחקו. וכך הבין בס' סדר משנה. ומתוך כך הקשה להפר"ח ש"ע או"ח בקונטרס שלו שכתב שם שאפי' לא נתקדש השם בכתיבתו אפ"ה יש בו איסור דאורייתא משום איסור מחיקת השם ע"ש. אבל לפע"ד אם נפרש דברי הגהמי"י כמ"ש תמוה מאוד דא"כ מאי ראי' מהא דנתכוין לכתוב יהודה וכו' הרי שם כוון לתיבה אחרת לגמרי. ומהא דכלי שהיה כתוב עליו שם וכן מהא דהיה שם כתוב על בשרו מוכח להדיא דכל שהשם נכתב לדעת אעפ"י שלא כון לקדשו אסור למחקו. וכ"כ בשו"ת הרמ"ע סי' ל"ו בענין ה"א של השם שהרגל נדבק אל הגג בשעת כתיבה ואח"כ הפרידוהו בסכין באופן שנעשה חק תוכות וכתב דאותו הספר אין לו תקנה וז"ל לפיכך אני אומר יגנז כי אעפ"י שלא נתקדש השם מעיקרא מחמת הדיבוק ובסוף ג"כ לא נתקדש בקדושת ס"ת משום דהויא חקיקה כאמור מ"מ קדושת השם לחול עליו האזהרה למוחק אותו לא זזה ממקומה דהא תניא היה כתוב על ידות הכלים יגוד וכו' אלמא כל שצורות אותיות השם מוכחת עליו ונעשית בכוונה שהוא שם אסור לקלקלו לאפוקי ממי שנתכוין לכתוב יהודה ושכח ולא כתב בו דל"ת וכו' עכ"ל. ומ"ש הרמב"ם שם בהל' ח' אפיקורס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם וכו' (אשר גם מזה הקשה

בס' סדר משנה להפר"ח) נראה כוונתו דכיון שאינו מאמין בה' הרי שוה לו כתיבת השם ככתיבת שאר הדברים ולכן לא נתקדש השם. אבל מי שהוא מאמין בה' ית"ש ובקדושתו כשהוא כותב את השם ויודע שהוא כותב שמו של הקב"ה ממילא מתקדש השם. וזה מוכח מלשונו שכתב והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם ומשמע דמי שאין דעתו כן ממילא השם מתקדש. ויגיד עליו רעו שכתב שם עוד הרמב"ם אבל עכו"ם שכתב את השם גונזין אותו. והרי גם העכו"ם מסתמ' לא נתכוין לקדשו אלא לפי שהוא מאמין בקדושת השם ממילא מתקדש. שוב ראיתי שגם בחו"י סי' ט"ז כתב דמדברי רמב"ם אלו מוכח דהשם מתקדש מאליו. וע' במחנה אפרים בחידושיו לטור יו"ד. וע' בס' בני יונה בשאלתו שנתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת והביא כמה ראיות שמותר למחקו. ומוכח נמי מן הראיות הללו דעכ"פ כשנתכוין לכתוב את השם אף שלא נתכוין לקדשו אסורין למחקו. ודברי הגהמי"י בשם הרא"מ נראה לפע"ד אחר שנדייק בלשונו שכתב ואם כתב אותיות של שם וכו' ואמאי לא כתב ואם כתב את השם וכו'. ע"כ נראה דמיירי שלא ידע כלל שהוא כותב את השם אלא את האותיות והשם נעשה בלי ידיעתו (וס"ל כמש"ל בחקירה ט' לדעת הרמב"ם) ומ"ש ולא נתכוין לקדשן בכתיבתן היינו שלא נתכוין לכתוב שמו של הקב"ה אלא שנתכוין לתיבה אחרת. וכמו שהביא מהא דנתכוין לכתוב יהודה וכו'. אבל אם היה מתכוין לכתוב את השם זוהי כוונתו זוהי קדושתו. וע' בסמ"ג לאוין ג' ומה שהקשה עליו המהרש"ל בביאוריו. ולפמ"ש י"ל דגם דעת הסמ"ג כן. ודעת הט"ז בסי' רע"ו סק"ב ג"כ הכי דכל שנכתב בידיעה שהוא שם אסור למחקו. אך דעת הש"ך בס"ק י"ב צ"ע. אבל י"ל דגם כוונתו כך. ושוב מצאתי בס' שערי דעה שפי' כן דברי הש"ך שמ"ש דשם של קודש כשלא נכתב לשם קדושה מותר למחקו לצורך תיקון. היינו שלא היתה כוונת הכותב כלל לכתוב את השם:

אחר כתבי זאת ראיתי בס' ברכי יוסף שפי' ג"כ דברי הגהמ"י כמו שכתבתי ונהנתי. והנה הוא מחזק שם סברת הפר"ח והמחנה אפרים דכל שכתב את השם וידע שזהו שמו של הקב"ה אלא שלא נתכוין לקדשו אע"ג דלענין ס"ת לא מהני עד שיכוין להקדישו לענין מחיקה אסור דכיון שכתבו בכוונה הר"ז מקודש. וכתב שם הפר"ח דסברו זו מקובלת אצל כל הגדולים ושהיא סברא נכונה ע"ש. והכי נקיטינן: ושוב מצאתי שכ"כ גם בשו"ת פמ"א ח"א סי' מ"ה ע"ש:

והנה בס' שנות חיים חלק שני ספר סת"ם סי' ה' נשאל בקטן שכתב את השם על הכלי ונתכוון לשם הקודש אם מותרין למחקו או לא. והשיב וז"ל. נראה ברור דמותרין למחקו כיון שהעלה הש"ך דבשם הנכתב שלא לשם קדושה מותר למחקו וכיון דקטן אין לו

מחשבה א"כ אין מחשבתו כלום והוי כנכתב שלא לשם קדושה ומותר למחקו וכו' דאף דבכתב ס"ת סתמא לשמו קאי אבל אם כותב על דבר בעלמ' זה ודאי סתמ' לאו לשמה קאי כיון דאין צורך בזה לכתוב את השם ולכן אף אם חישב הקטן לשמו אין לו מחשבה ומותר למחקו כנלפע"ד נכון עכ"ל. ולפי מה שביארנו בעז"ה נראה לפע"ד נכון וברור דאסורין למחקו. ע' במס' חולין דף י"ב ע"ב שמעתא דקטן יש לו מחשבה:

פרק יב

סופר שטעה וקדש שם שהוא חול. מהו:

הרמ"א ביו"ד סי' רע"ו סעי' א' כתב וז"ל כתב שם אלהים אחרים לשם קדושה אינו פסול דהוי כמקדיש בעלי מומין למזבח דאינן קדושים. והוא מהתשב"ץ שהביאו הב"י שכתב דאינו קדוש ומותר במחיקה. ומבואר שם בתשב"ץ דלאו דוקא בשם אלהים אחרים אלא ה"ה בשם שיש קצת מקום לפרש הענין באופן שהשם הוא קודש. וכך היתה דעת הסופר שהוא מתפרש בלשון קדושה וקדשו. מ"מ מאחר שכפי העיקר הוא חול. אע"ג דקדשו לא קדיש ומותר במחיקה:

אבל בשלטי הגבורים סוף פ' שבועת העדות כתב וז"ל וסופר שטעה וכתב ב' אלקים שצריכין להיות חול ואיהו כתבן לשם קדושת השם נראה דהכל תלוי בכוונת הכותב וכו' ה"נ אותו אלקים שכתב בכוונת קודש אעפ"י שראוי להיות חול חייל עלי' קדושה לענין מחיקה ולענין פיסול ס"ת עכ"ל. ובס' מלאכת הקודש קונטרס שני סי' ט' האריך קצת בזה והעלה כי הדבר צ"ע למעשה. וע' בס' מלא"ש כלל ט' בינה ס"ק כ"ט ובתיקונים שבסוף הספר מה"ת. והנה עלה בדעתי לומר ראי' להשה"ג מהא דאית' במ"ס פרק ה' הלכה ה' טעה וכתב יסגירנו אל אל עויל מקיים את הראשון ומעכב (פי' מקדר) את האחרון. והיינו שטעה וסבר שגם אל השני הוא בצרי וכתבו לשם קדושה (כמ"ש בס' נחלת יעקב) ומוכח דבענין זה גם קידושי טעות הויין קידושין. שוב ראיתי בס' כסא רחמים להגאון בעל ברכי יוסף זצ"ל שכתב כן דמברייתי' זו קשי' להתשב"ץ ונהגתי. אמנם מה שכתב עוד שם דנראה דהתשב"ץ מיירי כשיודע שהוא חול ובשאט נפש קדשו ובריית' דמ"ס מיירי שטעה וסבר שהוא קודש וגם השה"ג בהכי אירי. לפע"ד צ"ע דלשון התשב"ץ לא משמע הכי (גם הב"י לא הבין כך לשון התשב"ץ מדלמד מיני' שכל השמות שאינן נמחקין צריך לכתבן לשם קדושת השם ע"ש) וגם לכאורה איפכ' מסתבר' דבמזיד הול"ל דקדיש (כקושי' הע"ז בדף האחרון) ובשוגג הול"ל דלא קדיש משום דהוי הקדש טעות (וכמ"ש בס' מלא"ש מה"ת):

והנה בירושלמי מס' סוכה פרק שלישי איתא. רב ושמואל חד אמר הלוויה וחורנה אמר הללו יה. מ"ד הללו יה נחלק ואינו נמחק מ"ד הלוויה נמחק ואינו נחלק ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דאמר רב שמעית מן חביבי אם יתן לי אדם ספר תילים של ר"מ מוחק אני את כל הלוויה שבה שלא נתכוון לקדשו הוי דו אמר הלוויה. ופי' בקרבן עדה וז"ל. נחלק. הללו בחד גיסא בסוף שיטה ויה בתחלת שיטה אחרת:

ואינו נמחק. תיבת יה דקדוש הוא: חביבי. היינו ר' חייא שהיה דודו של רב: מוחק אני וכו'. ש"מ ר"ח סבר צריך לקדשו דיה מהלוויה הרי הוא כשאר שמות הקדושים שאינן נמחקין אלא דר"מ פליג וסובר שא"צ לקדשו דאי הוי סובר דכל הלוויה תיבה אחת היא ואינו קדוש א"כ מה בין ספר תהלים דר"מ לשאר ספרי תלים: הוי. פי' הרי שהוא דהיינו רב אמר הלוויה ב' תיבות הן וכדעת ר"ח: לישנא אחרינא מוחק אני וכו' שע"כ אמר ר"ח שהיה יכול למחוק כל הלוויה של ספר תהלים של ר"מ לפי שידע שהוא בקי בדבר ולא נתכוון לקדש כל יה הכתובים בהלוויה דידע שאין זה שם אלא לשון שבח ומסתמ' רב כר"ח ס"ל וכ"נ עיקר עכ"ל. גם הברכי יוסף (שם בסי' רע"ו) הבין את הירושלמי כפי' השני של הק"ע ומתוך כך הקשה מני' להתשב"ץ וכתב וז"ל ולפום ריהטא היה נראה להוכיח איפכא (מהתשב"ץ) מהירושלמי וכו' דאמרי' התם להוכיח דרב הוא דאמר הלוויה חד תיבה מדאמר רב דר' חייא אמר דמחיק כל הלוויה בתהלים דר"מ שלא נתכוון לקדשן ש"מ דרב אמר הלוויה נמחק ואינו נחלק והשתא לדעת הרשב"ץ דשם חול אם קדשו אינו קדוש למאי דאמרי בירושלמי דרב סבר כר"ח דהלוויה נמחק ואינו נחלק א"כ מאי איריא תהלים דר"מ דלא קדשן כל תהלים דעלמא מצי מחיק הלוויה לדידי' דנמחק הגם דהכותב קדשן לא עשה כלום דשמות חול שקדשן לא קדשי ומדדייק ר"ח דדוקא תהלים דר"מ דלא נתכוון לקדשן מחיק ש"מ דשאר תהלים לא מחיק דשמא הכותב קדשן ואף דהם חול תפסי קדושה וכו' עכ"ל:

גם התוי"ט הבין כך פי' הירושלמי ומתוך כך בא לידי דוחק גדול. כי הנה במס' פסחים ריש דף קי"ז איתא אמר רב חסדא אמר ר' מחנן הלוויה וכסיה וידידיה אחת הן וכו' רב אמר מרחביה בלבד וכו' איבעי' להו הלוויה לרב מאי ת"ש דאמר רב חזינ' תילי' דבי חביבי דכתי' בהו הללו בחד גיסא ויה בחד גיסא. והתוי"ט במס' סוכה פ"ד מ"ה לאחר שהוכיח במשור דגירסא זו עיקרית ונסתייע לזה מהירושלמי הלזה כתב וז"ל ואע"ג דירושלמי חולק עם גמ' דידן דהא לגמ' דידן רב אמר הלוויה שתים וכו' נראה לי דלא קשיא דאה"נ דודאי הא דאמר ר"ח נול תילים דר"מ והא דהעיד רב על תילים דר"ח עצמו חלוקים הם אבל הירושלמי לא ידע עדותו של רב מתהלים דר"ח כמו דלא ידע מאן אמר

דא ומאן אמר דא דרב ושמואל בבבל היו והלכך דייק מדאמר שמעית וכו' אבל גמ' דידן ידע נמי אידך היינו עדות רב על תהלים דר' חייא ושזה היה עיקר לרב לסמוך על תהלים דר"ח וכו' עכ"ל:

אמנם במס' מגילה פרק ראשון דשם איתא ג"כ להך ירושלמי. גם שם כתב בקרבן עדה שני הפירושים אבל לא הכריע ביניהם. ונהפוך הוא כי בתוספותיו שירי קרבן הביא דברי התוי"ט הנזכרים וכתב עליו וז"ל. והדבר תימה דמדבריו משמע שהאמת שרב אמר שני דברים משמי' דר"ח אלא שסמך עצמו על תילים דר"ח עצמו א"כ עדיין תקשי דר"ח אדר"ח ולפמ"ש בקונט' בלשון הראשון לא קשה מידי והבבלי והירושלמי שוים וכו' עכ"ל. ובודאי שהיא הוכחה גדולה ועצומה דפירוש הראשון הוא עיקר דגם הירושלמי אתא להוכיח דרב הוא דס"ל נחלק ואינו נמחק:

ומלבד זאת קשה לפע"ד לפירוש השני שפי' דאתא להוכיח דרב ס"ל שהוא חול. איך מוכח זאת. דילמא לעולם ס"ל שהיא קודש. אלא דכיון דידע דר"מ ס"ל שהוא חול ואיננו שמו של הקב"ה כלל לכן היה מוחקו. שהרי הסכימו הפוסקים שאם כתב את השם בכוונת תיבה אחרת מותרין למחקו. ומוכח נמי כפי' הראשון דאתא להוכיח דסובר שהוא קודש. והשת' אמינא להוכיח איפכא מהשה"ג אלא כהתשב"ץ. כי לדעת השה"ג דשם חול אם קדשו קדוש ואסור במחיקה איך מוכח דס"ל שהוא קודש דילמ' לעולם ס"ל שהוא חול. ורק מפני שידע דאיכא נמי מאן דסבירא להו שהוא קודש ולכן בתהלי' דעלמ' לא הי' מוחק מפני שהיה חושש שמא קדשן הכותב. ואך בתהלים דר"מ דידנו דר"מ ס"ל שהוא חול שפיר הי' מוחק. א"ו דשם חול גם אם קדשו אינו קדוש והשתא שפיר מוכח דס"ל שהוא קודש דאי ס"ל שהוא חול מאי שנא תהלים דר"מ מתהלים דעלמא. ויש לדחות דגם השה"ג דאמר שם של חול שקדשו קדוש ואסור במחיקה זהו רק מדרבנן. ולפי"ז א"ש דהוכיח דרב ור"ח ס"ל שהוא קודש דאי ס"ד דס"ל שהוא חול גם בתהלים דעלמ' לא היה לו לחוש לספיק' כיון דליכ' איסור' דאוריית' א"ו דס"ל קודש (אך לישנ' דהשה"ג לא משמע הכי):

ואולי י"ל כן. כי הנה בעלי הכללים אמרו דבעלי מסדרי ש"ס בבלי כבר היו בקיאים בש"ס ירושלמי שהיה מסודר מקודם. ולכן בהרבה מקומות סתמו דבריהם בש"ס שלנו וסמכו א"ע על תלמוד ירושלמי (ואחת היא במס' תענית דף ט"ז ע"א דשאלו למה מתכסין בשקים למה יוצאין לבית הקברות. ודברים אלו לא נזכרו בש"ס דילן אלא בירושלמי כמ"ש רש"י תנינן בירושלמי וכו' ובעי לי' מיבעיא שקין למה ובה"ק למה וכו'. הרי דסמכו בפשיטות אהא דתנינן בירושלמי) ולפי"ז לכאורה יש להבין כיון דכבר בעי לי'

מיבעי' בירושלמי רב היכא ס"ל ופשיט לי' קודש. מאי קמיבעי' להו שוב בתלמוד' דידן בפסחים רב היכא ס"ל. וע"כ אפשר לומר לפע"ד. דבאמת בהך מילתא פליג תלמודא דידן אירושלמי. הירושלמי ס"ל כהתשב"ץ דשם של חול שקדשו אינו קדוש ומותר במחיקה. ושפיר מיפשט פשיטא לי' מהא דאמר ר"ח אם יתן לי אדם וכו' דס"ל שהוא קודם. אבל תלמודא דידן ס"ל כהשה"ג וכדמוכח נמי ממ"ש כמש"ל דשם של חול שקדשו קידושין תופסין בו ואסור במחיקה. וא"כ מהא דאמר ר"ח אם יתן לי אדם וכו' ליכא למישמע מידי. ומיבעי' להו שפיר:

וא"ת להמ"ס נהי דתפסה בי' קדושה אכתי אמאי צריכין לקדרו. וי"ל כמ"ש בסי' י"א ס"ק כ"ה ובסי' י"ב סק"ג בשם האלי' רבה (שוב הגיעני ס' כסא רחמים וראיתי מ"ס שם פ"ד הלכה ג' ד"ה ואגב וכו'. והנראה לפע"ד כתבתי):

פרק יג

ס"ת אשר במקום שצ"ל שם הקודש נמצא תיבת חול הדומה לו קצת. כגון במקום השם הוי"ה ית"ש כתוב יהודה או יהיה. או במקום שצ"ל שם אלקים כתוב אלהם. וכן בהיפוך במקום שצ"ל שם חול נמצא כתוב שם קודש. כגון במקום יהודה או במקום יהיה כתוב השם. או במקום אליהם כתוב אלקים וכן במקום שצ"ל לאלהיהם שהוא חול כתוב לאלהים. מהו:

בהא דאיתא ביו"ד סי' רע"ו סעי' י"ב היה לו לכתוב השם וכתב יהודה וכו' הוסיף בלבוש תיבת וקדשו (וגם אנכי אחזתי דרכו בקודש בסי' י"ב ס"ד) וכתב בס' תפארת למשה דהיינו דוקא בידוע שקדשו הסופר כגון שהוא לפנינו ואומר שקדשו אבל אם נמצא כן בס"ת ואין הסופר לפנינו אין לו תקנה (כמ"ש ג"כ שם ס"ה) וסיים וצ"ע למעשה. והנה בשו"ת זכרון יוסף סי' י"ז על מה שנשאל בסופר שכתב שם אלקים חסר יו"ד אם יש לחוש פן לא קידש הסופר לשם השם אלא נתכוין לכתוב תיבת אלהם שפירושו להם שמצינו הרבה פעמים בתורה חסר. והשיב דליכא למיחוש להכי כלל דכיון שאסור לכתוב שלא מן הכתב וגם צריך כל פעם שיגיע לשם לקדשו בפה מלא אמרי' מסתמא נתכוין לקדשו אלא ששכח לכתוב את היו"ד ואחזוקי ריעותא לא מחזיקינן וראי' מהא דתניא במ"ס וכו' את השם וכתב יהודה עושה מדל"ת ה"א כו' וקשה דליחוש שמא לא נתכוין לשם אלא ליהודה. אלא ע"כ דלא חיישי' להכי מטעם הנ"ל עכ"ל. וכבר תמהתי עליו (במהדורה קמא) אמאי לא ניחא לי' לפרש את המ"ס דמיירי שהסופר לפנינו ואומר שקידש והרי השואל בעצמו הוא הגאון מהר"י יידל כ"ץ אב"ד דק"ק באמבערג זצ"ל מביא שם ראי' כזו מתשו' מהרשד"ם שהביאה בשו"ת שב יעקב בסופר שהיה צריך לכתוב מלת יהיה

וכתב את השם והתירו למחוק והקשה דניחוש שמא קדשו הסופר ודחה דאפשר בנדון דמהרשד"ם מיירי דהסופר ידע שלא נתכוין לשם. א"כ ה"נ יכול לדחות הראי' ממ"ס. ולפע"ד אפשר עוד לחלק בין נדון דמהרשד"ם לנדון שלפנינו. דהתם שפיר יש לסמוך על החזקה דכיון שהוא צריך לקדש את השם בפה מלא ודאי אם היה כותב לשם השם היה נזכר שאין כאן מקומו ומיסתבר יותר שלא כתב לשם השם אלא שרצה לכתוב תיבת יהיה כמו שהיה צריך לכתוב ורק בטעות עשה וא"ו במקום יו"ד. אבל הכא החשש הוא להיפוך פן שכח הסופר שיש כאן מקום השם וסבר שצריך לכתוב יהודה וכתב כן לפי תומו. ע"כ נראה לפע"ד נכון כדעת הלבוש. דמיירי שהסופר לפנינו ואומר שקידש:

ואמנם בכל זאת נראה כי ח"ו לא יצא מכשול מאותו צדיק בעל ז"י זצ"ל בהוראתו שבקדושה לאותיות אל"ה ולמחוק את המ"ם לכתוב תמורתה י"ם והיה קודש אף כשלא נתברר ע"י הסופר שקדשו. כי נראה לפע"ד דגם לדעת הלבוש גונא דא שאני. ובהא שפיר יש לסמוך אחזקה דמסתמ' כיון שבכאן מקום שם אלקים מסתמא נתכוין לו אלא שמחמת השכחה אישתמוטי היא דקמשתמיט מיני' היו"ד. ושאני הא מדינא דמ"ס. דודאי לכתוב בפועל אות שאין כאן מקומו והקריאה תשתנה בו היא מילתא דלא שכיחא. וכיון שכתב אות ד' עילה יש לחוש שהיה דעתו לכתוב כן תיבת יהודה. ולכן שפיר כתב הלבוש דמיירי בידוע שקדשו דאי לאו הכי איכא למיחוש שמא לא קדשו. וכן אם כתב תיבת יהיה תמורת שם הקודש שכתב מ"ד אחר הה"א שכתב בפועל אות שאין כאן מקומו והקריאה משתנית בו ודאי יש מקום לחוש שמא לא קדשו. אבל בכתב אלהם חסר יו"ד שיש לתלות בשכח והשמיט. הנה דבר זה מצוי הוא להשמיט איזה אות מחמת שכחה ותלינן במצוי:

אך אם היה נמצא תיבת אליהם ביו"ד אחר הלמ"ד בזה נראה לפע"ד דאין לסמוך לגרוד אותיות יה"ם ולכתוב במקומם אותיות הי"ם ולעשותו קודש. דכיון דאיכא תרתי לריעותא יתיר יו"ד אחר הלמ"ד וחסר יו"ד אחר הה"א ודאי מיסתבר לחוש שמא לא קדשו ואין להתיר לצרף אותיות א"ל לקודש אא"כ מתברר מפי הסופר שקדשו. ואם לא מתברר נראה דיש להחמיר מספיקא שלא לצרפו וגם לא למחקו אלא לקדרו:

ובנדון דהמג"א שהביאו הא"ר ומובא שם בז"י (ובדברינו סי' י"ב ס"ק ד') שהיה נמצא שם אדנות מלא וא"ו אחר הדל"ת והורה לגרוד את הוא"ו ולהאריך הדל"ת. נראה לפע"ד אף כי מסתמא משמע דמיירי בשלא נתברר מפי הסופר שקדשו. מ"מ א"ש גם לדעת הלבוש משום דבזה לא נשתנה הקריאה טעות המצוי הוא להוסיף וא"ו במקום חולם

ושפיר יש לסמוך על החזקה שקרשו: זהו הנראה לפע"ד בדינים אלו. ולקיים כל דברי חכמינו ז"ל:

ועתה נתנה לב בנדון ההיפוך שבמקום תיבת חול נמצא כתוב שם קודש. אם מותרין לגרדו או לא. הנה אם במקום תיבת יהיה כתב הסופר את השם הויה ית"ש. זהו נדון דמהרשד"ם והתיר למחקו. וכתבתי לעיל כי יש סבר' לומר דבהא גם הלבוש מודה. דאין סברא לומר שהיה דעתו לכתוב כאשר כתב דאם היה דעתו עמו לכתיבת השם הרי היה צריך לכוון את לבו אליו ולקדשו והיה עולה על דעתו שאין כאן משכן כבודו. ואם כי הסבר' נכונה בעז"ה לפע"ד מ"מ וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ח"ו. וכבר כתבתי כי הגאון השואל בז"י שם כתב די"ל דעובדא דמהרשד"ם היתה בשהיה הסופר לפניהם ואמר שלא נתכוין לקדשו. והנה עתה (במהדורא תנינא) אשר זכני ה' ית"ש בגוף הס' מהרשד"ם וארא כי חכם עדיף מנביא. שכן באה שם השאלה (בסי' קפ"ז) ילמדנו רבינו סופר כותב ס"ת והיה רוצה לכתוב יהיה וכתב את ה' ולא קדש את ה' אם מותר לגרוד את הוא"ו ולכתוב יו"ד במקומה או לא. והשיב דאף דיש כאן אותיות ה' כיון שלא נכתבו לשם כוונת קדושה מותר למחקן ע"ש. הרי בבירור דמיירי בידוע שלא קדשו. אבל בספיקא שמא קדשו י"ל דיש להחמיר באיסור דאוריית' לחוש שמא קדשו:

וראיתי בס' מטה נפתלי (תחלת חלק ב') העלה תשו' מאת הגאון מה' יהודה אסאד זצ"ל בנדון ס"ת שנמצא בו טעות בפסוק וזה יהיה משפט הכהנים שבמקום יהיה היה השם הויה ב"ה. וכתב דכיון שאסור לכתוב בס"ת אפי' אות אחת שלא מן הכתב וע"כ שהיה חומש לפניו ובודאי בחומש לא הי' טעות דאחזוקי ריעות' לא מחזיקינן אלא הסופר הוא שטעה בדמיונו בהגיעו לאות יו"ד שני' סבר שהיא וא"ו ובודאי לא קדשו אלא לשם חול כתבו ומותר למחוק את הו'. ולפע"ד אין זה מוכרח. דמ"ש אחזוקי ריעותא לא מחזיקינן. הרי ריעותא לפנינו שהסופר כתב את השם הוי"ה ב"ה ודילמא בחומש היה הטעות והסופר כתב כאשר ראה לפניו. והרי כל הדפוסים בחזקת מוטעות הן. ועוד כיון דבע"כ אנו צריכין לומר שהסופר טעה בדמיונו ניחוש שמא תיכף בתחלה עינו הטעתו. קסבר שבחומש הוא השם ועמד וקדשו. ומה שנסתייע שם להקל בצירוף שהיא מחיקה ע"מ לתקן. תמוה לפע"ד כי לא מצאנו סברא זאת אלא כשהתיקון יהי' בשם עצמו. ולא להסיר את הקודש מפני החול. ע"כ לפע"ד אינני רואה להקל אלא אם עכ"פ ידוע לנו שהסופר שכתבו היה בר אוריין וירא שמים. ובכה"ג אולי יש לסמוך על הסבר' שכתבתי דכיון שהוא צריך לקדש את השם אם היה דעתו לכתוב את השם היה נותן אל לבו והיה מבין שאין כאן מקום כבודו:

שוב ראיתי בתשו' רבינו חיים כהן יו"ד סי' מ"ה שנשאל בס"ת שבמקום שצ"ל יהיה נמצא שם הויה ב"ה. והשיב כיון דאיכא ספק שמא היה הסופר סובר שהוא צריך לכתוב את השם ונמצא שכתבו בכוונה ואסור לגרדו. אלא שכתב דיש להתיר לקדרו ואף שבס' בית הילל כתב בשם תשו' רלב"ח שאם טעה בשם אסור לקדרו אלא מסלק כל היריעה הכא דאיכא ספק שמא לא נכתב בכוונת שם יש להתיר לקדרו. ובנו ז"ל סייע לי' מהא דכלי שהיה כתוב עליו שם וכו' דמשמע דלא נודע אם כתבו לשם קדושה ואפ"ה גונזו. וע"ז השיב לו אביו הגאון ז"ל שם בסוף סי' מ"ז וז"ל אין הנדון דומה לראי' דהתם מסתבר טפי למתלי שנכתב לכוונת שם דאין לתלות בשום ענין כוונה אחרת דלענין מה כתבוהו אם לא לכך אבל בנ"ד הוי איפכא דמסתבר טפי לתלות שנכתב לכוונת תיבת יהיה שהיה צריך לכתוב אלא שנזדקר לפניו טעות באות היו"ד לכתבו וא"ו וכלל פשוט בידינו דהיכי דאין הצדדין שוים לא מיקרי ספק עכ"ל. והנה נראה ודאי דאף שכתב דמסתבר טפי שנכתב לכוונת תיבת יהיה וכו' מ"מ לא חזר בשביל זה מהוראתו שאסור לגרדו. אלא שכתב דאיכא סברא מעליא לחלק מהך דשם שהיה כתוב על הכלי. אבל מ"מ להתיר לא הוי בריר' לי':

אמנם אם במקום שצ"ל יהודה נמצא שם הוי"ה ב"ה ואין הסופר לפנינו. בזה אפשר לפע"ד להקל למוחקו. כי בזה ודאי מיסתבר לומר דמסתמא היתה דעתו לכתוב יהודה. אלא ששכח את הדל"ת. ולא דמי לנדון דמהרשד"ם (שלא היינו מתירין אם לא היה הסופר לפנינו ואומר שלא קדשו) דשאני התם שכתב את הוי"ו בפועל ואיכא למיחוש טפי. אבל להשמיט איזה אות מחמת שכחה דבר המצוי הוא. ומ"מ נראה לפע"ד דעדיף טפי לתקנו בתליית הדל"ת:

בשו"ת יד אלי' סי פ"ט נשאל בס"ת אשר בפסוק כי כן עשו לאלהיהם (לשון זה לא נמצא בתוה"ק. וצ"ל אשר שנא עשו לאלהיהם בפ' ראה. או ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם בפ' שפטים) נכתב לאלהים תמורת לאלהיהם. ונסתפקו אם הסופר ידע שצריך לכתוב לאלהיהם אלא ששכח לכתוב את הה"א. או אפשר שטעה וחשב שצריך לכתוב לאלהים וקדשו. והורה לקדור את התיבה. ובפתחי תשובה סי' רע"ו סק"ד הביא דבריו וע"ש מ"ש עליו. ולפע"ד נראה דאפי' לדעת השה"ג שהבאתי בחקירה י"ב אין לחוש בכאן שמא קדשו דכיון דלא כתב הסופר טעות בפועל אלא שהשמיט את הה"א והוא דבר המצוי להשמיט איזה אות מחמת שכחה תלינן בזה. דמסתבר יותר לומר דמסתמ' בחומש שהעתיק ממנו היה כתוב כראוי. וגם הוא ידע שהוא חול. אלא שמחמת שכחה השמיט את הה"א. ודמיא לנדון דבעל זכרון יוסף ז"ל ועדיפא מני'. דאיכא נמי סברא

לומר שאם היה חושב שהוא שם קודש והיה נותן אל לבו לקדשו. היה נותן אל לבו שאין כאן מקום שם קודש. ע"כ נראה לפע"ד דמותר או לתלות את הה"א או לגרוד את המ"ם ולכתוב הם:

פרק יד

נמצא נקב בצד אות מאותיות השם הקודש. מהו:

בתשו' הרמ"ע סי' ל"ו כתב דאסור לגרוד אפי' מעט מאות של השם מפני שחצי שיעור אסור מן התורה. והנה לפי מה שצדד בח"צ סי' פ"ו לומר דדוקא באיסורי אכילה ח"ש אסור מה"ת דאית לן קרא דכל חלב אבל בשאר איסורי תורה כגון התולש שער א' בנזיר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור אין בו איסור תורה כלל דטעמ' דחזי לאיצטרופי לחוד לא מהני. א"כ גם בגרידת מקצת אות מן השם ליכא רק איסור דרבנן. ובזה יש לי להמליץ טוב עבור בעל באר עשק כי התעשק עמו בעל מלא"ש נ"י בנדוו ס"ת שאכלו עש ובא נקב בצד אות מאותיות השם ואפי' אם הוא באופן דכשר לדידן מ"מ כתב (בסי' ז') לתקן. דהיינו להדביק טלאי ולגרוד אח"כ קצת מן האות. וכתב דאפי' למאן דמכשיר גם בלא זאת מ"מ שפיר דמי לגרוד פורתא כדי שתהא הכתיבה נראית תמה משום זה אלי ואנוה ולמיעבד ככולהו תנאי. ובעל מלא"ש נ"י (כלל ט' אות ל"ב) השיג עליו (ועלי) מדברי הרמ"ע. ולפע"ד י"ל דבעל ב"ע ס"ל דאין איסור תורה בגרידת מקצת האות. והנה המג"א בסי' תמ"ו סק"ב הביא מהשל"ה דעשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן כשהוא בעידנא ע"ש. ולפי זה אף אם נאמר דמצות זא"ו ג"כ אינו רק דרבנן שפיר כתב הב"ע. דהא בעידנא דעביד לאיסורא דרבנן קמקיים מצוה דרבנן. ומכ"ש אם נאמר דמצות זא"ו הוי דאוריית' (ע' שאג"א סי' נ' ובמלאה"ק תשו' א' ובס' חיי"א ח"א כלל ס"ח) י"ל דגם לדעת הרמ"ע נדון דבעל ב"ע מותר:

ומצאנו בעז"ה חברים לבעל באר עשק. המהר"ם פדוא סי' פ' בענין פירוד דיבוק הרגל מן הגג בהאי"ן שבשמות כתב וז"ל בכן אי לא מסתפינא מן הנהו סבי הקדושים אשר בארץ המה (כנראה כוונתו על המהרא"י שהחמיר בהרבה האי"ן ועל המהרי"ק שנוטה לומר שדעת הטור וא"ז שכל דיבוק האי"ן וקופי"ן לא מהני להו תיקון) הייתי מתיר לגרד כולם בין בשמות בין בשאר האי"ן אפי' לדברי תוס' שסוברים שרגלי האי"ן אינן פוסלין בדיעבד וכו' מ"מ לא היה נראה לאסור גרידת הסכין בשם דאף אם אינו צריך בדיעבד מ"מ תיקון מקרי שיהי' יותר נראה לכתב מיושר וכו' עכ"ל. ובתשו' חינוך בית יהודה סי' ע"ה נדפסה תשו' מהגאון מהר"ל מפראג זצ"ל וכתב דלא שייך מחיקת השם רק כשמוחק אות שלם אבל במוחק קצת אות אין זאת מחיקה ואפי' להנטפלין לאחריו

אינו דומה דהתם עכ"פ מחיקה איכא אבל מקצת אות אין שם מחיקה כלל אלא דאסור משום אכחושי מצוה ובפירוד האותיות ליכא אכחושי מצוה אדרבה עלוי מצוה הוא. וכתב עוד שם בסוף התשו' דמ"ס מיירי שרשום האותיות ניכרות רק שהן מטושטשות ואין בזה משום זא"ו וכה"ג מותר למחוק דהוי מתקן שיהא ניכר ונאה עכ"ל. הנה נתבאר בעז"ה כי בעל באר עשק לאו יחיד הוא בסברא דידי':

ומ"מ לדינא הנה אם הנקב הוא באופן שהס"ת כשר גם אנכי (במה"ק) לא סמכתי א"ע על בעל ב"ע. מאחר דהעיקר בידינו דגם בשאר איסורין ח"ש אסור מה"ת (ע' משל"מ פי"ח מהל' שבת) וגם אולי אין זאת בכלל זא"ו ויספיק לנאותו בהנחת מטלית לבד. ומאחר שהס"ת כשר למה לנו להכניס בספיקות. ובכה"ג נראה ודאי שב ואל תעשה עדיף. וכתיב כי מפני שמי נחת הוא. אבל הרימותי ממנו שאם הנקב הוא באופן שאנו צריכין לפסול את הס"ת ודקדקתי וכתבתי אם נמצא נקב בצד אות מהשם באופן שנפסל וכו'. וגם זאת לא הונח לבעל מלא"ש נ"י וכתב בחכמה סעי' כ"ד וז"ל אם יש נקב סמוך לאחד מאותיות השם וכו' ודברי ספר קסת הסופר סי' ו' סי"ח אינם נכונים בזה כמבואר בבינה. ולא על הרב קה"ס לבדו תלונתנו כ"א גם על הרב ת' ב"ע שממנו העתיק דין ההוא ובמח"כ שגה וכו' עכ"ל. ובבינה ס"ק ל"ב כתב וז"ל ואפי' אם נחסר כל הקלף אחר שכבר היה מ"ג לא הוי רק ספק פסול כיון דתלי בשני תירוצי הב"י בסי' ל"ב ונהי דלהכשירו אין בידינו מספיקא מ"מ לענין איסור מחיקה פשיטא דצריכין אנו לחוש איפכא דילמא כשר הוא ואינו צריך תיקון והוי מוחק באיסור וכן אם הנקב בתוכו דהיינו בחללו של אות כמו נקב תוכה של ה"א פשיט' דאפי' אם בודאי בתחלת הכתיבה היה נקוב שצריכין אנו להחמיר לענין מחיקה כיון דתלי בשני פירושי רש"י וכו' שוב מצאתי בת' נו"ב מה"ת חי"ד סי' קס"ט אוסר להדיא גרידה כזו ע"ש. והתימה על הרב בס' קה"ס שנעלמו דברים הללו מעין בינתו וכו' עכ"ל. והנה נאמנים פצעי אוהב יאהבהו ה' להאריך ימיו ושנותיו בטוב: ואנכי על משמרתי אעמודה דנראה לי מאחר דבלי תיקון אין אנו יכולים להכשיר את הס"ת לקרות בו יהיה מאיזה טעם שיהיה ואפי' אם רק מספיק' (ע' חקירה ד') כיון דסוף סוף נצטרך לומר או לגנוז את היריעה כולה או לקדור את השם ודאי עדיף טפי לתקן ומצוה לתקן. וכיון שהוא מצוה מותר לגרוד קצת מן האות ואף אם נאמר כהרמ"ע דגם בזה ח"ש אסור מה"ת (כשאין התיקון באותו האות בעצמו) מ"מ כיון שהוא עושה כדי לתקן מותר. וכ"כ בשו"ת בית אפרים סי' פ"א דאף אם הפסול הוא רק מחמת ספיקא מ"מ כיון דאין הכוונה רק לתקן את הפסול תיקון מקרי ושרי ע"ש. ומכ"ש בנדון דידן דבעידנא דקגריד הרי הוא מתקן. וע' בשה"ג פ"ד דשבועות דהיכא דהמחק גופא הוא

התיקון פשיט' לי' דשרי. ובכל הסתירות שהביא בעל מלא"ש נ"י לא מצאתי דמיון לנדון דידן רק מה שהביא מנוב"ת סי' קס"ט. אבל הרי הנו"ב כתב שם דמוחק מקצת האות לא הוי רק איסור דרבנן. ולכן אחר העתרת מחילה מעצמותיו הקדושים אמינא מדויל ידי' מישתלם. דמאחר דאמר דהוי מילת' דרבנן אף אנו נאמר דא"כ ניזול בתר המקיל. ומה גם דהא בעובד' דידי' היה מותר בלי תיקון אלא שאגב גרדא כתב דאפי' אם בודאי נעשה בתחלת הכתיבה ג"כ קשה להתיר כי שמא הלכה כתירוץ הראשון של הב"י וכו'. ובעל מלא"ש כתב דהנו"ב אוסר להדיא. לישרי לן מר כי לא אסר להדיא בכה"ג אלא שאמר דקשה להתיר. ויכול להיות דאלו הוה אתא עובד' כי הך לידי' אף הוא היה נותן אל לבו להתיר התיקון לבל יצטרכו לגנוז או לקדור. סוף דבר אנכי התרתי ומתיר אני במקומי. לפי דעתי אשר חנני מסעדי ומרחמי: (וע' בפנים סי' י"ב ס"ק י"ב דיגרוד תחלה ואח"כ ידביק את המטלית) שוב הגיע לידי כשעה חדא או"ח עם חידושי הגאון רע"ק איגר זצ"ל וראיתי שגם הוא כתב בסעיף ט"ז בתשובה דאף מה שעושין מספיק' מקרי ע"מ לתקן לצאת בזה מספיקא:

פרק טו

ה"א שבשם הקודש אשר רגלה השמאלי נדבק לגגה. וכן אם נמצא כן בהרבה שמות. מהו:

בב"י יו"ד סי' רע"ו הביא לשון הר"י אסכנדרני שכ' וז"ל. פשיט' כי מי שנתכוין לכתוב השם ונדבקה לו רגל שמאלי של ה"א ראשונה שבשם בן ד' בגגה בענין שניכר לכל שהיא חי"ת ודאי יכול הוא לגרוד רגל החי"ת שנעשה בפיסול ואין זה עובר משום הא דתני' המוחק וכו' אבל אם נשפכה דיו על השם מותר למוחקו שלא היתה כוונתו אלא לתקן ע"כ הרי נתבאר מברייתא זו שאם נפסדה צורת אות מאותיות השם ע"י שפיכת דיו שיכול למוחקו ומכ"ש זו שנעשית בתחלה בפיסול וכו' עכ"ל. הנה מבואר מדבריו דגם אם נכתבו בכשרות ואח"כ נפסלו מותר למוחקן שהרי למד כן מברייתי' דבהכי מיירי (וכ"כ בס' בני יונה) אלא לפי שהיה קצת סברא לומר דדוקא התם (בדין שבמ"ס) שכבר נתקדש השם מצוה לתקנו ולא כשנפסל בתחלתו (כמ"ש הב"י בשם המרדכי) לזה כתב כי לא כן הוא אלא אדרבה מצד הסבר' כשנעשה בתחלה בפיסול קיל טפי ובודאי מותר למוחקו. וזה ברור בדעת הריא"ס שהתיר דיבוק עב אף בשכתב בכשרות ואח"כ נפסל. וכן מוכח דעת הרמ"א דבכל ענין מותר למחוק דיבוק עב. אבל דעת הרמ"ע בסי' ל"ו אינה כן. שהוא אינו מחלק בין דיבוק עב לדיבוק דק. אלא שהוא מחלק בין נעשה בשעת כתיבה לנעשה לאחר גמר האות. וזה נראה למדקדק בלשונו שכתב וז"ל אמנם תלמידי

הר"י קולון עשו מעשה פעמים רבות להפריד בסכין רגל הה"א והקו"ף וכו' כי המה מסבר' אמרו שבהיות האותיות ההן דבוקות בעוקץ דק אינן דומות בזה לא לחי"ת ולא לשאר אותיות וכו' ולקושטא דמילתא כל שמעיקרא לא נכתבה האות כהלכתה אעפ"י שאינה דומה לאות אחרת אין לך הפסד הצורה וקלקול התמונה גדול מזה אבל אם נכתבה כהוגן ואח"כ אירע בה טשטוש די בינוקא וכו' אך אם ידוע לנו שמתחלה לא נכתבה היטב כראוי לא נכשיר אותה בשביל ינוקא שידע לקרותה ולא מפני שאינה דומה לאות אחרת אלא נפסול ונאמר אינה חי"ת ואינה ה"א וכו' ואם הדבוק מעכב בכל שהוא גם ההפרדה בסכין פוסלת שהרי היא חקיקה בתוך האות וכו' ולסופר נמלך שבא לתקן באזכרות את הדבוק דמעיקרא מלמדין אותו שאין דרך להמלט מכל המבוכות אלא בגרידת הרגל השמאלי כלו ממטה למעלה שעי"ז הרי הוא מוחק את החי"ת או מה שאינו ה"א מתחלה ועד סוף ולא הגיע לעולם אותה התמונה הנמחקת להיות ה"א לא בכתיבתה ולא בגרידתה והוא תיקון נכון וכו' עכ"ל. הנה מבואר מדבריו באר היטב שאם הדיבוק נעשה בשעת כתיבה אפי' הוא דיבוק דק הוא מתיר לגרדו ממטה למעלה. ובנדון זה הריא"ס לחומרא והרמ"ע לקולא (אח"כ ראיתי בס' שמש צדקה יו"ד סי' ב' הג"ה מבן המחבר שהוכיח כן דעת הרמ"ע):

ואמנם אם נדבק לאחר שנגמרה הה"א. נראה דעתו דאפי' אם הוא דיבוק גמור אסור לגרדו. וזה נראה ממ"ש וז"ל אבל אם נכתבו האזכרות כהוגן ואח"כ נפסלו בדבוק הדיו מן הרגל לגג וכו' אחרי שכבר נקרא שם ה"א עלי' בכל אופן שיהי' אין לנו אלא דברי הריא"ס כי חוייבנו להזהר מאוד באותיות השם מנגוע בקצהו וכו' עכ"ל. במה שכתב בכל אופן שיהיה נראה דבא להורות בין שהוא דיבוק דק בין שהוא דיבוק עב. ועוד דזיל בתר טעמא דידי' שהוא אפי' בדיבוק עב. ולפי מ"ש להוכיח דעת הריא"ס להכשיר בדיבוק עב גש בשנעשה לאחר גמר האות שהרי למדו ממ"ס דבהכי איירי. יצא לנו כי בענין זה הריא"ס לקולא והרמ"ע לחומרא. ונצטרך לומר כי מ"ש הרמ"ע אין לנו אלא דברי הריא"ס וכו' כוונתו בענין זה שהדיבוק נעשה לאחר הכתיבה בזה נתפוס דעת הריא"ס. ועדיפא מיני' שאפי' בדיבוק עב אנו נאמר כן. זהו לפע"ד מוכרח:

ולדינא הנה בס' בני יונה פסק בזה כהריא"ס דבדיבוק עב מותר לתקן אפי' נעשה לאחר שנגמר האות. וכן נראה לפע"ד דמיסתבר טעמי' דהריא"ס ומ"ש בס' מלא"ש כלל ט' ס"ק י"ב סברא להחמיר בזה משום דלהסמ"ק וסיעתי' אם נפסל האות לאחר שנכתב בכשרות לים בתיקונו משום ח"ת וממילא היה מתכשר כאן בגרידת מקום הדיבוק לבד ושאר הרגל אסור למחוק ונהי דלהקל אין לסמוך על שיטת הסמ"ק מ"מ להחמיר חוששין להך

סברא. הנה לפע"ד נראה דגם להסמ"ק גופי' אין איסור בגרידת הרגל ממטה למעלה דאף דסגי לי' בגרידת הדיבוק לבד השתא מיהו כל זמן שלא גרדו הרי הרגל פסול ואין איסור במחיקתו. וכן נראה דעת הרדב"ז ח"ב סי' תקצ"ו שכתב דאם נתברר שהה"א נכתבה כתיקונה ואח"כ נפסלה בדיבוק דק יש לסמוך על (הסמ"ק וסיעתי') האומרים שמפריד הרגל מן הגג כל שהיא ואין זה ה"ת כיון שהאות נכתבה כתיקונה בהכשר כאשר כתבו בעלי סברא זו וזה יותר טוב ממה שיגרוד כל רגל הה"א שנכתב בהכשר וכו' עכ"ל. הרי כי גם לבעלי סברא זאת כתב רק דיותר טוב וכו' ומוכח דס"ל דעכ"פ גם אם מוחק את כל הרגל (ממטה למעלה) איסור' ליכא ולכן בדמספקא לן כתב שם לעשות כן לגרוד כל הרגל ע"ש: לכן לפע"ד בשנדבק בדיבוק עב אפי' לאחר שנכתב בכשרות אין לחוש כלל ומותר לגרוד כל הרגל וכמו שפסק בס' בני"ו וכן הוא פשטית לשון הרמ"א:

ואם לא נדבק ממש אלא שנוגע רק מעט ועדיין נראית כמו ה"א. הנה אם נעשית כן בשעת כתיבה לרעת הרמ"ע שהבאתי לעיל גם בזה מותרין לגרוד ולפע"ד יש לסמוך עליו. כי הרי הרדב"ז הנ"ל הוכיח במישור והורה להתיר התיקון גם בשנעשה כן לאחר הכתיבה. גם בתשו' שמש צדקה ירד סי' נ"ב בנדון ס"ת שהיו הרבה האי"ן כך וקצתן נפרדו וקצתן נשארו וכתב שאין להס"ת הקנה משוש ההאי"ן שנפרדו משום דהוי ח"ת ומוכח דס"ל דמשום ההאי"ן שעדיין דבוקות היה תקנה ע"י גרירת כל הרגל ממטה למעלה. וכך הובאה שם תשובה ממהר"י באסאן שכתב כן. וגם תשובה ממהר"י אבוהב בענין זה וכתב דכל זמן שאין האות בצורתה שנתנה למשה בסיני אין בה קדושה ונוכל לגרור מלמטה למעלה לתפארת כבוד שם אלדינו וכו'. גם בשו"ת חב"י סי' ע"ה נדפסה תשו' מאת הגאון מהר"ל מפראג זצ"ל וכתב שם כי חילוק זה (של הריא"ס) אינו נראה כלל דכיון דבעינן כרעה דה"א תלוי אין חילוק בין נוגע הרבה לנוגע מעט סוף סוף אינו תלוי דהיכא דאיסיר דידי' משום שאין כאן צורת אות אין חילוק בין אם ניכר האות אם לא שאפי' אינו נוגע אלא בכל שהוא נפסד צורת האות. לכן נראה לפע"ד דעכ"פ בשנעשה כן בשעת כתיבה ודאי נוכל לסמוך על כל הני רבוותא המתירין. שוב ראיתי בס' שערי דעה שפסק ג"כ להתיר וכתב וז"ל וכן נראה לפע"ד כיון דהב"י והרמ"א לא ראו את דברי הרדב"ז כי עדיין לא נדפס ספר זה עד שנת תק"ט וגם דברי מוהר"ל מפרא"ג לא ראו לכן אנן שזכינו להנות מאורו לא שבקיתן מה דפשיט' להרדב"ז ומוהר"ל מפראג נגד ספיקו של מוהר"י אסכנדרני עכ"ל. ומכ"ש אנחנו שראינו בעז"ה גם דברי הרמ"ע ודברי הגאונים הנ"ל שבס' שמש צדקה ודאי נוכל להתיר בלי פקפוק לפע"ד:

אך אם נעשה כן לאחר הכתיבה צ"ע. וכפי הנראה גם בזה יש לסמך על הרדב"ז ובפרט שגם לדעת הריא"ס אין כאן איסור תורה. וע' בשו"ת מהר"ח כהן סי' מ"ט ואמנם מילת' דלא שכיחא היא שיארע כן דיבוק דק לאחר הכתיבה ואם יארע יש להתישב בדבר:

ובעיקר דברי הריא"ס שכתב דאסור למחקו משום דכל העולם קורין אותה ה"א אלא שנפסלה בנגיעה לגגה. ראיתי בס' יד שאול שכתב דטעמי' משום דכ"ע קרי לה ה"א א"כ מצד השם בעצמו קדוש יכל המוחקו לוקה רק בס"ת דבעינין כתיבה תמה נפסל ע"ש. ולפע"ד תמוה לומר שהמוחקו לוקה כיון דהריא"ס גופי' כתב שנפסלה משום דבעינין כרעא דה"א תלוי. ואף דקורין אותה ה"א כבר כתב הרמ"ע דהקורא אותה ה"א הר"ז קורא על פה או ע"י סימניות בעלמא ע"ש. הגע בעצמך הרי גם שני יודין ווא"ו על גביהם שבסידורים דכ"ע קורין אותן השם וכי נאמר דהמוחקו לוקה. אבל הרדב"ז הבין דעת הריא"ס שאוסר משום מראית עין. אלא שהשיג עליו דכיון שהוא מתקן והרואה רואה שהוא חוזר ומתקן תו ליכא למיחוש משום מראית העין. ולפע"ד אי משום הא לא קשיא דאכתי איכא למיחוש דילמא איכא מאן דחזי במחיקה ולא חזי בתיקונו. אלא אי קשיא הא קשיא. מאי שנא מהא דתניא במ"ס (פ"ה ה"ג) היה צריך לכתוב את השם ונתכוין וכתב יהודה (וטעה) ולא נתן בו דל"ת מוחקו וכותב את השם וכו'. והא התם ודאי כל העולם רואים שזהו שם ועומד במקום שצריך להיות שם עכ"ז מאחד שאנו יודעים שלא נכתב כראוי מותרין למחוק אותו. ולא רחוקה היא לפע"ד לומר דהריא"ס לא ראה כלל את המ"ס כי בימים ההם לא היתה מסכת זו ידועה לכל. וגם בב"י סי' רע"ו מביא מ"ש בהגהמי"י בשם רבינו שמחה הכותב יהודה וכו' והדברים אמורים במ"ס (והעיר על זה בס' כסא רחמים) וי"ל דאלו היה הריא"ס רואה את המ"ס הוה הדר בי'. ועמ"ש בסי' י"ב סק"א:

ועתה נתנה ראש בעז"ה אם אירע כן בהרבה שמות שנדבקו רגלי היהי"ן בגגיהן הן בדיבוק עב הן בדיבוק דק. מהו:

הנה בב"י סי' רע"ו הביא בשם פסקי מהרא"י בסי' ע"ב שכתב וז"ל אם מותר לתקן ההיהי"ן שבשמו' הקדושות נראה דשרי וכו' ואם בהרבה ההי"ן בשמות שהן נדבקין אין נראה טוב לתקן אותם עכ"ל. ופשטית הטעם נראה דמשום חששא דמנומר חש לה. ובד"מ שם מביא בשם מהרמ"פ שכתב דגם הרבה היהי"ן היה נראה לו לתקן אלא שלא מלאו לבו לחלוק על דברי מהרא"י. ובש"ע לא הובאה חומרא זאת לא במחבר ולא ברמ"א. ובתשו' הרמ"ע סי' ל"ו מבואר להדיא דלא חש לה לחומר' זאת ובסיומא דפסקא שם כתב וז"ל. ואולם אם כל ההי"ן שבספר או רובן דבוקות ולא נודע איך ומתי נדבקו

יש לסמיך להתיר התיקון בהן אפי' בשמות הקדש וכו' עכ"ל. וכן נראה דעת שארי בעלי תשו' שדברו הרבה בענין זה. ולא חשי לזאת. ולפע"ד נראה הוכחה דבמקצת אות כתוב על מקום הגרד אפי' היה כן בהרבה מקומות אין בזה משום מנומר. שהרי בהא דאמרי' בגמ' אבל יתרות לית לן בה. הקשו הראשונים ז"ל שהרי את יגרור את היתרות יהיו הפסקות באמצע תיבות. ותירצו שאחר הגרידה ירחיב וימשיך את האותיות לקרבן ע' ב"י סימן רע"ט. ועוד נראה קצת הוכחה דבכתיבה על מקום הגרד עדיף טפי מהעברת קילמס בדיו ע"ג דיו. מהא דאיתא במס' גיטין דף כ' אמר רב אחא בר יעקב דילמא לא הוא עד כאן לא קאמרי רבנן התם דבעינא זא"ו וכתב המג"א בסי' ל"ג ס"ק ז' דהיינו דחכמים ס"ל דגם בשם א' איכא משום מנומר. והרי במ"ס בהך פלוגתא איתא דרבנן אומרים גורד וכותב את השם. וגם קימ"ל בעלמא דכותבין את השם על מקום הגדר (ע' ב"י סי' רע"ו) הרי דכתיבה על הגרד עדיף טפי מהעברת קולמס:

אמנם הש"ך בס' רע"ו ס"ק י"ב כתב דאם יש הרבה שמות שנכתבו שלא לשם קדושה אסור לגורדן ולכתוב במקומן שמות לשם קדושה משום חשש מנוער. וכפי הנראה יצא לו הדבר משמעתא דגיטין דף נ"ד ע"ב מדלא אמרו לתקן את הס"ת בענין זה לגרוד את האזכרות ולכתבן מחדש לשם קדושתן. ואנכי מכבר הקשתי דא"כ בס"ד דאמר כמאן נימא דלא כר' יהודה. והרי לדעת הש"ך שכתב שם דשמות שנכתבו שלא לשם קדושה מותרין למחקן לצורך תיקון. א"כ לפום הך ס"ד דלא ידע מחשש מנומר כרבנן נמי לא אתיא. דהא איכא תקנה בגרידה וכתיבה מחדש. ועלה בדעתי לומר כי כתיבה על מקום הגרד גרע טפי מהעברת קולמס ולכן גם לפי הס"ד ידע דבכל הס"ת אי אפשר לגרוד האזכרות ולכתוב במקומן משום דהוי מנומר. רק בהעברת קולמס לא הוי סבר דאיכא משום מנומר והתרצן הוא שחידש לו זאת ואח"כ מצאתי שכן כתב בס' בני יונה. אלא דסוגי' דגיטין דף כ' נראה בהיפוך וכמש"ל. ובס' בני יונה הרגיש גם בזה וכתב דהיינו דוקא לענין קידוש השם שאין זה נאה לקדש בהעברת קולמס ויותר טוב למחוק ולכתוב מחדש לשם קדושה. והנה הדבר דחוק בלישנא ופשטית משמע דמחמת נאות הכתיבה אתא עלה וכדעת המג"א ושוב כתב שם בס' בני יונה מה שנראה לו לאמת דבעובד' דגיטין מיירי שהסופר בשעת כתיבתו ידע שכותב את האזכרות הקדושו' אלא שלא קדשן ובכה"ג אסור למוחקן ולכן לרבנן ניחא (אך לפי מה שנרא' לפע"ד מדעת הרמב"ם ז"ל דבכה"ג גם הס"ת כשר א"כ ליכא למימר הכי. אבל י"ל דהרמב"ם ס"ל דגם בשלא ידע בשעת כתיבתו שהן שמות קדושות מ"מ אסורין במחוקה ודלא כש"ך א"כ א"ש בפשיטות ועמ"ש בסי' י"ב סק"א) וא"כ ליכא ראי' כלל לדעת הש"ך שיהי' בכתיבה

על מקום הגרד משום מנומר ומכ"ש דאם רק מקצת אות על הגרד כגון ברגלי ההי"ן ודאי אין לנו שום ראי' לאסור בזה משום מנומר. ואדרבה לכאורה. יש הוכחה להתיר מהא דאמרי' אבל יתרות לית לן בה וכמש"ל. ומאחר שגם המהרא"י לא כתבו בהחלט לאיסור. ומהרמ"פ כ' שהיה נראה לו דשרי. וכן נראה דעת בעלי ש"ע שלא הביאו חומרא זאת. ומדברי הרמ"ע ושארי בעלי תשו' ג"כ מוכח להדיא דס"ל להתיר. ע"כ נראה לפע"ד כי הסומך עליהם להקל בתיקון הס"ת שלא להצריכו גניזה. לא הפסיד (ע' תשב"ץ ח"א סי' קכ"ה):

פרק טז

בענין צורות פתוחות וסתומות שנחלקו הרמב"ם והרא"ש. אם צריכין לדקדק לצאת ידי שניהם. או לא:

הב"י בסי' ער"ה לאחר שביאר השיטות כ' וז"ל וירא שמים יצא את כולם ויעשה וכו' (כמ"ש בפנים סי' ט"ו ס"א) וכן מצאתי כתוב בביאור א' למהרי"ן חביב ז"ל שנודע לו שסיפר א' מומחה שהיה סופר עפ"י הרב הגדול החסיד הה"ר יצחק קאפאנטון ז"ל היה נוהג לעשות כן ואעפ"י שדבר זה קשה לכוין שתמיד יצא לו כן נ"ל שאם בתחלה יכתוב דף א' וישער כמה דפין יצטרך לכתוב ס"ת מאותו כתב יוכל לשער מקום הפרשיות ויקצר שיעור אורך השטות או יאריכם מעט עד שיצאו הפרשיו' מכוונות בענין זה עכ"ל. ובש"ע כתב סתם וירא שמים יצא את כולם ויעשה וכו'. ולא זכר את התחבולה לשער מקום הפרשיות ויקצר או יאריך את השיטות (ובאמת שהיא מלאכה גדולה) וצ"ל דסמך עצמו על מה שכתב כבר בסי' רע"ג ס"ב לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ולמעלה ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה. ולהרחיב את הכתב כדי שיבאו הפרשיות נכונים בין להרמב"ם בין להרא"ש אפשר דבאמת מותר:

אמנם בס' מלאכת שמים סוף כלל ב' מביא קושיא שנמצאה בתשובה להגאון החסיד מה' נתן אדלער זצ"ל על הא דאיתא בש"ע דיעשה אותן אליבא דכ"ע. והרי לא הועיל מידי. שהרי אין אנו יודעים מקום הפתוחות והסתומות אלא מן הרמב"ם והוא ראה אותן בספר בן אשר כמ"ש בפ"ח מהל' ס"ה ולפי שיטתו בצורתן שפט שזו פתוחה וזו סתומה. ואם מצא מקום שהיתה שיטה שלמה פנויה השבה לפתוחה. והרי להרא"ש היא סתומה. וכן להיפוך אם מצא מקום שהשיטה כלה בסוף ושיטת שתחתי' מתחלה באמצע חשבה לסתומה. ולהרא"ש הרי היא פתוחה. וא"כ איך נעשנה אליבא דכ"ע והרי אפשר שבמקום אשר להרמב"ם היא סתומה להרא"ש היא פתוחה. וכן בהיפוך. במקום אשר להרמב"ם היא פתוחה להרא"ש היא סתומה. ולא הועיל מידי. ולכן כתב

דאין בידינו אלא לציית לרמב"ם ולסמוך עליו ואין צורך להרחיב ולקצר האותיות בשביל זה וגם אין לצמצם שיעור הריוח שבין פרשה. א"ד הגאון הנ"ל. ובעל מלא"ש נ"י חשב לרפאות זאת על נקלה. וכתב דלאו קושיא היא דמי הגיד לנו שבספר בן אשר נזדמן להסופר אופן שהוצרך לעשות סתומה שאינה אלא לדעת הרמב"ם או שנזדמן לו אופן שהוצרך לעשות פתוחה שאינה אלא לדעת הרמב"ם. דלמא בכל מקום פתוחה נזדמן לו שהיו כדי ט' אותיות בסוף השיטה. וכל סתימה נזדמנה לו במקום שהיה ריוח כדי ט' אותיות ולכתוב עוד תיבה אחת. והלא זה עכ"פ בדרך האפשר אף שאיננו ודאי וממילא אם נעשה הפו"ס באופן שהן כשרות לכ"ע עכ"פ לא נוכל לומר פרשה זו פסולה ודאי לחד מ"ד משא"כ אם נעשה פו"ס הפסולה ודאי להרא"ש או להרמב"ם. ולפע"ד אין תירוץ זה מעלה ארוכה. דהגאון ז"ל הכי קא קשיא לי'. דרך משל. בהגיע הסופר לכתיב יו"ם אח"ד והיא רואה שאם יכתוב כדרכו תכלה לו השיטה בתיבת אח"ד. ויצטרך להניח שיטה שלמה פנויה לעשות פתוחה לדעת הרמב"ם מה שהיא סתומה לדעת הרא"ש. ובכדי לצאת גם לדעת הרא"ש. הנה או שיצטרך להרחיב קצת האותיות כדי לכתוב תיבה אח"ד בהחלה השיטה שלאחריה. או שיצטרך מתחלה קודם שיתחיל לכתוב את הס"ת לנסות בכתיבה על איזה דף ויאריך או יקצר את השיטין עד אשר יבאו הפו"ס אליבא דכ"ע כמ"ש הב"י. וכן יצטרך לעשות לפני כתוב כל דף שבס"ת אשר יש בו פו"ס. והיא באמת עבוד' קשה מאוד. וגם יצטרך להאריך או לקצר את השיטות. מה שאינו ראוי לעשות לכתחלה. ועל זה קשי' לי' להגאון ז"ל מה הועילו לנו עצות אלו. יגענו ולא הונח לנו. וכל הטורח שטרחנו (ד"מ) לכתוב תיבת אח"ד (וכדומה) בתחלת השיטה. כדי לעשות פתוחה גם לדעת הרא"ש. הרי יכול להיות כי נהפוך הוא שבזה פסלנו את הס"ת לדעת הרא"ש. שהרי מי הגיד לנו שיש כאן מקום פתוחה. הרמב"ם אשר העיד שכן ראה בספר בן אשר. ושמא היה כתוב שם תיבת אח"ד בסוף שיטה ותחתי' שיטה פנויה. ולכן הרמב"ם לפי שיטתו אמר שיש כאן פתוחה. אבל להרא"ש יש כאן סתומה וא"כ לאחר כל התחכמות פסלנו את הס"ת לדעתו שאם היה נכתב תיבת אחד בסוף שיטה ותחתי' שיטה פנוי' היה כשר. ובמה שכתבנו תיבת אח"ד בתחלת שיטה פסלנו אותו. וכן לענין הסתומות. ד"מ אם יגיע לכתוב ואתה תשופנו עקב ורואה כי בזה תכלה לו השיטה. ויצטרך להתחיל אל האשה אמר באמצע שיטה שתחתי' מה שהוא להרמב"ם סתומת. ולהרא"ש פתוחה. הנה אם יתחכם לשנות כדי לעשות סתומה אליבא דכ"ע יכול להיות כי בזה יפסול את הס"ת לדעת הרא"ש. כי שמא גם בס' בן אשר היה כתוב תיבת עקב בסוף שיטה ובאמצע שיטה שתחתי' אל האשה אמר. והרמב"ם לשיטתי'

חשבה לסתומה. ולהרא"ש הרי היא פתוחה: גם התירוץ השני שכתב שם בס' מלא"ש ממילא נדחה (ובלא"ה ג"כ אינו נראה וכמ"ש בס' אניה דיונה) גם מה שתביא שם משו"ת מים רבים בשם הרב מוהר"י קמחי ז"ל שכתב דלא פליגי הרמב"ם והרא"ש אלא בצורות הפרשיות אבל במקומות פתוחות וסתומות שניהם שוים ומסכימים לעשות כספר בן אשר. לפע"ד אינו מובן. דהא מאחר שנחלקו בצורות ממילא לא נוכל לומר דשוים הם במקומותיהם. כי העדות אשר העד הרמב"ם על ספר בן אשר. לשיטתי' העיד. אבל לא יועיל עדותו לשיטת הרא"ש. וכמ"ש הגאון מהרנ"א ז"ל:

ואשר אני בעניי אחזה לישב קצת דעת הש"ע ויתר דברי רבותינו ז"ל שכתבו לעשות כן אליבא דכ"ע. כי הנה כלל גדול בידינו אשר תמיד בכל מקום הולכין אנו אחר הרוב ואחר המצוי יותר. והנה שיעור פתוחה ושיעור סתומה מדינא לכל היותר הוא כשיעיר ט' יודין (ואולי עוד פחות. ע' לשון הב"י ודעת הרא"ש דשיעור סתומה הוא ג' אותיות. ואולי יודין) ולפי"ז דעת לנבון נקל כי בכל שיטה יש בה רוב מקום שאם יגיע שמה התיבה האחרונה מן הפרשה ישאר עוד מקום לעשות שם פתוחה או סתימה אליבא דכ"ע. ואם יקרה שיגיע תיבה האחרונה עד סוף שיטה או קרוב לסוף באופן שאין שם עוד מקום לעשות פתוחה או סתומה אליבא דכ"ע. נוכל לומר כי אך מקרה הוא. ועתה הנה הסופר אשר יקרה לו מקרה כזה כגון במשל שאמרנו שיגיע לו לכתוב תיבת אח"ד בסוף השיטה. ויודע הוא שהרמב"ם כתב שראה בספר בן אשר כי פרשת יהי רקיע היא פתוחה. ויש כאן שני צדדים. אולי ראה שם הרמב"ם פתוחה שהיא אליבא דכ"ע. וא"כ אם הוא יכתוב כדרכו תיבת אחד בסוף השיטה ויניח שיטה פנויה להיות פתוחה לדעת הרמב"ם א"כ הוא פוסל בזה את הס"ת לדעת הרא"ש. ולכן ראוי לו לעשות איזה תחבולה שיבא תיבת אח"ד בתחלת השיטה או אולי גם שם בס' בן אשר קרה המקרה הזה שהגיע תיבת אח"ד לסוף השיטה. והניח הסופר שיטה אחת פנויה. ולכן חשבה הרמב"ם לפתיחה. ולהרא"ש באמת היא סתומה. וא"כ נהפוך הוא. שאם יכתוב כדרכו כשר וישר הס"ת גם לדעת הרא"ש. ואם בתחבולות יעשה שיבא תיבת אח"ד בתחלת שיטה באופן שיהיה פתוחה גם לדעת הרא"ש הרי בזה הוא פוסל את הס"ת לדעת הרא"ש כי לדעתו צ"ל כאן סתימה. ודכותי' בענין הסתומו' בהגיע הסופר לכתוב ואתה תשופנו עקב. והוא רואה כי בזה תכלה לו המקום שלא יהי' לו עוד מקום להניח שיעור סתומה ולכתוב גם תיבת א"ל. והוא יודע שהרמב"ם כתב שראה בספר בן אשר אל האשה אמר סתומה. ויש לפניו ספק. אם היתה שמה סתומה אליבא דכ"ע וא"כ אם הוא יכתוב כדרכו ויבא לי תיבת עק"ב בסוף השיטה ויצטרך לכתוב אל האשה אמר באמצע שיטה

שתחתי' לעשות סתומה לדעת הרמב"ם. הרי הוא פוסל בזה את הס"ת לדעת הרא"ש כי לדעתו אין זאת סתומה אלא פתוחה. ולכן צריך הוא להתחכם ולעשות סתומה גם לדעת הרא"ש. או אולי גם בספר בן אשר קרה המקרה הזה שהגיע תיבת עק"ב בסוף השיטה. ולאחרי' באמצע שיטה היה כתוב אל האשה אמר. והרמב"ם לשיטתי' חשבה לסתומה. אבל לדעת הרא"ש היא פתוחה. וא"כ נהפוך הוא שאם יכתוב כדרכו דעשה הסתומה כדעת הרמב"ם הרי כשר גם לדעת הרא"ש. ואם יתחכם לעשות סתומה אליבא דכ"ע הוא פוסל בזה לדעת הרא"ש. ולכן דעת הגאון מהרנ"א ז"ל דבכה"ג מאחר דבין כך ובין כך לא פלטן מספיקא. שב ואל תעשה תחבולות עדיף ואל תתחכם יותר למה תשומם. אבל דעת רבותינו בעלי הש"ע ז"ל שיש לנו ללכת אחרי הרוב והמצוי ולא נאמר שגם בספר בן אשר קרה המקרה הזה שהיו תיבות אלו כתובין בסוף שיטה. אלא מסתמא היו כתובין ברוב השיט' (וע"ד שאמרו דתלינין דאיסורא ברובא איתא) והיתה הפתוחה או הסתומה באותה שיעה עצמה ולכן גם אנחנו יש לנו לעשות כן. זהו הנראה לפע"ד לישב קצת דברי רבותינו. וה' ברחמיו יאיר עינינו:

פרק יז

נונין המנוזרין שאצל פרשת ויהי בנסע. איך לעשותן:

הנה בפנים כתבתי כאשר הורונו הגאונים בעל נודע ביהודה ובעל בני יונה זצ"ל. אשר הוכיחו במישור שהעיקר הוא כבעל הס' אור תורה אשר מצא כן בספרים יקרים וקדמונים שהן אחת בריוח שלפני הפרשה ואחת בריוח שלאחר הפרשה. אלא שראיתי בתשו' הגאון רבינו חיים כהן יו"ד סי' נ' האריך לסתור שיטה זאת והעלה לעיקר שצריכין לעשות הנו"ן של בנסע מהופכת וכן הנון הראשונה של כמתאננים ובתוך ההפסקות לא יעשה כלל. אבל גאון א' חלק עליו שם וכתב לחזק שיטת האור תורה. אך הוא זצ"ל ברב כחו נלחם כנגדו לקיים את דבריו. ואמרתי אשימה נא עיני גם אנכי החלש לראות את המלחמה הגדולה הזאת מלחמת ה'. וארא כי דברי מוהרה"כ בנוים על שתי יסודות. ראשית כתב וז"ל ותחלה נלע"ד להביא ראי' ממתני' דמס' שבת פ' הבונה ד' ק"ג ע"א הכותב שתי אותיות בין וכו' בין משתי סמניות וכו' חייב ופירש רבינו האי גאון וז"ל שתי סמניות שאינם אותיות ידועות בכתב כגון נוני"ן הפוכין דכתיבי גבי ויהי בנסע הארון כדמפורש בפ' כל כתבי עכ"ל (רה"ג) והביאו המ"מ פי"א מהל' שבת וכ' המ"מ שהרשב"א דחה פירש"י נמצא שפי' רה"ג עיקר ולפירושו מוכח ממתני' דנו"ן הפוכה היינו בתיבה עצמה של בנסע דאל"כ אלא שבין פ' לפי' נכתב נו"ן הפוכה א"כ אינם אותיו' כלל אלא סי' בעלמא והרי התנא נקט הכותב שתי אותיו' משתי סמניו' ש"מ

שהסימנים המה אותיו' דבשלמא אי נימא שנו"ן של התיבה דבנסע עצמה הפוכה א"ש דקרי להסימנים אותיו' שהרי ע"כ הן אותיו' משום דהתיבה לא נקראת בנסע אלא א"כ הנו"ן ההפוכה הוי אות נ' אבל אי נימא דהנו"ן עומדת בפ"ע א"כ אמאי קרי לי' אות הלא היא שלא כצורת נו"ן ומנ"ל דנחשב לאות דילמ' הוי סימן בעלמ' וא"כ אמאי יתחייב ע"ז וליכא למימר דס"ל דחייב נמי על סימן אפי' אינו אות א"כ הו"ל למיתני הכותב שתי סמניות ולא הו"ל למיתני הכותב שתי אותיו' משתי סמניות אע"כ דהנו"ן היינו בתיב' בנסע עצמה וא"כ א"ש דקרי להו אותיו' אך דהוי אותיו' שאינן ידועות בכתב מפני שהן מהופכין בהאי דוכתא לסימנים וא"ש דנקט ב' אותיו' מב' סמניו' וק"ל עכ"ל:

ולפע"ד תמוה כי לפי דבריו שכ' שאם הני נוני"ן עומדו' בפ"ע מנ"ל דנחשב לאות דילמא הוי סימן בעלמא וא"כ אמאי יתחייב על זה. א"כ גם לפי דבריו שהנותן שבתיבו' הן מהופכו' ואשר ע"כ נקראו אותיו'. מ"מ זה הכותב שאינו כותב אותן שם בתורה אלא בעלמא אכתי אמאי חייב עליהן. הרי שלא במקומן אינן אלא סימנים בעלמא. וכי בשביל שנמצא כן פעם או פעמים בתורה יקרא גם במקום אחר אות מה שאינו אות. אתמהה ועוד הרי אפי' אם גם הנו"ן ההפוכה לא היתה כתובה והיתה הקבלה לקרות בנסע ג"כ כך היינו קורין שהרי הרבה יש בתורה דקריין ולא כתובין. והשתא נמי שהיא כתיבה נימא דכמאן דלא כתיבה דמיא כיון שבאמת אינו אות. אלא דהוי קרי ולא כתיב. ועוד דכיון דבמקום שהוא כותב אותן באמת אינן אלא סמניות רק שבתורה נקראין אותיות כמן שהתיבה אינה נקראת בנסע אא"כ הנו"ן היא נו"ן א"כ איך קתני הכותב שתי אותיו' משתי סמניו' הכותב שתי סימניו' משתי אותיות הו"ל למיתני:

והנה הגאון המשיג כתב שם בסי' נ"ב וז"ל ועוד לפי סברת הרב הגאון (מהרח"כ) הנ"ל שאינו חייב בשתי סימניות כ"א כשהן אותיו' הא מבואר שם במשנה א"ר יוסי לא חייבו שתי אותיו' אלא משום רושם שכן כותבין וכו' לידע איזה בן זוג ומפרש שם בגמ' ר' יעקב ברה דבת יעקב דרישא וסיפא כולה ר' יוסי היא ולידע איזה בן זוגו בודאי איו צריכין לרשום דוקא באותיו' וכו' עכ"ל. ועל זה השיב הגאון מהרח"כ בסי' נ"ג דלא שם לבו דאין הלכה כר' יעקב הנ"ל אלא כאביי נקטינין דמוקי למתני' בשולט בשתי ידיו ולפי"ז לת"ק אינו מיחייב אלא דוקא באותיו' דאל"כ הוי חייב אפי' בשולט בימין לחוד וכ' בשמאלו וכו' עכ"ל. והנה שני הגאונים האלו לא ראו את הירושלמי דאיתא התם מאן תנא סימניו' ר' יוסי. הרי להדיא דגם אי הא דבשמאלו לאו ר' יוסי מ"מ הך דסימניו' ר' יוסי. וע"ש בקרבן עדה. ומוכח בהוכחה גמורה דאף כשאינן אותיו' מיחייב עליהן משום רושם. וממילא אין שום הוכחה מדברי הרב האי גאון לסברת מהרח"כ:

עוד כ' שם הרה"ג המשיג כי אדרבה מלישנא דרב האי גאון מוכח כדברי האור תורה מדכ' נוני"ן הפוכה דכתיבי גב"י ויהי בנסע משמע בפירוש דכתיבי בין הפרשיות ולא בתוך הפרשיו'. וכ' שם שכן כתב גם הגאון דק' גלוגא (ומהרה"כ שם נדחק בזה מאוד) והנה גם בספר בני יונה כתב הוכחה זאת להאו"ת מדברי הרה"ג אלו:

עוד כתב הגאון מהרח"כ זצ"ל כי רבי ורשב"ג בהא פליגי. רשב"ג דאמר שהסימנים באו להורות שאין כאן מקומה לדידי' ודאי בע"כ הני נונין הן כדעת האו"ת בריוי שקודם הפרשה ובריוח שלאחריה. אבל לרבי דאמר שהסימנים הם להורות שהוא ספר בפני עצמו לדידי' באו הסימנים בתיבת בנסע ובתיב' כמתאננים'. ואנן הא קימ"ל כרבי. והרב המשיג כתב שם דרבי לא פליג אמקום הסימנים אלא על טעם הסימנים שהרי הוא אומר לא מן השם הוא זה. וכ"כ גם הנו"ב ע"ש. ובודאי שכן הוא הפי' האמיתי שאינו חולק רק על הטעם. וכן פירש שם רש"י לא זה השם של טעמי הסימניו' וכו':

והנה הגאונים העומדים בשיטת האו"ת הוסיפו ואמרו עוד מצר הסבר'. שגם אם היה ספק לנו היה לנו לעשות כן לכתחלה ולא להפוך הנונין שבתיבו' מספיקא. שהרי אם אינן צריכין להיות מהופכות ואנו הפכנו אותם פסלנו את הס"ת ואם צריכין היפוך ולא הפכנו אותן לא פסלנו את הס"ת. והנוני"ן ההפוכות שהן עומדות בפ"ע בתוך הריוח אפי' אם היו מיותרות אינן פוסלין. הן אמת כי מה שעלה בדעת הנו"ב לומר דאפי' אות גמור המיותר אם אינו מקלקל לא הקריאה ולא הכוונה אלא שעומד בפ"ע אינו פוסל. הנה מדברי הרמ"ע שהבאתי בסי' ה' ס"ק כ"ח לא משמע כן. וכן מדברי הרמב"ם הל' מזוזה פ"ה ה"ד מוכח דכל יתרון פוסל. אמנם כיון שבאמת הני נוני"ן הפוכו' אינן אותיו' ודאי מיסתבר כדעת הנו"ב דאינן פוסלין (אפי' אם היו מיותרין) וכ"כ בס' בני יונה ומכ"ש לפמש"ל דמוכח כן מן הירושלמי דאינן אותיות אלא דחייבין עליהן משום רושם לר' יוסי ואם הנונין שבתוך התיבות צריכין היפוך ולא הפכן שכתבו דהס"ת כשר. הא ודאי שכן הוא שהרי לא כתבו הרמב"ם תוך הדברים הפוסלים את הס"ת ובתשו' רח"כ שם בסי' נ"ג הביא שהסמ"ג הי' לו גירסא ברמב"ם פרק ז' הלכה ח' הפפין הלפופין והאותיות ההפוכות ואותיות העקומות. ולדעת מהרח"כ כוונת הרמב"ם במ"ש אותיות ההפוכו' היינו הנוני"ן שבתיבת בנסע וכמתאננים. והנה הרמב"ם כתב שם בהל' ט' כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר ואם שינה וכו' הר"ז ס' כשר. ומ"ש שאם הנוני"ן שבתוך התיבות אינן צריכין היפוך והפכן נפסל הס"ת ודאי שכן הוא. והגאון הנ"ל שם בסי' נ"ד חולק על זה וכ' להקל משני שהנו"ן אינה מן השורש. במחכ"ת אינו מובן כלל חדא דודאי היא מן השורש נסע והוא מגזרת חסרי פ"א נו"ן בלי ספק. ועוד וכי ס"ד דאם

אותיות השימוש נחסרו או נתהפכו כשר ח"ו לומר כן. גם מ"ש מפני שכשמהפכין את היריעה הוי הנו"ן ישרה (ואנן לאו בכה"ג מהפכינין) ג"כ אינו מובן כלל להכשיר בכה"ג: לכן לכתחלה ודאי יש לנו לעשות כדעת האו"ת. ואמנם אם נמצא ס"ה שהנונין של התיבות מהופכות מסוף דברי הנו"ב נראה שלא היה פסלו. וכ"כ בס' בני יונה. והכי מיסתבר כיון שיש גדולי' דסביר' להו הכי:

ודרך אגב אכתוב מה שנראה לפע"ד בדרך רמז הני נוני"ן ההפוכות (וכבר דברו בזה המפרשי ז"ל) והוא דת"ר ויהי בנסע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה וכו' ותניא רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענו' שני' וכו'. ופירש"י עתידה פרשה זו שתיעקר לעתיד שיהיו כל הפורעניות בטלין ולא ידאגו לפורענו' ויצר הרע בטל עכ"ל. והנה הקללות שבמשנת תורה הן צ"ח וכתיב גם כל חלי וכל מכה הרי ק' (וכתבו המפרשים דמש"ה תקנו מאה ברכות בכל יום להגן ולהנצל מהן) וי"ל שזהו הרמז שבאו שני נון"ן בגימטרי' ק' לומר כי מחמת שבזמן הזה שיש ק' קללות יש לדאוג מן הפורעניות לכן נכתבה פרשה זו כאן שלא במקומה כדי להפסיק בין פורענו' ראשונה לפורענות שני'. והן הפוכו' לומר כי עתיד הקב"ה להפוך את הקללות לברכו' ואז תעקר פרשה זו מכאן ותכתב במקומה כי לא ידאגו עוד מן הפורעניות. יצר הרע בטל מאתנו. לטוב לנו. במהרה בימינו:

פרק יח

השחרת הרצועות של תפילין ע"י אשה. או קטן וגדול עומד ע"ג. וכן עשיית הקשרים על ידיהם. שפיר דמי או לא:

הפמ"ג בא"א סי' ל"ב ס"ק ס"ט כתב וז"ל ומ"מ יראה דאין לעשות הקשר כ"א לשמה ואין לעשותו ע"י קטן וכו' עכ"ל. ובסי' ל"ט סק"ו כתב וז"ל בסי' ל"ג ס"ד השחרת הבתים כשר בדיעבד ע"י עכו"ם וה"ה רצועות השחרתן ע"י אתה כשר דלאו מכלל תיקון עשייתן הוה אבל קטן כתבנו שם דבעי לשמה וקשר של דל"ת ואף של יד (אפשר צ"ל יו"ד) יראה דאין לעשותו אשת דנמי בכלל כתיבה הוה ע' תוס' שבת ס"א א' ועמ"ש בל"ג מזה עכ"ל הנך רואה דלא ברירא לי' באשה שעשתה את הקשרים אם פסולים או לא. וכתב רק יראה דאין לעשות וכו'. והדין עמו. דהא במנחות דף ל"ה ע"ב תוס' ד"ה אלו תפילין שבראש הוכיחו בכמה הוכחות דדל"ת ויו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מן השם. והוכחה אחת היא מסוגיא דשבת דף כ"ח דאמרי' אלא לעורן והאמר אביי שי"ן של תפלין הל"מ וכו' אלא לרצועות והאמר ר' יצחק רצועות שחורות הל"מ וכו' ומשמע

דדל"ת ויו"ד לא חשיבי אותיות. וכ"כ עוד במס' שבת דף ס"ב ד"ה שי"ן של תפלין ע"ש. אך יש מן הראשונים ז"ל תירצתי דלכן לא מקשה אי לרצועו' והאמר אביי דל"ת של תפילין הל"מ יו"ד של תפילין הל"מ משום דדוקא שי"ן שהיא כתיבה קיימת הוי כתורת ה' אבל דל"ת ויו"ד דלא הויין רק קשרים (ועשויין להתפרק) לאו בכלל תורת ה' הן. ולפ"ז י"ל דגם לאו בכלל כתיבה הן ושפיר דמי לעשותן גם ע"י מי שאינו בקשירה. ומכ"ש לדעת התוס' דלאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מן השם:

וראיתי בס' מלאכת שמים כלל א' סעי' ד' כתב וז"ל אשה פסולה לכתיבת סתו"מ וכו' ע"כ אם חפתה אשה את התפלין או תפרן וכו' או עשתה קשר שלהן פסולין ונ"ל פשוט דה"ה עשיית הבתים וכו' עכ"ל. הנה בחדא מחתא מחתינהו לחיפוי. תפירה. ועשיית הקשר. ובמחכ"ת לא דק. דחיפוי ותפירה ודאי אפי' בדיעבד פסול ע"י אשה כמ"ש הרמב"ם. אבל עשיית הקשר גם הפרמ"ג לא כתב אלא יראה דאין לעשותו אשה. ולא לפסול גם בדיעבד. ועוד יותר תמוה. שבכלל כ' סעי' ה' כתב ויש לעשות הקשר לשמה ולא ע"י קטן וכו' עכ"ל. הנה קיל לי' קטן מאשה. דבקטן משמע דלא קפיד אלא לכתחלה ובאשה כתב דפסולין אפי' בדיעבד. ובמהכ"ת סברא הפוכה היא. כי באשה ליכא רק חששא מפני שאינה בקשירה (ולא ברירא כלל) אבל משום לשמה ליכא דהא יש לה כוונה. ואלו בקטן אית בי' משום תרתי. ולדינא נראה לפע"ד דבשעת הדחק אם האשה עשתה הקשרים יכולי' להניחן ולברך עליהן. אבל אם הקטן עשאן (בלי עומד ע"ג) מאחר דבס' התרומה כתב דכל שהוא הל"מ בעי לשמה יש להניחן בלא ברכה:

ובדין השחרת הרצועות ע"י אשה. כתב בס' מלא"ש כלל א' בינה ס"ק יו"ד וז"ל ממ"ש הפוס' סי' ל"ג משמע לכאורה דמותר ע"י נשים אם השחירו אותן לשמה אמנם לענ"ד צ"ע למעשה דהלא הפמ"ג בא"א שם (סי' ל"ט סק"ו) כתב דיו"ד שברצועה של יד (ודל"ת בשל ראש) דינה כשי"ן דשל ראש לפסול ע"י נשים ולהפוסקי' המחמירים וסברי דבתים שחויות ג"כ הל"מ כמו הרצועו' מסתמא השחרתן פסול ע"י נשים כי היכא דעשיית השי"ן פסול על ידיהן וכסברת הב"י בס"ק שלפני זה (העתקתי לשונו בסי' כ"א סק"ב) ולהפמ"ג יו"ד ודל"ת שברצועות דין השי"ן יש להם וממילא דיש לפסול כל תקון שלהם ע"י נשים וצ"ע עכ"ל (וכ"כ עוד בכלל כ' סק"ג ואעתיק לשונו לקמן אי"ה) ולפע"ד ודאי אין לנו לדחות דברי הפוסקים שכתבו דהשחרת הרצועות אין בו אלא משום לשמה (וגם בזה מסתפק בס' התרומה וע' בהגהו"ת מיימוני) אבל משום כל שישנו בקשירה וכו' ליכא וכשר ע"י נשים. ואי קשיא הא יש בהו דל"ת ויו"ד. הנה אי קשיא יותר יש לנו לדחות דברי הפרמ"ג המסופקין ונאמר דבאמת דהנך קשרים לאו בכלל

כתיבה הן (וכמש"ל) מלדחות דברי הפוסקים הראשונים המבוררים דהשחרתן כשר ע"י נשים. ותמיהני שהוא בא להוכיח מדברי הפרמ"ג לפסול השחר' הרצועות ע"י נשים. והפרמ"ג בעצמו כתב שם דכשר ומשמעות לשונו אפי' לכתחלה (שהרי כתב וקשר וכו' אין לעשותו אשה. ומשמע דהשחרה יכולה לעשות אף לכתחלה. וכן מוכח מדבריו שבמשבצות סי' ל"ג שאביא אי"ה לקמן) וכדעת הפוסקים. ומכ"ש דלא לפסול בדיעבד: הגע בעצמך. הרי עיבוד הרצועות לכ"ע בעי לשמה כמ"ש הרמב"ם (ועמ"ש בסי' כ"ג סק"א) ולפי בעל מלא"ש יצטרכו ג"כ עיבוד ע"י מי שישנו בקשירה דוקא. וכנראה הוא בעצמו נ"י לא יאמר זאת. והנה הרמב"ם לא כתב אלא דרצועות שחורות הל"מ. ובשלמא לענין לשמה אפשר לומר דסמך עצמו כי נדע ממ"ש דצריכין עיבוד לשמה. וכיון דצריכין להיות שחורות א"כ השחרות בכלל העיבוד הוא וצריך להיות לשמה. אבל אי ס"ד דבעי מי שישנו בקשירה ודאי דהו"ל לפרש כמו שהוא מפרש בעשיית הבתים דבעי' מי שישנו בקשירה. ואדרבה מדכתב דצריכין עיבוד לשמה מוכח דלשמה הוא דבעי' ולא מי שישנו בקשירה. לכן לפע"ד יש להקל בהשחרת הרצועות ע"י אשה לשמה וכמשמעות הפוסקים:

ולענין השחרתן ע"י קטן וגדול עומד ע"ג ואומר לו שיעשה לשמה. הנה במהדורא קמא כתבתי להתיר. ובס' מלא"ש כלל כ' חכמה סעיף ב' כתב וז"ל וצריך שישחירם לשמה הכשר לכתיבת סתו"מ ע"כ אין להתיר בקטן אפי' גדול עומד ע"ג ודלא כמ"ש בקה"ס וע' בינה עכ"ל. ובבינה כתב שם וז"ל זה פשוט לענ"ד דלא מבעי' למ"ש בכלל א' בינה ס"ק יו"ד דגם נשים פסולות להשחרת הרצועות משום דיש לו דין כתיבת שתו"מ וממילא נשים דליתניהו בקשירה ליתניהו בכתיבה וכעת מצאתי בתשו' רדב"ז ח"א (ברדב"ז שלפני הוא בח"ג) סי' קנ"ג כתב ג"כ סברא זו ע"ש ממילא דגם קטן פסול כי היכי דפסול לשאר מילי משום שאינו בקשירה וכל שפיסולו משום הך טעמא לא מהני עע"ג וכי' ואפי' אם נשים כשרות מ"מ אין ראי' להקל בקטן שגדול עע"ג דהלא בענין זה לא כל הדברים שוים וכמ"ש בכלל א' בינה ס"ק י"ב ע"ש ע"כ דברי הקה"ס שרמזתי עליו בחכמה תמוהים במחילת כבודו עכ"ל. ונענתי לו. אף כי לדינא אנכי על משמרתי אעמודה ות"ל יש לי שני עמודים חזקים להשען עליהם. הא' הוא הפרמ"ג בסי' ל"ג משבצות ס"ק ה' שכתב וז"ל עט"ז ועב"ח כאן ובסי' ל"ב שי"א דעור הבתים נמי צריך שחורות מהל"מ יש להחמיר בהו כמו עור הרצועו' וצריך השחרה לשמן ע"י גדול בן דעת או קטן ועומד ע"ג עכ"ל. והב' הוא השערי תשובה שכתב בסי' ל"ט ססק"א לענין כתיבת התפלין ע"י חש"ו וכדומה וז"ל ובדינים אלו לא מהני גדול וכשר עע"ג כיון

שהטעם הוא דכל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה עכ"ל. הא כל שהטעם משום חסרון כוונה מהני עומד ע"ג:

ומה שנסתייע בעל מלא"ש מתשו' הרדב"ז לפסול השחרת הרצועות ע"י נשים. הנה זהו לשון הרדב"ז. ראיתי בספר התרומה שנסתפק בדבר זה (אם מותר להשחיר את הרציעות ע"י עכו"ם) דדילמא כיון דרצועות שחורות הל"מ צריך השחרה לשמה ואסור באינו יהודי וכו' ואומר אני דטעם גדול יש בדבר דכיון שהוא צריך לעשות צורת דל"ת ברצועה של ראש וצורת יו"ד ברצועה של יד להשלים שם שדי צריך שיהי' הכל ע"י ישראל כמו העור שבחוץ (היינו עור הבית) שעושה בו צורת שי"ן שצריך עיבוד לשמה כן עור הרצועה צריך שיחור לשמה לפי שכותב בהם קדושה וכ"ש בהצטרפות הטעם שכתב הרב ז"ל דקימ"ל רציעות שחורות הל"מ הלכך אין ראוי להקל בדבר כלל עכ"ל. הרי כי לא חשש רק משום לשמה ולא משום כל שאינו בקשירה וכו'. וממילא ע"י נשים שפיר דמי:

ומ"ש עוד ואפי' אם נשים כשרות מ"מ אין ראי' להקל בקטן שגדול עע"ג ורמז למ"ש בכלל א' בינה ס"ק י"ב ושם כתב וז"ל ואפי' גדול עומד ע"ג ומלמדו (לקטן) לא מהני חדא דלאו כל הענינים שוים בענין עע"ג וכמ"ש תוס' בגטין דף כ"ג לגבי שוטה דבחליצה לא מהני ע"ש ועוד דהלא אפי' בגט אע"ג דמוכח יותר דעביד לשמה כמ"ש בתוס' הנ"ל אפ"ה פליגי הפוסקי' אי קימ"ל כרב הונא או לא עיין בזה בב"י אהע"ז סי' קכ"ג וכו' וע' ט"ז או"ח סי' ת"ס סק"א דעע"ג לא מהני וכו' עכ"ל. הנה מה שהביא מתוס' גטין במחכ"ת היא ראי' לסתור דהא אדרבה התוס' כתבו דדוקא בשיטה לא מהני בחליצה עע"ג משום דלא מוכחא מילתא אבל בחרש וקטן היה מהני גם בחליצה עע"ג אע"ג דלא מוכחא מילתא ולכן איצטריך טעם למיפסל חרש לחליצה משום דלאו בר קרי' הוא וקטן משום דאיש כתיב. ומ"ש דבגט נמי פליגי הפוסקים אי קימ"ל כר"ה או לא. לפע"ד העיקר הוא דגם הפוסקים דלא כר"ה היינו משום דבגט בעי שליחות או משום דרבנן גזרי לפסול כתיבת התורף ע"י קטן וגדול עע"ג משום גזירה דילמא אחי למיכתב בלי גדול עע"ג (ואין לנו לחדש גזיר' בהשחרת הרצועות) אך מ"ש מהט"ז או"ח סי' ת"ס היא באמת לכאורה ראי' נכונה. והיא דעת הרשב"א בתשו' שהביא שם הב"י דדעתו לחלק בין חליצה לשחיטה דחליצה מוכחא מילתא טפי משחיטה ולכן בשחיטה גם בחרש וקטן לא מהני עע"ג ויליף מינה למצה ע"ש. ולפי"ז ה"ה בהשחרת הרציעות. אמנם הן הרשב"א יחיד הוא בסברא זאת. והט"ז שכ"כ גם לדעת השאלתות. לא ידענא מנא לי' הא לדעת השאלתות:

ולפע"ד דעת הרשב"א צ"ע דהא כפי הנראה מה שלמד הדבר הזה לחלק ולומר דחליצה מוכח' מילת' טפי משחיטה'. זהו מהא דאמרי' מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה. והרי י"ל דכוינת השואל הוא אהא דמכשירינין במהני גם שוטה באחרים רואים אותו והרי בחליצה שוטה פסול גם באחרים עע"ג:

ולדינא נראה לפע"ד דאם קטל השחיר את הרצועות וגדול עומד ע"ג ומלמדו לעשות לשמה כשר אפי' לכתחלה. ובעשיית הקשר מאחר דהפרמ"ג חשש לומר דהוי בכלל כתיבה אין להקל כ"א בשעת הדחק ואז נראה דיכולין לברך עליהן:

פרק יט

על מה סומכים הסופרים וכן המוכרים והקונים שנוהגין לאחוז בידיהם תפילין ומזוזות ומגילת אסתר כמו שהן בלי שום מטפחת ואף בלי נטילת ידים ולית מאן דחש לה:

הנה הב"י באו"ח סי' קמ"ז כתב וז"ל וכתב המרדכי כל האוחז ס"ת ערום נ"ל דה"מ בידים סתם אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינין ע"כ. ואפשר שעל זה סמכו האשכנזים שאוחזים ס"ת ערום בשעה שמגביהים אותו להראות הכתב לעם ומיהו מ"כ בשם ס' אגודה דאפי' סמוך לנטילה קאמר וכ' עוד שם דלאו דוקא ס"ת קאמר אלא ה"ה לשאר כתבי הקודש דאסור ליגע בהם בלא מטפחת עכ"ל הב"י. וכתב ע"ז בד"מ וז"ל ואני מבני בניהם ולא ראיתי מנהג זה ביניהם אלא אדרבה נזהרים בו שלא ליגע בס"ת ערום אבל בשאר כתבי קודש אין נזהרין כלל לא ראיתי מימי מי שחשש לזה בשאר ספרים עכ"ל. ובש"ע כתב המחבר אסור לאחוז ס"ת וכו'. ונראה דעתי דבשאר כ"ק ליכא איסורא ודלא כס' אגודה. והרמ"א כתב וי"א דה"ה שאר כ"ק ולא נהגו כן וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו וכו'. והמג"א כתב וז"ל ומיהו כתבי קודש דוקא כשכתובים אשורית על העור ובדיו וכו' וא"כ יפה כתב רמ"א דלא ראה מימיו מי שחשש לזה דספרים שלנו אין כתובים באופן זה וכו' ומיהו במגילה שכתובה כדינה צריך ליזהר וכו' עכ"ל. והנה לפי דבריו גם ביריעה כיון שכתב בה פ"ה אותיות צריכין ליזהר שלא לאחזה עוד בלי מטפחת. דכיון שנכתבו בה פ"ה אותיות מטמאה את הידים כדאיתא במשנה וברמב"ם. אבל לפע"ד דברי המג"א תמוהים בזה וחזי מאן גברא רבה (הרמ"א) דקמסהיד בי' ובודאי שעדותו נאמנה שבכל כתבי קודש אעפ"י שנכתבו כהלכתן כמו תפילין ומזוזות ומגילת אסתר אין חוששין ליגע בהם. וגם בימינו כן הוא מנהג פשוט ומימינו לא ראינו מי שחשש לזה. וצריכין אנו למשכוני נפשי' אמנהגן של ישראל:

וראיתי בנו"ב קמא או"ח סי' ז'. הוכיח במישור מלשון הרמב"ם ז"ל דהך איסורא דר' פרנך אינו רק בס"ת ולא בשאר כ"ק שהרי כתב בטעם דכל כ"ק מטמאין את הידים

שהוא רק כדי לקיים ולהעמיד הגזירה דכ"ק יטמאו את התרומה. והנה בודאי דלישנא דר' פרנך הכי מוכח מדנקט דוקא ס"ת. ובהכי נראה לפע"ד דא"ש דלא הויין רק שמנה עשר דבר. כי אם נאמר טעם הגזירה דכ"ק משום דר' פרנך תקשה קושי' התוס' (שבת י"ד ד"ה אף הידים וכו') דהויין טפי מי"ח. אבל להרמב"ם ניחא דכתבי קודש והידים שנגעו בהן שייכי להדדי וכחדא חשיבי:

ואמנם מ"ש הנו"ב דהא דמייתי דר' פרנך היינו משום דאי לאו דר"פ אפשר לא היו גוזרין כלל משום לתא דספרים עצמם על ידים הבאות מחמת ספר אלא משום דהוצרכו לגזור בידים הבאות מחמת ס"ת משום דר"פ והיה העולם טועים כשם שיש חילוק בין ס"ת לשאר ספרים לענין ידים כך לענין שיטמא תרומה עצמה יש חילוק בין ס"ת לשאר ספרים ולכן לחזק הדבר שכל הספרים פוסלים את התרומה גזרו ג"כ בידים הבאות מחמת שאר ספרים. לפע"ד דחוק לומר כן בדעת הרמב"ם דהא לא הביא כלל בשום מקום הך גזרה משום דר' פרנך. לא במס' זבים ולא במס' ידים ולא במס' כלים (פ' ט"ו) ואף לא בחיבורו. ועוד קשה מנ"ל להגמ' לחדש ולומר דהיתה גזרה משום דר' פרנך. ודילמא לא היתה הגזרה כלל רק משום להעמיד ולחזק גזרה דכ"ק מטמאין את התרומה (ובזה יש לפקפק גם על דברי המחה"ש בסי' קמ"ז סק"א):

עוד כתב שם בנו"ב דמדכתב הרמב"ם בפי' המשנה שלאחר הגזרה דסתם ידים עזבו את הגזרה הראשונה דכ"ק מטמאין את הידים. וקשה למה עזבוה הרי יש בה צורך לענין שאם נגע בכ"ק לאחר נטילה ואם נאמר דבאמת בטלו זאת קשה איך בטלו להתיר מה שכבר נאסר במנין ובע"כ צ"ל דגם מתחלה כשגזרו דכ"ק מטמאין את הידים לא גזרו אלא בשנגע בהן בלי נטילה והיינו משום דר' פרנך ודר' פרנך גופי' אינו אלא בלא נטילה וכדעת המרדכי. ואך בחיבורו חזר הרמב"ם וכתב דגם אם נגע בכ"ק לאחר הנטילה ג"כ נטמאו ידיו. ולפי"ז שוב אפשר לומר דס"ל להרמב"ם דגם בשאר כ"ק שייך דר' פרנך והא דהוצרך ליתן טעם משום חיזוק הגזרה דספר עצמו היינו לענין לאחר הנטילה ע"כ תו"ד הנוב"י ע"ש. וזהו ודאי תמוה לפע"ד לומר שדברי הרמב"ם בפי' המשנה דמס' ידים יהיו מיוסדים על הגזרה משום דר' פרנך. שהרי הוא מסמיך דבריו על מ"ש במס' זבים. ואין שם בדבריו שום רמז לגזרת משום דר"פ. ועוד קשה לפע"ד לומר דהגזרה היתה שאם נגע בסתם ידים בכתבי קדש יפסלו את התרומה ואם נגע בהן לאחר נטילה לא יפסלו את התרומה. כי ענין כזה אינו מובן להעולם וקשה שתקובל גזרה כזאת. אבל חז"ל תמיד השוו מדותיהם. וגזרה דטהור שנפלו על ראשו ועל רובו ג' לוגין מים שאובים היתה משום דאי לא הא לא קיימא הא. ופירש"י משום דאמרי מאי שנא האי מהאי. ומכ"ש

בידים דאיכא למיחוש שיאמרו מאי שנא קודם נטילה מלאחר נטילה. ומה שהקשה הנו"ב איך בטלו מה שנאסר במנין לפע"ד לק"מ כי כל אלה ביום אחד ובמנין אחד היו ושפיר היה בכחם לשנות:

והא דבגמ' מייתי משום דר' פרנך והרמב"ם לא זכרו כלל. אולי י"ל לפע"ד. כי הנה התוס' מקשים אמאי לא מייתי מתני' דמס' ידים כל כתבי הקודש מטמאין את הידים (וע"ש בפ"י) ונראה כי לכאורה יש להבין דתנא דמתני' דמס' זבים (דמייתי לי' התם במס' שבת) לא קחשיב רק הספר והידים (דהיינו סתם ידים) ותנא דבריית' מוסיף ידים הבאות מחמת ספר. במאי קמיפלגי. וי"ל דבאמת בהא קמיפלגי. תנא דמתני' ס"ל דידים הבאות מחמת ספר לא נגזרה אלא בשביל גזרה דספר עצמו להעמידה על מכונה ולכן לא קחשיב לה דלא קחשיב אלא הנך שהן במנין י"ח דבר (וטבול יום אמרי' בגמ' סמי מכאן) ותנא ברא דקחשיב לה ס"ל שהיא גזרה בפני עצמה. ולכן לא מייתי מתני' דמס' ידים דידעי טעמא שהיא רק לחזק את הגזרה דספר. ולא מייתי רק הך תנא דקמוסיף אתנא דמתני' דקתני והספר והידים דהיינו סתם ידים ואתא איהו וקמוסיף אף ידים הבאות מחמת הספר. ש"מ דס"ל דגם הך גזרה באה במנין י"ח דבר שהיא גזרה בפני עצמה (וצ"ל דאפיק חד ועייל הך ע' מהרש"א בסוף הסוגי') לדידי' הוצרכו לפרש טעמא דגזרה זאת משום דר' פרנך ועסק הרמב"ם כתנא דמתני' ולכן לא זכר כלל הך גזרה משום דר' פרנך:

וי"ל עוד דהרמב"ם היה לו הוכחה דתנאי דמתני' לית להו גזרה משום דר' פרנך. דהא במס' ידים שם בהא דאמר להם ר' יהושע לחכמים והלא כתבי קדש וכו' כתב שם הר"ש דלא שייך לאתויי מכ"ק כיון דטעמיהו לאו משום טומאה דאפי' לא היו גוזרים טומאה על הספר היו גוזרים על ידים שנגעו בספר משום דר' פרנך ע"ש בהר"ש (ובתוס' חגיגה דף כ"ד ע"ב) אבל להרמב"ם א"ש בפשיטות:

וס"ל להרמב"ם בפי' המשניות דבטלו לגזרה קמייתא דכ"ק מטמאין את הידים משום דאל"כ תקשה הא תשעה עשר דבר הויין. ולכן ס"ל דמאחר שגזרו על סתם ידים לא הוצרכו עוד לגזרה קמייתא. משום דלא שכיח שיגע בכ"ק סמוך לנטילה כמ"ש התוס' בד"ה כיון דהך וכו'. אבל בחיבורו חזר מזה משום דלקושיא דהויין תשעה עשר איכא לשנויי כמש"ל דכיון דגזרה דכ"ק מטמאין את הידים לא היתה אלא כדי לחזק גזרה קמייתא לכן בחדא חשבי להו. וזהו שכתב ולא עוד וכו' כלומר בזה חזקו והעמידו את הגזרה הראשונה:

ועכ"פ לפע"ד נראה ברור דעת הרמב"ם דאיסורא דר' פרנך אינו רק בס"ת ולא בשאר כתבי קדש. וכן מוכח ג"כ ממה שלא כתב איסור זה רק בהל' ס"ת (פ"י ה"ו) וכבר כתבתי כי גם דעת הש"ע נראה כן ודלא כאגודה:

עוד נראה לפע"ד דנוכל לומר כי גם לשיטת התוס' וסיעתי' דס"ל דכל גזרת דכתבי הקדש מטמאין את הידים היתה רק משום דר' פרנך. מ"מ יש לנו לומר שלא להוציא דברי ר"פ מפשוטן דמדנקט ס"ת ש"מ דבשאר כתבי קדש ליכא איסורא אלא דמשום לתא דס"ת גזרו כן בכל כ"ק. והיינו שכתבו התוס' קצ"ת משמ"ע דלאו דוקא ס"ת וכו' אבל משמעות גמורה ליכא. וע' לשון הרמב"ם בפי' המשנה סוף מס' זבים דגם הא דהיו מצניעין תרומה וכו' היינו שהיו מצניעין אצל ס"ת (וכן הוא לשון הגמ') וש"מ דגזרו על כל כ"ק משום לתא דס"ת. וכן י"ל לשיטת התוס' וסיעתי':

שוב ראיתי בשו"ת שב יעקב סי' י"א שגם הוא וגם הרב השואל ז"ל שניהם הסכימו דבשאר כ"ק ליכא איסורא ע"ש. והנה בשו"ת ר' עקיבא איגר סי' נ"ח פקפק על מה שנוהגין כמה אנשים בצאתם מבתיהם להניח את היד על המזוזה אף כשאינה בתיק. ותמיהני שלא פקפק על המעשים בכל יום שאוחזין תפילין ומזוזות ומגילה בלי מטפחת. אבל לפמ"ש יש להם על מה שיסמוכו. והנח להם לישראל וכו' (ובסי' כ"ז סק"ו כתבתי מטעם אחר להחמיר שלא להניח את היד על השם כשאינו מכוסה) אך בהיות שרבנו הרמ"א כתב וטוב להחמיר. מי שהוא בעל נפש יחמיר לעצמו. וישא ברכה מאת ה' יתברך שמו:

בישועתו נשלמו החקירות. חסדיו לא ידעתי ספורות:

איחל אליו כי יחנני ויסעדני. להחל ולכלות גם חלק שני: